

**Marian Cieślarczyk, Agnieszka Filipek,
Andrzej Grzywacz, Stanisław Jarmoszko,
Romuald Kalinowski, Paweł Szmitkowski,
Andrzej W. Świdorski**

CZEŚĆ II

**KULTURA BEZPIECZEŃSTWA OBYWATELI
A FUNKCJONOWANIE SYSTEMU
ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO
W WYMIARZE LOKALNYM
WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH**

PART II

**SECURITY CULTURE OF CITIZENS
AND FUNCTIONING OF THE CRISIS
MANAGEMENT SYSTEM
IN THE LOCAL DIMENSION
THE RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH**

Streszczenie

Na podstawie wyników badań empirycznych przeprowadzonych w 2013 roku zaprezentowano poziom kultury bezpieczeństwa przedstawicieli administracji, służb zarządzania kryzysowego i tzw. zwykłych obywateli w kilku miastach powiatowych i w trzech miastach wojewódzkich w Polsce. Przedstawiono także dane dotyczące jakości funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w objętych badaniami miejscowościach, oraz wzajemne zależności między kulturą bezpieczeństwa podmiotów funkcjonujących w ramach SZK a jakością funkcjonowania tego „systemu” na szczeblu lokalnym. Zakończenie zawiera wnioski i propozycje dotyczące doskonalenia kultury bezpieczeństwa i podnoszenia jakości funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym.

Słowa kluczowe: wyniki badań empirycznych, kultura bezpieczeństwa, zarządzanie kryzysowe, jakość funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego

Abstract

On the basis of results of empirical research conducted in 2013, the authors present the level of security culture of representatives of administration, services of crisis management and so called common citizens in a few poviat cities and three voivodeship cities in Poland. Moreover, there are presented data concerning the quality of functioning of the crisis management system in the places where research took place, as well as the mutual dependencies between security culture of entities functioning within the crisis management system and the quality of such “a system” on the local level. The conclusion contains findings and propositions concerning the development of security culture and the increase of the quality of functioning of the crisis management system in the local dimension.

Keywords: results of empirical research, security culture, crisis management, the quality of functioning of the crisis management system

1. Ocena jakości funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego na szczeblu miast i powiatów

1.1. Kilka informacji wprowadzających oraz ogólne oceny funkcjonowania SZK

Jednym z najbardziej skutecznych sposobów badania „systemu zarządzania kryzysowego” są empiryczne badania terenowe. Przeprowadzono je przy zastosowaniu takich narzędzi badawczych, jak: arkusze wywiadów, ankiety oraz arkusze do analizy dokumentacji specjalistycznej opracowanej w komórkach do spraw zarządzania kryzysowego urzędów wojewódzkich, starostw i urzędów miast. Badaniami objęto dwanaście podmiotów, podzielonych na dwie kategorie. W pierwszej kategorii badano funkcjonowanie SZK w miejscowościach znajdujących się w tzw. strefie kryzysowej, w której istnieje duże prawdopodobieństwo zaistnienia zdarzeń noszących znamiona sytuacji kryzysowej lub nadzwyczajnego zagrożenia. Do drugiej kategorii zaliczono miejscowości, w których nigdy nie wystąpiły lub rzadko występują powyższe zdarzenia (tzw. strefa niekryzysowa). Badaniami objęto m.in. komórki organizacyjne właściwe w sprawach bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego urzędów wojewódzkich, starostw powiatowych oraz urzędów miast. Respondentami w tych strukturach byli przede wszystkim pracownicy związani bezpośrednio z funkcjonowaniem systemu oraz inni przedstawiciele administracji terenowej, biorący zarówno bezpośredni, jak i pośredni udział w realizacji poszczególnych faz zarządzania kryzysowego. Ponadto badaniami objęto przedstawicieli służb spełniających zasadniczą rolę w realizacji procesu reagowania¹ kryzysowego. Dla uzyskania pełnej, rzetelnej oraz fachowej informacji narzędziem badawczym zastosowanym w stosunku do powyższych grup był kwestionariusz wywiadu. Dzięki znajdującym się w nim pytaniom otwartym i przeprowadzeniu ich analizy jakościowej, możliwym było uzyskanie bardzo różnorodnych, wszechstronnych i wyczerpujących odpowiedzi.

Dla uzyskania pełnego obrazu poglądów i opinii na temat systemu zarządzania kryzysowego badaniami objęci zostali także mieszkańcy wcześniej wytypowanych miejscowości. Stanowią oni bowiem istotny element systemu reagowania kryzysowego podlegając przedsięwzięciom ochronnym i ratowniczym realizowanym przez wyspecjalizowane służby, inspekcje

¹ Mówiąc o *reagowaniu* mamy na uwadze działania realizowane jako element procesu zarządzania kryzysowego.

i straże działające w strukturach systemu zarządzania kryzysowego. Zastosowanym w stosunku do tej grupy respondentów narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Dzięki wykorzystanej w poszczególnych pytaniach kafeterii zamkniętej lub półotwartej możliwe było uzyskanie konkretnych odpowiedzi dotyczących w znacznej mierze subiektywnego postrzegania jakości i sprawności funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego, poszerzonego o wyrażenie własnych opinii w ramach pytań półotwartych, które podlegały dodatkowej analizie jakościowej. Dało to dodatkowo, bardzo wartościowy merytorycznie obraz systemu, pozwalający na ocenę jego działania z punktu widzenia osoby zawodowo niezaangażowanej w działanie systemu oraz nieposiadającej wiedzy na temat zakładanego, idealnego poziomu jego sprawności i funkcjonalności.

Uzyskanie pełnego obrazu danych możliwe było dzięki zastosowanej dodatkowo w badaniach metodzie badania dokumentacji specjalistycznej, przygotowywanej i wykorzystywanej w Wydziałach Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego lub ich odpowiednikach. Badano głównie plany zarządzania kryzysowego wraz z załącznikami oraz niektóre inne dokumenty planistyczne związane z przygotowaniem elementów organizacyjnych systemu do działania na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowej lub zagrożenia przewidzianego (ujętego) w ocenie zagrożenia danego obszaru.

W celu przeprowadzenia diagnozy funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego uzyskane informacje i dane podzielono, grupując je w sposób charakterystyczny dla działania systemu zarządzania kryzysowego, opartego o realizację czterech faz: zapobiegania, przygotowania, reagowania i odbudowy. Zostaną one omówione w kolejnych podrozdziałach. Tymczasem zaś przedstawimy ogólną ocenę jakości funkcjonowania elementów systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym.

Badania wykazały ogólnie stosunkowo niski poziom jakości funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Świadczą o tym dane przedstawione w tabeli nr 1. Zawiera ona ogólne oceny SZK wyrażane przez pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli, w odniesieniu do poszczególnych elementów systemu zarządzania kryzysowego (górna część tabeli). Przedstawiono w niej także ogólne oceny dotyczące poszczególnych faz zarządzania kryzysowego (dolna część tabeli).

Ogólna ocena SZK została więc określona w dwojaki sposób: na podstawie średniej oceny poszczególnych elementów SZK, takich jak: przygotowanie dokumentacji, kwalifikacje osób, przygotowanie sprzętu, zabezpieczenie materiałowe i finansowe, a także kwestie organizacyjne i ocena łączności. Z drugiej strony zaś (w dolnej części tabeli) przedstawiono

ogólne oceny poszczególnych etapów zarządzania kryzysowego oraz obliczoną na tej podstawie średnią ocenę systemu.

Tabela 1. Macierz ogólnych wskaźników jakości funkcjonowania elementów SZK w wymiarze lokalnym. Średnia ocen w skali od 2 – ocena najniższa, do 5 – ocena najwyższa (1 – brak odpowiedzi)

Kategorie	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogółem
Przygotowanie dokumentacji	2,44	2,44	2,27	3,10	1,91	2,25	2,11	3,20	2,72	3,00	2,57	3,24	2,68
Kwalifikacje administracji	2,37	2,59	2,51	2,92	2,40	2,30	2,18	3,07	2,56	2,70	2,42	2,95	2,61
Kwalifikacje służb	3,00	2,81	2,91	3,24	2,70	2,65	2,62	3,65	3,08	3,01	2,76	2,97	3,20
Kwalifikacje obywateli	2,05	2,05	2,17	2,37	1,96	1,94	2,13	2,27	2,24	2,40	2,22	2,63	2,24
Przygotowanie sprzętu	2,38	2,24	2,54	2,60	2,09	2,28	2,24	3,05	2,64	2,77	2,57	2,93	2,55
Przygotowanie materiałowe	2,21	2,06	2,26	2,47	1,84	2,06	2,17	2,76	2,37	2,53	2,33	2,79	2,35
Przygotowanie finansowe	2,11	1,97	1,93	2,24	1,68	1,79	1,89	2,34	2,04	2,36	2,25	2,31	2,12
Łączność	2,35	2,28	2,38	2,52	2,14	2,00	2,20	2,90	2,47	2,69	2,44	2,99	2,48
Przygotowanie organizacyjne	2,34	2,45	2,42	2,79	2,19	2,16	2,29	2,98	2,40	2,63	2,50	2,88	2,53
Przewidywanie	2,68	2,51	2,59	3,27	3,04	2,53	2,05	3,02	2,71	2,73	2,49	3,08	3,00
Zapobieganie	2,78	2,59	2,56	3,38	3,05	2,76	2,07	3,31	3,19	2,75	2,66	3,40	2,91
Reagowanie	2,72	2,68	2,79	3,15	2,73	2,75	2,25	3,57	2,96	2,78	2,82	3,27	2,89
Odbudowa	2,28	2,43	2,44	2,60	2,17	2,51	2,30	3,05	2,56	2,51	2,20	2,89	2,50
Funkcjonowanie Systemu Alarmowania	3,23	3,03	2,79	2,97	3,04	3,29	3,16	2,48	2,95	2,80	2,97	2,53	2,93
Ogółem	2,50	2,44	2,47	2,83	2,85	2,38	2,26	2,97	2,63	2,69	2,51	2,92	2,64
Ostatnie 5 kategorii	2,74	2,65	2,63	3,07	2,81	2,77	2,37	3,09	2,87	2,71	2,63	3,03	2,85

Źródło: opracowanie własne autorów Raportu z realizacji podzadania 1.5. w ramach projektu System Bezpieczeństwa Narodowego RP (numer rejestracyjny projektu: O ROB/0076/03/001). Uwaga: kolorem czerwonym oznaczono pola (miejscowości) zaliczone do strefy kryzysowej i liczby, które odpowiadają najniższemu wskaźnikowi.

W sumie więc tabela 1 zawiera dwie ogólne oceny SZK. Jedną, obliczoną na podstawie ocen poszczególnych elementów systemu (jest ona niższa i wynosi 2,64), oraz drugą, bardziej ogólną, obliczoną na podstawie ocen czterech etapów zarządzania kryzysowego i oceny systemu alarmowania. Ocena ta jest nieco wyższa od poprzedniej i wynosi 2,85. Wydaje się, że bardziej zbliżona do realnego stanu może być ocena pierwsza, a więc 2,64. W skali od 2 do 5 jest to ocena nieco powyżej średniej, a zatem dostateczna.

Warto jednak pamiętać, że są to tylko opinie wyrażane przez ogół obywateli objętych badaniami, w tym także tych, których wiedza na temat funkcjonowania systemu jest niewielka. Dotyczy to średnio jednej trzeciej badanej populacji². Szczegółowe analizy wykazują, że ta grupa respondentów skłonna była zawyżać wyrażane oceny wtedy, kiedy miała możliwość wypowiedzenia się na temat systemu zarządzania kryzysowego.

Analizując poszczególne elementy SZK w wymiarze lokalnym, nie trudno zauważyć, że ocenę powyżej 3,0 uzyskały „służby” za poziom ich kwalifikacji. Najniżej zaś (ocena 2,24) oceniono kwalifikacje „zwykłych” obywateli, niezbędne im w sytuacjach kryzysowych i finansowe zabezpieczenie funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym (2,12).

Powyższe dane mogą budzić uzasadniony niepokój. Ich analiza zdaje się wskazywać, że w świetle wyników badań trudno byłoby mówić o Systemie Zarządzania Kryzysowego jako sprawnej organizacji spełniającej wymagania systemowe. Zaś realizację zadań zarządzania kryzysowego trudno byłoby traktować jako proces, który we wszystkich etapach przebiega sprawnie, skutecznie i efektywnie.

Analiza danych zawartych w tabeli 1 prowadzi do konkluzji, że w pierwszej połowie 2013 roku w Polsce możemy mówić raczej o istnieniu elementów Systemu Zarządzania Kryzysowego, nie zaś o Systemie jako dobrze funkcjonującej organizacji. Szczegółowe analizy i argumenty na poparcie powyższej tezy przedstawiono w kolejnych podrozdziałach niniejszego opracowania.

² Jest to jeden ze wskaźników stosunkowo niskiego poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli.

1.2. Ocena SZK na szczeblu miast i powiatów w warunkach „normalnych”

1.2.1. W zakresie *przygotowania i zapobiegania* różnego rodzaju zagrożeniom i sytuacjom kryzysowym

Pod pojęciem „normalnych” warunków funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego należy rozumieć warunki, w jakich system działa przed wystąpieniem zagrożenia lub sytuacji kryzysowej. Biorąc pod uwagę „fazowość” realizacji procesu zarządzania kryzysowego – system w „normalnych” realizuje, czy raczej powinien realizować funkcje zapobiegania i przygotowania³. Takie pojmowanie „normalnych” warunków znajduje również potwierdzenie w Ustawie o zarządzaniu kryzysowym, w której w pojęciu zarządzania kryzysowego, zapobieganie i przygotowanie umieszczono przed reagowaniem, usuwaniem skutków zagrożeń i odtwarzaniem zasobów⁴.

Ogólne, „uśrednione” oceny etapów zapobiegania i przygotowania wyrażane przez przedstawicieli administracji, służb i pozostałych obywateli kształtują się na poziomie 3,0, w skali od 1 (oceny najniższe) do 5 (oceny najwyższe). Oczywiście są to oceny subiektywne, być może zbyt optymistyczne. Oceny prezentowane przez przedstawicieli „służb” były bowiem bardziej krytyczne niż pozostałych grup.

Jednym z uwarunkowań jakości funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego jest właściwie przeprowadzone planowanie, a w jego efekcie – opracowanie planu zarządzania kryzysowego obejmującego, m.in. planowane i realizowane działania w zakresie zdarzeń i sytuacji ujętych w ocenie zagrożenia danego terenu (zarówno tych, które zaistniały w przeszłości, a więc mogą wystąpić ponownie, jak i tych, które nie wystąpiły, ale przewiduje się, że mogą wystąpić). Przygotowanie planów zarządzania kryzysowego jest jednym z zadań z zakresu planowania cywilnego, których realizację nakazuje ustawa o zarządzaniu kryzysowym⁵.

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 roku w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania, Dz. U. z 2002 r., Nr 21, poz. 1818, § 10 pkt 2 i 3.

⁴ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 r. Nr 89, poz. 59 z późn. zm., art. 2.

⁵ Tamże, art. 4, ust. 1, pkt 1.

Podstawową metodą badawczą zastosowaną przy badaniu funkcjonowania SZK w warunkach „normalnych” była analiza istniejących dokumentów planistycznych, uzupełniona o wywiady z osobami zajmującymi się planowaniem dla potrzeb zarządzania kryzysowego. Dzięki temu możliwe było dokonanie charakterystyki działań realizowanych przez komórki organizacyjne ds. bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego (Wydziały Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego i ich odpowiedniki) oraz zespoły zarządzania kryzysowego (jako organów opiniotawczo-doradczych wojewody, starosty, prezydenta miasta, burmistrza). Analizą objęto również funkcjonowanie centrów zarządzania kryzysowego jako elementu działającego w strukturach komórek organizacyjnych właściwych w sprawach zarządzania kryzysowego. Powyższa analiza została dokonana przy uwzględnieniu podziału na dwie strefy: kryzysową, w której występowały i występują niemal regularnie zjawiska kryzysowe oraz niekryzysową, w której mają one zasadniczo charakter hipotetyczny.

Jednym z zasadniczych elementów SZK jest ocena potencjalnych niebezpieczeństw (hipotetycznych zagrożeń) rzutujących w zasadniczy sposób na przygotowanie struktur oraz procedur postępowania elementów i podmiotów biorących udział w reagowaniu kryzysowym. Informacje na temat zagrożeń, występujących lub mogących wystąpić na danym obszarze, ujęte są w Planach Głównych, w części dotyczącej oceny ryzyka wystąpienia określonego zagrożenia. Ta ocena zawiera szczegółowy opis zagrożeń charakterystycznych dla danego obszaru. Dominujące są, ze względu na położenie geograficzne Polski oraz charakter doboru próby badawczej, charakterystyczne dla większości obszaru naszego kraju, zjawiska noszące znamiona klęski żywiołowej, takie jak: powódzie, huraganowe wiatry, opady śniegu czy zjawiska lodowe. Powszechnie wymienia się zagrożenia związane z możliwością wystąpienia katastrofy przemysłowej, wynikającej z działającej infrastruktury w postaci, np. rafinerii czy zakładów wykorzystujących w procesach technologicznych TSP. W dużych aglomeracjach często wymienianym zagrożeniem są także imprezy masowe, mogące stanowić rozległe obszarowo zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. W strefach nadmorskich dodatkowym zagrożeniem pozostaje oczywiście sztorm i tzw. „cofka”. Na Mazurach, w planach uwzględniane jest także zjawisko „białego szkwału”⁶. Na terenach, gdzie dominuje chów zwierząt,

⁶ „Biały szkwał” jako realne zagrożenie bezpieczeństwa o wysokim priorytecie jest ujmowany w planach ZK po roku 2012, mimo iż wystąpił on na Mazurach już w 2007 r.

elementem zagrażającym są natomiast wszelkiego rodzaju epizootie, jak np. choroba wściekłych krów, czy „świńska” lub „ptasia” grypa.

Ciekawym elementem analizy tego fragmentu dokumentacji pozostaje fakt, że niezależnie od kategorii badanej strefy (kryzysowej lub niekryzysowej), charakterystyki zagrożeń, w kontekście opisu merytorycznego możliwości i zasięgu ich występowania oraz potencjalnych skutków dla ludności i infrastruktury, zbytnio nie różniły się od siebie. W analizowanych dokumentach charakterystyka dokonana została zgodnie z literą prawa, a więc *Ustawą z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*⁷. Nadmienić w tym miejscu należy, że informacja o potencjalnych czy też realnych zagrożeniach oparta jest często o wieloletnią obserwację terenu oraz infrastruktury, dokonywaną przez specjalistów zatrudnionych w wydziałach zarządzania kryzysowego (równorzędnych).

Wartościowym uzupełnieniem analizy zagrożeń były informacje uzyskane od respondentów, niebędących specjalistami w dziedzinie zarządzania kryzysowego na temat hipotetycznych zagrożeń stanowiących w ich opinii realne zagrożenie bezpieczeństwa w wymiarze zarówno personalnym, jak i strukturalnym.

Charakterystykę uzyskanych odpowiedzi przedstawiają poniższe tabele i wykresy⁸.

Dane procentowe (tabela 2), potwierdzone uśrednionymi danymi przedstawionymi w tabeli 3, wg skali ocen: od 1 – mało prawdopodobne do 5 – najbardziej prawdopodobne – wskazują jednoznacznie, że jako najbardziej prawdopodobne zagrożenia dla bezpieczeństwa personalnego – poza chorobą – respondenci wymieniają „zagrożenie gospodarcze”, zaś na kolejnej pozycji znalazła się odpowiedź „wypadek, katastrofa”. Dalsze miejsca zajmują zagrożenia związane z zakłóceniem porządku publicznego, przerwaniem dostaw wody i prądu oraz epizody mające charakter klęsk żywiołowych (powódź, huragan). Taka gradacja została potwierdzona po uśrednieniu danych dotyczących wszystkich badanych (tabela 3 – ranking zagrożeń uzyskany po uśrednieniu ocen ze wszystkich badanych miejscowości). Obrazuje to bardzo wyraźnie poziom świadomości społecznej na temat możliwości wystąpienia sytuacji kryzysowych. Z oczywistych, jak się wydaje względów, na tle nagłośnionego medialnie globalnego kryzysu gospo-

⁷ *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku*, op. cit., art. 5, ust. 2, pkt 1), ppkt a).

⁸ Zagadnienie to było także badane przy pomocy innych pytań wskaźnikowych, a uzyskane wyniki (w dużym stopniu zbieżne z prezentowanymi w tabeli 2) przedstawione są w podrozdziale 2.1.1.

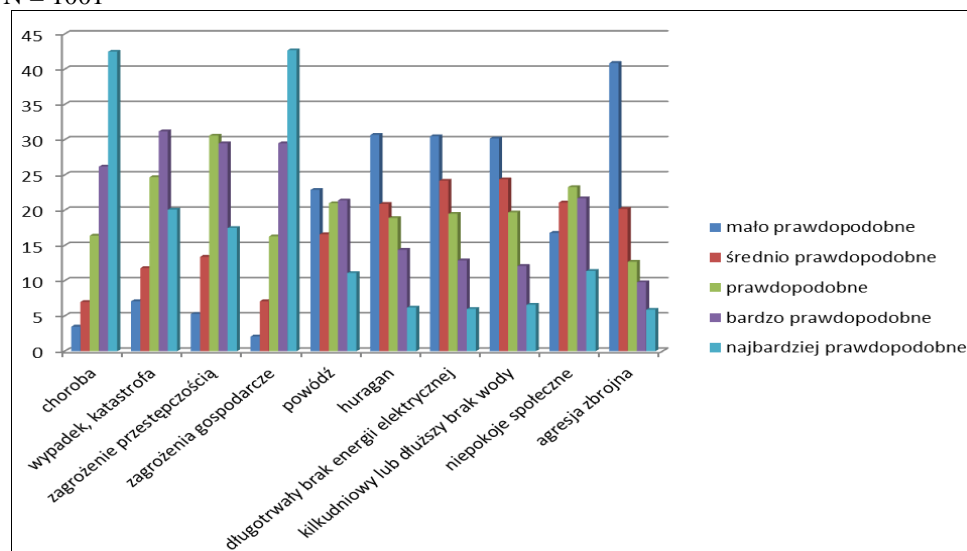
darczego, w świetle wzrastającego poziomu bezrobocia oraz rosnących cen respondenci wybrali odpowiedź związaną z zagrożeniem gospodarczym, najbardziej widocznym i odbieranym subiektywnie, lecz w znacznej mierze słusznie uważanym za priorytetowe. Dopiero na dalszym miejscu wymienia się kategorie wpisujące się w pełni w zakres działania systemu zarządzania kryzysowego.

Tabela 2. Prawdopodobieństwo wystąpienia określonych zagrożeń w ocenie badanych. Dane w %, N = 1001

Zagrożenie	Prawdopodobieństwo wystąpienia				
	mało prawdopodobne	średnio prawdopodobne	prawdopodobne	bardzo prawdopodobne	najbardziej prawdopodobne
choroba	3,5	7	16,4	26,2	42,5
wypadek, katastrofa	7,1	11,8	24,7	31,2	20,1
zagrożenie przestępczością	5,3	13,4	30,6	29,5	17,5
zagrożenia gospodarcze	2,1	7,1	16,3	29,5	42,7
powódź	22,9	16,6	21	21,4	11,1
huragan	30,7	20,9	18,9	14,4	6,2
długotrwały brak energii elektrycznej	30,5	24,2	19,5	12,9	6
kilkudniowy lub dłuższy brak wody	30,2	24,4	19,7	12,1	6,6
niepokoje społeczne	16,8	21,1	23,3	21,7	11,4
agresja zbrojna	40,9	20,2	12,7	9,8	5,9

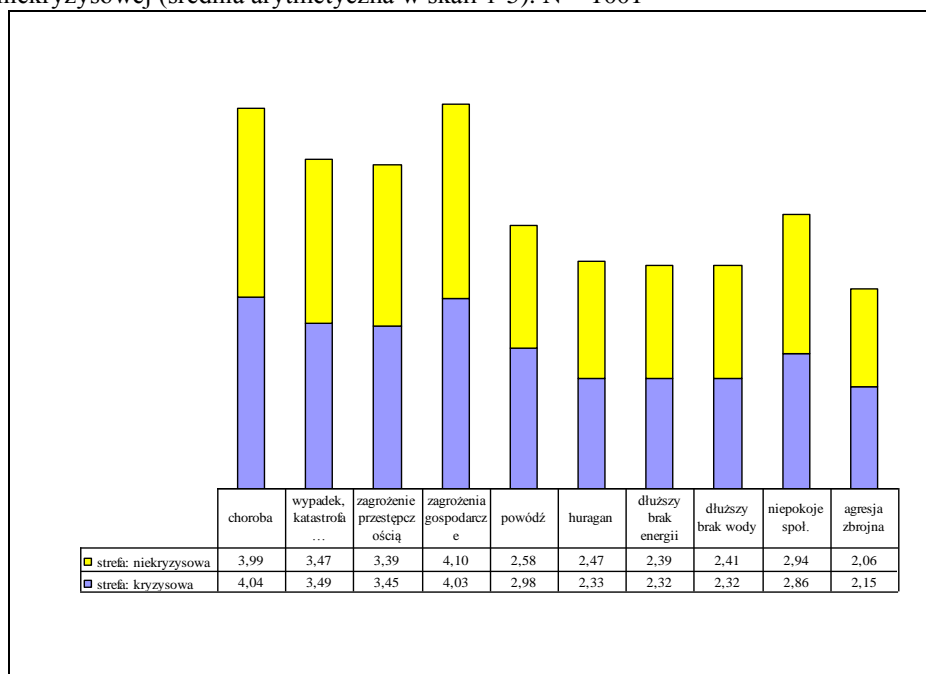
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 1. Prawdopodobieństwo występowania zagrożeń w ocenie ogółu badanych. N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 2. Ocena prawdopodobieństwa występowania zagrożeń w sytuacji kryzysowej i niekryzysowej (średnia arytmetyczna w skali 1-5). N = 1001

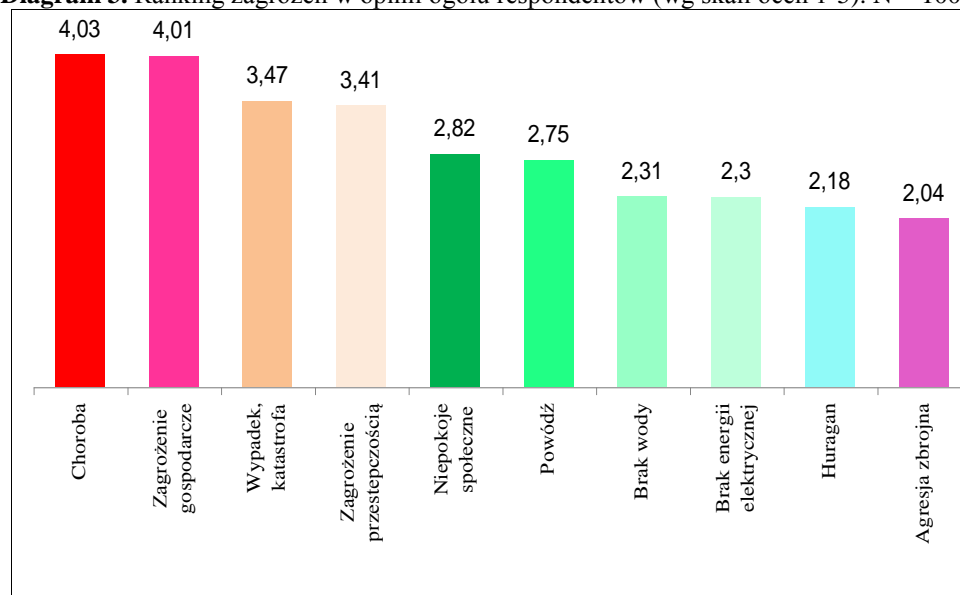
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 3. Ranking zagrożeń (w skali ocen 1-5). N = 1001

Lp.	Zagrożenie	Ocena
I.	Choroba	4,03
II.	Zagrożenia gospodarcze	4,01
III.	Wypadek, katastrofa	3,47
IV.	Zagrożenie przestępczością	3,41
V.	Niepokoje społeczne	2,82
VI.	Powódź	2,75
VII.	Brak wody	2,31
VIII.	Brak energii elektrycznej	2,30
IX.	Huragan	2,18
X.	Agresja zbrojna	2,04

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 3. Ranking zagrożeń w opinii ogółu respondentów (wg skali ocen 1-5). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

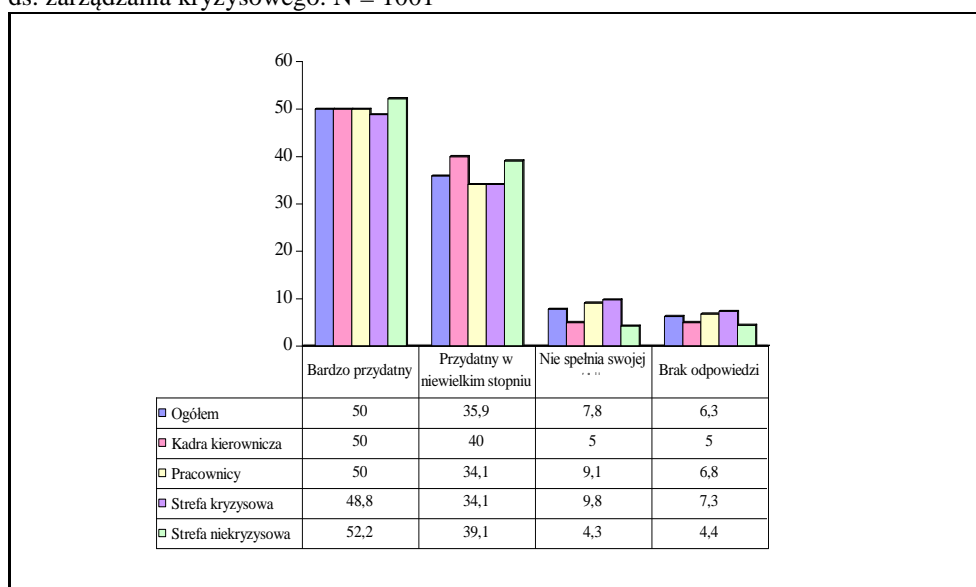
Jest to ważna, niezwykle ciekawa i wartościowa informacja w kontekście zakresu zadaniowego realizowanego przez system ZK. Wracając bowiem do wcześniejszych rozważań dotyczących elementów planu ZK, w katalogu potencjalnych zagrożeń w żadnym z analizowanych dokumentów czy też w procedurach działania (zarówno w Standardowych Procedurach Operacyjnych, jak i Procedurach Reagowania Kryzysowego) nie można było odnaleźć informacji dotyczących przewidywań związanych z możliwością wystąpienia zagrożenia gospodarczego. Rzutuje to na kształt oraz zakres funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego, a co za tym idzie, na jego nie najlepsze, kompleksowe przygotowanie na wypadek wszelkiego rodzaju zagrożeń. Ponadto, w kontekście udzielonych przez respondentów odpowiedzi, widać bardzo wyraźnie dysonans pomiędzy zakresem przygotowań realizowanych przez elementy organizacyjne systemu, a potrzebami i oczekiwaniami ludności cywilnej, będącej przecież najważniejszym podmiotem jego oddziaływania. Przyczyn tej sytuacji można dopatrywać się w rozmaitych źródłach – od braku świadomości zagrożeń wśród ludności, wynikającej, m.in., ze słabo realizowanej edukacji dla bezpieczeństwa, jak również niskiego poziomu szeroko pojętej kultury bezpieczeństwa, po skostniałe algorytmy sporządzania planów i procedur zarządzania kryzysowego, mających swoje źródło jeszcze w okresie początków jego budowania. Niemniej jednak tak duża rozbieżność pomiędzy konstruktywnym – jak należy przypuszczać – widzeniem zagrożeń przez wyspecjalizowane organy, a subiektywnym postrzeganiem ich przez ludność cywilną, wpływa na obniżenie jego funkcjonalności i sprawności.

Charakterystyka potencjalnych i realnych niebezpieczeństw w konsekwencji przekłada się na dalsze przygotowania systemu do działania na wypadek pojawienia się chociażby symptomów sytuacji kryzysowych. Zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym powinno to znaleźć swoje odzwierciedlenie w skonsolidowanych przygotowaniach administracji publicznej oraz służb, inspekcji i straży do zarządzania i reagowania. Najważniejszą regulacją w tej dziedzinie pozostaje niewątpliwie plan zarządzania kryzysowego, w którym winny być ujęte wszystkie elementy przygotowania i funkcjonowania struktur systemu. Takie usytuowanie Planu Zarządzania Kryzysowego niewątpliwie było zamiarem autorów ustawy o zarządzaniu kryzysowym. Jednak w praktyce sytuacja wygląda inaczej.

Plany Zarządzania Kryzysowego są opracowane na wszystkich szczeblach zarządzania, gdyż jest to obowiązek ustawowy, jednak w wielu przypadkach ich wartość praktyczna budzi pewne wątpliwości. Tylko połowa osób, z którymi przeprowadzono wywiady (kadra kierownicza i pracow-

nicy komórek organizacyjnych właściwych w sprawach zarządzania kryzysowego) uznała, że plany są bardzo przydatne, natomiast prawie 44% badanych uważa, że plan jest przydatny w niewielkim stopniu lub stwierdziło, że w takim, jak obecnie wydaniu nie spełnia on swojej roli. Oceny bardziej krytyczne wyrażali respondenci z miejscowości, które doświadczyły sytuacji kryzysowych.

Diagram 4. Przydatność Planów Zarządzania Kryzysowego w opinii pracowników ds. zarządzania kryzysowego. N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Oceniając przydatność Planów Zarządzania Kryzysowego, osoby odpowiedzialne za jego wykonawstwo, stwierdzały m.in., że: „Narzucony schemat jest zbyt szczegółowy i ze względu na małą elastyczność jest mało przydatny”, „nie pozwala na decyzyjne wykorzystanie służb”⁹; Plan to „zbyt obszerny dokument zawierający wiele materiału zbytecznego”¹⁰; „Działania w konkretnej sytuacji (...) przede wszystkim z intuicji i logiki. Plan daje ramy, ale nie daje skuteczności”¹¹; „W sytuacji nagłego zdarzenia działa się

⁹ Wypisy z wywiadów, pyt. 17, Ankieta nr 2, nr porz. 2.

¹⁰ Tamże, nr porz. 9.

¹¹ Tamże, nr porz. 21.

stosownie do okoliczności a nie według Planu. Jest zbyt sztywny, działania planowane są zadaniowo a niefunkcjonalnie, jest zbyt rozbudowany”¹².

Punktem wyjścia do opracowania jakichkolwiek procedur zawsze jest ocena zagrożenia danego terenu, pozwalająca na określenie hierarchii tychże zagrożeń, a następnie działań i zadań, jakie należy realizować w celu uniknięcia zagrożenia lub minimalizacji możliwości jego wystąpienia, oraz – w dalszej kolejności – procedur działania na wypadek zaistnienia sytuacji noszącej znamiona nadzwyczajnego zagrożenia (klęski żywiołowej). Realizacja procesu przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych była poddana badaniom i podlegała ocenie członków takich grup osobowych, jak: pracownicy administracji, funkcjonariusze służb ratowniczo-porządkowych i pozostali obywatele. Wyniki badań ankietowych wskazują na dosyć słaby poziom tego typu działań w badanych obszarach. Tylko niecałe 14% respondentów stwierdziło, że *trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia*. Zdaniem ok. 26% badanych *próbują się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie*. Zdecydowaną negatywną ocenę działań w tym zakresie wyraziło łącznie ponad 23% ankietowanych, w tym 19,3% stwierdziło, że *działania w tym zakresie są tylko na papierze* a niewiele ponad 4% jest zdania, że *w zasadzie tym się nikt nie zajmuje*. Analizując wyniki ankiet w rozbiciu na respondentów ze strefy kryzysowej i strefy niekryzysowej, należy stwierdzić, że zasadniczo te wyniki nie różniły się. Kilkuprocentowa różnica wystąpiła jedynie w odpowiedziach: *w zasadzie tym się nikt nie zajmuje* – w ten sposób odpowiedziało ponad 5% respondentów ze strefy kryzysowej a tylko niecałe 3% ze strefy niekryzysowej. Należy przypuszczać, iż przyczyna tkwi w tym, że pomimo cyklicznego występowania w strefie kryzysowej określonych zagrożeń, w ocenie badanych efektywność działań Systemu Zarządzania Kryzysowego nadal nie jest zgodna z oczekiwaniami mieszkańców, którzy sądzą, że tymi zagrożeniami mało kto się przejmuje. Ocenę funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie **przewidywania** różnego rodzaju zagrożeń przedstawiają poniższe diagramy. Wyraźnie z nich wynika, że najwyższą trafność przewidywania zagrożeń oceniają pracownicy administracji (czyli ci, których bezpośrednio dotyczy realizacja tego zadania), a najniższą ci, których dotyczą działania podejmowane w celu przeciwdziałania zagrożeniom, czyli mieszkańcy badanych obszarów.

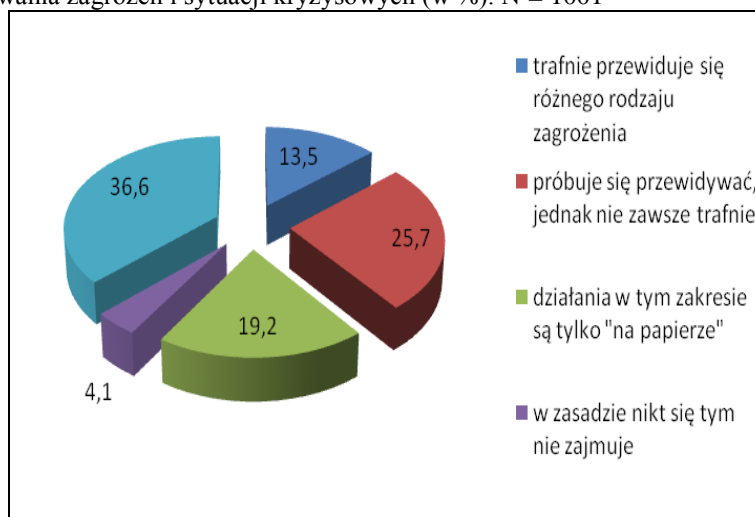
¹² Tamże, nr porz. 6.

Tabela 4. Opinie pracowników administracji w zakresie przewidywania zagrożeń.

N = 1001

Lp.	Odpowiedź	(%)
1.	Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia	13,5
2.	Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie	25,7
3.	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	19,2
4.	W zasadzie nikt się tym nie zajmuje	4,1
5.	Trudno powiedzieć	36,6

Źródło: Opracowanie własne autorów raportu

Diagram 5. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń i sytuacji kryzysowych (w %). N = 1001

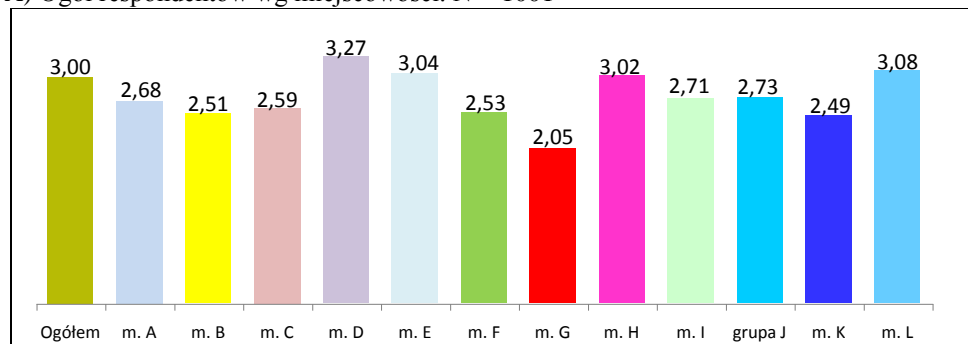
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

O negatywnej lub co najwyżej miernej ocenie funkcjonowania SZK w tym zakresie świadczą również wyniki badań przedstawione w skali 1-5. Po uśrednieniu wyników, ogólna ocena ogółu respondentów w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń ukształtowała się na poziomie oceny dostatecznej (**3,00**). W odniesieniu do poszczególnych miejscowości te oceny zawarte były w przedziale: od **2,05** do **3,27**. Na 11 miejscowości mieszkańcy ośmiu z nich ocenili trafność przewidywania zagrożeń poniżej oceny **3,00**, w tym były 2 oceny poniżej **2,50** (niedostateczne). Kolejne 3 miejscowości ledwie przekroczyły próg oceny **2,50** (**2,51**, **2,53** i **2,59**). Wśród tych pięciu najniżej ocenionych miejscowości, cztery zlokalizowane

są w strefie kryzysowej, czyli tam, gdzie zagrożenia określonego typu pojawiają się cyklicznie.

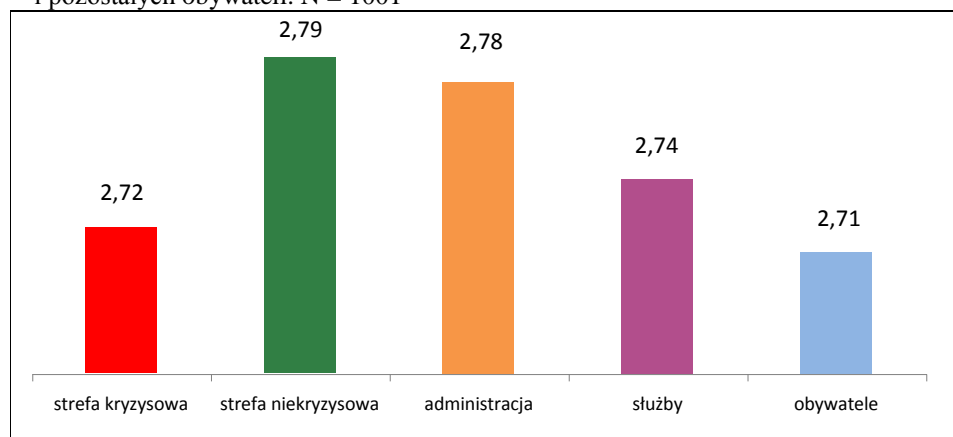
Diagram 6. Średnia arytmetyczna oceny funkcjonowania SZK w zakresie PRZEWIDYWANIA zagrożeń (wg skali ocen: 2-5)

A) Ogół respondentów wg miejscowości. N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Ogół respondentów z podziałem na strefy, pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli. N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza ocen funkcjonowania SZK w zakresie przewidywania zagrożeń, w podziale na strefy oraz grupy osobowe, również nie wygląda najlepiej. Poziom ocen nie przekroczył **2,80**, przy czym różnice ocen dokonanych przez mieszkańców obu stref niewiele się od siebie różnią (różnica **0,07**). Najwyżej oceniali trafność przewidywania możliwości wystąpienia różnego rodzaju zagrożeń pracownicy administracji (**2,78**), czyli ci, którzy

są bezpośrednio zaangażowani w realizację tego zadania Systemu. Nieco niższą ocenę (**2,71**) wystawiły osoby, które odczuwają skutki słabego poziomu przewidywania potencjalnych zagrożeń, czyli mieszkańcy badanych obszarów.

Bardzo wyraźne różnice ocen SZK w zakresie przewidywania zagrożeń występowały w poszczególnych miejscowościach: od 2,05 w miejscowości G, do 3,27 w miejscowości D.

Tabela 5. Ranking miejscowości w zakresie trafności przewidywania zagrożeń. N = 1001

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	D	3,27
II.	L	3,08
III.	E	3,04
IV.	H	3,02
V.	J	2,73
VI.	I	2,71
VII.	A	2,68
VIII.	C	2,59
IX.	F	2,53
X.	B	2,51
XI.	K	2,49
XII.	G	2,05

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

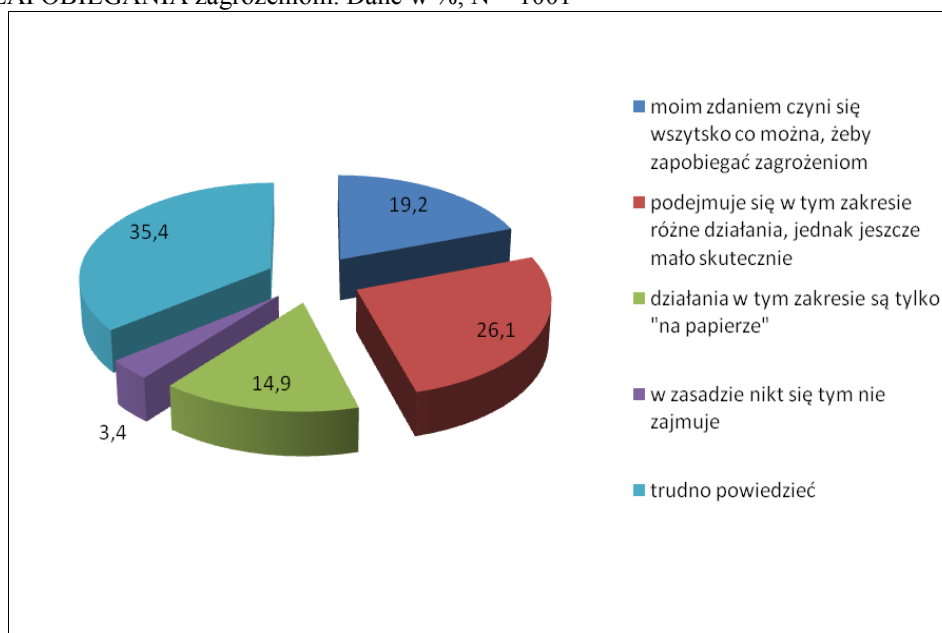
* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

Trafne przewidywanie różnego rodzaju zagrożeń, mogących wystąpić na danym terenie, jest elementem Systemu Zarządzania Kryzysowego, pozwalającym na zaplanowanie przedsięwzięć mających na celu zapobieganie tym zagrożeniom. O tym, jak w opinii respondentów *przewidywanie* przekłada się na ocenę działań w zakresie *zapobiegania*, świadczą przedstawione poniżej wyniki badań.

Tabela 6. Funkcjonowanie systemu w zakresie ZAPOBIEGANIA zagrożeniu w ocenie badanych. N = 1001

Lp.	Odpowiedź	(%)
1.	moim zdaniem czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom	19,2
2.	podejmuje się w tym zakresie różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie	26,1
3.	działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	14,9
4.	w zasadzie nikt się tym nie zajmuje	3,4
5.	trudno powiedzieć	35,4

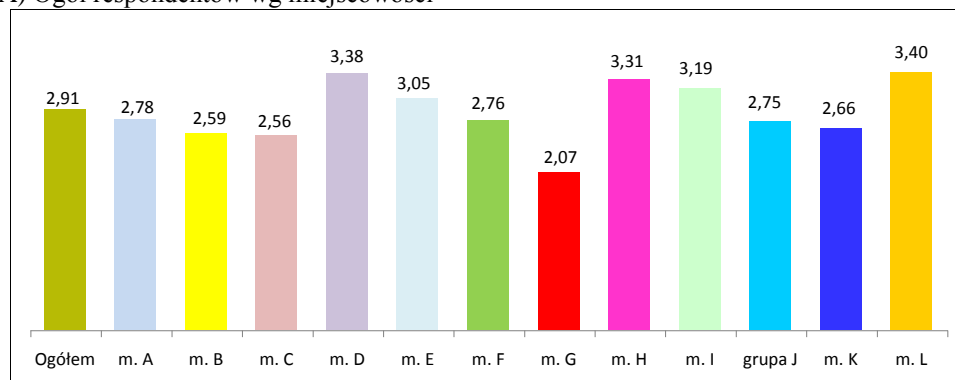
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 7. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie ZAPOBIEGANIA zagrożeniom. Dane w %, N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

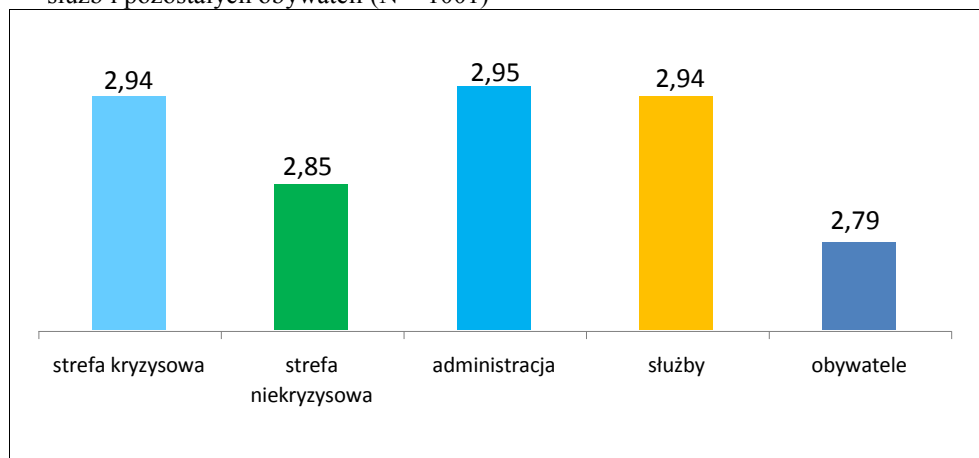
Diagram 8. Średnia arytmetyczna ocena funkcjonowania SZK w zakresie ZAPOBIEGANIA zagrożeniom. N = 1001

A) Ogół respondentów wg miejscowości

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Ogólna ocena ZAPOBIEGANIA z podziałem na strefy, pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli (N = 1001)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Uzyskane wyniki badań pozwalają dostrzec pewną analogię w stosunku do pytania poprzedniego. Około 19% ankietowanych ocenia funkcjonowanie systemu w zakresie zapobiegania jako prawidłowe. Jednak – podobnie jak w pytaniu 18 – aż 26% respondentów uważa, że podejmowane działania są w znacznej mierze nieskuteczne. Podobna jest także liczba osób uważających, że system nie działa w ogóle lub jest to tylko „papier-

rowa fikcja”: „Działania w tym zakresie są tylko na papierze”¹³, „System jest w fazie embrionalnej”¹⁴, „Działają w momencie już zaistniałego zagrożenia”¹⁵, „Z zapobieganiem jest gorzej, jak już dojdzie to wtedy myślą co trzeba zrobić”¹⁶. Analogicznie ponad 1/3 respondentów nie posiada zdania na ten temat. Co najwyżej *slabe* działanie systemu w zakresie zapobiegania potwierdzają uśrednione wyniki przeprowadzonych badań, przedstawione w skali 2-5 (1 – brak odpowiedzi). *Ogólna ocena funkcjonowania systemu w zakresie zapobiegania zagrożeniom nie przekroczyła oceny 3,00 (2,91)*. W jednej miejscowości znajdującej się w strefie kryzysowej, mieszkańcy ocenili funkcjonowanie systemu w tym zakresie na ocenę niedostateczną (2,07). Jest to miejscowość, w której cyklicznie występuje sytuacja powodziowa i każdorazowo występują duże straty materialne, w wyniku czego mieszkańcy mogli nabrać przekonania, że w tej materii nic nie ulega zmianie, a działania są podejmowane dopiero w chwili zaistnienia zagrożenia.

Tabela 7. Ranking miejscowości w zakresie zapobiegania zagrożeniom. N = 1001

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	L	3,40
II.	D	3,38
III.	H	3,31
IV.	I	3,19
V.	E	3,05
VI.	A	2,78
VII.	F	2,76
VIII.	J	2,75
IX.	K	2,66
X.	B	2,59
XI.	C	2,56
XII.	G	2,07

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

¹³ Wypisy z ankiet dla wybranych pytań otwartych, Pyt. 19, nr porz. 3.

¹⁴ Tamże, nr porz. 32.

¹⁵ Tamże, nr porz. 75.

¹⁶ Tamże, nr porz. 93.

Podobnie jak w przypadku *przewidywania*, najwyższe oceny wystawili pracownicy administracji i członkowie służb (odpowiednio: **2,95** i **2,94**). Nie zmienia to jednak faktu, że powyższe wartości wskazują na niewydolność systemu w zakresie przewidywania zagrożeń i sytuacji kryzysowych oraz zapobiegania im.

1.2.2. W zakresie *przygotowania się do zagrożeń i sytuacji kryzysowych*

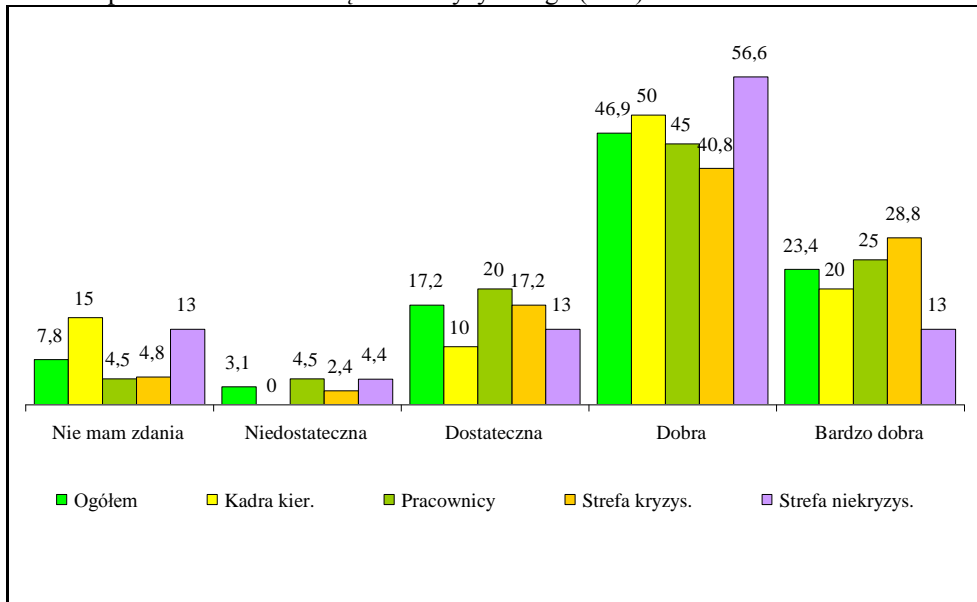
Jednym z istotnych elementów warunkujących sprawne funkcjonowanie SZK jest efektywnie działający System Wykrywania i Alarmowania o Zagrożeniach. Na dzień dzisiejszy funkcjonowanie tego Systemu reguluje Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach¹⁷. Na szczeblu krajowym nadzór nad Systemem sprawuje Minister Obrony Narodowej, natomiast na szczeblach niższych system nadzorują odpowiednio: wojewoda, starosta (prezydent miasta na prawach powiatu), wójt (burmistrz, prezydent miasta). Sprawę nadzoru nad systemem na szczeblu województwa, powiatu i gminy reguluje ustawa o zarządzaniu kryzysowym. Wyżej wspomniane akty prawne, czyli ustawa o zarządzaniu kryzysowym oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r., są jedynymi aktami prawnymi odnoszącymi się do sprawy organizacji i funkcjonowania systemu alarmowania i powiadamiania o skażeniach i innych zagrożeniach ujętych, m.in., w ustawie o zarządzaniu kryzysowym. W żadnych z tych aktów nie ma zapisu mówiącego o obowiązku tworzenia systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania na szczeblu powiatu i gminy. Mowa jest tylko o sprawowaniu nadzoru poprzez Centra Zarządzania Kryzysowego, działające na odpowiednim szczeblu zarządzania kryzysowego. System ten funkcjonuje jedynie w miastach i w większości przypadków bazuje na urządzeniach instalowanych jeszcze w XX w., przejętych po zlikwidowanych Inspektoratach Obrony Cywilnej. W większości miast są to mechaniczne syreny wirnikowe z modułem umożliwiającym sterowanie radiowe z centralki znajdującej się w Centrum Zarządzania Kryzysowego lub w pomieszczeniu zajmowanym przez komórkę organizacyjną ds. zarządzania kryzysowego. Syreny te speł-

¹⁷ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 roku w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach*, Dz. U. 2013, poz. 96.

niąją swoje zdanie jako urządzenia alarmowe, ale tylko w zakresie ogłoszenia sygnału alarmowego, określonego w załączniku do rozporządzenia z dnia 7 stycznia 2013 r. Niestety na tym ich możliwości się kończą. Pomimo tego osoby realizujące zadania z zakresu zarządzania kryzysowego oceniają funkcjonowanie systemu alarmowania i powiadamiania na ocenę dobrą, chociaż dane uśrednione wskazują na dostateczną ocenę funkcjonowania systemu alarmowania i ostrzegania.

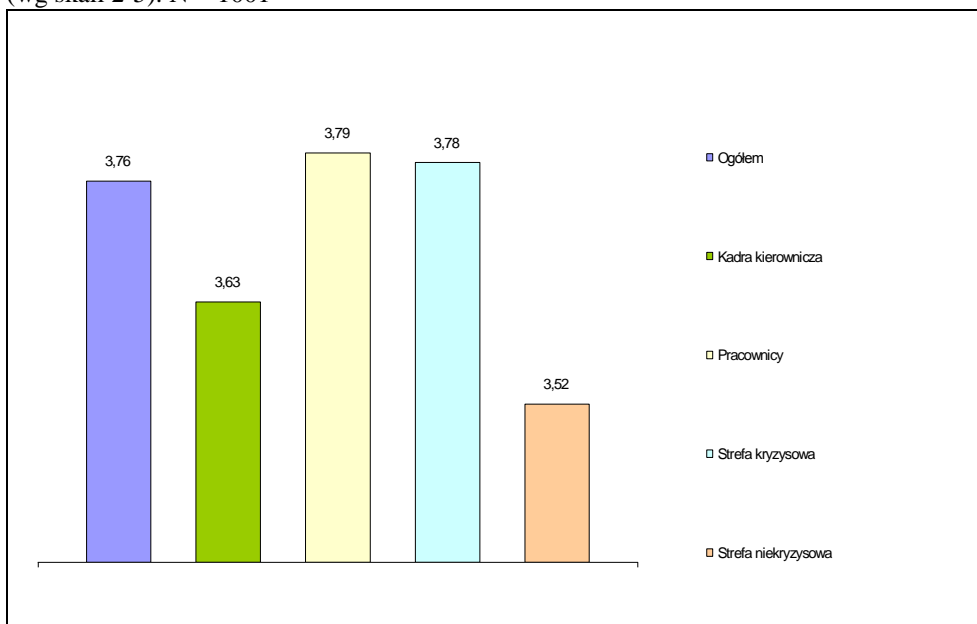
Taka ocena skuteczności systemu wynika z ograniczonej skuteczności przestarzałych syren, w które jest wyposażony system, w tym ze zbyt ich małego zasięgu. W niektórych miejscowościach syreny mechaniczne są wymieniane na elektroniczne. Syreny elektroniczne, mające dołączony moduł foniczny umożliwiający przekazywanie krótkich komunikatów, spełniają dwie funkcje, tj. alarmowania i powiadamiania. Jest to o tyle ważne, że obecnie, kiedy znajomość sygnałów alarmowych przez ludność jest co najwyżej mierna, moduł foniczny syren elektronicznych umożliwi przekazanie krótkiej informacji o przyczynie i rodzaju alarmu oraz instrukcji dalszego zachowania się mieszkańców danego rejonu.

Diagram 9. Funkcjonowanie systemu alarmowania i powiadamiania w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (w %). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

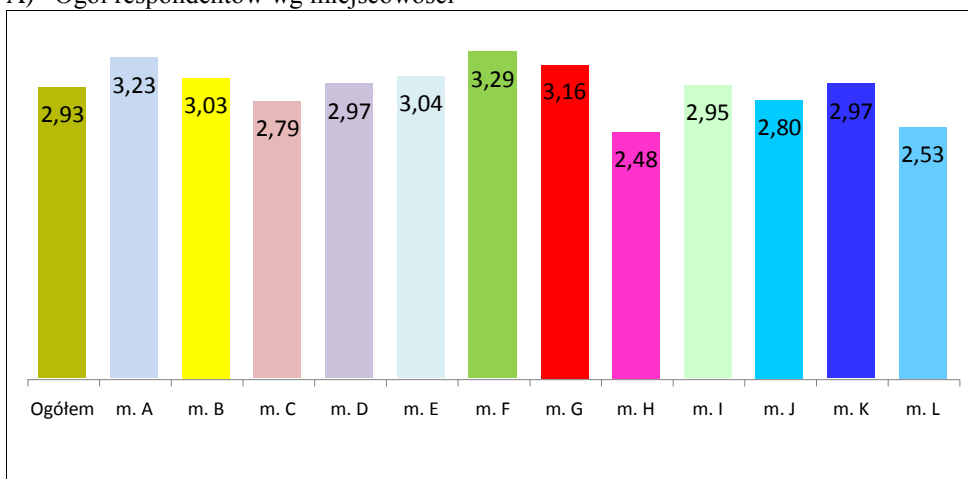
Diagram 10. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania systemu alarmowania i powiadamiania w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (wg skali 2-5). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

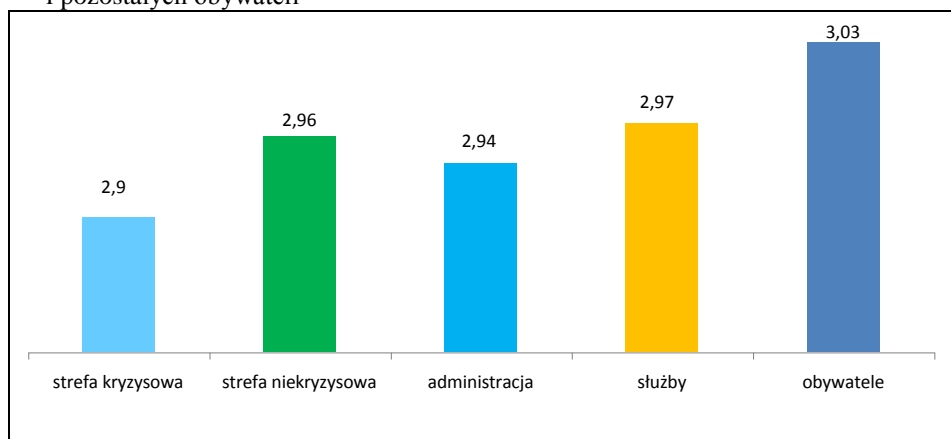
Diagram 11. Średnia arytmetyczna ocen skuteczności systemu alarmowania i ostrzegania. N = 1001

A) Ogół respondentów wg miejscowości

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Ogół respondentów z podziałem na strefy, pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Na potrzeby alarmowania ludności cywilnej coraz więcej badanych podmiotów planuje wykorzystywać łączność komórkową, przekazując informacje w postaci wiadomości SMS¹⁸. Wiadomości są wysyłane przez pracowników Centrum Zarządzania Kryzysowego i zawierają wcześniej ustalone komunikaty. Jest to usługa bezpłatna dla mieszkańców rejonu objętego tą formą powiadamiania o zagrożeniach. Także na potrzeby łączności kierowania i współdziałania funkcjonują, oprócz klasycznych informacji przekazywanych łązami kablowymi, systemy alternatywne, wykorzystujące sieci komórkowe oraz Internet, w ramach którego planuje się wykorzystywać ogólnie dostępne komunikatory, jak również specjalnie opracowane systemy lokalne.

¹⁸ System informowania ludności cywilnej za pomocą informacji SMS jest sukcesywnie wprowadzany na całym obszarze kraju. Bywa on niestety zawodny, ze względu na możliwość zablokowania się sieci w przypadku konieczności powiadomienia znacznej liczby mieszkańców. Alternatywnym rozwiązaniem jest skutecznie działający, np. na terenie Holandii system CBS (Cell Broadcast System), wysyłający informacje nieadresowane, w odróżnieniu od klasycznego SMS-a.

Tabela 8. Ranking miejscowości w zakresie skuteczności funkcjonowania systemu alarmowania i powiadamiania. N = 1001

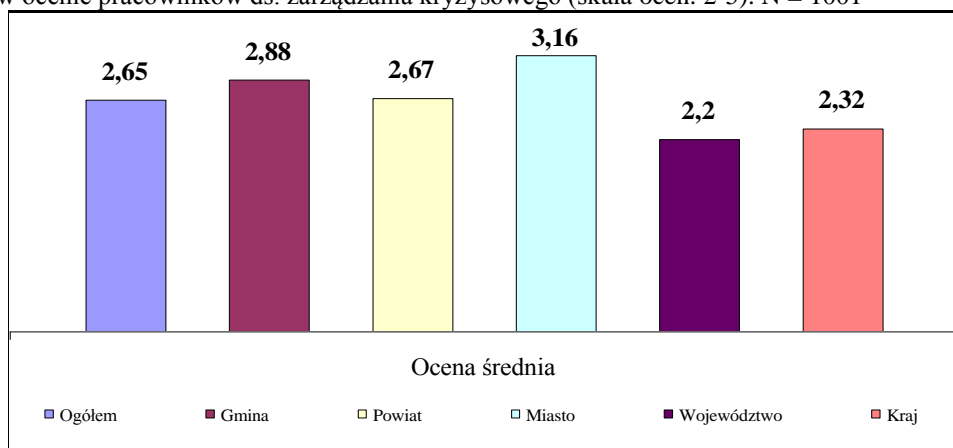
Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	F	3,29
II.	A	3,23
III.	G	3,16
IV.	E	3,04
V.	B	3,03
VI.	D	2,97
VII.	K	2,97
VIII.	I	2,95
IX.	J	2,80
X.	C	2,79
XI.	L	2,53
XII.	H	2,48

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

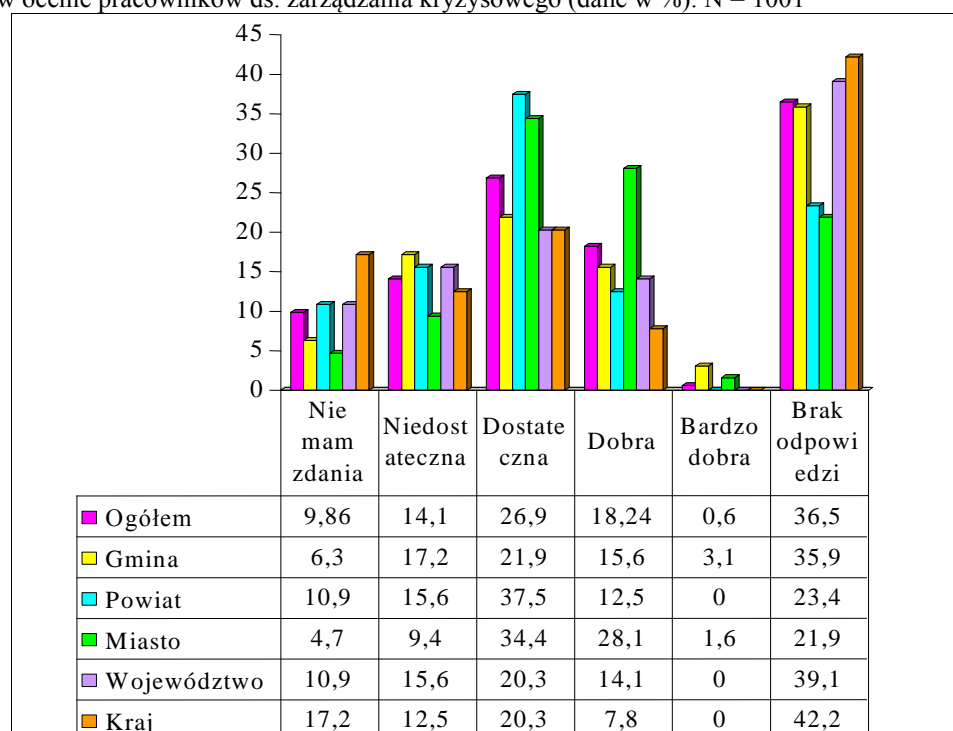
Zabezpieczenie materiałowo-techniczne oraz finansowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego jest jednym z czynników w zasadniczy sposób decydujących o sprawnym i efektywnym funkcjonowaniu tego systemu. Przeprowadzając wywiady, poproszono pracowników ds. zarządzania kryzysowego o ocenę zabezpieczenia materiałowo-technicznego i finansowanie działania Systemu Zarządzania Kryzysowego na wszystkich szczeblach zarządzania: od gminy po szczebel centralny. Oceny w ujęciu zarówno procentowym, jak i arytmetycznym przedstawiają poniższe diagramy.

Diagram 12. Zabezpieczenie materiałowo-techniczne i finansowanie zadań SZK w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (skala ocen: 2-5). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 13. Zabezpieczenie materiałowo-techniczne i finansowanie zadań SZK w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (dane w %). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Jak widać z powyższych diagramów, zabezpieczenie materiałowo-techniczne jest oceniane przez pracowników ds. zarządzania kryzysowego stosunkowo krytycznie. Uogólniając wyniki badań, należy stwierdzić, że powyższy element funkcjonowania SZK został oceniony na ocenę dostateczną, a w przypadku zarządzania na szczeblu wojewódzkim i centralnym nawet na ocenę niedostateczną. Z wywiadów przeprowadzonych w czasie badań terenowych wynika, że zabezpieczenie materiałowo-techniczne i finansowanie zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, w stosunku do istniejących lub przewidywanych zagrożeń, jest niewystarczające. Pomimo tego, że tworzenie i wyposażanie magazynów przeciwpowodziowych jest obowiązkiem na każdym szczeblu zarządzania (tam, gdzie występuje zagrożenie powodziowe), w trakcie wywiadów zwracano uwagę na ich bardzo słabe zaopatrzenie w niezbędny sprzęt i materiały. Świadczą o tym następujące wypowiedzi: „Brak sprzętu do walki z podtopieniami, organizowanie worków do tworzenia wałów dopiero w przypadku wystąpienia podtopień, kupowanie plandek do przykrycia dachów dopiero wtedy, gdy są zerwane dachy”¹⁹, „Minimalne zabezpieczenie materiałowe”²⁰, „Od lat planowanie budżetu jest na jednorodnym poziomie, magazyn pod względem powierzchni i wyposażenia nie jest wystarczający na zabezpieczenie działań, np. w pilnych działaniach powodziowych”²¹.

Niski poziom finansowania, szczególnie jeśli chodzi o szczebel gminy i powiatu, przekłada się na to, że jednostki samorządu terytorialnego nie posiadają w magazynach sprzętu specjalistycznego. Daje się odczuć niski poziom funkcjonowania systemu łączności, nie funkcjonują etatowe Centra Zarządzania Kryzysowego. Często pojawiającym się stwierdzeniem było: „Brak precyzyjnych przepisów finansowania zadań Systemu Zarządzania Kryzysowego skutkuje brakiem środków finansowych, które byłyby przeznaczone przez jednostki samorządu terytorialnego na realizację zadań zarządzania kryzysowego, dopiero sytuacja kryzysowa otwiera oczy decydom w gminie i powiecie, że nie są przygotowani do działań w sytuacjach kryzysowych”²². Do pozytywów pracownicy ds. zarządzania kryzysowego zaliczali zapis w ustawie o zarządzaniu kryzysowym, dotyczący obowiązku tworzenia rezerwy celowej, zwracając przy tym uwagę, że winna zostać stworzona możliwość wykorzystywania tej rezerwy w fazie przygotowania,

¹⁹ Wypisy z wywiadów, nr porz. 4, pyt. 14.

²⁰ Tamże, nr porz. 23.

²¹ Tamże, nr porz. 33.

²² Tamże, nr porz. 35.

a nie tylko w celu realizacji zadań związanych z reagowaniem na zaistniałe zagrożenie i następnie w fazie odbudowy. Pozytywnie również jest oceniana możliwość otrzymania zwrotu środków finansowych wydatkowanych przez samorządy na działania związane z usuwaniem nadzwyczajnych zagrożeń. Podkreślano przy tym, że należałoby uprościć i skrócić procedury związane z ustalaniem i wyceną szkód.

Poważnym problemem pozostaje zabezpieczenie w energię, realizowane w badanych ośrodkach poprzez zakup agregatów prądotwórczych. Jedynie w kilku ośrodkach pokrywają one w pełni zapotrzebowanie w tym zakresie. W pozostałych jednostkach występują dość poważne deficyty. Widać w tym miejscu bardzo wyraźnie różnicę pomiędzy zaopatrzeniem magazynów w strefach kryzysowych i niekryzysowych. Z oczywistych względów te pierwsze w wyniku zgromadzonych doświadczeń oraz w związku z realnością wystąpienia zagrożeń dbają w znacznie większym stopniu o stan wyposażenia magazynów. Istotnym elementem zabezpieczenia materiałowo-technicznego, szczególnie w zakresie potrzeb socjalno-bytowych, pozostaje współpraca z instytucjami i podmiotami gospodarczymi w zakresie dostarczenia sprzętu, żywności oraz usług kwaterunkowych. W badanych ośrodkach, w dokumentacji zespołów zarządzania kryzysowego można odnaleźć wykaz zawartych umów i porozumień. Z reguły dotyczą one ośrodków pomocy społecznej, ośrodków kultury, świetlic, szkół, hoteli oraz firm dostarczających artykuły pierwszej potrzeby.

Uzyskane odpowiedzi pozwalają na wysunięcie przypuszczenia, że szczególnie w strefach kryzysowych *przewidywanie zagrożeń* oraz *przygotowanie do przeciwdziałania* im realizowane jest w sposób adekwatny do posiadanych środków finansowych, które jednak w niemal każdej z badanych jednostek są niewystarczające. Ponadto w strefach tych *przygotowania* traktowane są znacznie bardziej konkretnie ze względu na wyciągnięte wnioski praktyczne, niewynikające jedynie z przeprowadzanych ćwiczeń.

Wśród praktycznych modyfikacji systemu, zmierzających do sprawniejszego jego funkcjonowania, respondenci wymieniają przede wszystkim zakup sprzętu (głównie agregatów prądotwórczych oraz środków łączności), uzupełnianie baz danych, zwiększenie liczby spotkań zespołów zarządzania kryzysowego czy przygotowanie nowych procedur reagowania. W zakresie zabezpieczenia materiałowo-technicznego oraz przygotowania terenu i infrastruktury realizowane są natomiast przedsięwzięcia związane z umacnianiem wałów przeciwpowodziowych, uzupełnianiem zasobów w magazynach sprzętu ratowniczego (zakup worków, materaców, śpiworów, płacht brezentowych itp.), czy rozbudową systemu ostrzegania i alarmowania

(uruchamianie systemów SI SMS). Oprócz tego, szczególnie w strefach kryzysowych, nasiliły się wspólne ćwiczenia elementów administracyjnych systemu zarządzania kryzysowego z siłami ratunkowymi, zarówno państwowymi, jak i społecznymi.

W analizowanym materiale nie brak także uwag negatywnych. Na pierwszy plan wysuwają się tutaj dwa spostrzeżenia. Po pierwsze, co jest charakterystyczne dla obu badanych stref, to brak środków finansowych, który w większości przypadków paraliżuje jakiegokolwiek działania przygotowawcze. Są one bardzo kosztowne ze względu na konieczność pozyskania sprzętu specjalistycznego. Po drugie, co z kolei jest właściwe szczególnie dla strefy niekryzysowej – to „brak świadomości i samokrytyki”. Związane jest to, jak należy przypuszczać, z uspianiem czujności struktur zarządzania kryzysowego na skutek długotrwałego braku zagrożeń. Jest to oznaka wielkiej niefrasobliwości osób i struktur zajmujących się przygotowaniem systemu. Fakt, że w danej jednostce administracyjnej nie zdarza się nic, co może nosić znamiona sytuacji kryzysowej, nie oznacza, że takowe zdarzenie nie może wystąpić, zaskakując tym samym zarówno struktury systemu, jak i narażając ludność oraz infrastrukturę na niebezpieczeństwo.

W zakresie potencjalnych zmian, które powinny zostać dokonane w przyszłości, respondenci na pierwszym miejscu wymieniają finansowanie systemu, które – ich zdaniem – należy dostosować do istniejących potrzeb, w myśl zasady, że „z pustego i Salomon nie naleje”. Wskazywano ponadto na konieczność dokonania modyfikacji prawnych, rozpoczynając od szczebla centralnego i regulacji prawa krajowego, na prawie lokalnym skończywszy²³. Zdarza się bowiem, że przygotowanie planów zarządzania kryzysowego lub innych dokumentów prawa lokalnego napotyka na istotne trudności ze względu na brak kompatybilności rozwiązań centralnych z realiami funkcjonowania administracji terenowej. W konsekwencji struktury systemu ZK są zmuszone do szukania tzw. złotego środka, który pogodziłby wymagania organów nadrzędnych z możliwościami działania szczebla lokalnego.

Wśród koniecznych modyfikacji wymieniane są także: a/ wzmocnienie monitoringu oraz b/ zmiana sposobu oceny zagrożeń w celu zwiększenia jego obiektywizacji. Mimo stosowanego w obecnej sytuacji ujednoczonego algorytmu przygotowania raportu o zagrożeniach, w opinii pracowników struktur administracyjnych istnieje jeszcze szereg niedociągnięć, utrudniają-

²³ Wskazuje się np. na konieczność rezygnacji z części zapisów zawartych w planach zarządzania kryzysowego w celu zwiększenia ich czytelności i możliwości wprowadzenia w życie.

cych obiektywne przewidywanie i ocenę stopnia potencjalnego niebezpieczeństwa.

Równie istotnym elementem niezbędnych zmian powinny stać się powiązane z sobą funkcjonalnie: obieg informacji, przeprowadzanie ćwiczeń oraz edukacja i przygotowanie obywateli. Skuteczna informacja specjalistyczna skierowana do organów i struktur zarządzania i reagowania kryzysowego oraz treści szkoleniowo-informacyjne adresowane do społeczności lokalnych warunkują bowiem skuteczne współdziałanie służb i społeczeństwa. Egzekwowanie zdobytej wiedzy i umiejętności w drodze ćwiczeń pozwala na praktyczne przygotowanie się do realnych działań, co więcej, umożliwia wyrobienie pełnego rodzaju nawyku, który pozwoli na racjonalne zachowanie się w momencie zaistnienia faktycznej sytuacji kryzysowej. Wymaga to jednak regularności działań.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego w zakresie przewidywania, zapobiegania oraz przygotowania go do działania zbadano także opinie przedstawicieli pracowników administracji niezwiązanych z działaniem SZK, przedstawicieli służb ratowniczych oraz obywateli. Ocena funkcjonowania systemu w zakresie przygotowania jego struktur do działania przedstawiono poniżej.

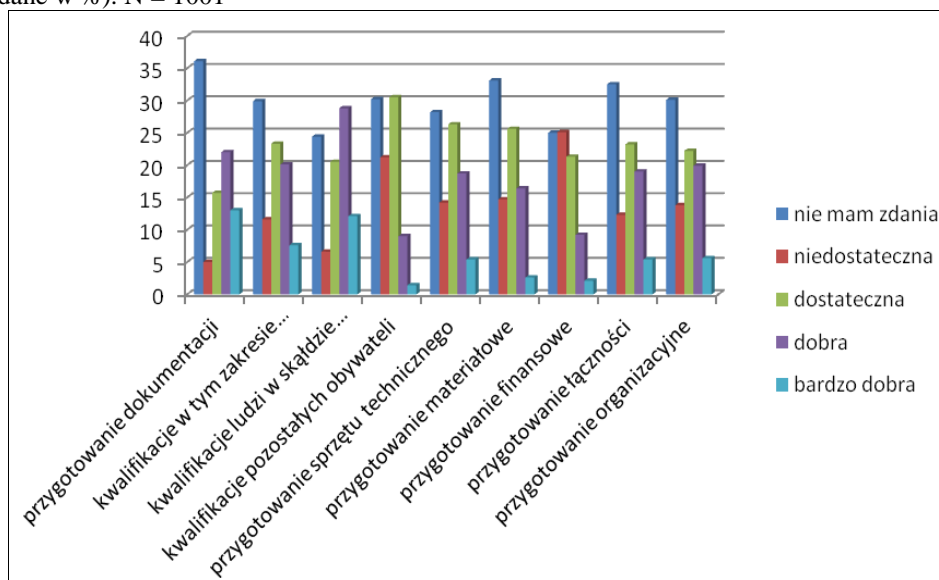
Analiza uzyskanych wyników badań wyrażona w % pozwala na stwierdzenie, że system jest przygotowany do działania na poziomie dostatecznym. Świadczyłyby o tym uzyskane wartości procentowe najbardziej zrównoważonych i zbliżonych odpowiedzi zaprezentowanych w pozycji „dostateczne”. Najwyżej – dobrze (29%) i bardzo dobrze (12,1%) oceniane są kwalifikacje pracowników służb biorących udział w reagowaniu kryzysowym. Na drugim miejscu plasuje się przygotowanie dokumentacji – dobrze ocenia je 22% badanych, zaś bardzo dobrze 13% respondentów. Stosunkowo dobrze (20% badanych) oceniane są także kwalifikacje pracowników administracji. Na podobnym poziomie ocenia się elementy przygotowania materiałowo-technicznego. Zdecydowanie najniżej badani oceniają zaplecze finansowe oraz kwalifikacje obywateli w zakresie przygotowania do potencjalnych zagrożeń.

Tabela 9. Ocena przygotowania elementów systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym (dane w %). N = 1001

Lp.	Odpowiedź	nie mam zdania	niedostateczna	dostateczna	dobra	bardzo dobra
1.	przygotowanie dokumentacji	36,1	5	15,7	22	13
2.	kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji	29,9	11,6	23,3	20	7,6
3.	kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb	24,4	6,6	20,5	29	12,1
4.	kwalifikacje pozostałych obywateli	30,2	21,2	30,5	9	1,4
5.	przygotowanie sprzętu technicznego	28,2	14,2	26,3	19	5,4
6.	przygotowanie materiałowe	33,1	14,7	25,6	16	2,6
7.	przygotowanie finansowe	25	25,1	21,3	9,2	2,1
8.	przygotowanie łączności	32,5	12,3	23,2	19	5,4
9.	przygotowanie organizacyjne	30,1	13,8	22,2	20	5,6

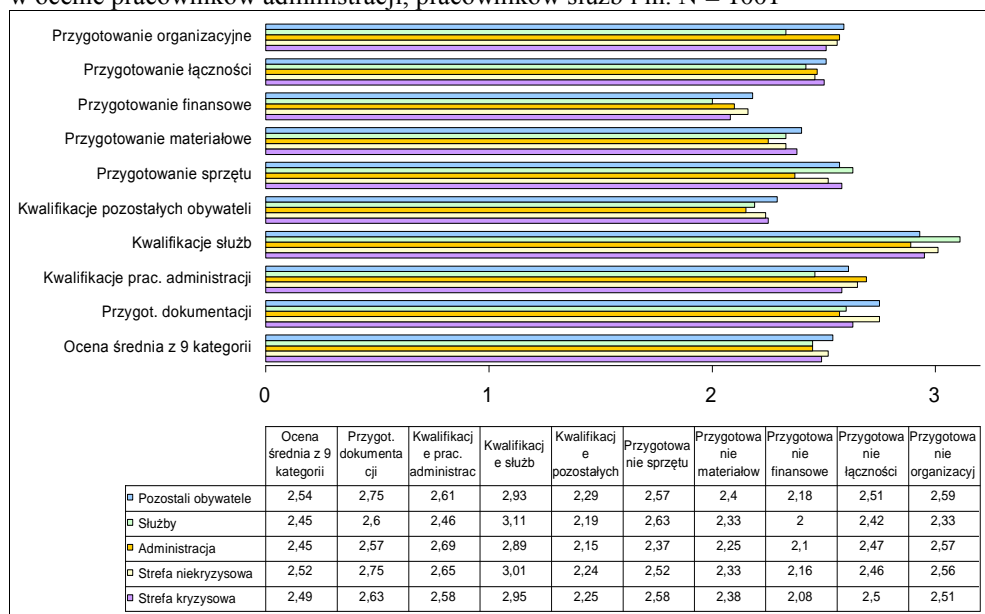
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 14. Ocena przygotowania elementów SZK do działań w sytuacjach kryzysowych (dane w %). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 15. Przygotowanie SZK do działań w sytuacjach kryzysowych (skala ocen 1-5) w ocenie pracowników administracji, pracowników służb i in. N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Z analizy danych przedstawionych w diagramie 15 można wnioskować, że System Zarządzania Kryzysowego w uśrednionej ocenie respondentów ze wszystkich trzech grup osobowych (administracja, służby i pozostali obywatele), **nie jest zadowolająco przygotowany** do działania w sytuacji zagrożenia (**ocena średnia – 2,48**). Pomijając ogólną ocenę przygotowania SZK do działania należy stwierdzić, że na wszystkie 9 kategorii, najwyżej oceniane są *kwalifikacje funkcjonariuszy (pracowników) służb*. Jest to zgodna ocena reprezentantów wszystkich trzech badanych grup osobowych. Można sądzić, że ta stosunkowo wysoka nota (na tle ocen w pozostałych kategoriach) wynika, m.in. z faktu, że reprezentanci służb są tą grupą osobową, której działania są widziane prawie codziennie przez obywateli. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że tego typu oceny zwykle są subiektywne, więc na ocenę przygotowania służb do działania w sytuacji zagrożenia niewątpliwie mają wpływ efekty (wyniki) reagowania. Najniżej ocenianą kategorią, również w zgodnej ocenie wszystkich respondentów, jest *przygotowanie finansowe* (**średnia ocena – 2,12**). Jest to nota niższa od tej, którą wystawili pracownicy ds. zarządzania kryzysowego (patrz diagramy 12 i 13).

Tabela 10. Ocena przygotowania SKZ do działań w sytuacjach kryzysowych. Średnia ocen w skali od 2 – ocena najniższa, do 5 – ocena najwyższa (1 – brak odpowiedzi) N = 1001

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogółem
Przygotowanie dokumentacji	2,44	2,44	2,27	3,10	1,91	2,25	2,11	3,20	2,72	3,00	2,57	3,24	2,68
Kwalifikacje administracji	2,37	2,59	2,51	2,92	2,40	2,30	2,18	3,07	2,56	2,70	2,42	2,95	2,61
Kwalifikacje służb	3,00	2,81	2,91	3,24	2,70	2,65	2,62	3,65	3,08	3,01	2,76	2,97	3,20
Kwalifikacje obywateli	2,05	2,05	2,17	2,37	1,96	1,94	2,13	2,27	2,24	2,40	2,22	2,63	2,24
Przygotowanie sprzętu	2,38	2,24	2,54	2,60	2,09	2,28	2,24	3,05	2,64	2,77	2,57	2,93	2,55
Przygotowanie materiałowe	2,21	2,06	2,26	2,47	1,84	2,06	2,17	2,76	2,37	2,53	2,33	2,79	2,35
Przygotowanie finansowe	2,11	1,97	1,93	2,24	1,68	1,79	1,89	2,34	2,04	2,36	2,25	2,31	2,12
Łączność	2,35	2,28	2,38	2,52	2,14	2,00	2,20	2,90	2,47	2,69	2,44	2,99	2,48
Przygotowanie organizacyjne	2,34	2,45	2,42	2,79	2,19	2,16	2,29	2,98	2,40	2,63	2,50	2,88	2,53

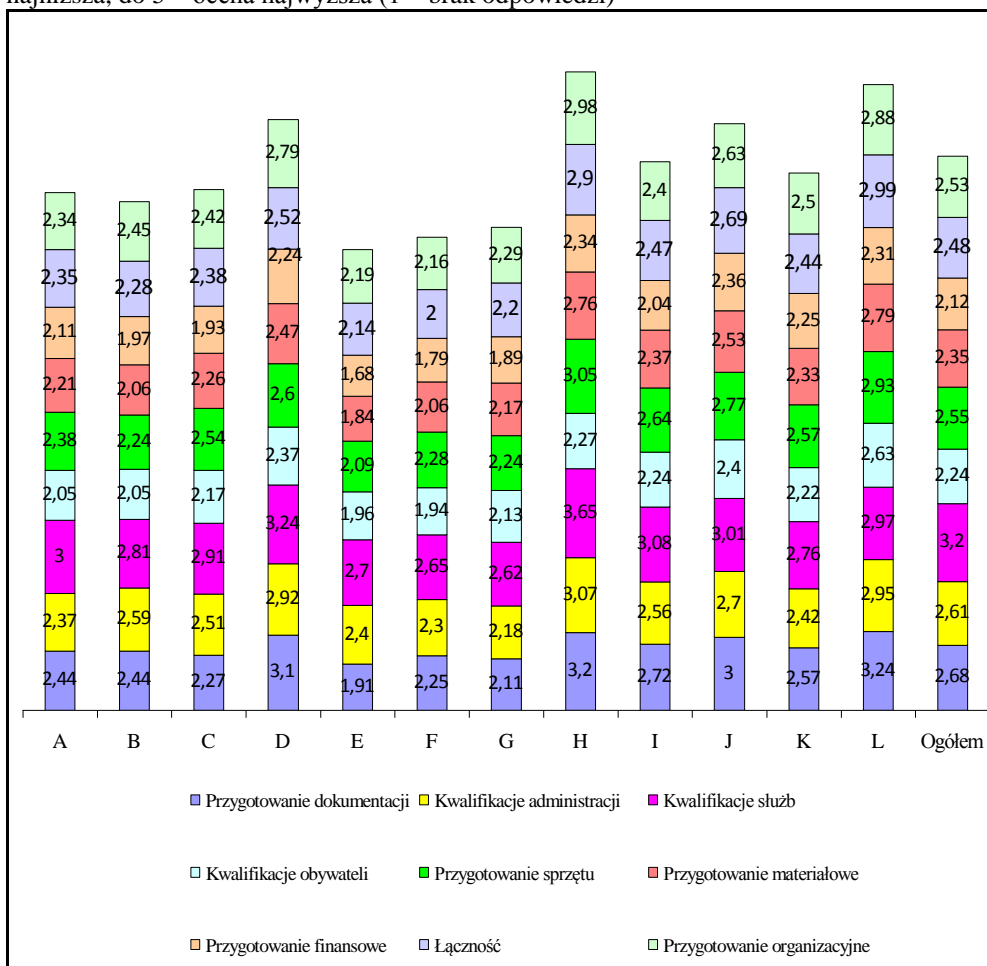
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Czerwonym kolorem oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej oraz oceny równe i niższe od 2,50.

Analizując dane zawarte w tabeli 10, przedstawione w formie graficznej na diagramie 16, można stwierdzić, że oceny (opinie) mieszkańców badanych miejscowości potwierdzają **niską** ocenę stopnia przygotowania SZK do działań w sytuacjach kryzysowych przedstawioną w diagramach 14 i 15. Różnica w ocenach jest prawie niezauważalna, gdyż wynosi tylko 0,05 na korzyść oceny wystawionej przez administrację i przedstawicieli służb. Przedstawienie oceny *przygotowania* w tzw. „skali szkolnej”, czyli oceny od 1 do 5, pozwoliło na dostrzeżenie tego, czego tak wyraźnie nie da się dostrzec, przytaczając wyniki procentowe. Otóż z tabeli 9 jasno wynika, że najbardziej krytycznie oceniają przygotowanie SZK do działania mieszkańcy miejscowości zaliczonych do tzw. „strefy kryzysowej”, w grupie miast powyżej 200 tys. mieszkańców. W dwóch miastach tej strefy, na 9 ocenianych kategoriach, pozytywnie oceniono tylko jedną kategorię – *kwalifikacje służb*. Pozostałe oceny kwalifikują się poniżej **2,50** (*średnie oceny z 9 kategorii: m. E – 2,10; m. F – 2,16*). Prawdopodobną przyczyną tych

negatywnych ocen jest fakt, że są to miejscowości, w których cyklicznie pojawiają się te same zagrożenia, a czas i sposób reakcji na zaistniałe zdarzenia jest podobny do lat minionych (*brak zauważalnych pozytywnych zmian w czasie i sposobach reagowania na zbliżające się i zaistniałe zdarzenia oraz przywracania normalnych warunków życia*). Natomiast pozytywna ocena służb wynika z faktu, że ich działanie i kwalifikacje są widoczne i oceniane nie tylko w sytuacji zaistnienia zdarzeń nadzwyczajnych, ale również w życiu codziennym (*pożary, wypadki drogowe, zakłócenia porządku itp.*).

Diagram 16. Przygotowanie SZK do działań w sytuacjach kryzysowych wg opinii mieszkańców badanych miejscowości. Średnia ocen w skali od 2 – ocena najniższa, do 5 – ocena najwyższa (1 – brak odpowiedzi)

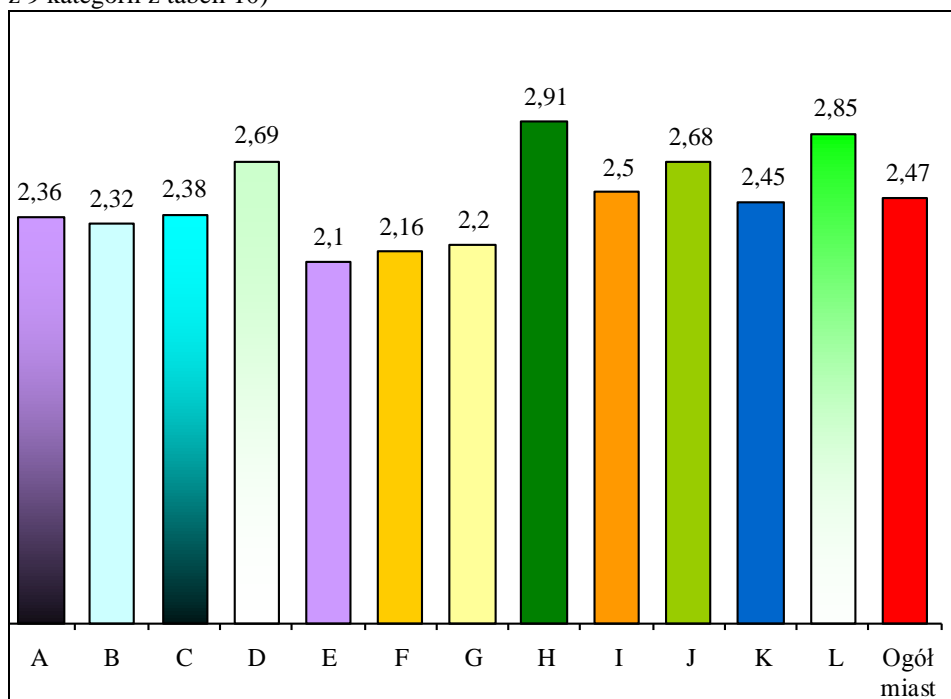

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

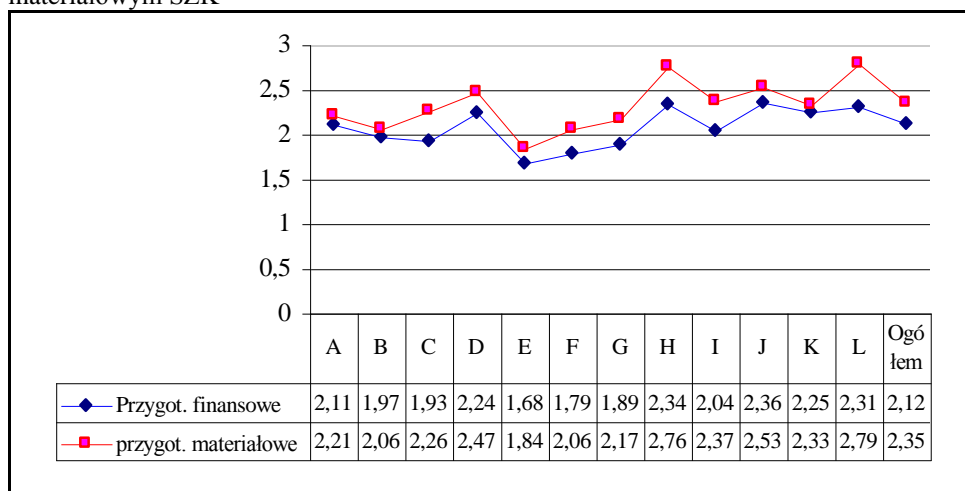
Zdecydowanie negatywnie wszyscy respondenci ocenili sposób i zakres finansowania SZK (**najwyższa ocena – 2,36, ocena średnia – 2,12**). Konsekwencją niskich nakładów finansowych na przygotowanie SZK do działania jest **niedostateczne zabezpieczenie materiałowo-techniczne działań systemu** (średnia ocena – 2,35). Tylko w 3 przypadkach przygotowanie materiałowe oceniono **powyżej 2,50**, przy czym najwyższa ocena to – **2,79** (diagram 18).

Podsumowując zagadnienie **przygotowania SZK do działania w sytuacjach kryzysowych**, należy podkreślić, że w ocenie ogółu respondentów *system nie jest wystarczająco przygotowany* do działania w sytuacjach kryzysowych (*średnia ocen z 9 kategorii dla wszystkich badanych miejscowości – 2,47*). Na uwagę zasługuje fakt, że z 12 grup obywateli podanych ankietyowaniu tylko w 4 przypadkach wystawiono ocenę powyżej 2,50 (*m. D – 2,69, m. H – 2,91, m. J – 2,68, m. L – 2,85*). W tym są 2 miejscowości zaliczone do strefy niekryzysowej.

Diagram 17. Przygotowanie SZK do działania w sytuacjach kryzysowych w opinii mieszkańców badanych miejscowości (skala ocen 2-5; ocena średnia z 9 kategorii z tabeli 10)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 18. Zależności między przygotowaniem finansowym a przygotowaniem materiałowym SZK

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 11. Ranking miejscowości w zakresie przygotowania SZK do działania w sytuacjach kryzysowych

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	H	2,91
II.	L	2,85
III.	D	2,69
IV.	J	2,68
V.	I	2,50
VI.	K	2,45
VII.	C	2,38
VIII.	A	2,36
IX.	B	2,32
X.	G	2,20
XI.	F	2,16
XII.	E	2,10

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

Chcąc uzyskać bardziej szczegółowe informacje, które pozwoliłyby na głębszą analizę badanych problemów, poproszono o podanie uzasadnienia przedstawionych ocen. Uzyskane w rezultacie opinie, pomijając część odpowiedzi świadczących o znacznej obojętności respondentów, wskazują na jedną prawidłowość. Najwięcej zarzutów merytorycznych względem *przewidywania* zagrożeń wysuwają w obu badanych strefach przedstawiciele służb ratowniczych. Dotyczą one przede wszystkim przygotowania infrastruktury oraz procedur skutecznego reagowania. Natomiast najczęściej, często mało konkretnych „żałób” pod adresem SZK kierują pozostali obywatele. Z kolei pracownicy administracji, mimo części głosów negatywnych, znajdują się w grupie, która wskazuje w działaniu systemu cechy pozytywne.

Generalnie jednak można zauważyć znaczne rozbieżności w poglądach dotyczących działania SZK w dwóch pierwszych fazach. Osoby uznające system za prawidłowy, z oczywistych względów, niezależnie od badanego środowiska, wymieniają pozytywne elementy działania systemu, niezależnie od badanej strefy. Z kolei respondenci niezadowoleni z jego funkcjonowania wskazują szereg mniej lub bardziej merytorycznych uchybień, zachowując przy tym prawidłowość wskazaną wyżej.

Należy w tym miejscu podkreślić, że badanie funkcjonowania systemu w fazach zapobiegania i przygotowania jest stosunkowo proste ze względu na przewidywalne warunki oraz możliwość niemal nieograniczonego dostępu do elementów systemu znajdującego się w warunkach statycznych. O wiele trudniejsze jest badanie funkcjonowania w fazach reagowania oraz odbudowy.

1.3. Jakość funkcjonowania wybranych elementów SZK na szczeblu powiatów i miast w warunkach kryzysowych w zakresie sprawnego, skutecznego i efektywnego reagowania na zagrożenia i sytuacje kryzysowe

Przystępując do tego etapu analiz zebranego materiału empirycznego, należy podkreślić, że ocena działania systemu w warunkach faktycznego reagowania nie została dokonana. Żadna z miejscowości nie doświadczyła bowiem w czasie badań sytuacji kryzysowej. Dlatego też uzyskane dane są przede wszystkim efektem wywiadów oraz wyników badań ankietowych przeprowadzonych na wskazywanej wcześniej próbie badawczej.

Ogólna ocena reagowania na zagrożenia i sytuacje kryzysowe w objętych badaniami miejscowościach kształtuje się na poziomie zbliżonym do

zadowolającego – 2,89. W niektórych miejscowościach były to oceny zdecydowanie niższe, zbliżone do niezadowolających. Oczywistym jest, że jakość funkcjonowania SZK w tej fazie zależy od pracy wykonanej we wcześniejszych etapach zarządzania kryzysowego, a więc od zapobiegania i przygotowania. Były one ogólnie oceniane jako zadowolające, jednak w niektórych miejscowościach zdecydowanie niższe.

Pracownicy administracyjni zapytani o jakość funkcjonowania systemu w fazie reagowania wskazali przede wszystkim na konieczność rozbudowy Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego jako komponentu realizującego przedsięwzięcia z zakresu reagowania kryzysowego. W chwili obecnej system nie jest w pełni zintegrowany zarówno pod kątem uczestniczących w nim służb, jak i realizowanych procedur, na systemie łączności skończywszy. Konieczne jest lepsze zespolenie wszystkich podmiotów ratowniczych biorących udział w akcjach ratunkowych. Brak takiego rozwiązania wpływa zasadniczo na sprawność ich prowadzenia nawet przy prawidłowo funkcjonujących strukturach zarządzania kryzysowego w administracji publicznej. Utrudnione jest wydawanie poleceń, a więc także kierowanie akcją. Zdarza się, że przekazywane służbowymi kanałami łączności meldunki nie są czytelne dla wszystkich uczestników akcji. Wątpliwości budzą także sprawy kompetencyjne w zakresie realizacji zasady jednoosobowego kierownictwa w kontekście wydawania poleceń czy dowodzenia kilkoma służbami, instytucjami i organizacjami społecznymi biorącymi jednocześnie udział w akcji.

W zakresie przygotowania sił respondenci postulowali także aktywizację Obrony Cywilnej. W chwili obecnej potencjał OC jest stosunkowo mały w porównaniu do pozostałych podmiotów ratowniczych. Nieliczne i źle wyposażone²⁴ formacje nie są w stanie skutecznie współdziałać z jednostkami straży pożarnej. Brak jest regulacji prawnych określających możliwość użycia formacji OC w sytuacjach zagrożeń, gdy nie ogłoszono stanu klęski żywiołowej, co także utrudnia wykorzystanie obrony cywilnej w działaniu. Ponadto w powszechnie obowiązującej interpretacji prawa krajowego Obrona Cywilna pozostaje „rezerwą” sił ratowniczych na wypadek podnoszenia stanów gotowości obronnej państwa. W rezultacie powoduje to

²⁴ Z reguły formacje posiadają na swoim stanie stary i zużyty sprzęt pozyskany z agencji mienia wojskowego lub przejęty po likwidowanych jednostkach wojskowych. Ma on w znacznej mierze kilkadziesiąt lat i często wątpliwą wartość użytkową. Ponadto niewypracowane zostały jednoznaczne i ujednolicone dla obszaru kraju normy należności dla formacji, co znakomicie utrudnia ich bieżącą aprowizację.

faktyczny brak możliwości wykorzystania tych sił w warunkach wystąpienia zdarzeń nadzwyczajnych czasu pokoju.

Wśród wniosków dotyczących dysponowania sił ratowniczych pojawiła się także sugestia uproszczenia procedur wykorzystania pododdziałów i oddziałów sił zbrojnych. W obecnym ich kształcie skierowanie nawet niewielkiego pododdziału w tzw. „trybie podstawowym”²⁵ wymaga oficjalnej decyzji wojewody oraz konsultacji z Wojewódzkim Sztabem Wojskowym oraz dowódcą okręgu. W konsekwencji wydłuża to znacznie proces decyzyjny i opóźnia skierowanie sił do działania. Obecnie minimalny czas faktycznego wejścia pododdziałów wojska do akcji to 24 godz. od chwili zgłoszenia zapotrzebowania na użycie pododdziałów Sił Zbrojnych do akcji ratowniczej.

Kolejna sugestia dotycząca poprawy sprawności działania systemu w fazie reagowania dotyczyła przestrzegania („szanowania”) założeń planów zarządzania kryzysowego i zamieszczonych w nich procedur. W opinii badanych często plany i działania praktyczne są ze sobą mało skoordynowane. Jako przyczynę podaje się tutaj konieczność dostosowania procedur do wymogów organu nadrzędnego, szczególnie wytycznych do opracowywania planów zarządzania kryzysowego, co często „kłóci się” z rzeczywistymi możliwościami działania w praktyce. W rezultacie plany pozostają dokumentem „papierowym”, zaś realizacja działań oparta jest o reguły zwyczajowo przyjęte na danym terenie.

Kolejnym postulatem zgłaszanym w toku prowadzonych badań było urealnienie tworzenia magazynów sprzętu. Obecnie budżet, szczególnie małych jednostek administracyjnych, nie pozwala na zakup specjalistycznego sprzętu ratowniczego. Na wyposażeniu magazynów znajdują się z reguły wspomniane już wcześniej worki na piasek i proste narzędzia niezbędne do akcji przeciwpowodziowych. Indywidualne środki ochrony czy przyrządy dozymetryczne oraz inne urządzenia specjalistyczne, podobnie jak w przypadku magazynów OC, z reguły nie funkcjonują lub są w złym stanie technicznym.

Cennym spostrzeżeniem respondentów, o czym także wspomniano już wcześniej, było wskazanie konieczności lepszego przygotowania samych obywateli w zakresie samoobrony i przygotowania sobie miejsca zamieszkania na ewentualną sytuację kryzysową. Rzetelna edukacja umożliwiłaby odciążenie sił ratunkowych od działań, które z powodzeniem mogą

²⁵ Jest to najczęściej wykorzystywana procedura. Oprócz niej występują także: tryb alarmowy i nakazowy.

wykonywać obywatele bez niebezpieczeństwa narażenia się na utratę zdrowia czy życia. Chodzi przede wszystkim o zabezpieczenie we własnym zakresie artykułów pierwszej potrzeby, znajomość procedur ewakuacji czy ewentualnego miejsca, z którym można się skontaktować w razie wystąpienia sytuacji kryzysowej.

Znaczącym uzupełnieniem uwag merytorycznych zgłaszanych przez pracowników administracji są opinie samych obywateli pozyskane w znacznej mierze z kwestionariusza ankiety. Opinie o sprawności reagowania Systemu Zarządzania Kryzysowego przedstawiono w tabeli 12.

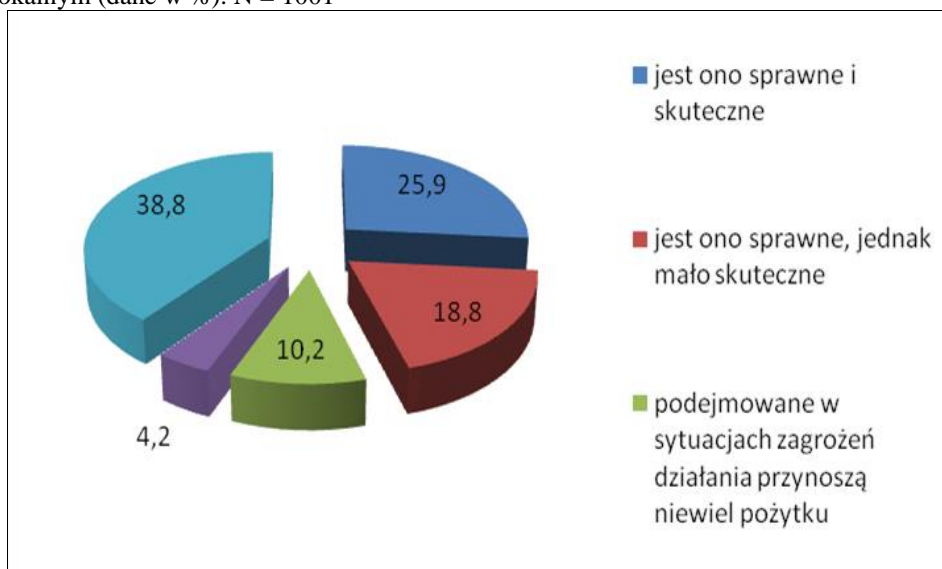
Tabela 12. Ocena sprawności reagowania systemu zarządzania kryzysowego wymiarze lokalnym (dane w %). N = 1001

Lp.	Odpowiedź	%
1.	Jest sprawne i skuteczne	25,9
2.	Jest sprawne, jednak mało skuteczne	18,8
3.	Podejmowane w sytuacjach zagrożeń działania przynoszą niewiele pożytku	10,2
4.	Podejmowane w sytuacjach zagrożeń działania nie są ani sprawne, ani skuteczne	4,2
5.	Trudno powiedzieć	38,8

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza ilościowa uzyskanych odpowiedzi wskazuje, iż niemal 26% badanych bardzo pozytywnie ocenia reagowanie na wypadek sytuacji nadzwyczajnych noszących znamiona kryzysu. Na przeciwnej szali znajduje się zaledwie nieco ponad 4% osób całkowicie negujących funkcjonowanie systemu. Świadczyłoby to o stosunkowo dobrym przygotowaniu służb, gdyby nie fakt, że niemal 20% respondentów uważa, że faza reagowania owszem występuje, jest jednak mało skuteczna. Pewien niepokój budzi także liczba osób (38,8%) niepotrafiąca udzielić jednoznacznej odpowiedzi na zadane pytanie. Jest to fakt charakterystyczny dla wszystkich badanych zagadnień. Należy przypuszczać, że ta grupa osób nie identyfikuje się z kwestiami budowania bezpieczeństwa, nawet w wymiarze lokalnym.

Diagram 19. Ocena sprawności reagowania systemu zarządzania kryzysowego wymiarze lokalnym (dane w %). N = 1001

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

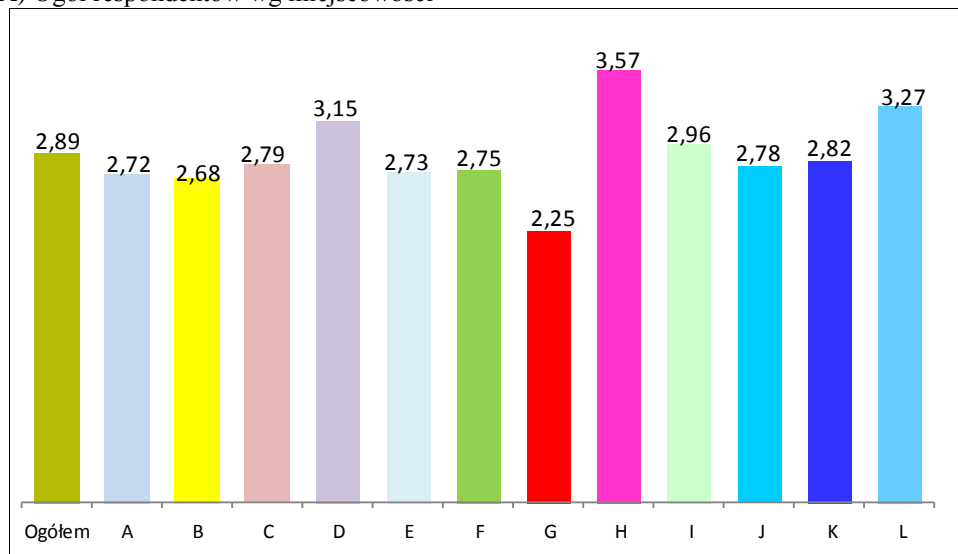
O tym, że SZK w zakresie sprawności reagowania jest oceniany za ledwie na słabą ocenę **dostateczną** świadczą uśrednione oceny, przedstawione wg skali ocen od 1 do 5. Na diagramie 20 widać wyraźnie, że na 12 badanych miejscowości tylko w 3 przypadkach średnia przekroczyła granicę oceny **3,00** (*m. D – 3,15, m. L. – 3,27 i m. H – 3,57*). Natomiast średnia ocena ze wszystkich miejscowości wynosiła **2,89**.

Obszerniejszej wiedzy na temat opinii respondentów dostarcza analiza jakościowa udzielonych odpowiedzi. Pojawia się tutaj prawidłowość widoczna już w przypadku pytania poprzedniego. Osoby zadowolone z działania „systemu” znajdują w rozwinięciu swojej odpowiedzi pozytywne, chociaż ogólnikowe pod względem treściowym, elementy jego działania, w odróżnieniu od respondentów wypowiadających się negatywnie. Mankamenty związane ze skutecznym reagowaniem mają nierozzerwalny związek z rozważaniami prowadzonymi powyżej. Skuteczne przewidywanie i przygotowanie do zagrożenia skutkuje sprawnym i skutecznym reagowaniem. Należy jednak zauważyć, że bardziej rzeczowe uwagi negatywne formułowane są, co jest raczej oczywiste, przez osoby zamieszkujące strefy kryzysowe. Wymieniane są wśród nich problemy związane z wyposażeniem służb czy skutecznym współdziałaniem w toku prowadzenia akcji ratunko-

wej. Często wymienia się także brak doświadczenia pracowników administracyjnych, odpowiedzialnych za kwestie zarządzania kryzysowego.

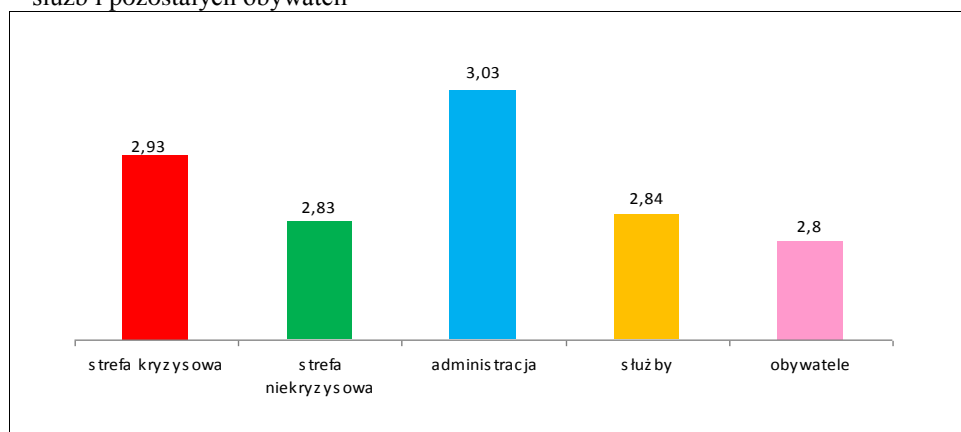
Diagram 20. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania SZK w zakresie REAGOWANIA na zagrożenia

A) Ogół respondentów wg miejscowości

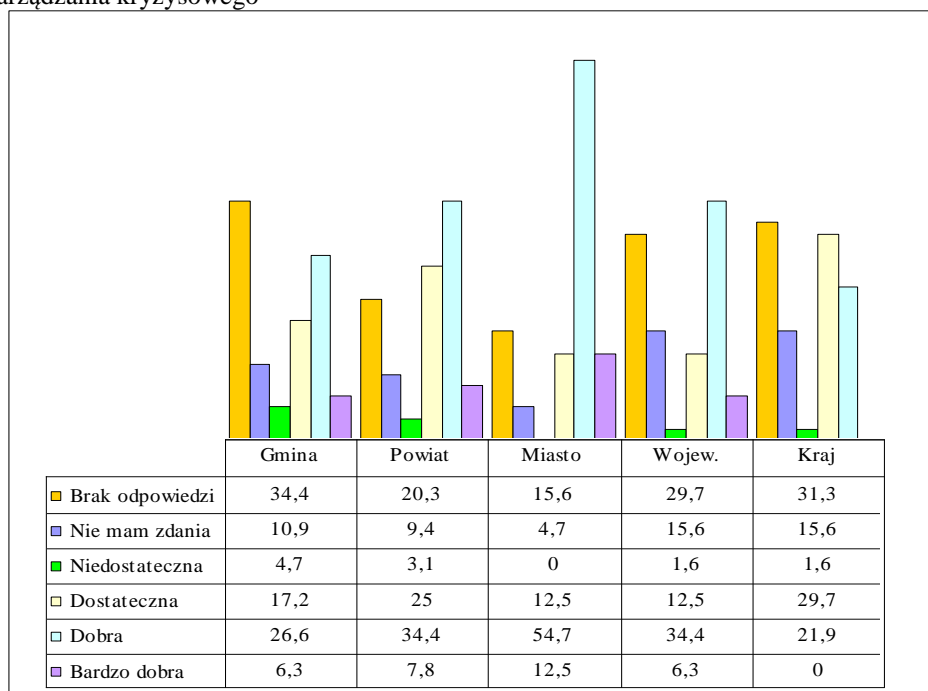

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

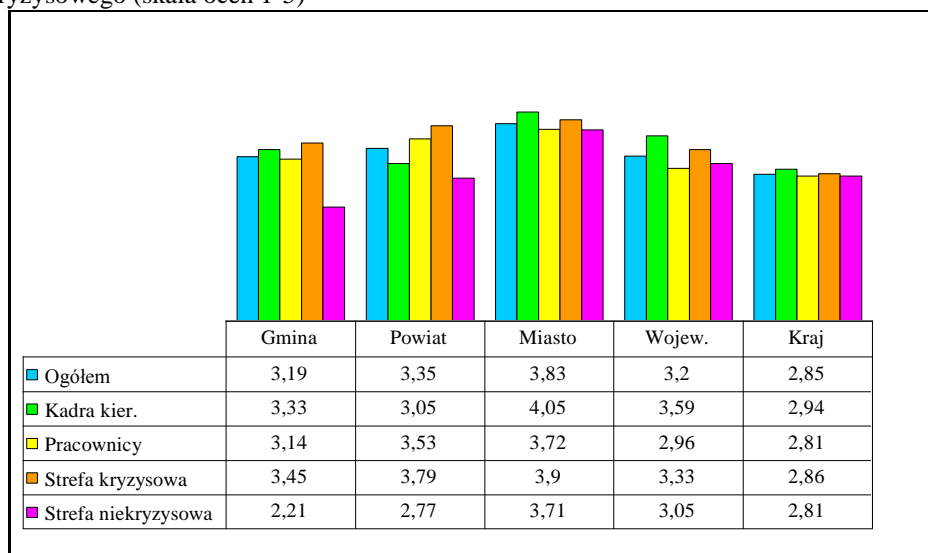
B) Ogół respondentów z podziałem na strefy, pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 21. Sprawność funkcjonowania SZK w ocenie ogółu pracowników służb zarządzania kryzysowego

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 22. Sprawność funkcjonowania SZK w ocenie pracowników służb zarządzania kryzysowego (skala ocen 1-5)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 13. Ranking miejscowości w zakresie sprawności reagowania SZK

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	H	3,57
II.	L	3,27
III.	D	3,15
IV.	I	2,96
V.	K	2,82
VI.	C	2,79
VII.	J	2,78
VIII.	F	2,75
IX.	E	2,73
X.	A	2,72
XI.	B	2,68
XII.	G	2,25

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

W udzielanych odpowiedziach można jednak odnaleźć także sformułowania świadczące o braku rzetelnej wiedzy na temat zakresu obowiązków SZK. Niektóre osoby wskazują bowiem jako przejaw indolencji systemu zdarzenia mające raczej charakter nagły, które powinny być zabezpieczane przez etatowe służby, inspekcje czy strażę w drodze działań obligatoryjnych, nie zaś antykryzysowych²⁶.

Mimo braku pełnej, empirycznej wiedzy na temat sprawności fazy *reagowania* w oparciu o posiadany materiał badawczy, należy stwierdzić, że jest ona realizowana w sposób dosyć sprawny, jednak mało skuteczny i efektywny. Świadczą o tym wypowiedzi respondentów bezpośrednio zaangażowanych w reagowanie kryzysowe, w tym członków służb ratowniczych i porządkowych. „Podejmowane w sytuacjach zagrożenia działania nie są ani sprawne ani skuteczne”²⁷, „To, że działa Straż, Policja, to tak, ale System Zarządzania Kryzysowego – przeróżnie słyszę”²⁸, „Jest ono spraw-

²⁶ Respondenci wskazywali np. na dziury w drogach czy brak prądu na klatce schodowej.

²⁷ Wypisy z ankiet dla wybranych pytań otwartych, pyt. 21, nr porz. 4.

²⁸ Tamże, nr porz. 9.

ne, ale brak środków i sprzętu na różne działania”²⁹, „Pożytek z działań funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego na reagowanie kryzysowe jest bardzo mały”³⁰, „Brak reakcji na zagrożenia”³¹, „Brak sprawnych działań – pozory. Zajmują się tym zawsze wojsko lub straż”³².

1.4. Jakość funkcjonowania wybranych elementów SZK na szczeblu powiatów i miast w zakresie odbudowywania i przywracania „normalnych” warunków funkcjonowania różnych podmiotów fizycznych i prawnych

Analogicznie, jak w przypadku ocen dotyczących fazy *reagowania*, prowadzący badania nie mieli możliwości udziału w przedsięwzięciach związanych z *odbudową*. Ponieważ w trakcie prowadzenia badań terenowych okoliczności takie nie zaistniały, zdobyta w przedmiotowej sprawie wiedza opiera się na konstruktywnych opiniach pracowników administracji publicznej i służb oraz subiektywne odczucia obywateli, poparte jednak doświadczeniem własnym. Na uwagę zasługują szczególnie opinie osób ze stref kryzysowych.

Uzyskane w wyniku analizy jakościowej informacje z przeprowadzonych wywiadów pozwalają na przedstawienie szeregu istotnych spostrzeżeń.

Jako pierwsze, powtarzające się u największej liczby respondentów, należy wymienić konieczność uproszczenia i przyspieszenia procedur związanych z oceną szkód oraz wprowadzenie obowiązku ubezpieczenia mienia. W praktyce bowiem dość znaczna część obywateli ma możliwość korzystania wyłącznie z dotacji socjalnych udzielanych przez podmioty administracji publicznej po trwającej dość długo ocenie i szacowaniu skutków zdarzeń nadzwyczajnych. W konsekwencji osoby poszkodowane często przez długi czas pozbawione są możliwości przystąpienia do odbudowy własnych miejsc zamieszkania, a tym samym skazane są na długotrwałe przebywanie w czasowych miejscach pobytu, co z kolei generuje dodatkowe koszty obciążające budżety jednostek lokalnych.

Następnym, bardzo istotnym spostrzeżeniem, związanym w znacznej mierze z poprzednią myślą było wskazanie na konieczność zwiększenia na-

²⁹ Tamże, nr porz. 66.

³⁰ Tamże, nr porz. 115.

³¹ Tamże, nr porz. 212.

³² Tamże, nr porz. 220.

kładów finansowych na usuwanie skutków zdarzeń nadzwyczajnych i przywracanie warunków „normalnych”. W obecnej sytuacji szereg inicjatyw napotyka, niestety, na niemożliwe do przewyciężenia trudności związane z niedoborem pieniędzy. Na domiar złego w sytuacjach nadzwyczajnych nakłady finansowe niezbędne do zabezpieczenia wszystkich działań i potrzeb znacząco wzrastają. Szczególnie duże środki niezbędne są na tymczasowe zakwaterowanie i aprowizację osób poszkodowanych.

Kolejną, bardzo cenną uwagą jest to, o czym wspomniano wyżej, czyli zabezpieczenie logistyczne, zwłaszcza lokalowe i materialno-bytowe osób poszkodowanych. W chwili obecnej znaczna część podmiotów, zwłaszcza małych jednostek administracyjnych, dysponuje doraźnie jedynie bardzo skromnym zapleczem lokalowym, liczącym kilkanaście miejsc noclegowych. Ponadto zabezpieczenie w artykuły pierwszej potrzeby generowane jest zazwyczaj w oparciu o ośrodki pomocy społecznej, gdyż możliwości własne wydziałów zarządzania kryzysowego są znikome lub wręcz żadne.

W zakresie zabezpieczenia materiałowo-technicznego wymienia się ponadto konieczność wyposażenia lub doposażenia służb w specjalistyczny sprzęt umożliwiający szybką i skuteczną odbudowę. W praktyce chodzi przede wszystkim o środki umożliwiające odtwarzanie i budowę wałów przeciwpowodziowych. Pozostałe inwestycje wykonywane są z reguły z drodze outsourcingu przez podmioty zewnętrzne.

Wśród wysuwanych przez respondentów wniosków na uwagę zasługuje także sugestia hierarchizacji potrzeb w celu nadania im właściwego priorytetu wykonawczego, wiążącego się, rzecz jasna, z finansowaniem. W praktyce nadanie takiego priorytetu ma charakter niezwykle subiektywny i musi być dostosowane do specyfiki funkcjonowania danej jednostki administracyjnej. Niemniej jednak ustalenie właściwej kolejności i nakładów finansowych niezbędnych dla wykonywania poszczególnych przedsięwzięć związanych z procesem odbudowy nadaje tym działaniom znacznie większą skuteczność i efektywność, a co za tym idzie – usprawnia działanie całego SZK.

Wśród wniosków z badań na uwagę zasługuje jeszcze jeden, związany z koniecznością udzielania pomocy psychologicznej. Mimo iż pojawia się on dość rzadko, jednak pozwala dostrzec bagatelizowany w wielu przypadkach niezwykle istotny element działań mających na celu przywrócenie „normalnych” warunków funkcjonowania nie tylko infrastruktury, ale także ludności poszkodowanej. Przemawia za tym fakt, iż w wyniku katastrofalnej powodzi w lipcu 1997 r. śmierć poniosło 105 osób, z tego 55 wskutek bez-

pośredniego działania fali powodziowej, kolejne 50 osób do końca sierpnia 1997 roku odebrało sobie życie z powodu „załamania powodziowego”³³. Obecnie w czasie usuwania skutków działań wielkopowierzchniowych tworzenie zespołów pomocy psychologicznej stało się już raczej normą. Nie jest to jednak takie oczywiste w przypadku zdarzeń o niewielkiej skali, dotyczących zwłaszcza małe jednostki administracyjne. Jest rzeczą bardzo istotną, aby oprócz pomocy medycznej udzielanej osobom bezpośrednio poszkodowanym zadbać o analogiczną pomoc psychologiczną, udzielaną zarówno poszkodowanym, jak również świadkom zdarzenia, rodzinom ofiar oraz ratownikom biorącym udział w akcjach. Jest to bowiem warunek prawidłowego powrotu do codziennego życia oraz sprawnego wykonywania obowiązków zawodowych.

Oprócz uwag stricte merytorycznych płynących ze strony pracowników wydziałów zarządzania kryzysowego, należy zwrócić uwagę na opinie osób, które wzięły udział w badaniach ankietowych. Ich wyniki przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14. Działanie w fazie odbudowy w ocenie badanych (dane ogólne)

Lp.	Odpowiedź	Dane w %
1.	Wychodzi nam to bardzo dobrze – możemy być z tego dumni	3,3
2.	Wychodzi nam to dobrze – odbywa się to dosyć sprawnie i skutecznie	28,8
3.	Radzimy sobie z tym nie najlepiej	20,8
4.	Zupełnie nie radzimy sobie z tym problemem	6
5.	Trudno powiedzieć	39,3

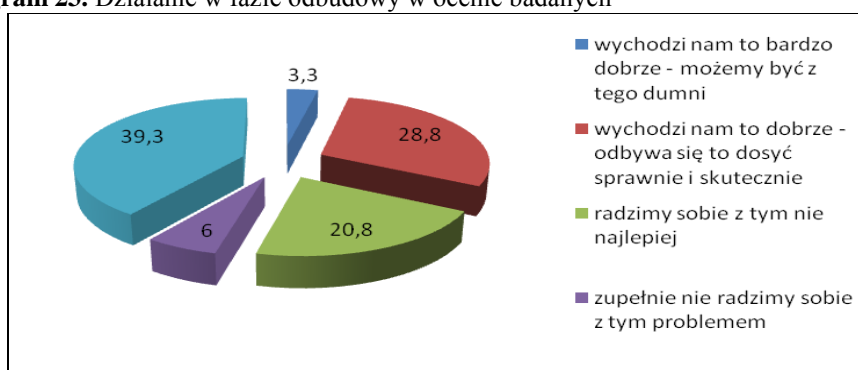
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Rozkład odpowiedzi wskazuje, że zaledwie nieco ponad 3% ankietowanych bardzo dobrze ocenia fazę odbudowy. Nie jest to wynik zbyt pocieszający pomimo tego, że niemal 30% respondentów ocenia tę fazę w sposób dobry, w odróżnieniu od oceny faz poprzednich. Gdybyśmy opierali się tylko na danych procentowych, można byłoby przyjąć, że odbudowa infrastruktury oraz udzielanie pomocy ofiarom zdarzeń nadzwyczajnych jest odbierana przez społeczeństwo raczej w sposób pozytywny, w odróżnieniu od merytorycznej oceny wyrażanej przez pracowników wydziałów zarządzania kryzysowego, utrzymanych w sceptycznym lub wręcz negatywnym

³³ Audycja radiowa Pierwszego Programu Polskiego Radia z 18.09.1997 r., godz. 21.00.

tonie. Wskazać jednak należy, że i w przypadku ludności cywilnej 1/5 respondentów nie jest zadowolona z pomocy udzielanej przez służby SZK, zaś 6% ocenia ją jednoznacznie negatywnie. Natomiast, podobnie jak w poprzednich pytaniach, niemal 40% badanych nie ma opinii w tej sprawie.

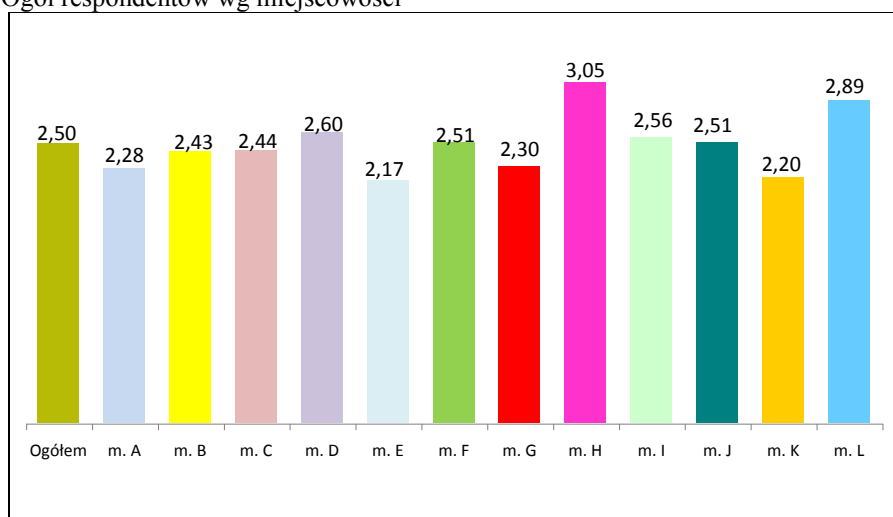
Diagram 23. Działanie w fazie odbudowy w ocenie badanych

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

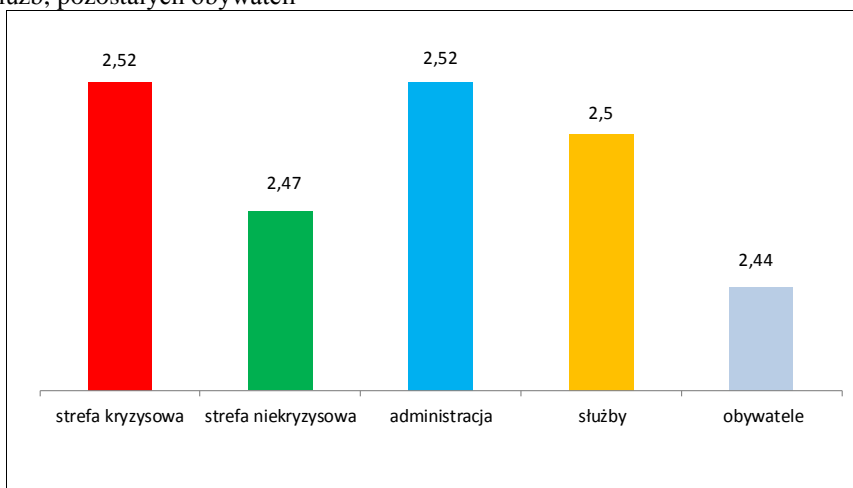
Uwagę zwraca fakt, że bardziej krytyczny obraz wyłania się, gdy ze skali ocen procentowych przejdziemy na oceny, w skali od 1 do 5 w odniesieniu do fazy *odbudowy*.

Diagram 24. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania SZK w zakresie PRZYWRACANIA normalnych warunków życia i pracy (skala ocen 1-5)
A) Ogół respondentów wg miejscowości

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Ogół respondentów z podziałem na strefy, pracowników administracji, Służb, pozostałych obywateli

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Jak wynika z danych przedstawionych na wykresach 24 A) i B), po ich uśrednieniu, sytuację w zakresie działań podejmowanych w fazie odbudowy należy ocenić jako stosunkowo krytyczną. Za taką oceną przemawia fakt, że na **12** miejscowości objętych badaniami, aż **7** nie przekroczyło oceny **2,50** a tylko w **1** miejscowości respondenci ocenili te działania powyżej oceny **3,00**. Ogólnie, co widać na diagramie 22 A), respondenci ocenili funkcjonowanie SZK w zakresie przywracania normalnych warunków życia i pracy (faza odbudowy) na ocenę **niedostateczną** (średnia ocena – **2,50**).

Obszerniejszej wiedzy dotyczącej motywów udzielanych odpowiedzi dostarcza nam analiza danych jakościowych uzyskanych w pytaniach otwartych. Widać tutaj bardzo wyraźną tendencję, zgodnie z którą u mieszkańców stref niekryzysowych dominuje całkowity brak wiedzy na ten temat, zaś wyrażane opinie oparte są o informacje uzyskane z mediów. Świadczą o tym chociażby takie opinie, jak: „Nie znam szczegółów, raczej sprawnie (np. po zderzeniu pociągów – lokomotyw, chyba w 2011 lub 2012”³⁴, „Media pokazują rzeczywisty obraz udzielania pomocy poszkodowanym”³⁵, „Wydaje mi się, że kiedy przyjdzie katastrofa każdy znajdzie pomoc, choć czasem niewielką/niewystarczającą”³⁶.

³⁴ Wypisy z ankiet dla wybranych pytań otwartych, pyt. 22, nr porz. 29.

³⁵ Tamże, nr porz. 56.

³⁶ Tamże, nr porz. 71.

Tabela 15. Ranking miejscowości w zakresie przywracania normalnych warunków życia

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	H	3,05
II.	L	2,89
III.	D	2,60
IV.	I	2,56
V.	F	2,51
VI.	J	2,51
VII.	C	2,44
VIII.	B	2,43
IX.	G	2,30
X.	A	2,28
XI.	K	2,20
XII.	E	2,17

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

W strefach kryzysowych przeciwnie – po odrzuceniu odpowiedzi niedorzecznych, lekceważących oraz udzielanych niejako „obok tematu”, można odnaleźć kilka uwag konstruktywnych i – jak należy przypuszczać – zasadnych. Osoby zadowolone z udzielanej pomocy podkreślają umiejętności organizacyjne i zaplecze logistyczne administracji i służb. Natomiast respondenci wyrażający opinie krytyczne wskazują przede wszystkim na braki finansowe, organizacyjne i materialne. Co ciekawe, zaobserwowano wiele sprzecznych opinii nawet w obrębie jednej jednostki administracyjnej³⁷. Przykładami są poniższe wypowiedzi respondentów: „W miejscach dotkniętych katastrofami, niebezpieczeństwem, odbudowa normalnych warunków trwa bardzo długo”³⁸, „Brakuje skutecznych działań po wystąpieniu sytuacji kryzysowych”³⁹, „Nie mamy odpowiedniego sprzętu ani środków do realizacji planów”⁴⁰, „Brak środków, jednak dobra organizacja”⁴¹, „Po

³⁷ Jest to jeden z symptomów niskiej kultury bezpieczeństwa.

³⁸ Tamże, nr porz. 72.

³⁹ Tamże, nr porz. 93.

⁴⁰ Tamże, nr porz. 129.

⁴¹ Tamże, nr porz. 155.

sytuacjach kryzysowych, jakie były w mieście wszyscy potrzebujący otrzymali pomoc, a odpowiednie służby sprawnie przystępowały do przywracania normalnych warunków⁴².

Prezentowane wyżej różnice ocen mogły wynikać w znacznej mierze z tego, czy dany respondent lub jego najbliżsi (sąsiedzi), doświadczyli sytuacji kryzysowej czy też nie. Ogólnie jednak uwagę zwraca fakt niedostatecznej i nierównomiernej skali udzielanej pomocy. Są jednostki administracyjne (np. duże aglomeracje miejskie, niektóre bogate gminy), których budżet pozwala na większy zakres pomocy niż w przypadku jednostek biednych, w których uwarunkowania geograficzne czy poziom uprzemysłowienia i zakres prowadzonych inwestycji nie pozwalają na kumulowanie wystarczających środków na tzw. „potrzeby kryzysowe”.

Wśród uzyskanych odpowiedzi widać także inną prawidłowość. Wiele osób wskazuje, o czym mówiono już wcześniej, na konieczność lepszego przygotowania samych obywateli, których zaradność, znajomość przepisów i umiejętność przewycięzania sytuacji traumatycznych znacznie polepsza sprawność funkcjonowania służb oraz administracji publicznej. W wypowiedziach badanych pojawia się często pochwała umiejętności konsolidacji i samopomocy, nierzadko improwizowanej, organizowanej przez samych obywateli. Niemniej jednak spotyka się także, na szczęście sporadycznie, głosy krytyczne, ukazujące lenistwo i brak zainteresowania losem innych.

Reasumując, należy stwierdzić, że *faza odbudowy* na tle pozostałych, analizowanych wcześniej etapów zarządzania kryzysowego, postrzegana jest i oceniana lepiej od pozostałych faz zarządzania kryzysowego.

1.5. Czynniki warunkujące jakość funkcjonowania wybranych elementów SZK

1.5.1. Czynniki ludzki

Jednym z ważniejszych, jeśli nie najważniejszych elementów kształtujących i kreujących funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego jest niewątpliwie czynnik ludzki. Rozpatrywać go należy w kilku zasadniczych płaszczyznach. Po pierwsze – w kontekście kompetencji pracowników struktur zarządzania kryzysowego, odpowiedzialnych bezpośrednio za

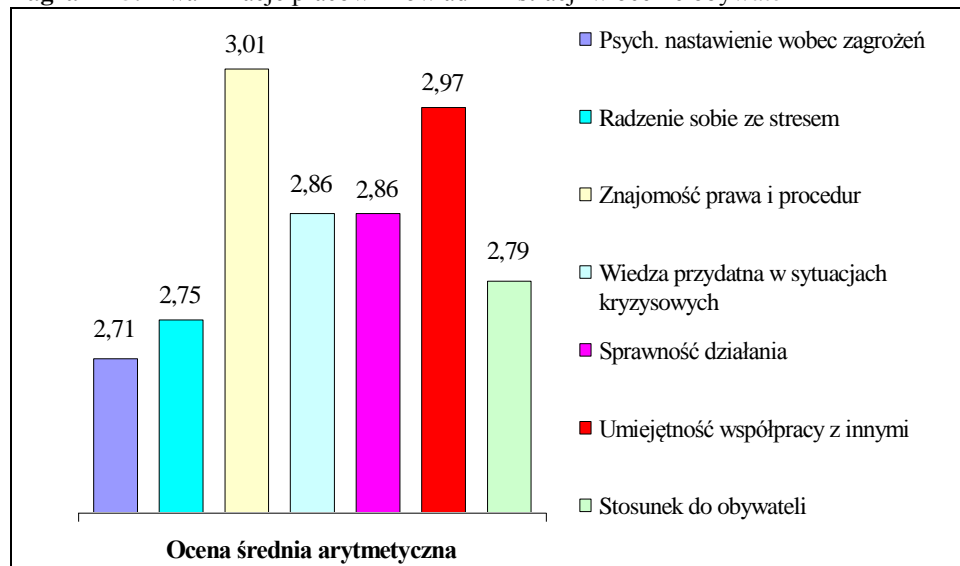
⁴² Tamże, nr porz. 262.

funkcjonowanie całego systemu na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Po drugie, w wymiarze funkcjonariuszy służb, inspekcji i straży zajmujących się reagowaniem kryzysowym, bez których nawet najskuteczniejsze zarządzanie nie doprowadzi do efektywnego działania w razie wystąpienia sytuacji nadzwyczajnych. Po trzecie wreszcie – w ujęciu obywateli, stanowiących niejako najistotniejsze a zarazem najsłabsze ogniwo całego analizowanego systemu.

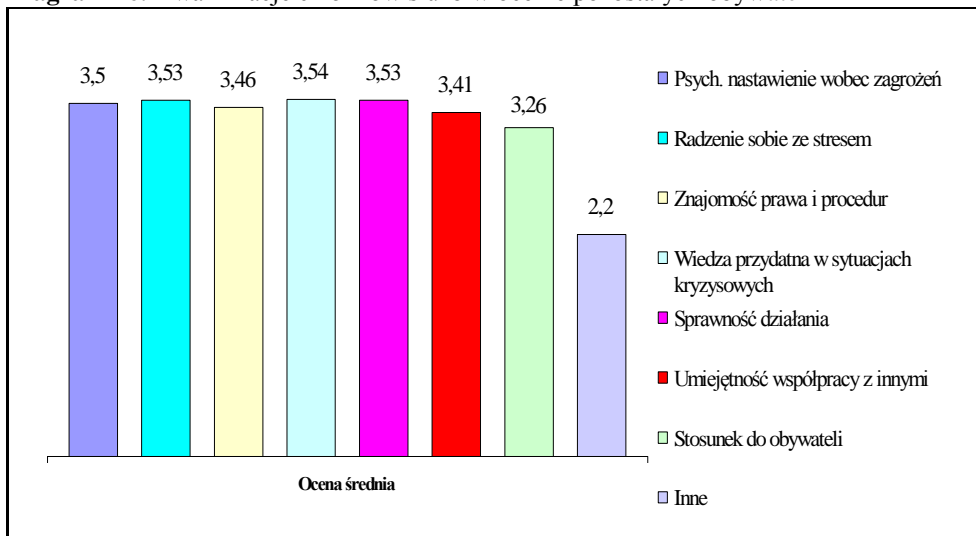
Przyjęcie takiego podziału jest zasadne przede wszystkim z uwagi na fakt, że ochrona i ratowanie życia, zdrowia i mienia ludności cywilnej powinny pozostawać dla systemu zarządzania kryzysowego sprawą priorytetową, w którą zaangażowane są pozostałe podmioty. Poza tym właściwe przygotowanie (przeszkolenie i informowanie) ludności cywilnej gwarantuje, jak już wcześniej stwierdzono, skuteczniejsze działanie ogniów decyzyjnych i wykonawczych systemu, a także, co jeszcze istotniejsze – generuje mniejsze straty i obrażenia wśród „cywilów”.

Ogólnie biorąc – sprawność działania administracji publicznej oraz stosownych sił reagowania oceniana jest zadowalająco. Wśród danych procentowych występuje niewielka przewaga ocen dostatecznych nad dobrymi i bardzo dobrymi, zaś oceny niedostateczne zdarzają się rzadko. Poziom kwalifikacji poszczególnych grup osobowych przedstawiają uśrednione dane liczbowe prezentowane w diagramach 25-30.

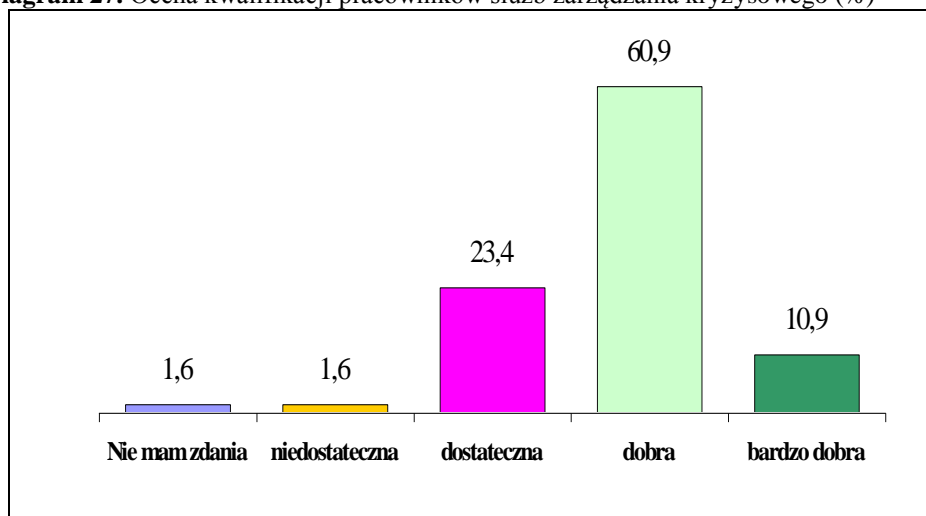
Diagram 25. Kwalifikacje pracowników administracji w ocenie obywateli

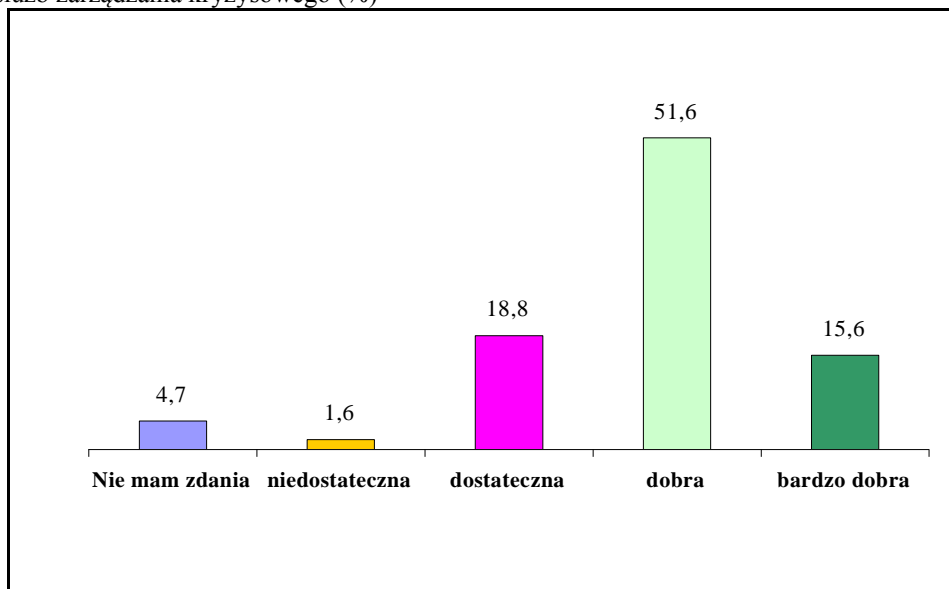
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 26. Kwalifikacje członków służb w ocenie pozostałych obywateli

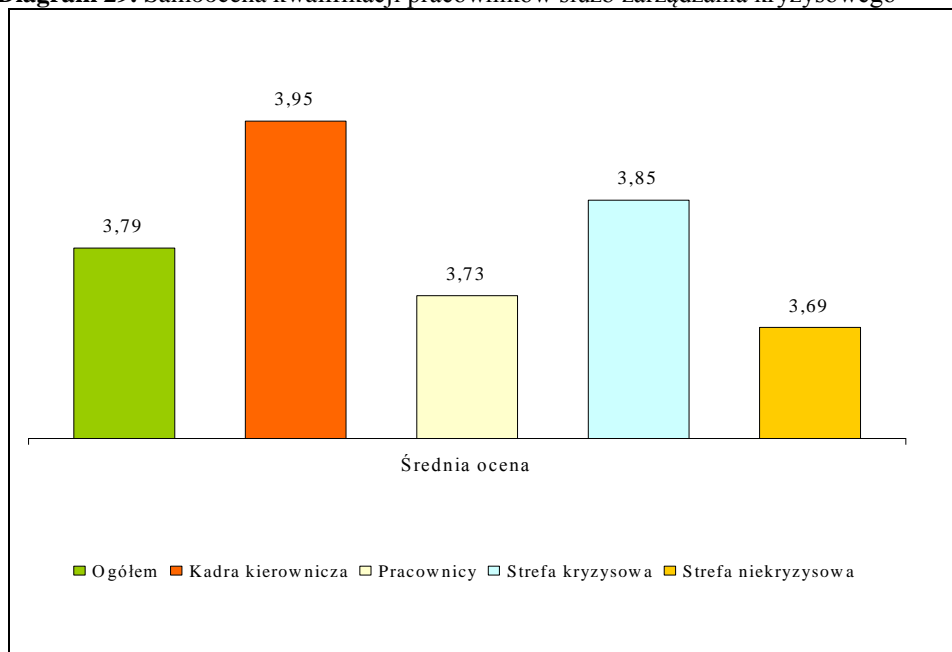
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 27. Ocena kwalifikacji pracowników służb zarządzania kryzysowego (%)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

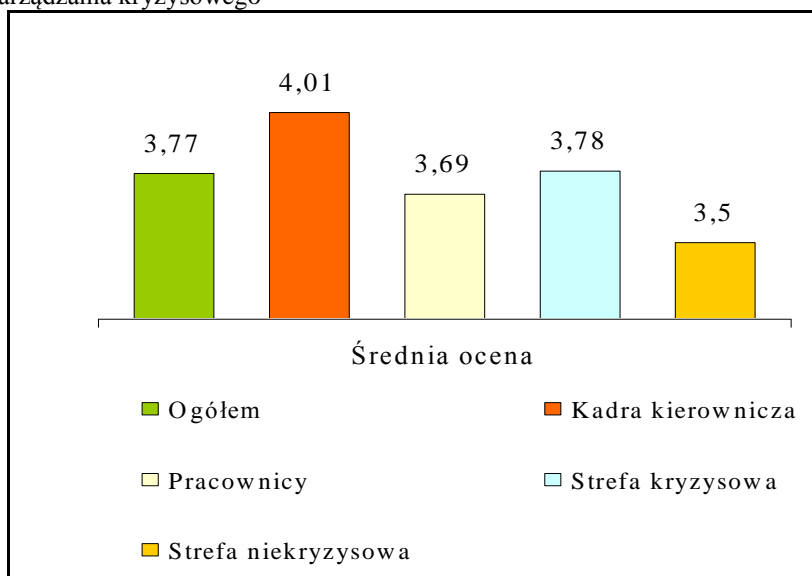
Diagram 28. Kwalifikacje pracowników innych służb publicznych wg oceny pracowników służb zarządzania kryzysowego (%)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 29. Samoocena kwalifikacji pracowników służb zarządzania kryzysowego

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 30. Kwalifikacje pracowników innych służb publicznych wg oceny pracowników służb zarządzania kryzysowego

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Ocena kwalifikacji dokonana przez obywateli zarówno w odniesieniu do pracowników służb zarządzania kryzysowego, jak i w stosunku do osób zatrudnionych w innych służbach, znacznie różni się od oceny dokonanej przez pracowników zarządzania kryzysowego. O ile obywatele oceniają kwalifikacje osób realizujących zadania zarządzania kryzysowego na ogólną ocenę dostateczną, to sami pracownicy służb zarządzania kryzysowego oceniają zarówno swoich kolegów, jak i członków innych służb publicznych na ocenę dobrą. Ta ocena wydaje się być bliższa prawdy, chociażby z tego powodu, że oceny respondentów niebędących pracownikami służb zarządzania kryzysowego niejednokrotnie były uzależnione od tego, czy ich kontakty z pracownikami służb zarządzania kryzysowego lub innych służb publicznych były zgodne z ich subiektywnymi oczekiwaniami, czy też nie.

Pomimo tak wysokiej oceny kwalifikacji osób realizujących zadania z zakresu zarządzania kryzysowego, zarówno w opinii obywateli, jak i samych ocenianych, wymagają oni ciągłego podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności. Wśród sugestii dotyczących tej grupy dominuje potrzeba organizowania szkoleń, ćwiczeń i treningów w warunkach zbliżonych do „realnych zagrożeń”. Chodzi w znacznej mierze o organizowanie gier decyzyjnych, w których symulowana sytuacja jest jak najbardziej zbliżona do

prawdziwej sytuacji kryzysowej. Tylko takie rozwiązanie pozwoli, szczególnie w strefach niekryzysowych, na lepsze przygotowanie wszystkich elementów SZK do realnego zarządzania i działania.

Respondenci wskazywali także na konieczność lepszego doboru kadr w strukturach administracyjnych. Zarówno sami pracownicy tych struktur jak i „zwykli” obywatele negują czasami kompetencje i kwalifikacje pracowników SZK. Dość powszechna jest opinia, że stanowiska w strukturach ZK zajmowane są przez „emerytów wojskowych”, których wiek i stopień przygotowania wykluczają sprawne działanie. W przypadku obsady niektórych stanowisk jest to w dużej mierze prawda. Pamiętać jednak należy, że rozwiązanie takie podyktowane jest przez stosowną wykładnię prawa, jaką jest Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 czerwca 2007 roku w sprawie stanowisk pracy związanych z obronnością kraju w administracji publicznej.

Ponadto na podstawie obserwacji dokonanych podczas badań terenowych można wysnuć wniosek, że duża część osób zajmujących stanowiska funkcyjne, szczególnie w dużych aglomeracjach miejskich, ma dużą wiedzę, a co za tym idzie znaczne kompetencje w zakresie zarządzania kryzysowego, co potwierdza ich działanie w terenie. Niemniej jednak szczególnie małe jednostki administracyjne borykają się z problemem niedostatecznych kwalifikacji swoich pracowników oraz kumulowania obowiązków na stanowiskach związanych z szeroko pojętym bezpieczeństwem⁴³.

Znacznie bardziej krytycznie wypada natomiast ocena przygotowania obywateli do radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych. Wśród uzyskanych danych ilościowych dominują oceny dostateczne i mierne. Sporadycznie zdarzają się oceny dobre, natomiast brak jest całkowicie ocen bardzo dobrych.

Wśród uwag krytycznych skierowanych pod adresem ludności cywilnej niezależnie od strefy, w której zamieszkuje, na pierwszy plan wysuwa się całkowity brak wiedzy i świadomości zagrożeń wśród obywateli. Bardzo rzadko zdarza się bowiem, aby w obliczu niebezpieczeństwa, nawet w sytuacji ogłoszenia alarmu, osoby cywilne reagowały w sposób prawidłowy. Z reguły nie znają w ogóle charakterystyki alarmu czy zasad bezpiecznej ewakuacji. Nie potrafią wykonać podstawowych czynności w za-

⁴³ W urzędach gmin dość powszechna jest praktyka zatrudniania pracowników zajmujących się bezpieczeństwem w niepełnym wymiarze etatowym lub obarczanie ich obowiązkami z zakresu zarządzania kryzysowego, obrony cywilnej, spraw obronnych, np. ewidencji ludności.

kresie samozabezpieczenia siebie oraz najbliższych na okoliczność wystąpienia sytuacji kryzysowych. Co więcej – sami potęgują i tak już istniejące zagrożenia utrudniając pracę służbom poprzez zbiegowiska gapiów w rejonach akcji ratunkowych, czy szkodliwe lub wręcz krzywdzące komentarze wygłaszane pod adresem ratowników.

Wśród uwag negatywnych mówi się również o znieczulicy i bierności znacznej części ludności. Zdarza się, że w obliczu zaobserwowanego zagrożenia, mimo ustawowego obowiązku udzielenia pomocy, „cywile” nie są skłonni zawiadomić o tym nawet stosownych służb. Wynika to, jak można przypuszczać, z braku skutecznego systemu edukacji dla bezpieczeństwa, który realizowany jest obecnie w bardzo małym wymiarze godzinowym na III. i IV. etapie edukacyjnym, często przez osoby przypadkowe i źle przygotowane do realizacji tego przedmiotu. Ponadto brak jest szkoleń realizowanych chociażby w systemie powszechnej samoobrony wśród osób niepobierających nauki. Szkolenia takie pozwoliłyby na „odświeżanie” i uzupełnianie wiedzy oraz umiejętności w zakresie radzenia sobie w sytuacjach nadzwyczajnych.

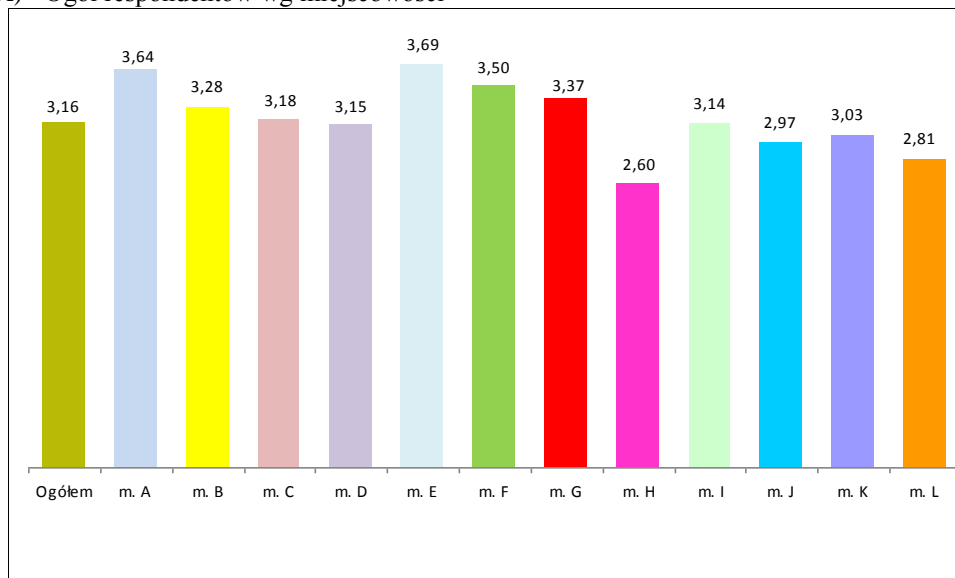
Skutkuje to nikłą świadomością zagrożeń i uśpieniem czujności obywateli. W konsekwencji w razie wystąpienia sytuacji kryzysowej traktuje się ją jako przeżycie skrajnie traumatyczne, generujące strach, a niekiedy nawet panikę. Brak umiejętności racjonalnego, nawet „zdroworozsądkowego” podejścia skutkuje koniecznością pełniejszego zaangażowania służb ratowniczych i absorbowania ich potencjału przedsięwzięciami niepotrzebnymi, z którymi dobrze wyedukowana ludność powinna poradzić sobie sama. Wpływa to niekorzystnie na sprawność ich działania, a co za tym idzie skuteczność działania całego SZK.

Wśród przeważających głosów negatywnych odnaleźć można także te, które oceniają postawy społeczne w sposób bardzo pozytywny. Na pierwszy plan wysuwa się solidarność z poszkodowanymi, spontaniczne, niekiedy improwizowane zachowania oraz, mimo wcześniejszych krytycznych opinii, dostrzeganie konieczności i wyrażanie chęci wzajemnej pomocy. W opiniach tych widać jednak pewną regułę, która potwierdza wygłoszony wcześniej sąd na temat niedostatków edukacji dla bezpieczeństwa i niskiego poziomu kultury bezpieczeństwa. Wszystkie określane niekiedy mianem „bohaterskich” akcje mają charakter zdroworozsądkowy, oparty o logiczne myślenie i ewentualne doświadczenia życiowe, nie zaś solidną wiedzę i umiejętności zdobyte w drodze przygotowania merytorycznego. Warto jednak pamiętać, że w trudnych, kryzysowych sytuacjach „myślenie

zdroworozsądkowe” zakłócanie jest warstwą emocji negatywnych wtedy, kiedy poziom kultury bezpieczeństwa jest niezadawalający.

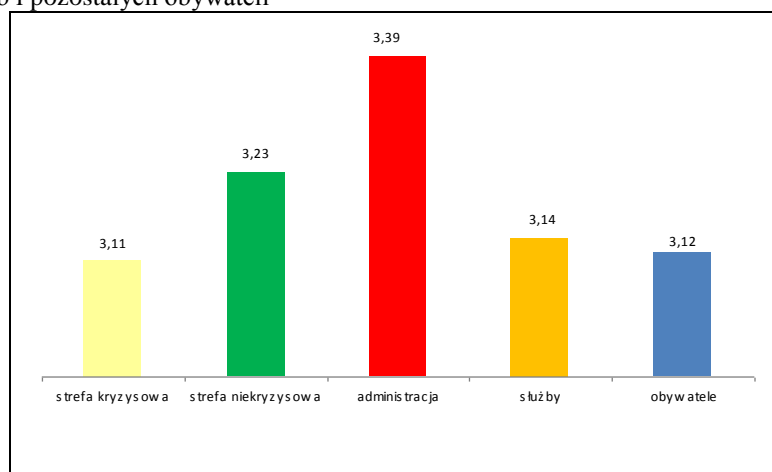
Diagram 31. Średnia arytmetyczna ocena działalności władz publicznych w zakresie angażowania lokalnej społeczności do działań pomocowych w przypadku zagrożeń

A) Ogół respondentów wg miejscowości

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Ogół respondentów z podziałem na strefy, pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 16. Ranking ocen działalności władz publicznych w zakresie angażowania lokalnej społeczności do działań pomocowych w przypadku zagrożeń

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	E	3,69
II.	A	3,64
III.	F	3,50
IV.	G	3,37
V.	B	3,28
VI.	C	3,18
VII.	D	3,15
VIII.	I	3,14
IX.	K	3,03
X	J	2,97
XI.	L	2,81
XII.	H	2,60

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

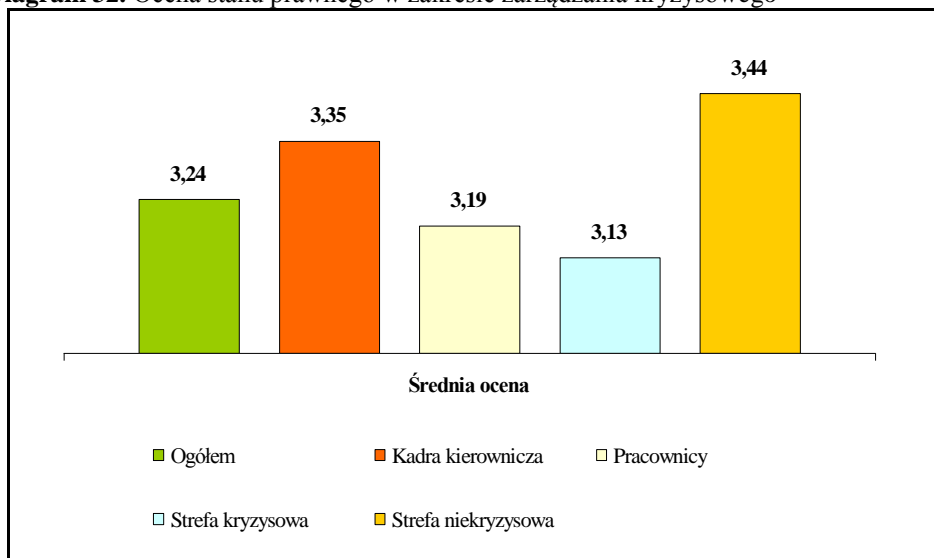
Istotnym elementem wszelkich działań podejmowanych w czasie reagowania kryzysowego oraz przywracania normalnych warunków życia i pracy, w kontekście czynnika ludzkiego, jest niewątpliwie współdziałanie lokalnych społeczności w zakresie różnorodnych działań pomocowych. Wzajemna pomoc sąsiedzka jest nie do przecenienia wtedy, gdy grozi niebezpieczeństwo. Ważnym czynnikiem są wówczas działania władz publicznych mające na celu aktywizowanie lokalnych społeczności do brania udziału w działaniach pomocowych na rzecz własnego środowiska. Jest to ważny aspekt przeciwdziałania zagrożeniom, chociażby z tego względu, że to najbliżsi sąsiedzi najlepiej wiedzą, kto potrzebuje pomocy, a kto ewentualnie potrafi sam sobie pomóc. Tego typu działania widoczne były już niejednokrotnie w czasie zagrożenia powodziowego. O ile pożar jest żywiołem, który powoduje, że ludzie natychmiast ewakuują się z zagrożonego rejonu, to w przypadku powodzi niejednokrotnie dochodzi do sytuacji, że właściciele posesji nie chcą opuszczać swoich domostw, licząc na to, że „jakoś to będzie”, i że woda nie podniesie się do takiego stopnia, aby całkowicie zalać

budynki. Zdarzały się przypadki, iż domownicy ukrywali się przed ratownikami, aby tylko nie dać się ewakuować. W takich sytuacjach tylko dobre współdziałanie władz i społeczeństwa przyczynia się do tego, że ludzie, chociaż być może poniosą straty materialne, jednak nie tracą życia. Znane są przypadki, że dzięki informacjom uzyskiwanym od mieszkańców można było podejmować działania, które pozwoliły uniknąć ekstremalnych sytuacji. Tego rodzaju sytuacje należą jednak do rzadkości. Ocenę współdziałania władz i lokalnych społeczności prezentują dane w diagramie 31. W opiniach respondentów współpraca ta pozostawia jeszcze wiele do życzenia.

1.5.2. Czynniki organizacyjny, formalnoprawny i informacyjny

Ważnym elementem wpływającym na sprawne i skuteczne funkcjonowanie SZK są prawne i organizacyjne podstawy jego tworzenia i działania. Analiza zebranych danych empirycznych wskazuje na szerokie spektrum opinii na temat jakości przygotowania tego elementu SZK. Ocena ilościowa przygotowań organizacyjno-prawnych w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego i innych służb publicznych rozciąga się od not niedostatecznych (wg ponad 14% respondentów), poprzez oceny dostateczne (32,8%) w kierunku dobrych (31,3%), a nawet bardzo dobrych (10,9%). Wydawałoby się to dosyć dobrym wynikiem (ponad 42% opinii dobrych i bardzo dobrych), ale oceny cyfrowe wskazują na zaledwie dostateczny poziom regulacji prawnych w zakresie zarządzania kryzysowego. Respondenci formułują ponadto szereg często sprzecznych ze sobą opinii. Wśród uwag na pierwszy plan wysuwa się niespójność i niejednoznaczność podstawy prawnej, począwszy od szczebla centralnego, na prawie lokalnym skończywszy. Wskazuje się na trudności z interpretacją, a co za tym idzie trudności z wdrożeniem zapisów prawnych. Innym problemem jest brak wszystkich potrzebnych aktów wykonawczych do Ustawy o zarządzaniu kryzysowym. Utrudnia to z kolei przygotowywanie prawa lokalnego i niezbędnych rozwiązań organizacyjnych, w tym opracowanie planów zarządzania kryzysowego.

Wśród zarzutów pod kierunkiem prawa krajowego wymienia się ponadto brak jednoznacznych przepisów dotyczących możliwości wprowadzenia stanu klęski żywiołowej, który z punktu widzenia obecnego charakteru zagrożeń w kraju wydaje się być narzędziem niezwykle przydatnym dla samorządów lokalnych, a szczególnie dla sił reagowania kryzysowego. Pozwoliłoby to na sprawniejsze ich działanie, a w następnej kolejności usuwanie skutków i wypłatę odszkodowań dla osób poszkodowanych.

Diagram 32. Ocena stanu prawnego w zakresie zarządzania kryzysowego

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Kolejnym z sygnalizowanych problemów jest także brak jednoznacznych wykazów elementów infrastruktury krytycznej, co następcza poważnych problemów z klasyfikacją potencjalnych jej elementów, które powinny zostać włączone do stosownych wykazów, w oparciu o które przygotowuje się plany ochrony infrastruktury krytycznej.

Wśród uwag dotyczących spraw organizacyjnych zasadnicze znaczenie ma opinia o sygnalizowanych już wcześniej niezbyt czytelnym procedurach szacowania strat oraz wypłaty odszkodowań. Zdaniem badanych ciągną się one niekiedy bardzo długo, utrudniając lub wręcz uniemożliwiając skuteczną realizację fazy odbudowy.

Na szczególną uwagę zasługują spostrzeżenia dotyczące dużej ilości różnych planów oraz ich znacznej objętości, która wpływa w konsekwencji na ich małą czytelność i ograniczoną możliwość sprawnego wdrażania. Na pierwsze miejsce wysuwa się wspomniana wcześniej i sygnalizowana już w poprzednich rozważaniach objętość i nieczytelność planu zarządzania kryzysowego. W wielu przypadkach wprowadzanie procedur możliwe jest jedynie przez osoby opracowujące ten dokument, bowiem nikt inny nie jest w stanie prawidłowo go interpretować. Ponadto tendencja integracji planów zarządzania kryzysowego, ochrony infrastruktury krytycznej oraz innych dokumentów doprowadziła niekiedy do zbytniego ich rozbudowania kosztem przejrzystości.

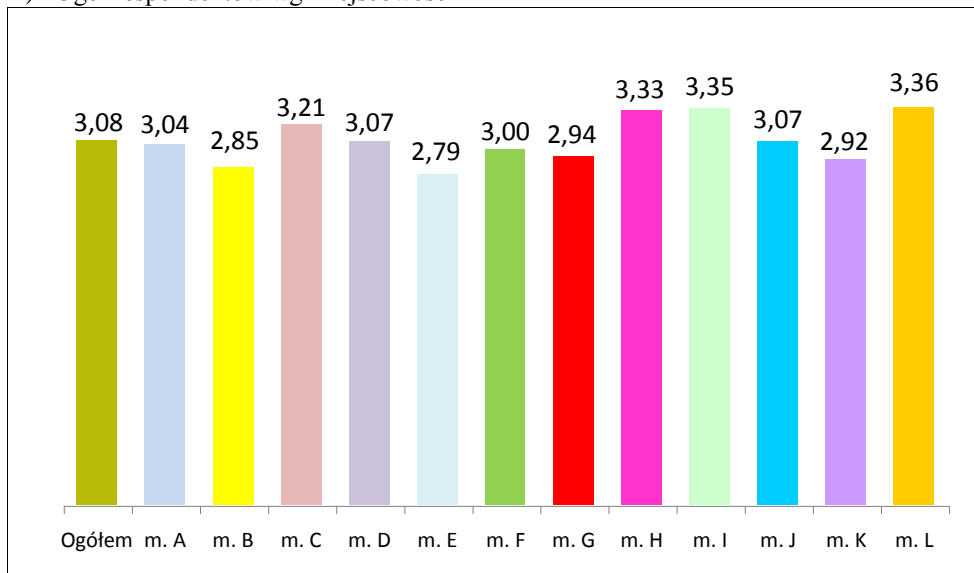
Kolejna uwaga dotyczy możliwości realizacji zapisów planu i wdrożenia poszczególnych procedur. Respondenci wskazują na fakt, o czym także pisano już wcześniej, że plan to w znacznej mierze „dokument papierowy” opracowywany niejako pod kątem wytycznych spływających ze szczebla nadrzędnego. W praktyce jego wdrożenie jest często niemożliwe ze względu na nieadekwatne do warunków faktycznych założenia realizacji poszczególnych zadań. W rezultacie reagowanie kryzysowe opiera się o działania spontaniczne, zdroworoządkowe, wykorzystujące „stosunki dobrosąsiedzkie” kosztem twardych, uregulowanych prawnie reguł współdziałania. Przyznać należy, że przynosi to czasami pożądane efekty. Pojawia się jednak w tym miejscu pytanie: gdzie w warunkach nieograniczonej praktycznie improwizacji jest miejsce dla dokumentów normatywnych i jak rozpatrywać w takim układzie samą ideę systemu zarządzania kryzysowego?

Istotną słabością uregulowań formalnoprawnych jest niedookreślenie, a w zasadzie brak jasnych i jednoznacznych zasad współdziałania różnych służb w czasie prowadzenia działań reagowania kryzysowego. Brak jest jasnego i jednoznacznego stwierdzenia mówiącego o kierowniku (koordynatorze) działań reagowania kryzysowego. Co prawda siatki bezpieczeństwa wskazują koordynatorów wszystkich działań, ale to rozwiązanie nie jest usankcjonowane żadnym aktem prawnym. Taki stan rzeczy w aspekcie stanu formalnoprawnego zarządzania kryzysowego przekłada się na ocenę współdziałania, która według opinii ogółu respondentów kształtuje się w granicach słabej oceny **dostatecznej**. Respondenci w poszczególnych miejscowościach oceniali sprawność współdziałania tak, jak na diagramie 33.

Nieodzownym elementem działań organizacyjnych, bez którego nie mogą one być skutecznie realizowane, jest szeroko pojęta polityka informacyjna. Rozpatrywać ją można niejako w trzech aspektach: po pierwsze w wymiarze wymiany informacji merytorycznych w obrębie administracji, co określa się jako kontakt ze środowiskiem wewnętrznym w odniesieniu do pojedynczego urzędu oraz ze środowiskiem zewnętrznym w zakresie tej wymiany prowadzonej ze szczeblami podrzędnymi i nadrzędnymi, a także z siłami reagowania. Niezwykle ważnym, trzecim wymiarem działań informacyjnych pozostaje także uprzedzanie, ostrzeganie i alarmowanie o zagrożeniach ludności cywilnej.

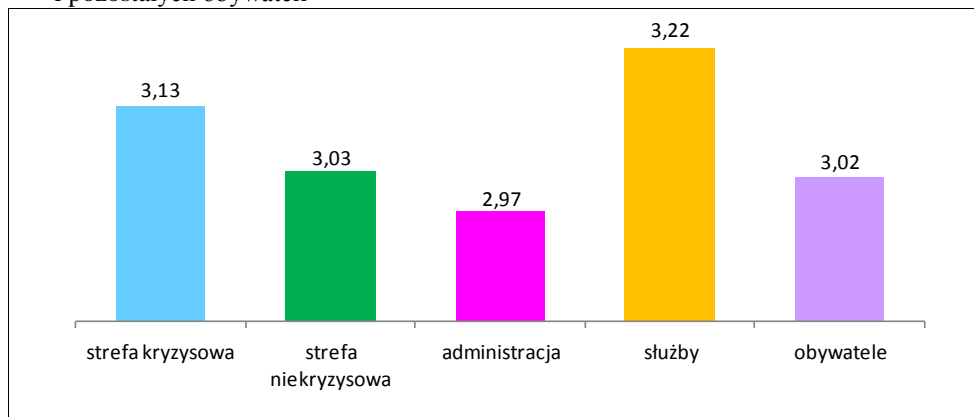
Diagram 33. Średnia arytmetyczna ocen sprawności współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych

A) Ogół respondentów wg miejscowości

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Ogół respondentów z podziałem na strefy, pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 17. Ranking ocen poszczególnych miejscowości w zakresie współdziałania służb w sytuacjach kryzysowych (na podstawie opinii mieszkańców badanych miejscowości)

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	L	3,36
II.	I	3,35
III.	H	3,33
IV.	C	3,21
V.	D	3,07
VI.	J	3,07
VII.	A	3,04
VIII.	F	3,00
IX.	G	2,94
X.	K	2,92
XI.	B	2,85
XII.	E	2,79

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

Na podstawie uzyskanych wyników badań widać wyraźnie, że elementy informacyjne, przede wszystkim ze względu na ich znaczną kosztowność oraz ze względu na konieczność zakupu sprzętu, funkcjonują najlepiej w dużych aglomeracjach miejskich oraz w powiatach. Najgorsza sytuacja jest natomiast w małych miastach i gminach, gdzie braki w budżetach nie pozwalają na skuteczną modernizację sieci wymiany informacji oraz elementów systemu ostrzegania i alarmowania.

Uzyskane w wyniku badań dane pozwalają stwierdzić, że obieg informacji w obrębie administracji publicznej oraz służb ratunkowych funkcjonuje coraz lepiej. Tradycyjne, telefoniczne i „papierowe” kanały łączności zastępowane są przez elektroniczne bazy danych, informowanie drogą internetową lub poprzez wiadomości SMS.

Duże postępy zostały poczynione także w zakresie modernizacji urzędów służących do emitowania sygnałów alarmowych. Zwraca się wszakże uwagę na konieczność permanentnego unowocześniania sieci tele-

informatycznej i alarmowej oraz konieczność przestrajania systemów alarmowych w celu dostosowania ich do nowych wymogów określonych w podstawie prawnej⁴⁴. Postuluje się także powszechne, nie tylko lokalne, wprowadzenie tzw. systemu SMS, czyli alternatywnego w stosunku do sygnałów dźwiękowych i komunikatów w mediach przekazywania informacji o zagrożeniach poprzez telefony komórkowe. Wśród dostrzeżonych sugestii znajduje się także postulat zacieśnienia współpracy z mediami, zwłaszcza wykorzystania nowych możliwości przekazywania informacji za pomocą sygnału cyfrowego, co zresztą jest już obecnie sukcesywnie wdrażane na całym obszarze kraju.

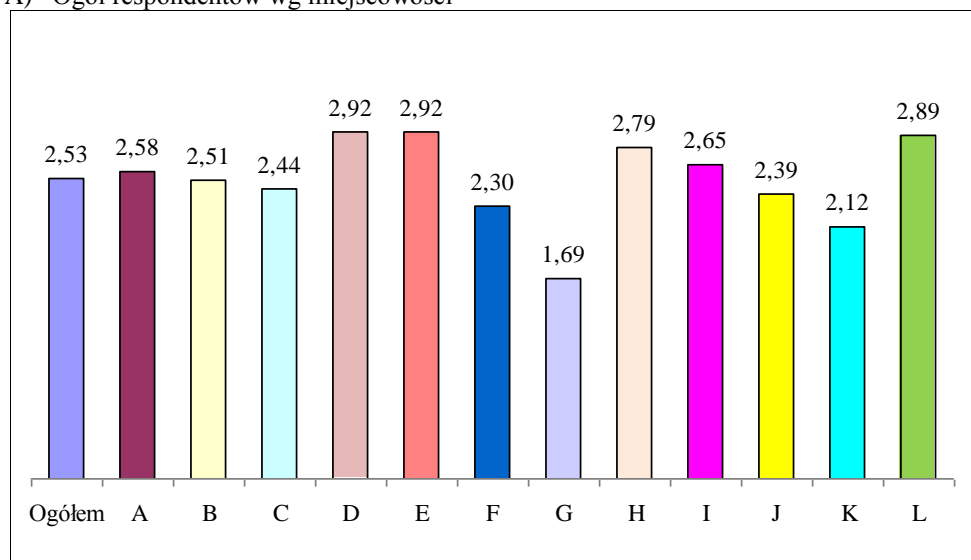
Analizując zebrany materiał empiryczny, zauważono także trudno dostrzegalne czynniki, wpływające zakłócająco na odbiór informacji o zagrożeniach. Jak wynika z opinii respondentów, co potwierdza zresztą codzienna praktyka, systemy alarmowe są nagminnie wykorzystywane do „czczenia rocznic świąt narodowych”, pomimo tego, iż zapisy prawa krajowego jasno określają warunki ich uruchamiania. Dla „potrzeb chwili” nagina się jednak te przepisy, co w konsekwencji doprowadza do uśpienia czujności obywateli, którzy uruchomienie sygnału dźwiękowego komentują jako „coś wyje”. Zbyt częste uruchamianie syren systemu alarmowania i ostrzegania nie służy poprawie odbioru sygnałów alarmowych przez społeczeństwo, a co za tym idzie – znacząco utrudnia faktyczne alarmowanie w sytuacji rzeczywistego zagrożenia.

Wysoka ocena kwalifikacji służb, sposób ich współdziałania w czasie realizacji zadań związanych z reagowaniem kryzysowym oraz właściwa lokalna polityka informacyjna (ukierunkowana na przekazywanie informacji o działaniach prowadzonych głównie w zakresie reagowania kryzysowego) wpływają na postrzeganie SZK, w lokalnych społecznościach. Widać to na przykładzie ogólnej oceny funkcjonowania SZK dokonanej przez respondentów w badanych miejscowościach. Prezentują to diagram 34 i tabela 18.

⁴⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 roku w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach.

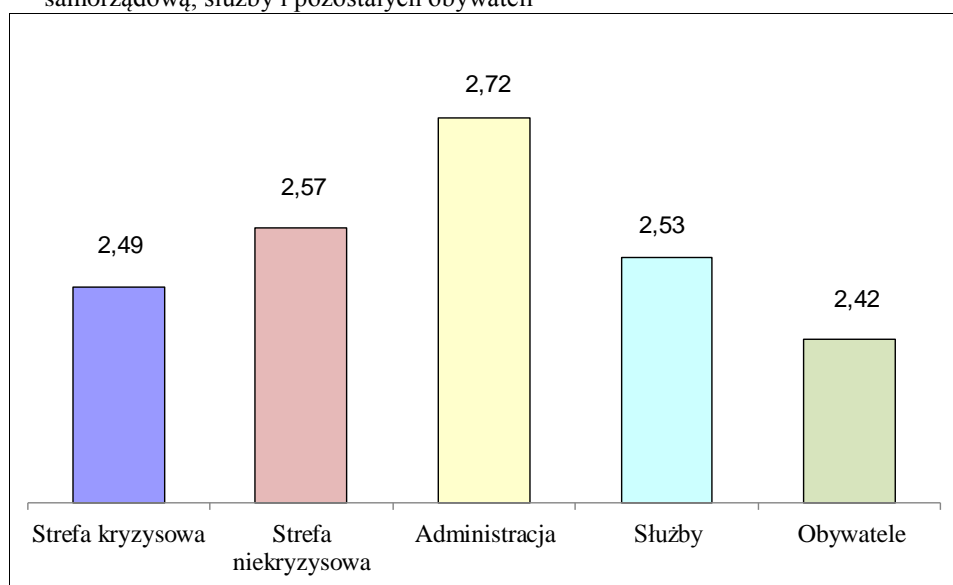
Diagram 34. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania SZK w „małej ojczyźnie”

A) Ogół respondentów wg miejscowości

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

B) Respondenci z podziałem na: strefę kryzysową i niekryzysową, administrację samorządową, służby i pozostałych obywateli

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 18. Ranking ocen funkcjonowania SZK w „małej ojczyźnie”

Miejsce	Miejscowość	Ocena
I.	D	2,92
II.	E	2,92
III.	L	2,89
IV.	H	2,79
V.	I	2,65
VI.	A	2,58
VII.	B	2,51
VIII.	C	2,44
IX.	J	2,39
X.	F	2,30
XI.	K	2,12
XII.	G	1,69

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Kolorem czerwonym oznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej.

Sumaryczna ocena powyższych elementów przekłada się na pozycję danej miejscowości w rankingu ocen funkcjonowania SZK w ujęciu całościowym, zarówno jako organizacji i jako procesu.

Tabela 19. Ranking miejscowości pod względem oceny funkcjonowania SZK

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Suma punktów
I.	D	86
II.	L	82
III.	H	76
IV.	I	71
V.	A	59
VI.	E	57
VII.	F	55
VIII.	J	53
IX.	C	50
X.	B	41
XI.	K	38
XII.	G	34

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Jak widać w tabeli 19, ogólne „bilanse punktowe” poszczególnych miast charakteryzują się znaczną rozpiętością. Pierwsze miejsce od ostatniego dzieli różnica 52 punktów. Kolorem czerwonym zaznaczono miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej. W pierwszej trójce znalazły się dwa miasta tzw. „kryzysowe”, ale – co ciekawe – listę zamykają również miejscowości zaliczone do strefy kryzysowej. Taki stan rzeczy może świadczyć o tym, że mieszkańcy badanych miejscowości bardzo krytycznie oceniają poczynania władz w zakresie działań mających na celu zapobieganie zagrożeniom, a w przypadku ich wystąpienia – minimalizowanie ich skutków i jak najszybsze przywracanie normalnych warunków życia i pracy.

1.5.3. Czynniki materialny

Przygotowanie materiałowo-techniczne systemu zarządzania kryzysowego, a konkretniej etapu reagowania kryzysowego, rzutuje w dużym stopniu na sprawność i efektywność funkcjonowania „systemu”. Problematyka związana z zabezpieczeniem w sprzęt i usługi została już wprawdzie scharakteryzowana wcześniej, jednak w tym miejscu warto zasygnalizować główne czynniki determinujące charakter i stan przygotowań w tym zakresie. Po pierwsze ocena zabezpieczenia materiałowego zależy w znacznym stopniu od badanej strefy. Na obszarach, na których występowały i regularnie występują sytuacje noszące znamiona kryzysowych, z reguły starano się, w miarę posiadanych możliwości finansowych, permanentnie doposażać magazyny w sprzęt, narzędzia i artykuły umożliwiające sprawne reagowanie. W realiach zagrożeń terytorium RP najpowszechniejsze jest oczywiście wyposażenie przeciwpowodziowe, chociaż magazyny przygotowywane są także na specyficzne, charakterystyczne często nawet dla niewielkiego obszaru zagrożenia⁴⁵. Oczywiście zakres przygotowań zależy od posiadanych dotacji z budżetu państwa, od środków własnych oraz od ewentualnej rezerwy celowej⁴⁶, która jednak rzadko pozwala na zadowalające doposażenie magazynów. Badania wykazały, że problemy finansowe stanowią w chwili obecnej najpoważniejszą „zaporę” dla rozwoju i działania SZK, co ma swój

⁴⁵ Na obszarze powiatu siedleckiego, jednego z największych producentów drobiu w kraju, powszechne jest wyposażenie magazynów w sprzęt (maty i środki dezynfekcyjne) umożliwiający skuteczne reagowanie na wypadek wystąpienia ptasiej grypy.

⁴⁶ W opinii respondentów w wielu przypadkach występują znaczne trudności z wydatkowaniem rezerwy celowej na potrzeby antykryzysowe ze względu na opory ze strony skarbnika jednostki administracyjnej.

szczególny, bardzo widoczny wyraz właśnie w zapleczu materialnym. Opinia taka jest powszechna w badanym środowisku, zarówno wśród specjalistów, jak i ludności cywilnej.

Pracownicy administracji publicznej wykonujący zadania z zakresu zarządzania kryzysowego jedynie w znikomym, zaledwie kilku procentowym stopniu, oceniają zakres i charakter przygotowań jako bardzo dobry. Są to z reguły pracownicy zatrudnieni w dużych aglomeracjach, których budżety przekraczają nierzadko dochody całego województwa. Są to jednak z reguły przypadki odosobnione. Niemal połowa ankietowanych ocenia zabezpieczenie materiałowo-techniczne bardzo źle. Najgorzej wygląda sytuacja w gminach, które będąc na końcu swoistego łańcucha wsparcia, mimo relatywnie największych potrzeb, otrzymują na ich zabezpieczenie najmniejsze środki. Skutkuje to ciągłą koniecznością ubiegania się o dotacje ze szczebla nadrzędnego, co w konsekwencji wydłuża łańcuch decyzyjny i opóźnia wszelkie działania.

Największą słabością tego elementu systemu są magazyny sprzętu. Często bazują one (zwłaszcza w gminach) na dawnych magazynach OC, w których znajduje się wyposażenie mające niekiedy nawet kilkadziesiąt lat. W związku z tym magazyny te są systematycznie likwidowane, zaś w ich miejsce nie powstaje często nic nowego. Dotyczy to zarówno jednostek administracyjnych, jak i podmiotów gospodarczych zarówno należących do skarbu państwa, jak i prywatnych.

Jeśli w danej jednostce magazyn funkcjonuje, to często stan magazynowanych środków i sprzętu nie pozwala nawet w znikomym procencie na pokrycie potrzeb związanych z realizacją akcji ratunkowych oraz apro wizacją ludności poszkodowanej. Stwierdzenie to dotyczy łóżek polowych i koców jako wyposażenia zastępczych miejsc noclegowych, ale też innych artykułów pierwszej potrzeby.

Generuje to kolejny, niezwykle ważny problem w zakresie przygotowania zabezpieczenia logistycznego, jakim są umowy i porozumienia zawarte z podmiotami zewnętrznymi, które obligują je do dostarczania określonego sprzętu (z reguły ciężkiego lub specjalistycznego) oraz towarów i usług. Należy w tym miejscu podkreślić, że nie jest to jedyna możliwość pozyskania niezbędnego zaplecza w drodze outsourcingu. Alternatywą jest nałożenie stosownych świadczeń, na co pozwala obowiązująca obecnie podstawa prawna⁴⁷. W praktyce jednak realizacja procedury nakładania świad-

⁴⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 2004 roku w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju;

czeń jest niezwykle żmudna i nieefektywna z powodu niechęci potencjalnych świadczeniodawców oraz możliwości niejednoznacznej interpretacji zapisów prawa. Często więc nakładanie świadczeń ma w swojej pierwszej fazie, przed wysłaniem stosownego wniosku, charakter nieoficjalnych rozmów z podmiotami gospodarczymi lub osobami, które w oparciu o tzw. układ koleżeński zgodzą się je przyjąć i zrealizować. Jest to często jedyny gwarant ich skutecznego wyegzekwowania. Podobnie wygląda sytuacja udzielania sobie tzw. sąsiedzkiej pomocy. Jednostki administracyjne „zaprzyjaźnione ze sobą” współdziałają bardzo pręźnie w odróżnieniu od tych, które funkcjonują w dużo gorszych relacjach. W takiej sytuacji udzielanie wzajemnej pomocy w zasadzie nie występuje, ze względu na wyszukiwane trudności „natury obiektywnej”.

W praktyce, na co wskazują przeprowadzone badania terenowe, odchodzi się więc od pomysłu nakładania świadczeń na rzecz jasnych i czytelnych umów cywilno-prawnych. Pomimo tego, że generują one dla budżetu administracji lokalnej znacznie większe koszty niż nałożone świadczenia, umożliwiają jednak egzekwowanie zawartego porozumienia.

Wykorzystywanie w pełni potencjału służb ratowniczych, zwłaszcza straży pożarnej, spełnia niezmiernie ważną rolę podczas akcji ratunkowych. W chwili obecnej jednostki PSP, lecz także znaczna część jednostek OSP, są wyposażone w nowoczesny i profesjonalny sprzęt ratowniczy, umożliwiający prowadzenie nawet wysoce wyspecjalizowanych działań. Sytuacja ta jeszcze poprawia się między innymi dzięki środkom przekazywanym na zakupienie sprzętu z budżetów samorządów.

Nie jest to oczywiście rozwiązaniem problemu, bowiem „suport” straży pożarnej jest skuteczny szczególnie w fazie reagowania. Jej jednostki nie posiadają bowiem np. sprzętu kwaterunkowego czy artykułów pierwszej potrzeby dla aprowizacji poszkodowanych.

1.6. Konkluzje

Badania wykazały stosunkowo niską ocenę jakości funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym, wyrażoną przez pracowników administracji oraz służb, a także pozostałych obywateli. Była to ocena zbliżona do zado-

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 2004 roku w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju;

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2004 roku w sprawie świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

walającej. Wśród elementów systemu ZK w wymiarze lokalnym najniżej oceniono zabezpieczenie finansowe – ocena 2,12 (w skali od 2 do 5), zabezpieczenie materiałowe 2,35 oraz kwalifikacje przydatne obywatelom w sytuacjach kryzysowych (2,24). Nieco wyżej oceniono kwalifikacje administracji (2,61), najwyżej zaś kwalifikacje przedstawicieli różnych służb (3,20). Nisko oceniono także łączność (2,48).

Chociaż przygotowanie dokumentacji oceniono ogólnie jako zadowalające (ocena 2,68), to jednak szczegółowa analiza zebranych danych empirycznych, w tym także analiza Planów ZK, wykazały małą przydatność praktyczną wielu dokumentów niezbędnych w sytuacjach kryzysowych.

Badania wykazały także znaczne zróżnicowanie ogólnych ocen funkcjonowania ZSK w różnych miejscowościach, od 2,26 w miejscowości G do 2,92 w miejscowości L. Przedstawione w dalszej części raportu dane wskazują, że oceny jakości funkcjonowania SZK w poszczególnych miejscowościach wykazują znaczną zbieżność z wysokością wskaźników kultury bezpieczeństwa różnych podmiotów w tych miejscowościach.

2. Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami

2.1. Ogólna ocena kultury bezpieczeństwa podmiotów fizycznych i prawnych objętych badaniami

Badania wykazały stosunkowo niski, chociaż **ogólnie zadowalający poziom (3,01) kultury bezpieczeństwa** podmiotów objętych badaniami. W tym miejscu trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że na taką „uśrednioną” ocenę składają się, zbliżone do dobrej, oceny kultury bezpieczeństwa służb objętych badaniami i zdecydowanie niezadowalające oceny poziomu kultury bezpieczeństwa pozostałych obywateli. Tak wyrażana różnica poziomów kultury bezpieczeństwa tych podmiotów nie ułatwia funkcjonowania SZK. Ogólne oceny poszczególnych elementów kultury bezpieczeństwa przedstawiono w tabeli 20.

Zbliżoną wysokością wskaźników charakteryzują się takie elementy kultury bezpieczeństwa, jak *sprawność działania* (3,01) i *współpraca, współdziałanie* (3,04) różnych podmiotów w sytuacjach kryzysowych. Te elementy kultury bezpieczeństwa zostały ocenione ogólnie jako zadowalające. Na tę ogólną ocenę składają się jednak zbliżone do dobrej oceny funkcjonowania służb – o czym szerzej w dalszej części opracowania – i zdecydowanie niższe oceny dotyczące pozostałych obywateli.

W praktyce *sprawność działania i współdziałania* osób i grup społecznych w sytuacjach kryzysowych zależy od splotu kilku czynników, w tym także takich elementów kultury bezpieczeństwa, jak: *poziom wiedzy* potrzebnej w takich sytuacjach (2,94), ale i *sposobów myślenia* (2,93) i *umiejętność radzenia sobie z emocjami* („kwalifikacje” emocjonalne) – 2,92. Te trzy komponenty postaw są stosunkowo słabymi elementami kultury bezpieczeństwa osób objętych badaniami. Może to oznaczać, że *sprawność działania* ma charakter spontaniczny, żywiołowy. Wspominano o tym w poprzednim podrozdziale. Świadczyć może o tym także fakt niskiej oceny poziomu kultury prawnej podmiotów objętych badaniami. **Kultura prawna** okazała się **najslabszym elementem** kultury bezpieczeństwa (**2,90**) podmiotów objętych badaniami. Chociaż poziom kultury prawnej służb jest wyraźnie wyższy niż pozostałych obywateli, jednak trudno byłoby powiedzieć, że jest on na poziomie dobrym. Prawdopodobnie wpływało to niekorzystnie na *sprawność działania* i *współdziałania* osób i grup społecznych w sytuacjach kryzysowych, ale także na obniżenie *efektywności* funkcjonowania struktur SZK w objętych badaniami miejscowościach.

Tabela 20. Ogólny poziom kultury bezpieczeństwa badanych osób oraz ocena poszczególnych jej elementów. N = 1001

Elementy kultury bezpieczeństwa	Wysokość wskaźnika ⁴⁸ w „skali szkolnej” od 2 (najniższy, do 5 – najwyższy)
Wartości i normy w odniesieniu do bezpieczeństwa	3,35
Poziom wiedzy dotyczącej zagrożeń i sytuacji kryzysowych	2,94
Sposoby myślenia o wyzwaniach, zagrożeniach i szansach	2,93
„Kwalifikacje” emocjonalne przydatne w sytuacjach kryzysowych	2,92
Sprawność działania w sytuacjach zagrożeń	3,01
Współpraca, współdziałanie w sytuacjach zagrożeń	3,04
Kultura prawna	2,90
Ogólny wskaźnik kultury bezpieczeństwa	3,01

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

⁴⁸ Sposób obliczania wskaźników przedstawiono w dalszej części opracowania przy tabeli 45.

Uwagę zwraca fakt, że wśród elementów kultury bezpieczeństwa wyraźnie wyżej od pozostałych oceniono *system norm i wartości* badanych osób (3,35) w odniesieniu do bezpieczeństwa. Ten element kultury bezpieczeństwa w opracowaniach teoretycznych traktowany jest jako swoisty „rdzeń” kultury bezpieczeństwa. Można więc przyjąć, że stwierdzony w badaniach poziom *wspólnych wartości* podmiotów przyczynia się do podejmowania przez te podmioty solidarnościowych działań i współdziałań w sytuacjach kryzysowych. Trudno byłoby powiedzieć, że są to działania efektywne. Warto zauważyć, że *stosunkowo niski poziom pozostałych elementów kultury bezpieczeństwa (wiedza, mentalność, „kwalifikacje emocjonalne” i kultura prawna)* przyczyniają się do tego, że trudno mówić o „działaniach”, a raczej są to spontaniczne, zbiorowe „zachowania”, które zazwyczaj charakteryzują się niższym poziomem skuteczności i efektywności niż „działania” i „współdziałania”. Sytuacja ta powoduje, że poziom realizacji zadań w okresie poprzedzającym wystąpienie sytuacji kryzysowych, a więc w zakresie *przewidywania, zapobiegania i przygotowania się do sytuacji kryzysowych*, jest niski. *Wpływa to negatywnie na sprawność, skuteczność, ekonomiczność i efektywność funkcjonowania SZK podczas reagowania i w trakcie odbudowy*, czyli podczas przywracania normalnych warunków życia osób i społeczności lokalnych.

Z badań wynika, że poszczególne *podmioty (administracja, służby i pozostali obywatele)* charakteryzują się różnym poziomem kultury bezpieczeństwa. Najwyższe, zbliżone do dobrych, wskaźniki kultury bezpieczeństwa charakteryzują przedstawicieli służb. Zdecydowanie niższe, zbliżone do zadowalających oceny dotyczą grupy przedstawicieli administracji samorządowej. Zaś najniższe, nierzadko niezadowalające, wskaźniki kultury bezpieczeństwa, charakteryzują pozostałych obywateli.

Znaczące różnice ocen poziomu kultury bezpieczeństwa stwierdzono także w poszczególnych miejscowościach objętych badaniami. Zostanie to szerzej omówione w dalszej części opracowania. Dotyczy to także znajomości i przestrzegania *zasad, w tym norm i wartości* w odniesieniu do przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa. Ten element kultury bezpieczeństwa okazał się jednak najsilniejszy i ogólnie pozytywnie oceniany w objętych badaniami miejscowościach.

2.2. Normy i wartości jako elementy kultury bezpieczeństwa

Wspomniano już, że jednym z podstawowych elementów kultury bezpieczeństwa, jej specyficznym „jądrem”, jest system norm i wartości.

W odniesieniu do badanego środowiska zostanie on zaprezentowany z dwóch perspektyw. Najpierw – w podrozdziale 2.2.1 – jako swoiste „tło” dla empirycznych wskaźników opisanych w podrozdziale 2.2.2., które zostały wykorzystane przy poszukiwaniu zależności między kulturą bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami a jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym.

2.2.1. Niektóre wskaźniki *norm i wartości* badanych środowisk

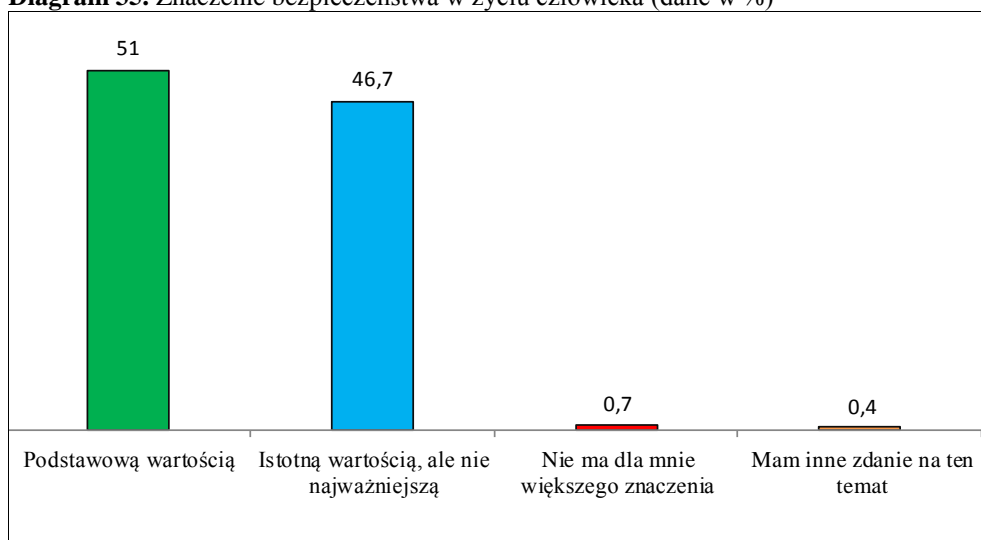
Według teorii potrzeb Masłowa⁴⁹, człowiek, aby mógł korzystnie funkcjonować powinien mieć zaspokojone różne kategorie potrzeb. Pierwotne w stosunku do wszystkich innych jest zaspokojenie potrzeb fizjologicznych, następnie niezbędne jest urzeczywistnienie bezpieczeństwa, potem zaś pojawiają się potrzeby przynależności, takie jak: akceptacja, miłość; dalej potrzeby uznania, szczególnie w sferze doznawania szacunku, zdobywania sukcesów i wreszcie, gdy wszystkie wcześniej wymienione zostały osiągnięte, ważne jest konstruowanie możliwości w sferze samorealizacji, czyli rozwijanie talentów, zainteresowań. Interesującym zadaniem badawczym było uzyskanie informacji jak ważne jest bezpieczeństwo dla respondentów objętych badaniami. Wyniki badań w tym zakresie są dość zaskakujące, ponieważ zdania respondentów są wyraźnie podzielone. Szczegółowe dane prezentuje diagram 35.

Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że średnio dla połowy respondentów bezpieczeństwo jest podstawową wartością, a dla prawie takiej samej liczby osób bezpieczeństwo jest ważne, ale nie najważniejsze. Osoby te uważają, że są wartości dla nich istotniejsze. Należy jednak zauważyć, że wśród pracowników administracji samorządowej i wśród mieszkańców miast powyżej 500 tys. mieszkańców stosunkowo częściej wyrażany był pogląd, że bezpieczeństwo jest podstawową wartością. Odpowiadało tak odpowiednio 60,3% i 61,2% osób w tych grupach. Możliwe jest, że taka różnica w poglądach na bezpieczeństwo bierze się z powodu pełnionej roli społecznej i poczucia odpowiedzialności za kształtowanie bezpieczeństwa. Nie można jednak wykluczyć, że wiąże się to z ogólnie wyższym poziomem kultury bezpieczeństwa tych grup. Potwierdzeniem tego mogą być dane dotyczące odpowiedzi na powyższe pytanie uzyskane od mieszkańców jednego z miast, oznaczonego literą H, które w nieodległym

⁴⁹ A.H. Maslow, *Teoria hierarchii potrzeb*, [w:] J. Reykowski (red.), *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej*, PWN, Warszawa 1964.

czasie doświadczyło wielu poważnych sytuacji kryzysowych. Otóż, aż ponad 3/4 mieszkańców tej miejscowości uważa, że bezpieczeństwo jednak jest podstawową wartością. Dokładnie takiej odpowiedzi w danej miejscowości udzieliło 78,6% badanych osób, tylko dla 19% są inne istotniejsze wartości. Można z tego wnioskować, że brak poczucia bezpieczeństwa podnosi jego wartość do wyższej rangi. Swoj wybór mieszkańcy tego miasta argumentowali następująco: „ponieważ nie da się normalnie funkcjonować stale stykając się z zagrożeniami”, „jeżeli nie czujemy się bezpiecznie, to nie możemy normalnie żyć”, „by żyć i funkcjonować w miarę normalnie musimy mieć zapewnione bezpieczeństwo”. Argumenty te mogą zatem posłużyć jako uzasadnienie własnego sposobu myślenia o bezpieczeństwie, jako istotnego elementu kultury bezpieczeństwa.

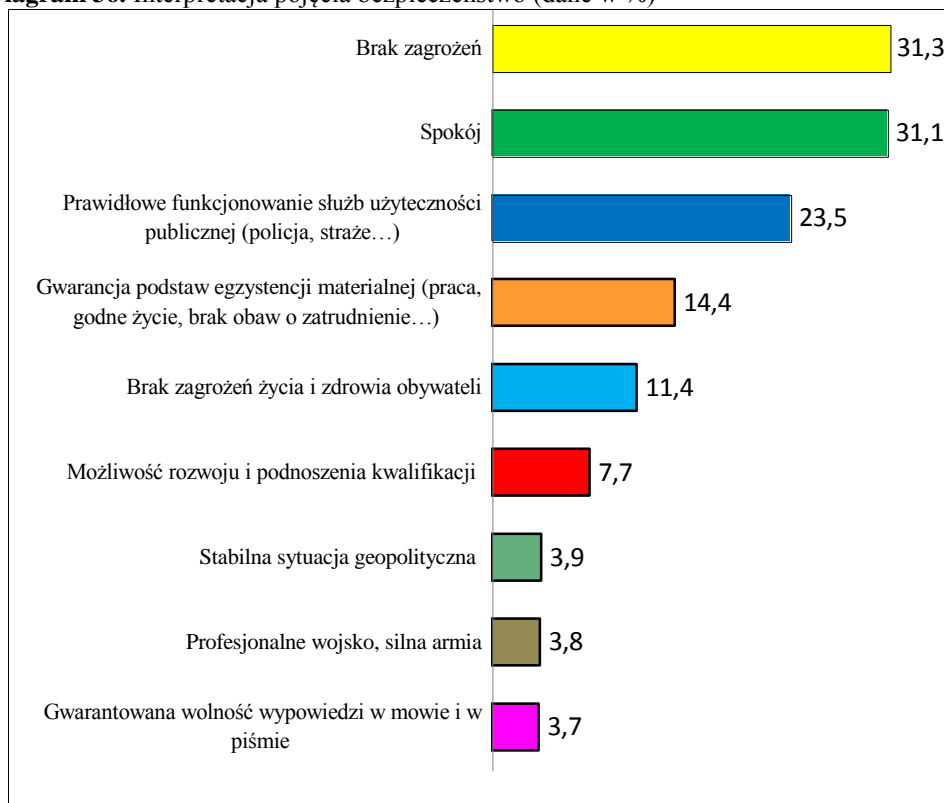
Diagram 35. Znaczenie bezpieczeństwa w życiu człowieka (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

W kontekście powyższych rozważań na temat znaczenia bezpieczeństwa w życiu człowieka interesujące jest to, co rozumieją respondenci pod pojęciem *bezpieczeństwo*. Na podstawie analizy uzyskanych danych można zauważyć, że sposób myślenia o bezpieczeństwie opiera się przede wszystkim na subiektywnych odczuciach osób biorących udział w badaniach. Wyniki odpowiedzi respondentów na ten temat ukazuje diagram 36.

Diagram 36. Interpretacja pojęcia bezpieczeństwo (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

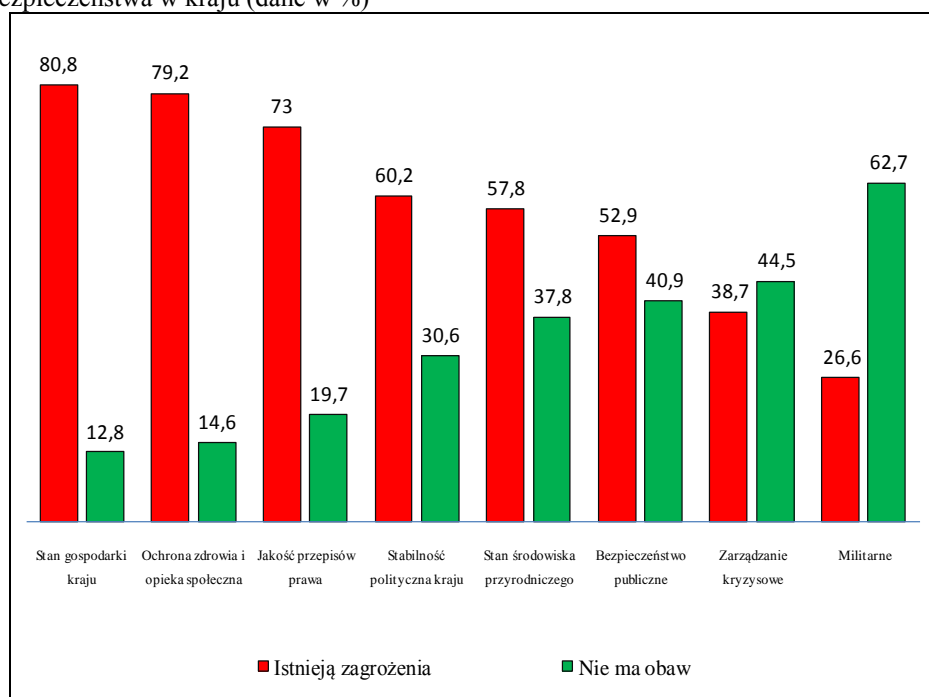
Z powyższego diagramu⁵⁰ wynika, iż dla największej liczby osób bezpieczeństwo kojarzy się z brakiem zagrożeń (31,3%). Prawie identyczny odsetek respondentów (31,1%) bezpieczeństwem nazywa istnienie poczucia spokoju, wewnętrznej stabilności i pewności. Blisko co czwarty badany (23,5%) bezpieczeństwo kojarzy z prawidłowym funkcjonowaniem służb użyteczności publicznej, takich jak: policja, staż pożarna, straż miejska, czy służba zdrowia. Ten fakt, miejmy nadzieję, nie musi świadczyć o tym, że tak duża liczba osób objętych badaniami, nie czuje się sama odpowiedzialna za bezpieczeństwo, przypisując tak dużą rangę owym służbom. Dla ponad co szóstej osoby (14,4%) bezpieczeństwo kojarzy się z zagwarantowaniem podstaw egzystencji materialnej, takich jak zapewnienie pracy, życie na

⁵⁰ Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość podawania dowolnej liczby sposobów rozumienia pojęcia bezpieczeństwo.

godnym poziomie. Średnio tylko co dziesiąta osoba (11,4%) udzielająca odpowiedzi uważa, że bezpieczeństwo to brak zagrożeń dla zdrowia i życia człowieka. Można zatem stwierdzić, że problem braku pracy bardziej dotyka badanych niż sprawy zdrowotne. Można więc też przypuszczać, że rozwiązanie go będzie dominowało nad sprawami zdrowia. Widzimy zatem, że kryzys ekonomiczny daje o sobie znać w naszym kraju. Bardziej szczegółowe dane na ten temat prezentuje diagram 37. Wyniki badań także wykazują, że tylko co trzynasta osoba (7,7%) biorąca w nich udział dostrzega, że bezpieczeństwo to także konieczność rozwoju i podnoszenia kwalifikacji. Powyższe dane potwierdzają, że w świadomości respondentów dominuje wąskie i „negatywne” rozumienie bezpieczeństwa.

W jednym z kolejnych pytań respondenci zostali poproszeni o ocenę poziomu bezpieczeństwa w kraju w poszczególnych zakresach przedmiotowych. Odpowiedzi na to pytanie zawiera diagram 37.

Diagram 37. Ocena istnienia, bądź braku zagrożeń w poszczególnych zakresach bezpieczeństwa w kraju (dane w %)

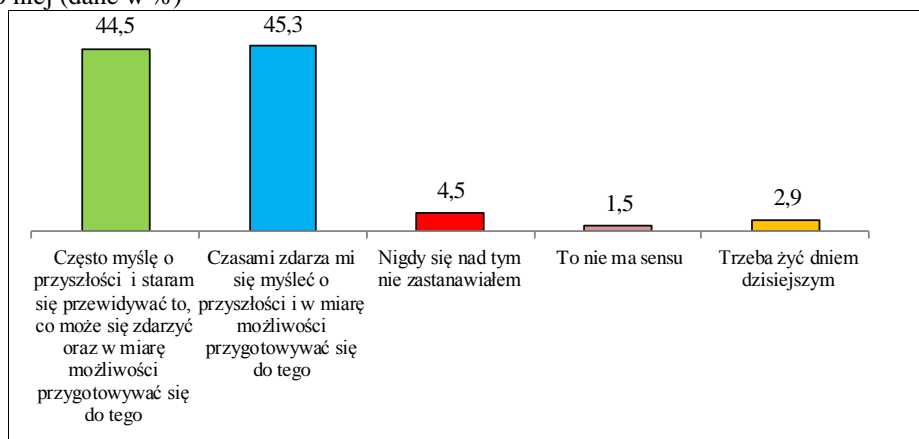
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Na podstawie danych z diagramu 37 należy stwierdzić, że zdaniem badanych osób, najmniej bezpiecznie jest w kraju w sferze bezpieczeństwa

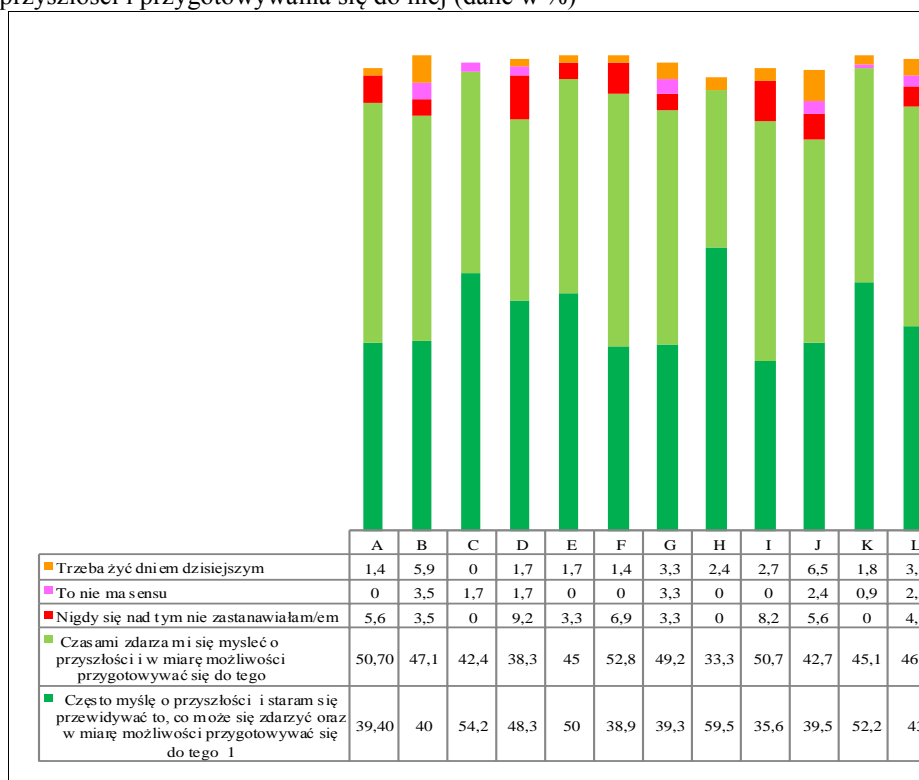
gospodarczego. Tak uważa aż ponad 80% respondentów. Podobny odsetek badanych (79,2%) niepokoi się w o sferę bezpieczeństwa zdrowotnego. Niewiele mniejsza liczba respondentów (73%) widzi zagrożenia w zakresie jakości przepisów prawa. Może to wskazywać, że te obszary życia społecznego, stanowiące podstawę funkcjonowania demokratycznego państwa, zdaniem około 3/4 respondentów nie funkcjonują w kraju właściwie. Zdaniem jedynie co ósmej osoby nie powinniśmy obawiać się o te sfery życia publicznego. Takie dane należy interpretować jako poważny sygnał do zmian, które poprawiłyby poczucie bezpieczeństwa obywateli w tych sferach bezpieczeństwa. Jeśli chodzi o pozostałe wymiary bezpieczeństwa, są jeszcze trzy z nich, w których przeważająca część respondentów dostrzega zagrożenia. Ogólnie niekorzystnie oceniana jest więc: stabilność polityczna kraju – 60,2%, stan środowiska przyrodniczego – 57,8% i bezpieczeństwo publiczne – 52,9% ocen negatywnych. W zakresie zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa militarnego z kolei, stosownie 44,5% i 62,7% uważa, że nie należy się obawiać o te sfery. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że znaczna część respondentów (prawie 40%) ma słabe rozeznanie o zarządzaniu kryzysowym. Warto także podkreślić, że zarządzanie kryzysowe nieco korzystniej oceniają mieszkańcy terenów zakwalifikowanych jako strefa niekryzysowa – 48,2%, niż miejscowości zaliczanych do strefy kryzysowej – 41,3%. Jeszcze jedno spostrzeżenie. Doświadczenia związane z sytuacjami kryzysowymi polaryzują opinie respondentów o jakości funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. W bardzo doświadczonej przez kryzysy miejscowości, oznaczonej literą H, padła rekordowa liczba zdecydowanie pozytywnych ocen funkcjonowania zarządzania kryzysowego. Aż 9,5% jej mieszkańców stwierdziło, że nie ma żadnych obaw w tym obszarze bezpieczeństwa. Jednocześnie aż 16,7% respondentów uważa, że jest odwrotnie. Podobną sytuację zaobserwowano w miejscowości L, która także doświadczyła sytuacji kryzysowych.

Jednym z elementów kultury bezpieczeństwa jest zdolność podmiotu do przewidywania tego, co może nastąpić w przyszłości w zakresie bezpieczeństwa i przygotowywanie się do tego. Opinie badanych na ten temat prezentuje diagram 38.

Te ogólne dane wydają się dość optymistyczne. Nie można jednak wykluczyć, że przyczynił się do tego sposób sformułowania pytania ankietowego. Niemniej jednak badania wykazały znaczące różnice w tym zakresie między poszczególnymi objętymi badaniami miejscowościami, co widać w diagramie 39.

Diagram 38. Deklaracje badanych dotyczące myślenia o przyszłości i przygotowywania się do niej (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 39. Deklaracje badanych z poszczególnych miejscowości dotyczące myślenia o przyszłości i przygotowywania się do niej (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Biorąc pod uwagę liczbą osób, które deklarują, że często myślą o przyszłości i starają się przewidywać to, co może się zdarzyć oraz w miarę możliwości przygotowywać do tego, można stworzyć klasyfikację pod względem ilości liczby zamieszkujących poszczególne miejscowości, którym takie myślenie zdarza się najczęściej. Kwestia ta jest istotnym wyznacznikiem kultury bezpieczeństwa badanych podmiotów. Tabela 21 prezentuje ranking miejscowości według opisanego kryterium.

Tabela 21. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego myślenia o przyszłości

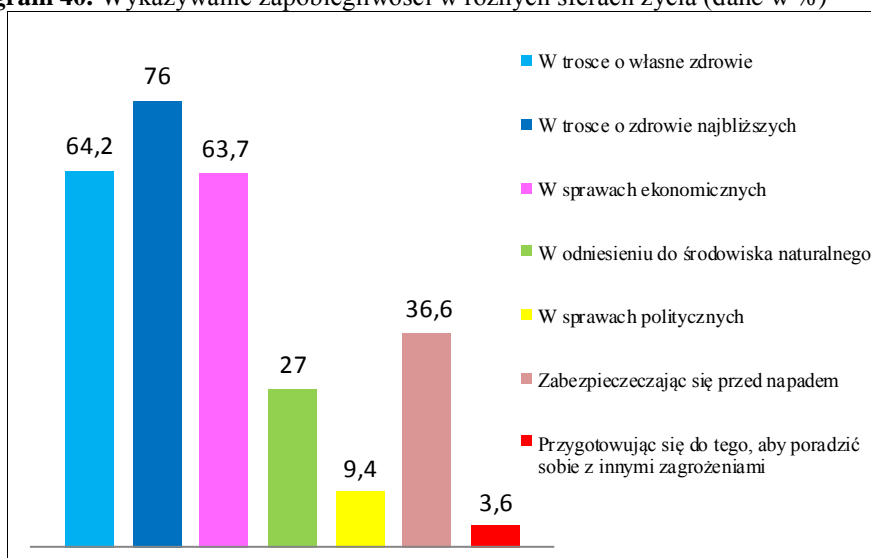
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które często myślą o przyszłości)
I.	H	59,5
II.	C	54,2
III.	K	52,2
IV.	E	50
V.	D	48,3
VI.	L	43
VII.	B	40
VIII.	J	39,5
IX.	A	39,4
X.	G	39,3
XI.	F	38,9
XII.	I	35,6

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Z tabeli 21 wynika, że różnice w tym zakresie między miejscowościami objętymi badaniami wynoszą do 25%. Najwięcej pozytywnych odpowiedzi pojawiło się w miejscowości H, która doświadczyła poważnych sytuacji kryzysowych. Najmniej zaś w miejscowości I, w której stwierdzono także niskie wskaźniki innych elementów kultury bezpieczeństwa. Społeczeństwo miejscowości H argumentowało swoje „częste myślenie o przyszłości” w następujący sposób: „lepiej starać się cokolwiek przewidzieć, gdyż wtedy możemy zareagować”, „na taką potrzebę wskazuje doświadczenie”, „ogranicza straty w momencie zdarzenia”, „chcę, aby moje życie było celowe i sensowne bez zamartwiania się, ale i bez lekkomyślności”, „można przewidzieć wiele rzeczy i się nimi nie załamać”, „chcę się ubezpieczyć na przyszłość, czuć się bezpiecznie”. Z wypowiedzi tych można wnioskować, że mieszkańcy tego doświadczonego przez kryzysy miasta zmuszeni przez trudne doświadczenia „nauczyli się” myśleć o przyszłości.

Część społeczeństwa miejscowości I, która wybrała odpowiedź „nigdy się nad przyszłością nie zastanawiam” argumentowała swoją wypowiedź, uzasadniając najczęściej: „Ponieważ trudno jest przewidzieć zagrożenie”. Umiejętność myślenia o przyszłości jest bardzo ważnym elementem kultury bezpieczeństwa. Im częściej w naszych planach i działaniach uwzględniamy takie myślenie, tym istnieje większe prawdopodobieństwo, że to co nowe i nieznanne zaskoczy nas w mniejszym stopniu. W badaniach staraliśmy się dowiedzieć, w odniesieniu do jakich przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa respondenci wykazują największą troskę i zapobiegliwość. Prezentują to dane w diagramie 40.

Diagram 40. Wykazywanie zapobiegliwości w różnych sferach życia (dane w %)

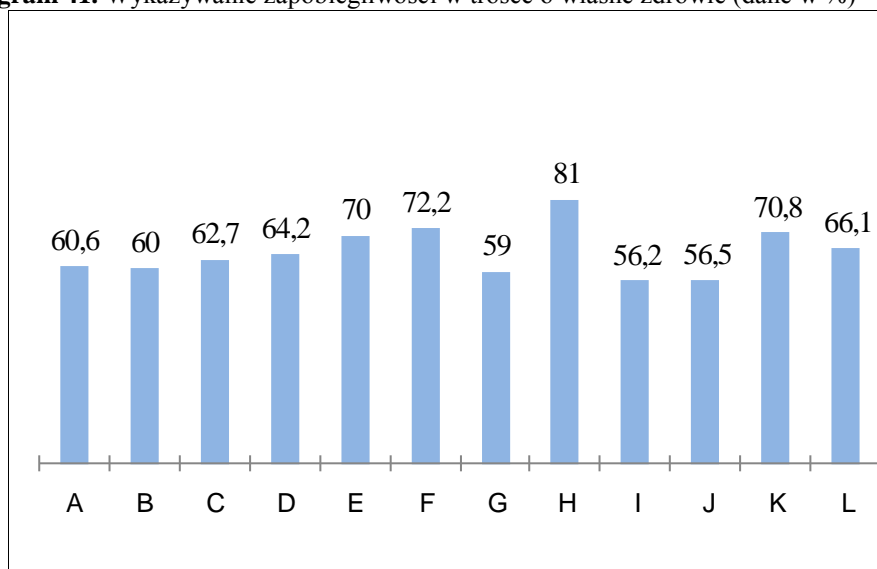
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Ogólnie rzecz biorąc, należy stwierdzić, że badani przedstawiciele polskiego społeczeństwa zadeklarowali, że najbardziej troszczą się o zdrowie najbliższych członków rodziny – jest to opinia 76% respondentów. Może to wskazywać, że zdrowie najbliższych to kwestia priorytetowa dla badanej grupy. Wyniki badań wskazują, że podobny odsetek badanych deklaruje dbałość o swoje zdrowie (64,2%), ale i o sprawy ekonomiczne (pracę, poprawę warunków bytowych...) – 63,7%. Nieco częściej niż co czwarta osoba (27%) zadeklarowała dbałość o środowisko naturalne, czystość wód, powietrza, itp. Jeszcze mniejsza liczba badanych, (tylko około co dziesiąty) podała, że wykazuje zapobiegliwość w sprawach politycznych. Warto zauważyć, że w warunkach kryzysu gospodarczego znalazło się na dalszej po-

zycji, ze wskaźnikiem 36,6%, zabezpieczanie się przed napadem, włamaniem itp. Dość niepokojący jest fakt, że chociaż około połowa danych pochodzi od osób, które zamieszkują tereny, na których miały miejsce sytuacje kryzysowe, to tylko 3,6% respondentów podało, że przygotowuje się do poradzenia sobie z innymi zagrożeniami.

Stosunek badanych w poszczególnych miejscowościach do własnego zdrowia i wykazywanie zapobiegliwości w tym zakresie przedstawia diagram 41.

Diagram 41. Wykazanie zapobiegliwości w trosce o własne zdrowie (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Na podstawie danych zamieszczonych w diagramie 41 można wnioskować, że o własne zdrowie najbardziej dbają mieszkańcy miejscowości H (81%), czyli ci sami, którzy deklarowali częstsze niż inni myślenie o przyszłości. Najmniej z kolei o zdrowie troszczą się reprezentanci miasta I (56,2%) – czyli także ci sami, którzy najrzadziej, według deklaracji, myślą o przyszłości w ogóle. Należy w tym miejscu wspomnieć, że u podstaw „piramidy bezpieczeństwa”, przy wysokiej kulturze bezpieczeństwa znajduje się właśnie bezpieczeństwo zdrowotne⁵¹. O ten wymiar bezpieczeństwa najbardziej troszczą się mieszkańcy miejscowości H. Ranking miejscowości

⁵¹ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 58.

pod względem dbałości o własne zdrowie mieszkańców objętych badaniami przedstawia tabela 22.

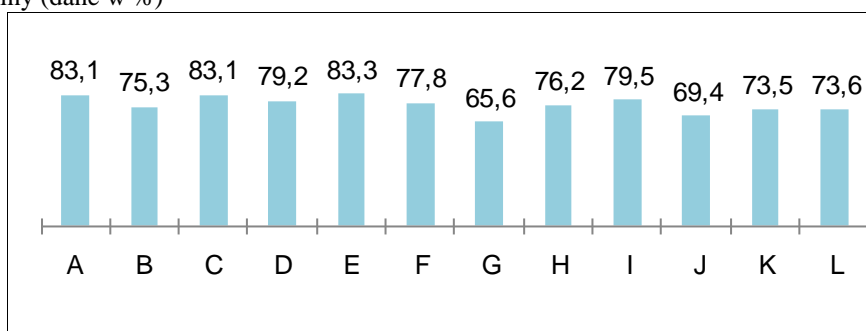
Tabela 22. Ranking miejscowości pod względem troski o własne zdrowie

Miejsce W rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które troszczą się o własne zdrowie)
I.	H	81
II.	F	72,2
III.	K	70,8
IV.	E	70
V.	L	66,1
VI.	D	64,2
VII.	C	62,7
VIII.	A	60,6
IX.	B	60
X.	G	59
XI.	J	56,5
XII.	I	56,2

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza danych ukazanych w tabeli 22 pozwala stwierdzić, że różnica pomiędzy wskazaniami dotyczącymi troski o własne zdrowie w poszczególnych miejscowościach jest dość duża i wynosi 24,8%. Bez własnego zdrowia nie jest możliwe, aby realizować inne cele i zamierzenia oraz osiągać bezpieczeństwo w jego innych obszarach przedmiotowych. Sprawdźmy zatem, jak uczestnicy badań z poszczególnych miejscowości ustosunkowali się do zapobiegliwości o zdrowie swoich najbliższych członków rodziny. Przedstawia to diagram 42.

Diagram 42. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o zdrowie najbliższych członków rodziny (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Odnosząc się do powyższych danych, należy przede wszystkim stwierdzić, że ogólnie respondenci deklarują, iż bardziej troszczą się o zdrowie najbliższych członków własnych rodzin niż o zdrowie własne. Prawidłowość ta jest widoczna także w poszczególnych miejscowościach. Szczegółowy ranking miejscowości pod tym względem zawiera tabela 23.

Tabela 23. Ranking miejscowości pod względem troski o zdrowie najbliższych członków rodziny

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które troszczą się o własne zdrowie)
I.	E	83,3
II.	A	83,1
III.	C	83,1
IV.	I	79,5
V.	D	79,2
VI.	F	77,8
VII.	H	76,2
VIII.	B	75,3
IX.	L	73,6
X.	K	73,5
XI.	J	69,4
XII.	G	65,6

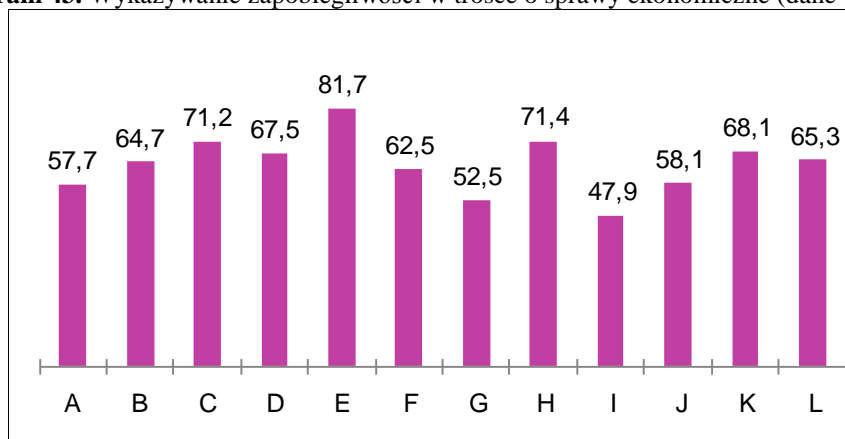
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Różnice odsetek deklarujących zapobiegliwość w stosunku do zdrowia najbliższej rodziny między miejscowościami są mniejsze niż w odniesieniu do własnego zdrowia badanych – 24,8%. Jednak prawdopodobnie dla oceny poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego wśród przedstawicieli poszczególnych miejscowości konieczne będzie zespolenie tych dwóch kategorii w całość i obliczenie średniej arytmetycznej dla każdego miasta. O tym w dalszej części pracy.

Diagram 43 prezentuje deklarowaną zapobiegliwość mieszkańców poszczególnych miejscowości w trosce o sprawy ekonomiczne. W oparciu o zebrane dane można wyciągnąć wnioski dotyczące znaczenia kwestii ekonomicznych dla respondentów. Należy przede wszystkim stwierdzić, że za-

uważalna jest duża rozpiętość w ocenie znaczenia kwestii ekonomicznych pomiędzy osobami z różnych miejscowości. Wynosi ona 33,8%.

Diagram 43. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o sprawy ekonomiczne (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Na podstawie deklaracji można stwierdzić, że najbardziej zainteresowani sprawami materialnymi okazali się mieszkańcy miejscowości E. Aż 81% osób wypowiedzających się na ten temat stwierdziło, że troszczy się o sprawy ekonomiczne. Najniższy poziom „troski”, według własnych opinii, wykazują mieszkańcy miejscowości oznaczonej symbolem I. Klasyfikacja rankingowa miejscowości w tym zakresie ukazana jest w tabeli 24.

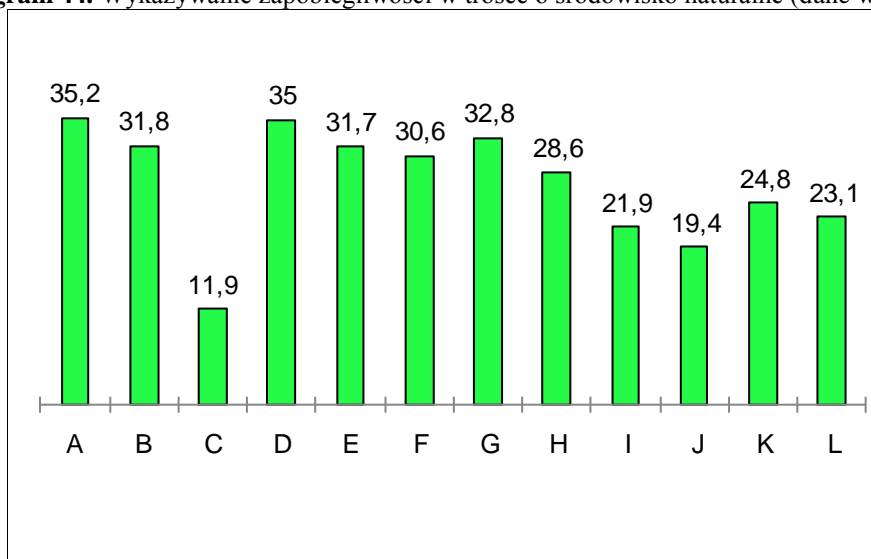
Tabela 24. Ranking miejscowości pod względem troski o sprawy ekonomiczne

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które troszczą się o sprawy ekonomiczne)
I.	E	81,7
II.	H	71,4
III.	C	71,2
IV.	K	68,1
V.	D	67,5
VI.	L	65,3
VII.	B	64,7
VIII.	F	62,5
IX.	J	58,1
X.	A	57,7
XI.	G	52,5
XII.	I	47,9

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Największa rozpiętość pomiędzy danymi z zakresu troski o kwestie ekonomiczne i sprawy materialne jest, być może, konsekwencją możliwości i zamożności poszczególnych podmiotów, co byłoby zgodne z powiedzeniem, że „bogatszy zawsze stara się powiększyć swą fortunę”. Ciekawa bowiem jest tendencja wzrostu troski o dobra materialne wraz ze wzrostem wykształcenia. Wśród osób z wykształceniem średnim lub niższym taką potrzebę wykazuje 56,3%, w gronie osób z wykształceniem maturalnym – 64,3%, a wśród respondentów z wykształceniem wyższym – 66,7%. Jest zatem prawdopodobne, że w miarę zaspakajania potrzeb materialnych ich ilość nie ubywa, lecz rośnie. Zobaczmy więc, w jakim stopniu dla badanych ważne są sprawy materialne w porównaniu do troski o środowisko naturalne. Diagram 44 przedstawia dane ukazujące odsetek badanych, deklarujących troskę i zapobiegliwość o środowisko naturalne.

Diagram 44. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o środowisko naturalne (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że dbałość o środowisko naturalne jest przedmiotem troski respondentów w mniejszym stopniu niż zdrowie i gospodarka. Ogólnie biorąc, troskę i zapobiegliwość w tym zakresie zadeklarował średnio nieco częściej niż co czwarty badany (27%). Różnica w tym zakresie pomiędzy miejscowościami wynosi 23%. Ranking poszczególnych miejscowości w zakresie dbałości o przyrodę zawiera tabela 25.

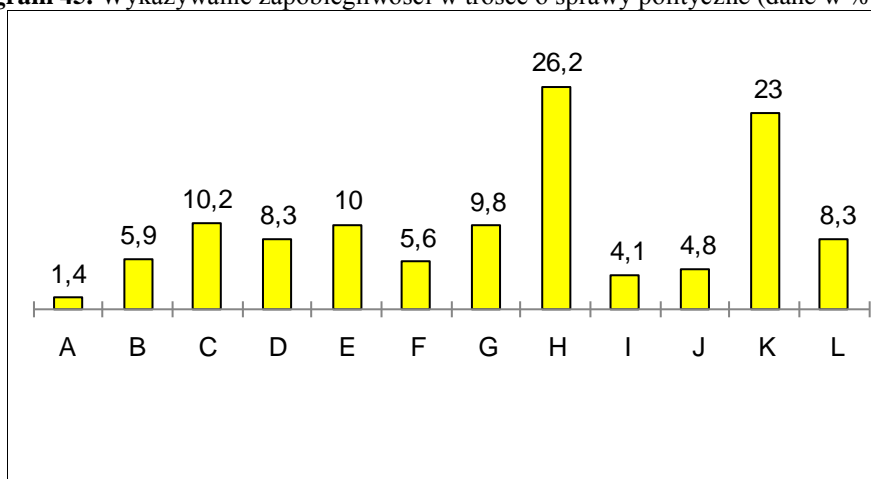
Tabela 25. Ranking miejscowości pod względem troski o środowisko naturalne

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (ilość osób, które troszczą się o przyrodę)
I.	A	35,2
II.	D	35
III.	G	32,8
IV.	B	31,8
V.	E	31,7
VI.	F	30,6
VII.	H	28,6
VIII.	K	24,8
IX.	L	23,1
X.	I	21,9
XI.	J	19,4
XII.	C	11,9

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Szczegółowa analiza powyższych danych pozwala stwierdzić, że zmienna „wysztalcenie” nie różnicuje wyraźnie opinii badanych na ten temat. Nie można wykluczyć, że wiąże się to z kryzysem ekonomicznym.

Interesowało nas także, jakie znaczenie w zakresie troski o przyszłość badani przypisują sprawom politycznym. Ukazuje to diagram 45.

Diagram 45. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o sprawy polityczne (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dzięki powyższym danym można zauważyć, że sprawy polityki niezbyt dużo miejsca zajmują w świadomości respondentów. W większości miejscowości wskaźniki „zapobiegliwości” o sprawy polityczne nie przekraczały 10%. Na tym tle wyróżniały się jednak mniejszości oznaczone symbolami H, K i C.

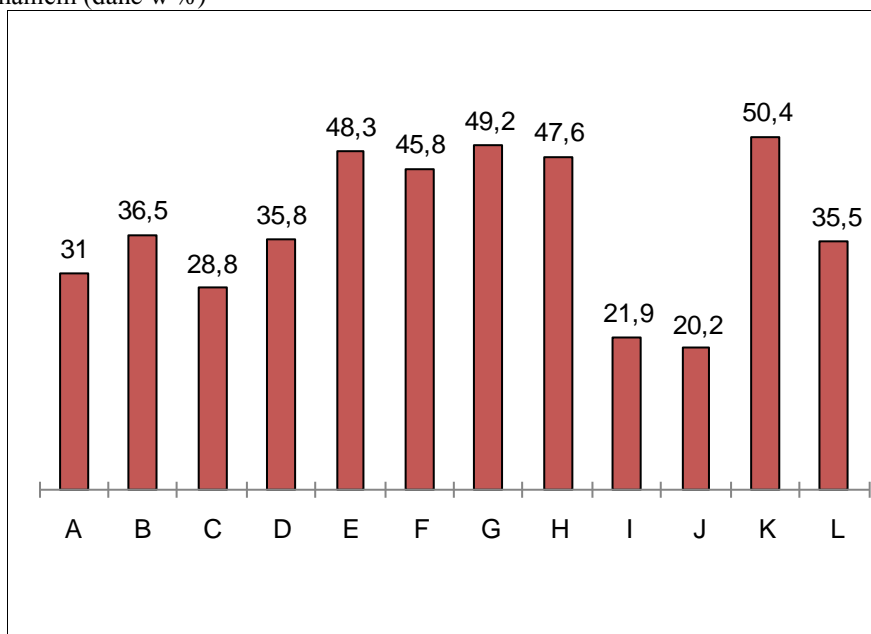
Tabela 26. Ranking miejscowości pod względem troski o sprawy polityczne

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (ilość osób, które troszczą się o sprawy polityczne)
I.	H	26,2
II.	K	23
III.	C	23
IV.	E	10,2
V.	G	10
VI.	D	9,8
VII.	L	8,3
VIII.	B	5,9
IX.	F	5,6
X.	J	4,8
XI.	I	4,1
XII.	A	1,4

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Szczegółowa analiza powyższych danych pozwala stwierdzić, że sprawy polityczne nieco bardziej absorbują myślenie o przyszłości wśród reprezentantów „strefy kryzysowej” niż wśród pozostałych. Może to wskazywać, że doświadczane przez respondentów sytuacje kryzysowe wyraźnie uświadamiały im potrzebę istnienia państwa i sprawnych jego instytucji. Zaskakujące było to, że największe różnice wskaźników „zapobiegliwości” między mieszkańcami miejscowości objętych badaniami dotyczyły bezpieczeństwa publicznego (diagram 46). Różnica ta wynosiła około 30%. Generalnie w strefie kryzysowej ten rodzaj myślenia występuje zdecydowanie częściej (41,8%) niż w strefie niekryzysowej (30,3%). Można zatem przypuszczać, że różnego rodzaju trudności, jakie spotykały respondentów powodowały, że stawali się oni bardziej zapobiegliwi w stosunku do wszelkich niebezpieczeństw.

Diagram 46. Wykazanie zapobiegliwości w trosce o zabezpieczenia przed napadem, włamaniem (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Klasyfikacja miast pod względem deklarowanej troski ich mieszkańców, dotyczącej zapobiegania napadom, włamaniom itp. ukazana jest w tabeli 27.

Analiza danych z tabeli nasuwa ciekawe spostrzeżenia dotyczące relacji pomiędzy troską mieszkańców o dobra materialne w poszczególnych miastach, a ich troską o zabezpieczenia przed włamaniem, napadem. W miastach z pierwszej czwórki, tzn. K, G, E, H – wśród troszczących się o zabezpieczenia przed napadem i włamaniem, trzy znajdują się w pierwszej czwórce pod względem dbałości o dobra materialne. Są to miejscowości E, H, C, K. Poza tym – jak już wcześniej wspomniano – w strefie kryzysowej – troska o ochronę przed włamaniem, napadem jest częściej spotykana (41,8%) niż wśród mieszkańców strefy niekryzysowej (30,3%). Może to potwierdzić wcześniejsze przypuszczenie, że doświadczanie różnego rodzaju przykrych zdarzeń skutkuje większym zaangażowaniem się w zapobieganie im. Badania wykazały także, że częściej niż pozostali obywatele (34,3%) troszczą się o zabezpieczanie przed napadem, włamaniem pracownicy służb, takich jak straż pożarna czy policja (41,6%). Trudno byłoby jednak powiedzieć, że są to imponujące wskaźniki charakteryzujące ten element kultury bezpieczeństwa.

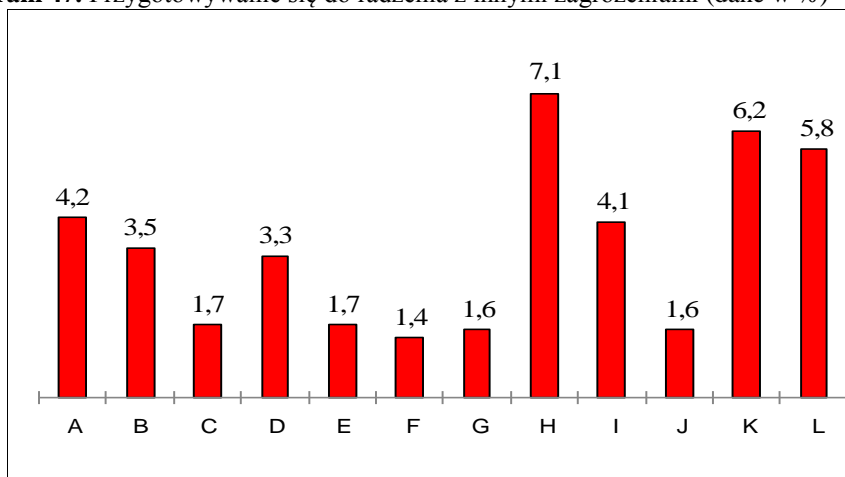
Tabela 27. Ranking miejscowości pod względem dbałości o zabezpieczania się przed napadem, włamaniem itp.

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które zabezpieczają się przed napadem, włamaniem)
I.	K	50,4
II.	G	49,2
III.	E	48,3
IV.	H	47,6
V.	F	45,8
VI.	B	36,5
VII.	L	35,5
VIII.	D	35,8
IX.	A	31,0
X.	C	28,8
XI.	I	21,9
XII.	J	20,2

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Interesowało nas także, czy oprócz stosowania zabezpieczeń przed wymienionymi wyżej zagrożeniami respondenci przygotowują się do tego, aby poradzić sobie z innymi zagrożeniami. Dane dotyczące tej kwestii zawiera diagram 47.

Diagram 47. Przygotowywanie się do radzenia z innymi zagrożeniami (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dane z diagramu 47 pozwalają stwierdzić, że sprawa przygotowywania się do radzenia sobie z innymi zagrożeniami nie absorbuje ankietowanych osób. Klasyfikację miast pod względem liczby deklaracji na ten temat zawiera tabela 28.

Tabela 28. Ranking miejscowości pod względem przygotowywania się do radzenia sobie z innymi rodzajami zagrożeń

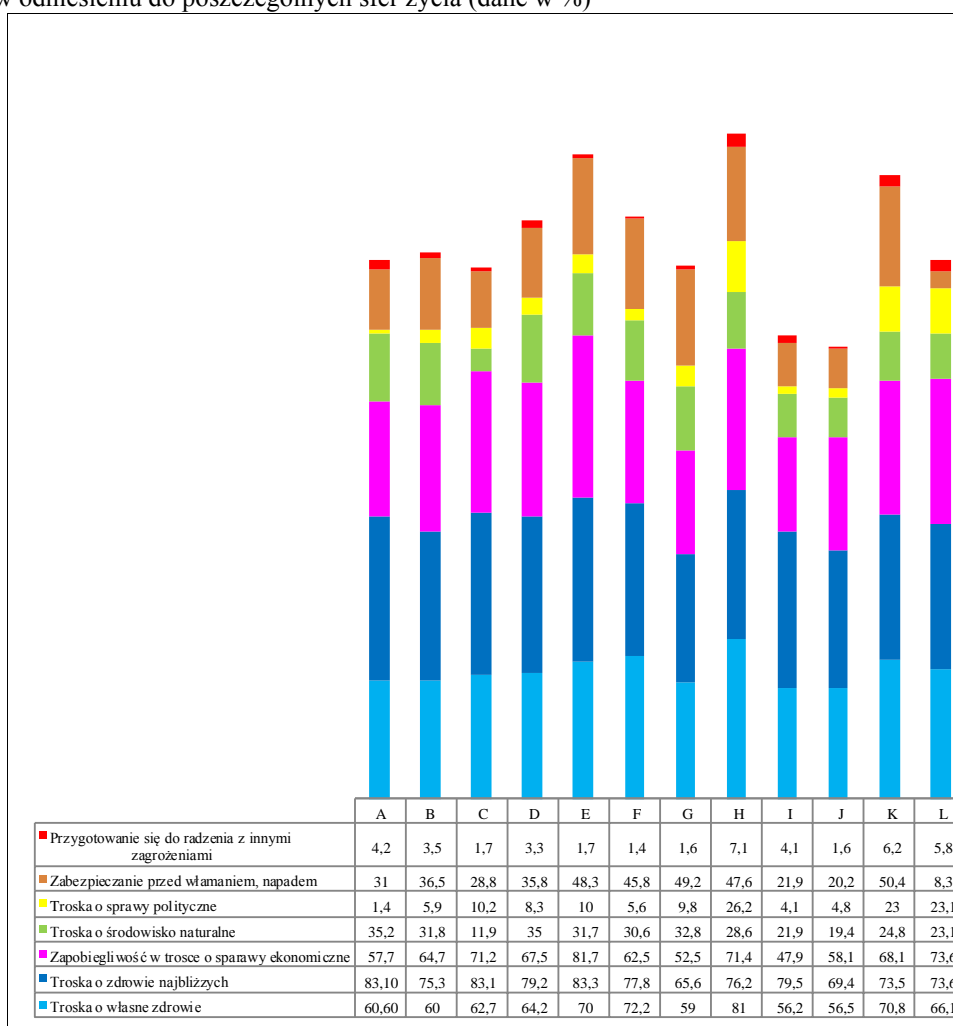
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które przygotowują się do radzenia sobie z innymi zagrożeniami)
I.	H	7,1
II.	K	6,2
III.	L	5,8
IV.	I	4,1
V.	A	4,2
VI.	B	3,5
VII.	D	3,3
VIII.	C	1,7
IX.	E	1,7
X.	G	1,6
XI.	J	1,6
XII.	F	1,4

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że wśród badanych osób widać niewielki stopień zapobiegliwości w myśleniu i przygotowywaniu się do radzenia sobie z potencjalnymi zagrożeniami. Prawdopodobnie dopiero zbliżające się, a może nawet widoczne niebezpieczeństwa, powodują zainteresowanie się nimi. Wtedy jednak wysoki poziom negatywnych emocji może utrudniać szybkość podejmowania decyzji i sprawność działań. W związku z tym mogą być to częściej behawioralne zachowania niż sprawne skuteczne i efektywne działania i współdziałania.

Podsumowując wyniki badań pod kątem diagnozy poziomu i charakteru kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami w zakresie znajomości i przestrzegania zasad, norm i wartości w odniesieniu do różnych przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa w odniesieniu do każdego miasta, można przedstawić charakterystyczny, procentowy rozkład wskaźników zapobiegliwości badanych w tych zakresach. Diagram 48 zawiera takie całościowe zestawienie.

Diagram 48. Zapobiegliwość mieszkańców objętych badaniami miejscowości w odniesieniu do poszczególnych sfer życia (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dane przedstawione w powyższym diagramie są w dużej części zbieżne z danymi przedstawionymi w diagramie 39, ukazującym syntetycznie dane dotyczące myślenia respondentów o przyszłości. Ranking miejscowości pod tym względem zawiera tabela 21. Zarówno pod względem częstości myślenia o przyszłości, jak i „zapobiegliwego” myślenia o poszczególnych sferach bezpieczeństwa jest bardzo podobny. Widać to w tabeli 29.

Tabela 29. Ranking miejscowości pod względem myślenia o przyszłości w zestawieniu z „zapobiegliwym” myśleniem o poszczególnych sferach bezpieczeństwa

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które często myślały o przyszłości)	Suma % (odsetek osób, które wskazały, że myślały o przyszłości w poszczególnych sferach życia)	Kod miejscowości	Miejsce w rankingu
I.	H	59,5	338,1	H	I.
II.	C	54,2	326,7	E	II.
III.	K	52,2	316,8	K	III.
IV.	E	50	295,9	F	IV.
V.	D	48,3	293,3	D	V.
VI.	L	43	273,6	L	VI.
VII.	B	40	273,2	A	VII.
VIII.	J	39,5	271,8	B	VIII.
IX.	A	39,4	270,5	G	IX.
X.	G	39,3	269,6	C	X.
XI.	F	38,9	235,6	I	XI.
XII.	I	35,6	230	J	XII.

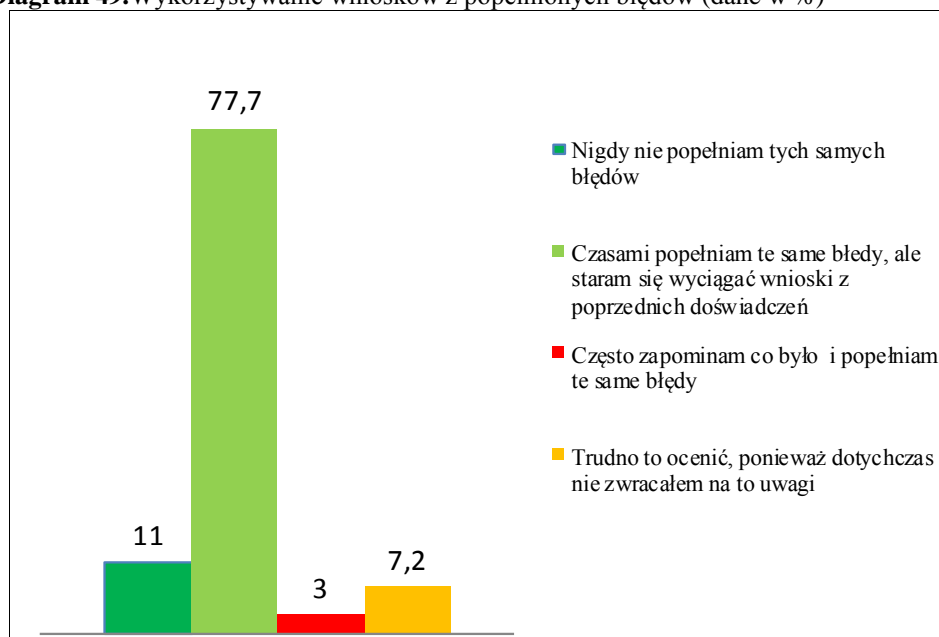
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Należy jednak przypomnieć, że dane te należy odnieść w zasadzie tylko do około 90% badanych spośród każdego z miast, ponieważ taka przeciętnie liczba respondentów podała, że czasami lub często myśli o przyszłości. Pozostali uważają, że nie są to ważne sprawy. Prezentowane wyniki

dotyczą wyłącznie deklaracji badanych osób w zakresie myślenia perspektywicznego. Aby zbadać, czy to myślenie przekładane jest na konkretne zachowania i działania, należałoby przeprowadzić pogłębione badania, polegające przede wszystkim na obserwacji funkcjonowania struktur zarządzania kryzysowego i pozostałych obywateli z poszczególnych miejscowości w sytuacjach kryzysowych, a przynajmniej podczas ćwiczeń.

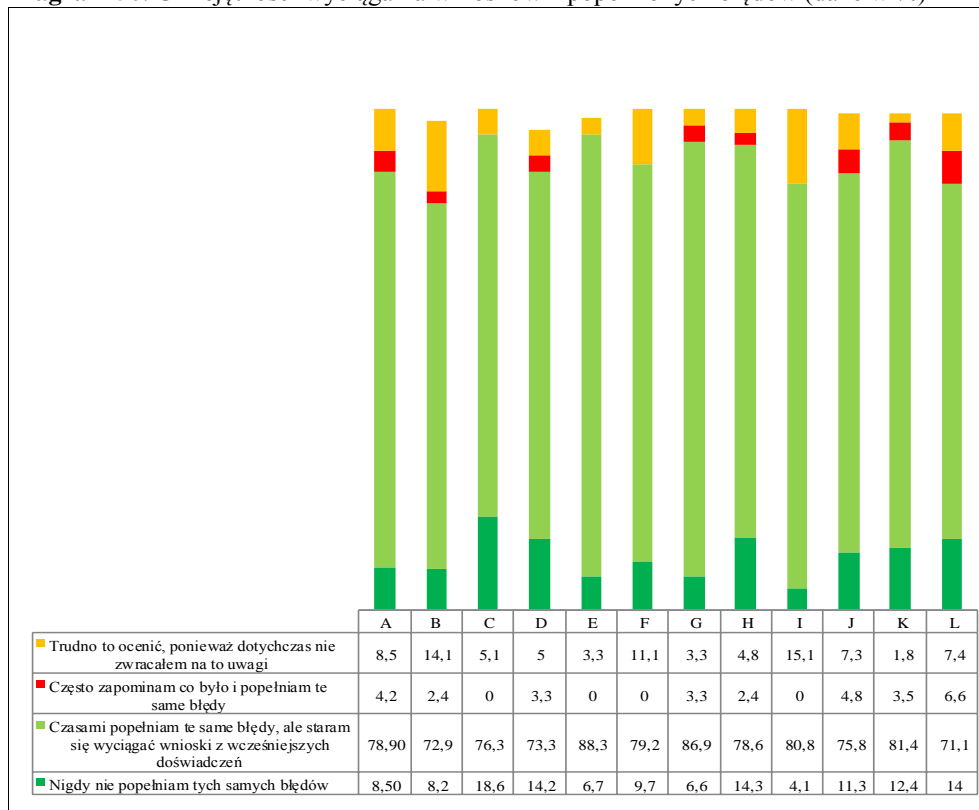
Bywa, że konsekwencją braku myślenia o przyszłości są popełniane przez człowieka różnego rodzaju uchybienia, niedopatrzienia czy pomyłki. Ważniejsze jest jednak to, czy potrafi on wyciągać wnioski z przeszłości, a szczególnie z popełnionych błędów. Taka umiejętność jest bardzo pomocna⁵², zwłaszcza w odniesieniu do pojawiających się niejednokrotnie podobnych zagrożeń. O tym, w jakim stopniu uczestnicy badań posiadli tę umiejętność informuje diagram 49.

Diagram 49. Wykorzystywanie wniosków z popełnionych błędów (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

⁵² Umiejętność wyciągania wniosków z popełnionych błędów jest jednym z warunków tego, żeby dany podmiot stał się „organizacją uczącą się”, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i instytucjonalnym.

Diagram 50. Umiejętności wyciągania wniosków z popełnionych błędów (dane w %)

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Na podstawie przedstawionych danych należy stwierdzić, że w sferze samooceny pod kątem umiejętności wykorzystywania wniosków z wcześniej popełnianych błędów, respondenci przedstawiają siebie w dość korzystnym świetle. Według ich deklaracji średnio co dziesiąta osoba (11%) nigdy nie popełnia tych samych błędów. Nieco ponad 2/3 badanych (77,7%) stwierdza, że zdarza się im popełnić takie same błędy, ale osoby te także starają się wyciągać wnioski z wcześniejszych doświadczeń. Najbardziej niepokoi fakt, że nieco częściej niż co dziesiąta osoba uczestnicząca w badaniach (3% i 7,2%) nie bierze pod uwagę tego, co się kiedyś wydarzyło, czyli nie przywiązuje uwagi do różnego rodzaju trudności i niepowodzeń, więc nie uczy się na błędach. Do tej grupy osób można zaliczyć również takie jednostki, które w ogóle nie potrafią ocenić własnego postępowania w tym zakresie (7,2%). Jest to sygnał, którego nie powinno się lekceważyć. Należy bowiem przypuszczać, że ludzie ci prawdopodobnie w ogóle nie analizują swoich sposobów postępowania, być może tylko w sposób

„mechaniczny” wykonują różnego rodzaju polecenia. Jak przedstawia się pod tym względem sytuacja wśród mieszkańców objętych badaniami miast ukazuje diagram 50.

Chociaż różnice w tym zakresie pomiędzy poszczególnymi miejscowościami nie są tak wyraźne, jak w odniesieniu do innych, wcześniej omówionych elementów kultury bezpieczeństwa, to – jak widać w tabeli 30 – różnice wskaźników dochodzą do 14%.

Tabela 30. Ranking miejscowości pod względem umiejętności obywateli w zakresie wyciągania wniosków z popełnionych błędów

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które wyciągają wnioski z popełnianych błędów)
I.	E	95
II.	C	94,9
III.	K	93,8
IV.	G	93,5
V.	H	92,9
VI.	F	88,9
VII.	D	87,5
VIII.	A	87,4
IX.	J	87,1
X.	L	85,1
XI.	I	84,9
XII.	B	81,1

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

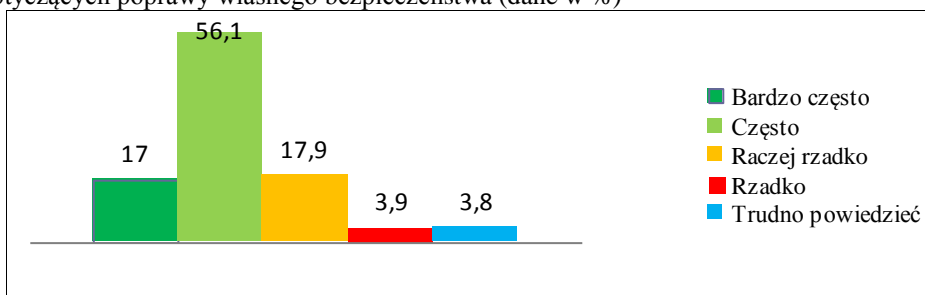
Przedstawione w tabeli 30 dane, pozwalają na ustrukturyzowanie miejscowości w dwie grupy. W grupie pierwszej znalazło się pięć miejscowości (E, C, K, G, H) o zbliżonej wysokości wskaźników. Przy pozostałych siedmiu badanych miejscowościach częściej niż co dziesiąty respondent deklarował deficyt umiejętności wyciągania wniosków z popełnionych błędów. W praktyce może być jeszcze gorzej.

Niezwykle ważnym elementem kultury bezpieczeństwa jest kreatywność podmiotów.

Należy podkreślić, że kreatywność to motor rozwoju, także w zakresie zapewniania sobie bezpieczeństwa. Jak ważna dla respondentów jest własna pomysłowość i „twórczość”, jak sami siebie oceniają pod

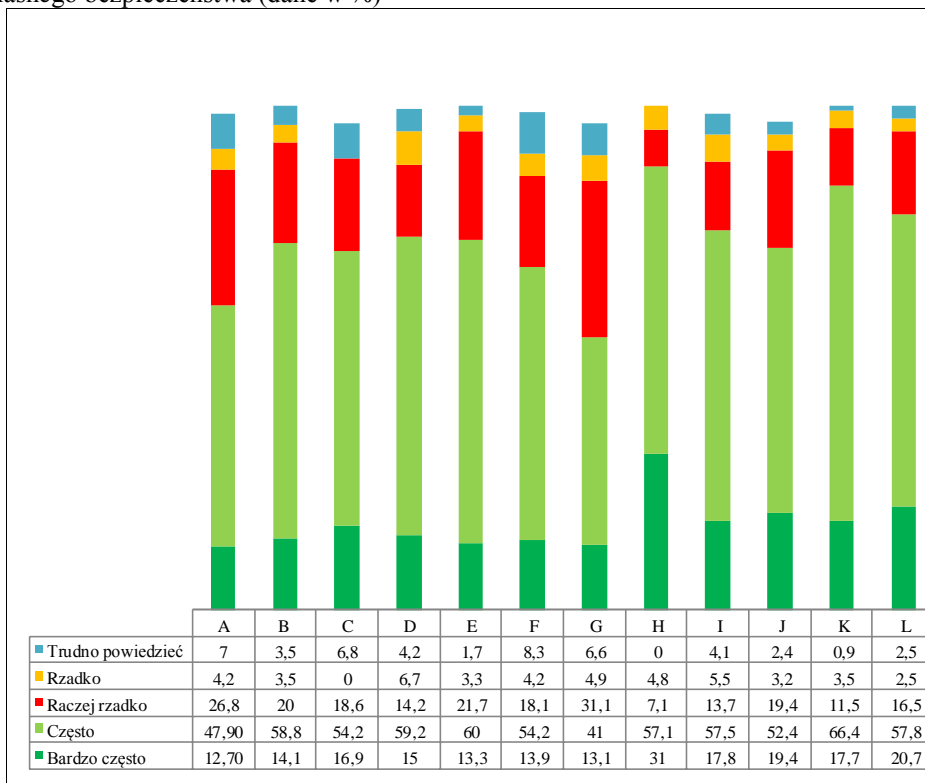
względem poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy własnego bezpieczeństwa, ukazuje diagram 51.

Diagram 51. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy własnego bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 52. Umiejętność poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy własnego bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Powyższe, ogólne zestawienie danych dotyczących poszukiwania nowych pomysłów badanych w zakresie poprawy własnego bezpieczeństwa wskazuje, że prawie trzy czwarte respondentów (73,1%), deklaruje, że podejmie wysiłki w tym kierunku. Jednak częściej niż co czwarta osoba wśród badanych raczej nie przejawia takich skłonności. Można zatem stwierdzić, że dla tych osób bezpieczeństwo nie jest szczególnie ważną wartością. Czy i jak o poprawę indywidualnego bezpieczeństwa troszczą się mieszkańcy różnych części naszego kraju pokazuje diagram 52.

Z prezentowanych wyżej danych wynika, że między objętymi badaniami miejscowościami istnieją znaczące różnice w deklarowanej przez respondentów skłonności do poszukiwania nowych pomysłów i rozwiązań służących poprawie swojego bezpieczeństwa. Bardziej wyraźnie widać to w tabeli 31.

Tabela 31. Ranking miejscowości pod względem poszukiwania nowych pomysłów w celu poprawy poziomu własnego bezpieczeństwa

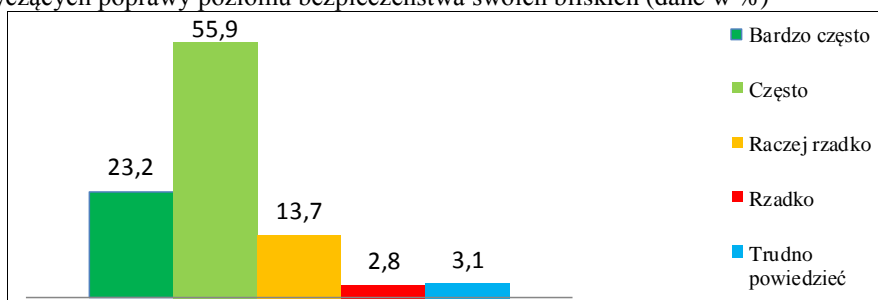
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które poszukują nowych pomysłów w celu poprawy poziomu własnego bezpieczeństwa)
I.	H	88,1
II.	K	84,1
III.	L	77,7
IV.	I	75,3
V.	D	74,2
VI.	E	73,3
VII.	B	72,3
VIII.	J	71,8
IX.	C	71,1
X.	F	68,1
XI.	A	60,6
XII.	G	54,1

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Powyższe zestawienie danych pozwala zauważyć, że w kwestii poszukiwania nowych pomysłów dla poprawy poziomu własnego bezpieczeństwa istnieje różnica 34 punktów procentowych pomiędzy przedstawicielami miasta H (88,1% deklarujących takie zachowanie), a miejscowością G (54%,1%), w której także inne wskaźniki kultury bezpieczeństwa kształtowały się na niskim poziomie. Interesowało nas również, czy taka rozbież-

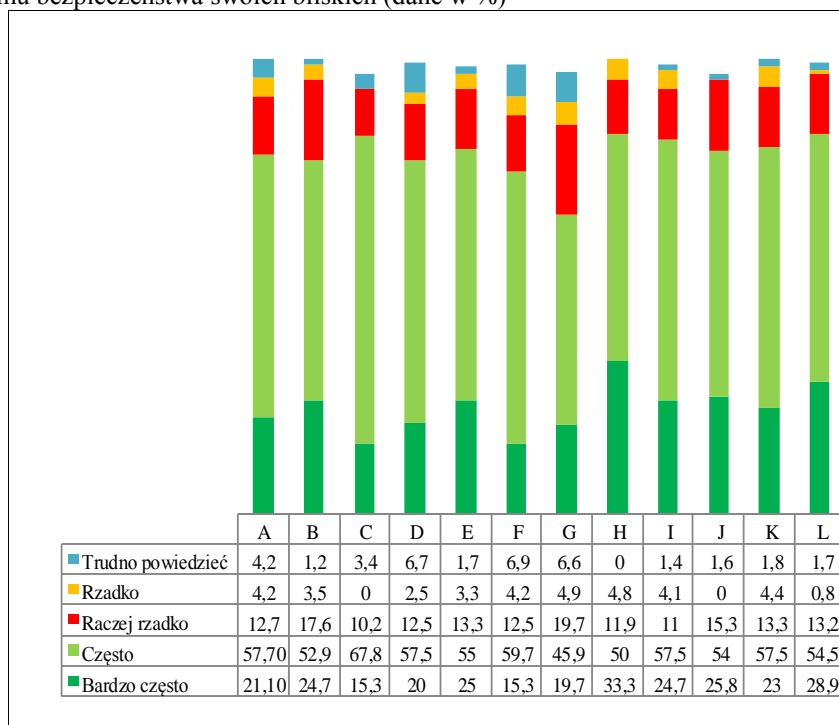
ność występowała także pod względem poszukiwania pomysłów, czy taką rozbieżność będzie można zauważyć także pod względem poszukiwania pomysłów dla poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich. Ogólne dane na ten temat zawiera diagram 53.

Diagram 53. Deklaracje dotyczące umiejętność poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 54. Umiejętność poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dane zawarte w diagramie 53 wskazują, że 79,1% osób spośród uczestników badań poszukuje nowych pomysłów, aby poprawić poziom bezpieczeństwa swoich bliskich. Jakie deklaracje w tej sprawie składali mieszkańcy poszczególnych miejscowości przedstawia diagram 54.

Dzięki zsumowaniu odpowiedzi respondentów z poszczególnych miast, którzy zadeklarowali, że „bardzo często” lub „często” poszukują nowych pomysłów, aby poprawić poziom bezpieczeństwa swoich bliskich, można sporządzić ranking poszczególnych miast. Przedstawia go tabela 32.

Tabela 32. Ranking miejscowości pod względem poszukiwania nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich

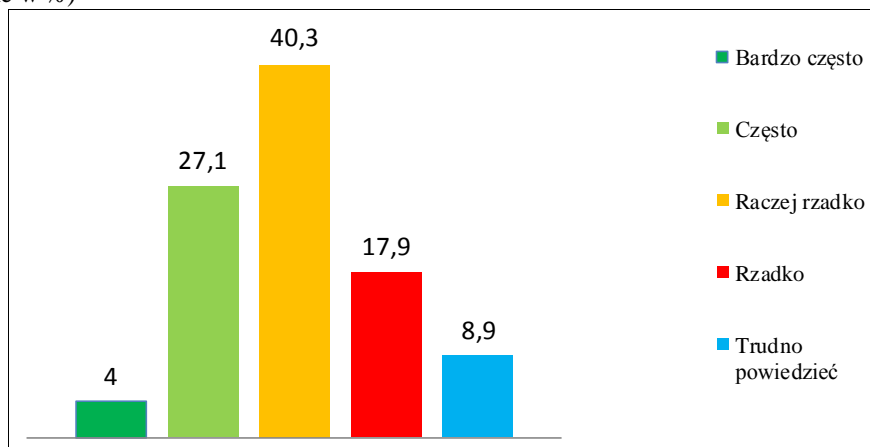
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które poszukują nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich)
I.	L	83,4
II.	H	83,3
III.	C	83,1
IV.	I	82,2
V.	K	80,5
VI.	E	80
VII.	J	79,8
VIII.	A	78,8
IX.	B	77,6
X.	D	77,5
XI.	F	75
XII.	G	65,6

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

W odniesieniu do analizowanych kwestii różnice między poszczególnymi miejscowościami są prawie o połowę mniejsze niż w przypadku poszukiwania doskonalszych sposobów zapewniania sobie bezpieczeństwa przez badane osoby. Wskazuje to, że bezpieczeństwo bliskich respondentom osób jest dla nich ważniejsze niż ich bezpieczeństwo osobiste.

Badania wykazały także, że w odniesieniu do innych osób w swoim miejscu zamieszkania zdecydowanie mniejsza liczba badanych (ok. 30%) deklaruje skłonność do poszukiwania nowych pomysłów, dotyczących poprawy bezpieczeństwa w swojej „małej ojczyźnie”. Prezentuje to diagram 55.

Diagram 55. Deklaracje dotyczące umiejętność poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania (dane w %)

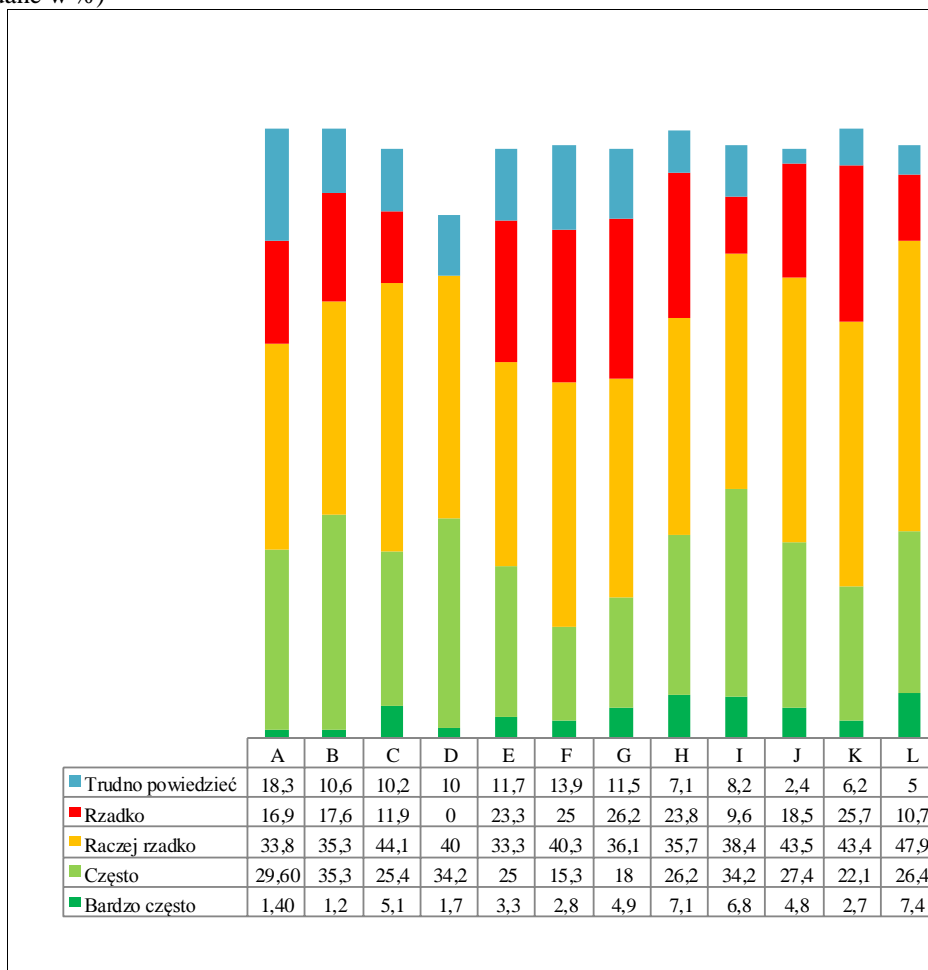

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dzięki danym zawartym w diagramach 54 i 55 można zauważyć dużą różnicę dotyczącą zmniejszenia chęci respondentów do poszukiwania pomysłów w zakresie poprawy bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania w stosunku do silnych i wyraźnych tendencji w kwestii troski o bezpieczeństwo swych bliskich i swoje osobiste (diagram 53). Jak wygląda sytuacja pod tym względem w miastach objętych badaniami ukazuje diagram 56.

Według danych w diagramie 56 najbardziej skłonni do poszukiwania nowych pomysłów dla poprawy bezpieczeństwa ludzi w swoim miejscu zamieszkania są przedstawiciele miasta I. Ponad 40% badanych w tej miejscowości deklaruje, że takich pomysłów poszukuje. Byli to reprezentanci miasta, które doświadczało sytuacji kryzysowych. Zaskakujące jest to, że przedstawiciele miasta G, którzy także doświadczyli sytuacji kryzysowych, deklarowali zdecydowanie niższą skłonność do myślenia o bezpieczeństwie innych osób w tej miejscowości i poszukiwania nowych pomysłów do poprawy bezpieczeństwa w swojej „małej ojczyźnie”. Różnice w tym zakresie między miejscowością F (18,1%), a grupą studentów – symbol J (41%) są zaskakująco wysokie.

Diagram 56. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

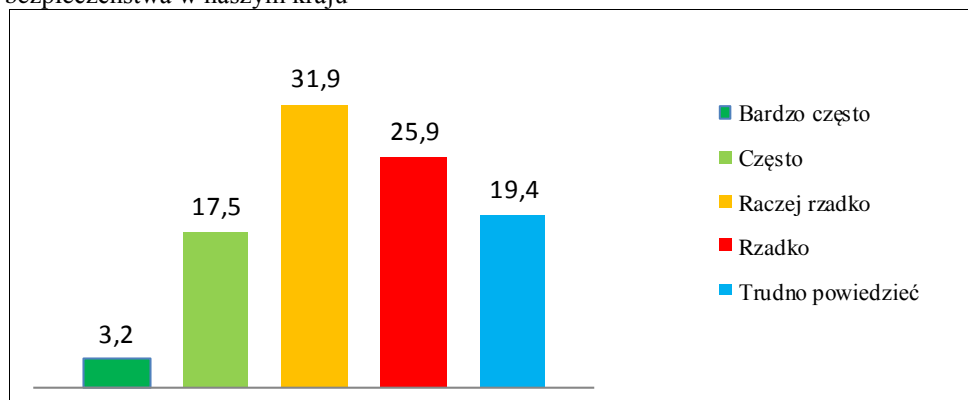
Pamiętać należy jednak, że są to tylko deklaracje respondentów, dotyczące ich sposobu myślenia. Ile z nich faktycznie ma miejsce, a ile pomysłów naprawdę jest realizowanych, zbadanie tego wymagałoby bardziej szczegółowych analiz. Niemniej jednak dane prezentowane w tabeli 31 zmuszają do głębszej refleksji, podobnie jak wypowiedzi badanych dotyczące ich skłonności do myślenia o bezpieczeństwie kraju. Dane na ten temat zawiera diagram 57.

Tabela 33. Ranking miejscowości pod względem deklarowanej skłonności do poszukiwania nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa ludzi w swoim miejscu zamieszkania

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które poszukują nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa ludzi w swoim miejscu zamieszkania)
I.	I	41
II.	B	36,5
III.	D	35,9
IV.	L	33,8
V.	H	33,3
VI.	J	32,2
VII.	A	31
VIII.	C	30,5
IX.	E	28,3
X.	K	24,8
XI.	G	22,9
XII.	F	18,1

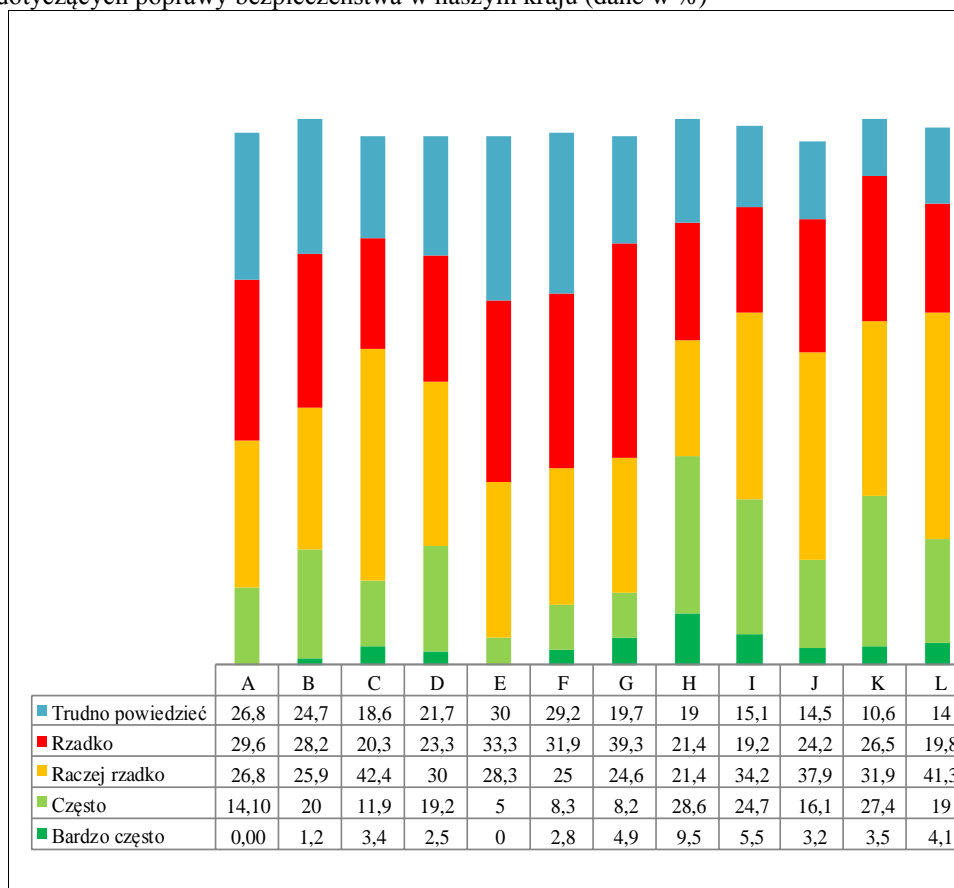
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 57. Skłonność do poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa w naszym kraju

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Wynika z niego, że skłonność do myślenia o poprawie bezpieczeństwa kraju deklaruje średnio co piąty respondent. Czy ten sposób myślenia jest charakterystyczny dla przedstawicieli objętych badaniami miast pokazuje diagram 58 i tabela 34.

Diagram 58. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa w naszym kraju (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Badania wykazały zaskakujące różnice w tym zakresie między poszczególnymi miejscowościami – od 5% w miejscowości E, do 38,1% w miejscowości H. Dokładny ranking miejscowości pod tym względem zawiera tabela 34.

Dane uwzględniają sumy odpowiedzi dotyczących kategorii „często” i „bardzo często” w odpowiedzi na pytanie o poszukiwanie nowych pomysłów dla poprawy poziomu bezpieczeństwa ludzi w naszym kraju. Różnica wskaźników w odniesieniu do różnych miejscowości jest bardzo duża i wynosi 33,1 punktu procentowego. Danych tych nie powinno się lekceważyć. Wskazują one, w jakim stopniu mieszkańcy tych miejscowości

skłonni są „dać siebie” dla poprawienia bezpieczeństwa swego kraju, a na ile oczekują, że „to nie ich sprawa” i że uczyni to za nich potomstwo.

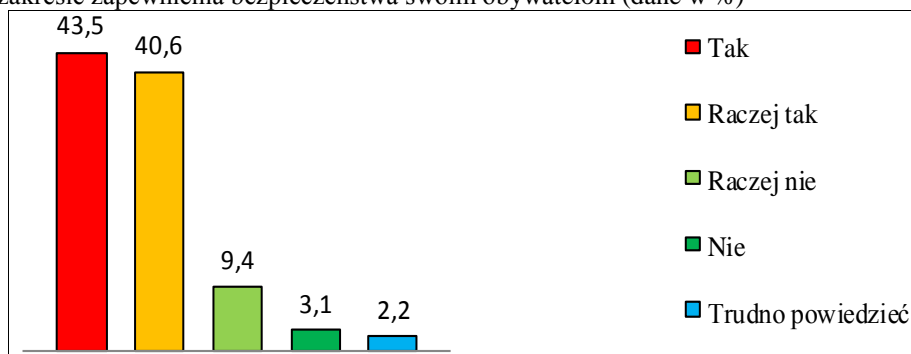
Tabela 34. Ranking miejscowości pod względem deklarowanej skłonności do poszukiwania nowych pomysłów ich mieszkańców w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa ludzi w naszym kraju

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które poszukują nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa w naszym kraju)
I.	H	38,1
II.	K	30,9
III.	I	30,2
IV.	L	23,1
V.	D	21,7
VI.	B	21,2
VII.	J	19,3
VIII.	C	15,3
IX.	A	14,1
X.	G	13,1
XI.	F	11,1
XII.	E	5

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 59 dotyczy oczekiwań badanych w zakresie skuteczności działań państwowych służb, wynikających z obowiązku państwa jako podmiotu mającego zapewnić bezpieczeństwo obywateli.

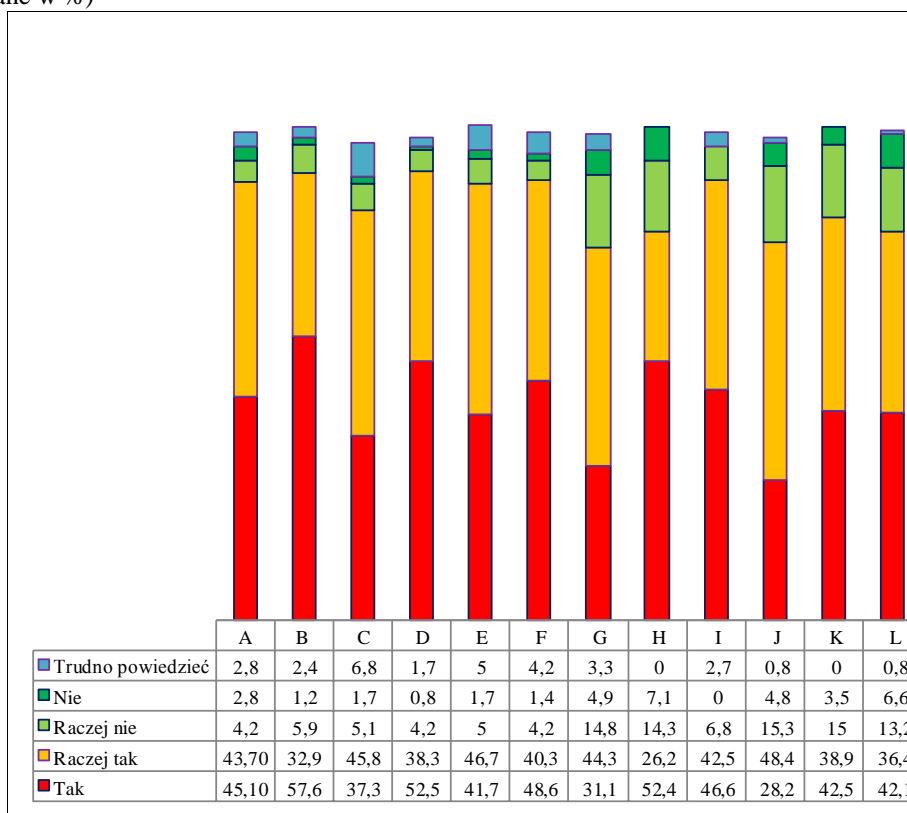
Diagram 59. Oczekiwanie skuteczności służb, wynikających z obowiązku państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Ukazane w diagramie 59 wyniki badań mogą być interpretowane w różny sposób. Z jednej strony – jako normalne oczekiwanie skuteczności działań instytucji państwa; z drugiej – mogą być dowodem na to, iż wśród badanych przedstawicieli polskiego społeczeństwa najpopularniejsze jest przekonanie o szczególnym obowiązku państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom. Sądzi tak 84,1% respondentów, a 43,5% jest tego pewna. Można zatem przypuszczać, że w związku z takim przekonaniem tylko nieliczne osoby będą same czuły się także odpowiedzialne za swoje bezpieczeństwo. Dane te w kontekście wcześniej prezentowanych mogą być niepokojące, jako że najprawdopodobniej przekładają się na sposób funkcjonowania badanych osób. Czy służby są w stanie troszczyć się o nas zawsze i wszędzie? Jakie jest przekonanie w tej sprawie w każdej z miejscowości – ukazuje diagram 60.

Diagram 60. Oczekiwania skuteczności służb, wynikających z obowiązku państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom w poszczególnych miastach (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

W oparciu o powyższe dane można przypuszczać, że nieco większe nadzieje z odpowiedzialnością państwa za bezpieczeństwo i działalnością służb w tym zakresie wiążą przedstawiciele miejscowości, w których dotychczas nie dochodziło do poważnych sytuacji kryzysowych na dużych obszarach (A, B, C, D). Twierdzi tak przeciętnie 88,3% respondentów z tamtych miejscowości. Można zatem przypuszczać, że trudne doświadczenia uczą, że służby nie zawsze radzą sobie z kryzysem, chociaż nie we wszystkich miejscowościach „kryzysowych” jest to tak jednoznaczne. Zsumowane odpowiedzi respondentów („tak” i „raczej tak”), popierających założenie, że to państwo powinno zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom zestawione są w tabeli 35.

Tabela 35. Ranking miejscowości pod względem opinii wyrażanych przez mieszkańców na temat odpowiedzialności państwa za bezpieczeństwo

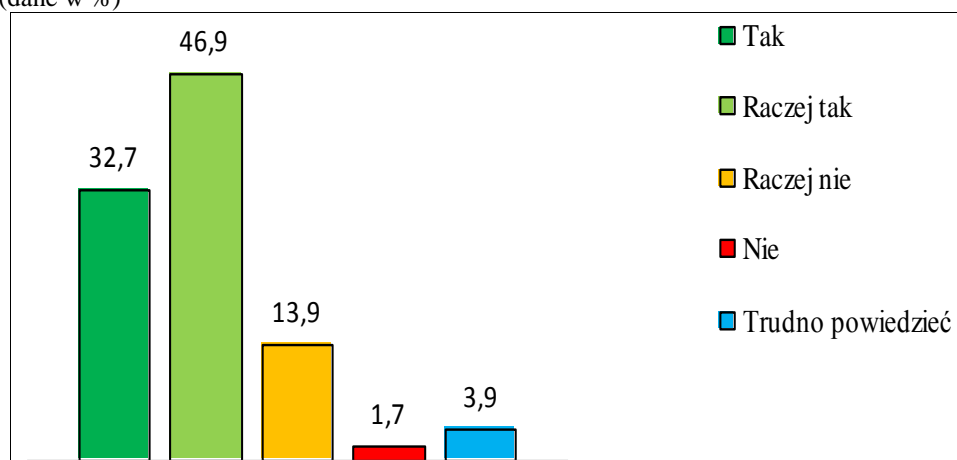
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które uważają, że to państwo powinno zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom)
I.	G	75,4
II.	J	76,6
III.	L	78,5
IV.	H	78,6
V.	K	81,4
VI.	C	83,1
VII.	E	88,4
VIII.	A	88,8
IX.	F	88,9
X.	I	89,1
XI.	B	90,5
XII.	D	90,8

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Jak pokazują wyniki badań liczba osób oczekujących zapewnienia bezpieczeństwa przez stosowne służby i przez państwo, w każdej z miejscowości przekracza 3/4 liczby badanych. Rozpiętość skali między miejscowościami, gdzie najczęściej udzielano odpowiedzi „zrzucającej” odpowiedzialność za bezpieczeństwo na służby, a miejscowościami, gdzie robiono to najrzadziej wynosi 15,4 punktu procentowego. Widać zatem, że jest to

tendencja dość ogólna. Prawdopodobnie ten fakt nie służy naszemu bezpieczeństwu. O ile łatwiej byłoby działać służbom, gdyby mieszkańcy znali podstawowe założenia bezpieczeństwa i czuli się w większym stopniu odpowiedzialni za swoje bezpieczeństwo. W naszym społeczeństwie takie przekonanie nie jest jeszcze powszechne, o czym świadczą dane w diagramie 61.

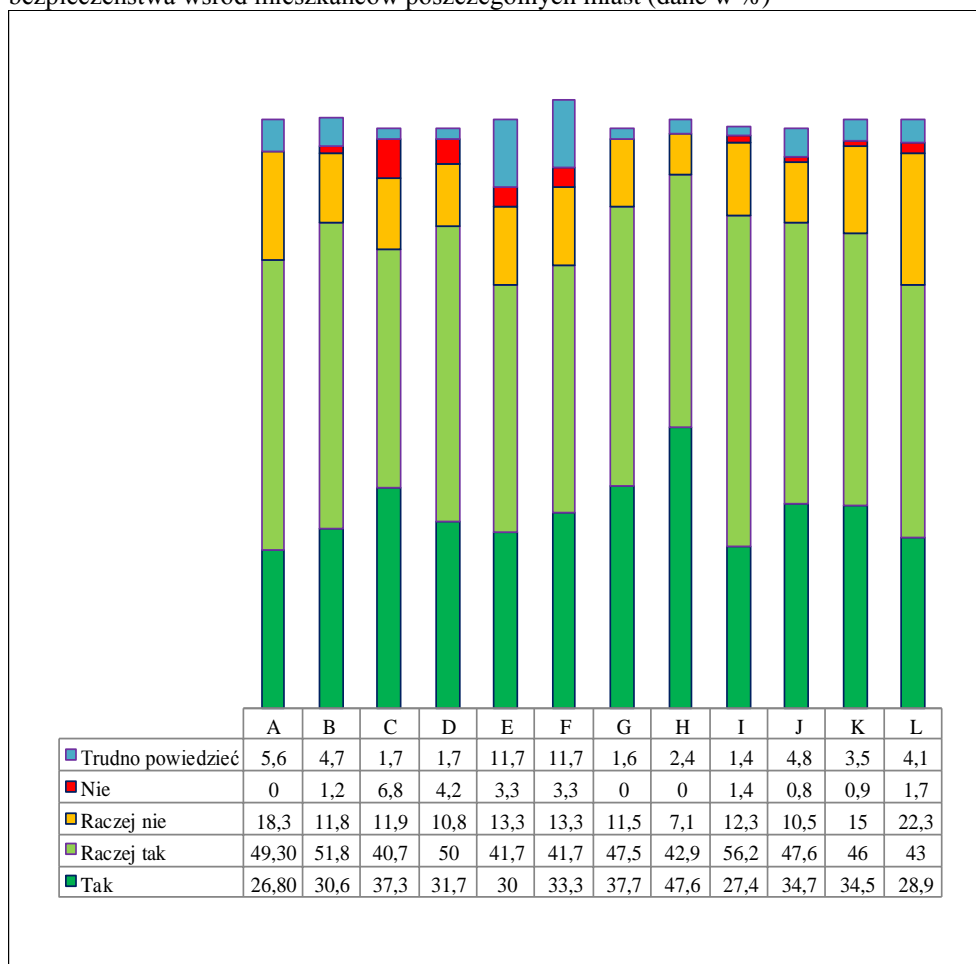
Diagram 61. Indywidualna odpowiedzialność zapewnienia sobie bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Przedstawione w diagramie 61 wyniki badań świadczą o tym, że respondenci nie posiadają tak dużej pewności w stosunku do własnej odpowiedzialności za swoje bezpieczeństwo, jaką posiadają w odniesieniu do odpowiedzialności państwa za ich bezpieczeństwo. W przypadku indywidualnej odpowiedzialności zdecydowanie o niej przekonanych jest nieco mniej niż jedna trzecia badanych (32,7%), a w odniesieniu do odpowiedzialności służb państwowych takich osób było o ponad dziesięć procent więcej. Ogólnie opinie o tym, że „bezpieczeństwo jest w naszych rękach” zadeklarowało 79,6% badanych osób. Odnosząc te dane do liczby osób, które twierdzą, że bezpieczeństwo to obszar do działania służb państwowych (84,1%), łatwo można zauważyć, że jednak przeważa przekonanie o tym, iż bezpieczeństwo zapewni nam „ktoś, a niekoniecznie my sami sobie”. Jak przedstawia się sytuacja pod tym względem w miejscowościach objętych badaniami ukazuje diagram 62 i tabela 36.

Diagram 62. Poczucie indywidualnej odpowiedzialności za zapewnienie sobie bezpieczeństwa wśród mieszkańców poszczególnych miast (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dla każdego z miast analizowanych w diagramie 62 najpopularniejszą odpowiedzią było niezbyt zdecydowane przekonanie o własnej odpowiedzialności za swoje bezpieczeństwo, czyli odpowiedzi „raczej tak”. Taką opinię wyrażał średnio co drugi badany. W poszczególnych miejscowościach opinie na ten temat były zróżnicowane (tabela 36).

Tabela 36. Ranking poszczególnych miejscowości pod względem poczucia indywidualnej odpowiedzialności mieszkańców za zapewnienie sobie bezpieczeństwa

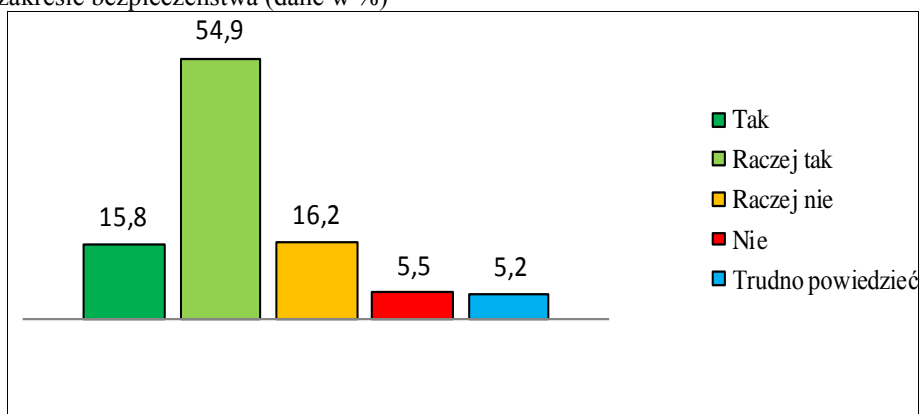
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które uważają, że same powinny dbać o swoje bezpieczeństwo)
I.	H	90,5
II.	G	85,2
III.	I	83,6
IV.	B	82,4
V.	J	82,3
VI.	D	81,7
VII.	K	80,5
VIII.	C	78
IX.	A	76,1
X.	F	75
XI.	L	71,9
XII.	E	71,7

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza danych w diagramie 62 i w tabeli 36 pozwala zauważyć, że traumatyczne doświadczenia związane z sytuacjami kryzysowymi mogły wpływać na kształtowanie się w świadomości obywateli przekonania o tym, że każdy człowiek powinien dbać o swoje bezpieczeństwo.

Ważnym elementem kultury bezpieczeństwa jest umiejętność zabiegania o pomoc innych ludzi bez zaprzestawania własnych działań w zakresie zapewniania sobie bezpieczeństwa. Ogólne dane na ten temat przedstawia diagram 63.

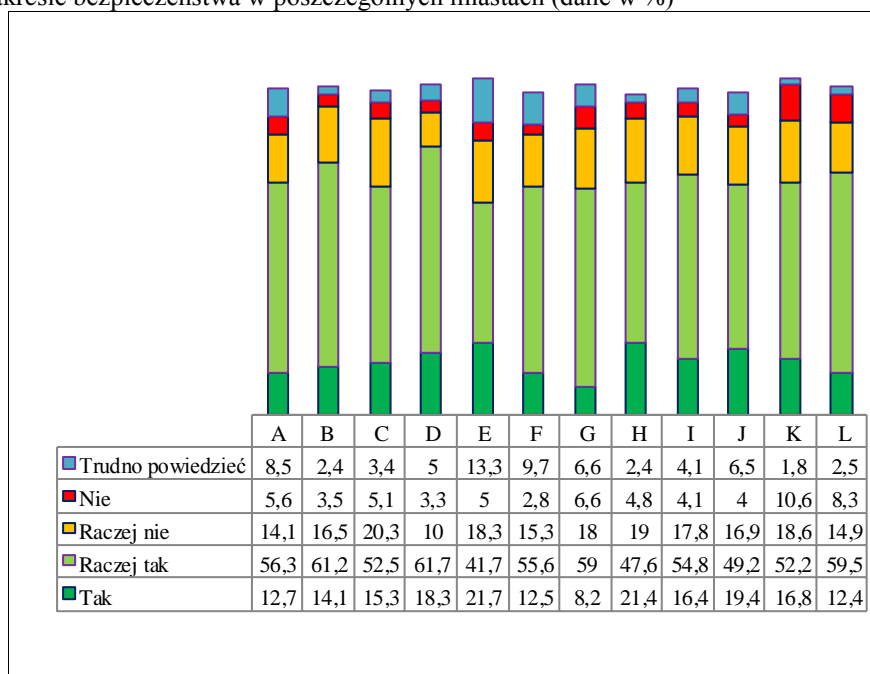
Diagram 63. Zabieganie o pomoc innych ludzi, bez zaprzestania własnych starań w zakresie bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Zebrane w badaniach dane wskazują, że wśród respondentów, tylko co 6-7 osoba jest skłonna zdecydowanie zabiegać o pomoc innych ludzi bez zaprzestania własnych działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa. Ponad połowa badanych (54,9%) byłaby raczej skłonna tak postąpić, jednak nie jest tego pewna. Sumując te dwa rodzaje odpowiedzi, skłonność do korzystania ze wsparcia innych osób zadeklarowało 3/4 uczestników badań. Przypomnieć należy, że w stosunku do wyspecjalizowanych służb takie oczekiwania miało 84,1% badanych osób. Jak chętni do zabiegania o pomoc innych są przedstawiciele poszczególnych miast ilustruje diagram 64.

Diagram 64. Zabieganie o pomoc innych ludzi bez zaprzestania własnych starań w zakresie bezpieczeństwa w poszczególnych miastach (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Powyższe zestawienie danych pozwala na sformułowanie tezy, że w zasadzie sposób podejścia do zabiegania o pomoc innych ludzi w zakresie bezpieczeństwa wśród przedstawicieli miast, które doświadczyły sytuacji kryzysowych nie różni się od sposobów myślenia o takim działaniu przedstawicieli terenów, na których nie pojawiły się sytuacje kryzysowe. Szczegółowe dane na ten temat zawiera tabela 37.

Tabela 37. Ranking miejscowości pod względem liczby opinii dotyczących zabiegania o pomoc innych w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa bez zaprzestania działań własnych

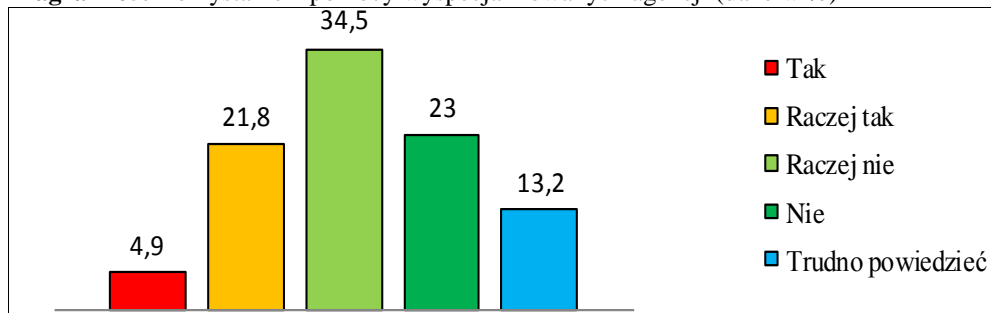
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które uważają, że należy zabiegać o pomoc innych w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa)
I.	D	80
II.	B	75,3
III.	L	71,9
IV.	I	71,2
V.	A	69
VI.	H	69
VII.	K	69
VIII.	J	68,6
IX.	F	68,1
X.	C	67,8
XI.	G	67,2
XII.	E	63,4

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

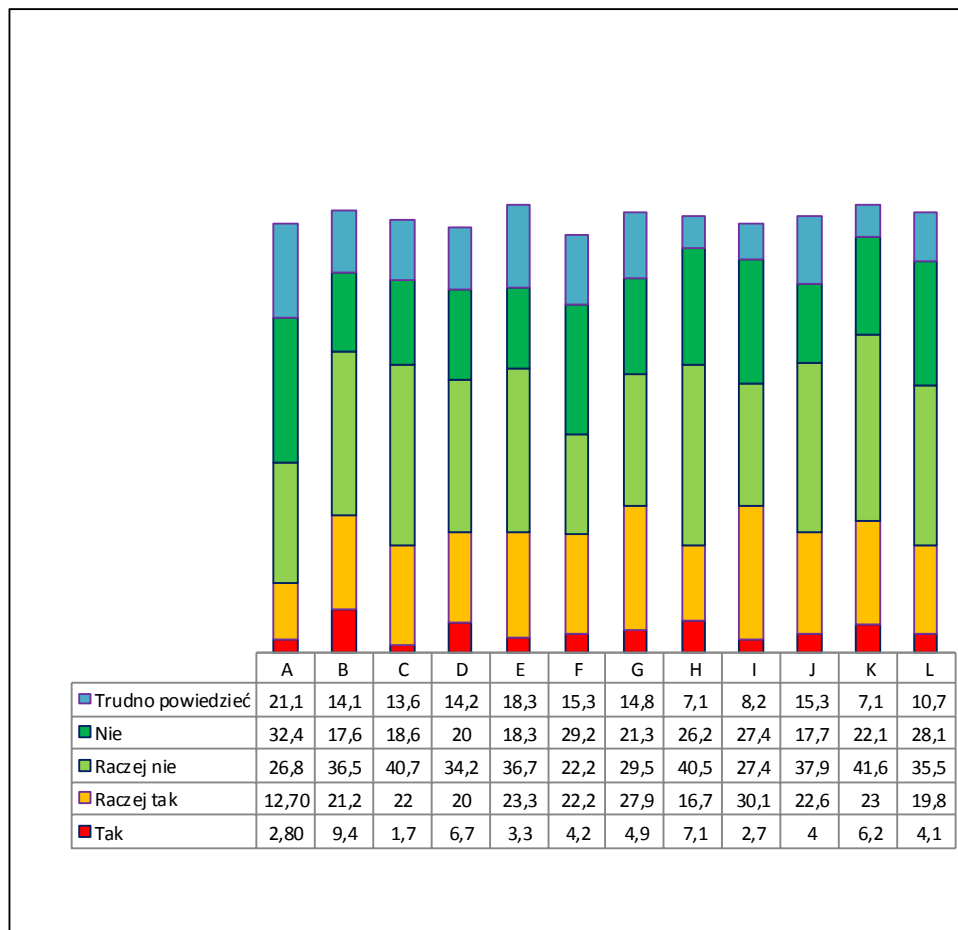
Dane z tabeli 37 wskazują, że o pomoc innych ludzi przy własnej aktywności w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa będzie starało się około 3/4 badanych. Różnice w tym zakresie między poszczególnymi miejscowościami są mniejsze niż w odniesieniu do innych, analizowanych dotychczas elementów kultury bezpieczeństwa.

Współcześnie człowiek o bezpieczeństwo może zabiegać poprzez stosowanie różnych sposobów. Jednym z nich jest pomoc w tym zakresie oferowana przez wyspecjalizowane „agencje”. Czy i jaka część respondentów skłania się ku takiemu pogładowi, pokazuje diagram 65.

Przedstawione w diagramie 65 dane pozwalają zauważyć, że nieco ponad 1/5 respondentów twierdzi, że nie jest złym pomysłem „zakupienie” bezpieczeństwa (21,8%), jednak pewność, co do takiej decyzji ma tylko 4,9% badanych. Przeważająca liczba uczestników badań jest zdania, że nie jest właściwe powierzenie swego bezpieczeństwa wyspecjalizowanym „agencjom”. Tak twierdzi zdecydowana większość badanych – 57,5%. Zaś co 7-8 badany (13,2%) nie potrafi wyrazić swego zdania na ten temat. Jakie są opinie w tej sprawie w poszczególnych miastach ukazuje diagram 66.

Diagram 65. Korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Diagram 66. Poparcie dla korzystania z pomocy wyspecjalizowanych agencji w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

O jakości kultury bezpieczeństwa świadczy fakt, kiedy obywatele nie tylko liczą na opłacone, specjalistyczne komórki, zapewniające im bezpieczeństwo, ale także sami starają się troskę o bezpieczeństwo kształtować w sobie. Dlatego też w tabeli 38 najwyżej punktowane miejsca przypisano mieszkańcom tych miejscowości, ilość których najmniejsza liczba respondentów akceptuje „wykupienie bezpieczeństwa”. Dzięki zestawieniu danych w diagramie 66 można stwierdzić, że najwięcej zdecydowanych przeciwników „zakupu bezpieczeństwa” znajduje się w miejscowości A. Uważa tak prawie co trzeci mieszkaniec tej miejscowości (32,4%). Hierarchię miast pod względem aprobaty (odpowiedzi „tak” i „raczej tak”) dla „wykupienia” bezpieczeństwa zawiera tabela 38.

Tabela 38. Ranking mieszkańców poszczególnych miejscowości pod względem akceptacji „zakupu” bezpieczeństwa, jako niekorzystnego z punktu widzenia kultury bezpieczeństwa

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które uważają, że bezpieczeństwo należy kupić, od najmniejszej do największej liczby)
I.	A	15,5
II.	C	23,7
III.	H	23,8
IV.	L	23,9
V.	E	26,6
VI.	F	26,6
VII.	J	26,6
VIII.	D	26,7
IX.	K	29,2
X.	B	30,6
XI.	G	32,8
XII.	I	32,8

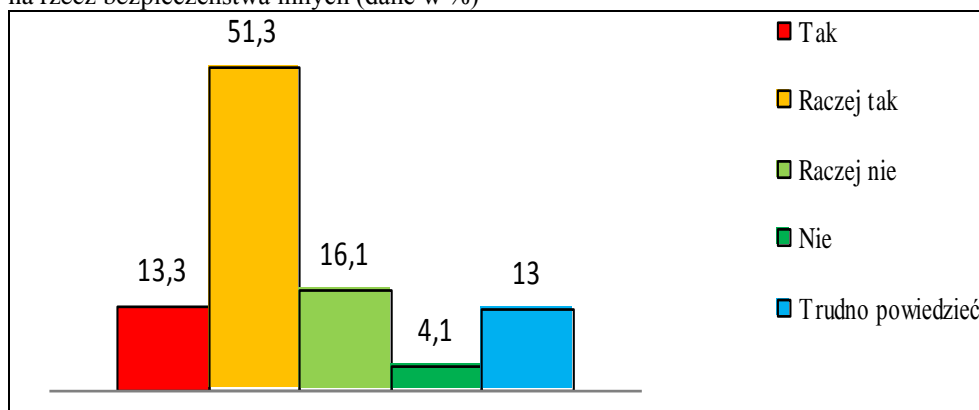
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Maksymalna różnica wskaźników deklarowanych akceptacji „zakupu” bezpieczeństwa pomiędzy przedstawicielami wszystkich miejscowości wynosi 17,3 punktu procentowego. W przypadku powyższej kwestii nie zarysowała się znacząco odmienna tendencja pomiędzy reprezentacją strefy kryzysowej i niekryzysowej.

Ważnym elementem kultury bezpieczeństwa jest ten polegający na chęci i umiejętności podejmowania działań na rzecz bezpieczeństwa innych osób. Dzięki takiemu postępowaniu kreuje się bezpieczeństwo ogółu, co

z kolei przecież wpływa na nasze, własne bezpieczeństwo. Problematyka ta była również uwzględniona w badaniach empirycznych dotyczących kultury bezpieczeństwa wśród wybranych mieszkańców naszego kraju. Odpowiedzi respondentów na ten temat ukazuje diagram 67.

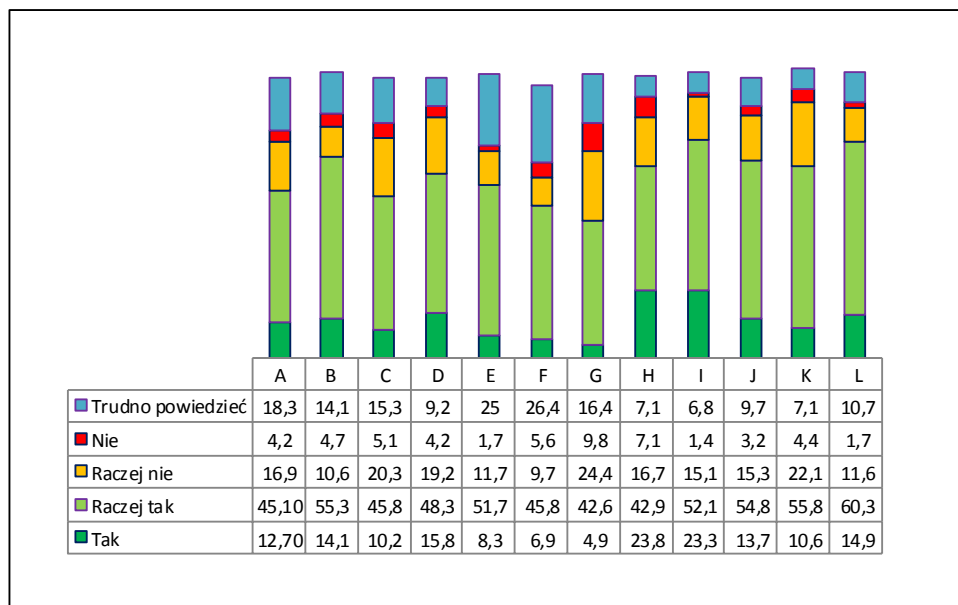
Diagram 67. Troszczenie się o bezpieczeństwo własne poprzez podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa innych (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Zebrane w badaniach dane (diagram 67) wskazują, że fakt troszczenia się o innych nie dla wszystkich jest przejawem troski o bezpieczeństwo własne i nie jest raczej traktowany jako działanie priorytetowe. Tylko nieco częściej niż co siódmy, ósmy badany (13,3%) wyraża zdecydowaną aprobatę dla takiego postępowania, a nieco ponad połowa respondentów skłonna jest tak przypuszczać – (51,3%). Co piąty badany nie uważa, że działanie takie pomoże zapewnić sobie bezpieczeństwo (suma odpowiedzi „raczej nie” i „nie” – 20,2%). Różnice poglądów na ten temat w poszczególnych miastach przedstawia diagram 68.

Według zebranych danych, ukazanych w diagramie 68, najczęściej można spotkać osoby przekonane o tym, że troska o bezpieczeństwo innych nam służy. W miejscowości H i I prawie co czwarty badany jest przeświadczony, że tak należy postępować (odpowiednio 23,8% i 23,3%). Ranking miast po zsumowaniu odpowiedzi „tak” i „raczej tak” na pytanie o kreowanie bezpieczeństwa własnego przez podejmowanie działań na rzecz innych zawiera tabela 39.

Diagram 68. Poparcie dla podejmowania działań na rzecz bezpieczeństwa innych, a przez to kreowanie własnego bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 39. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego poparcia na rzecz kreowania bezpieczeństwa własnego przez podejmowanie działań z myślą o bezpieczeństwie innych

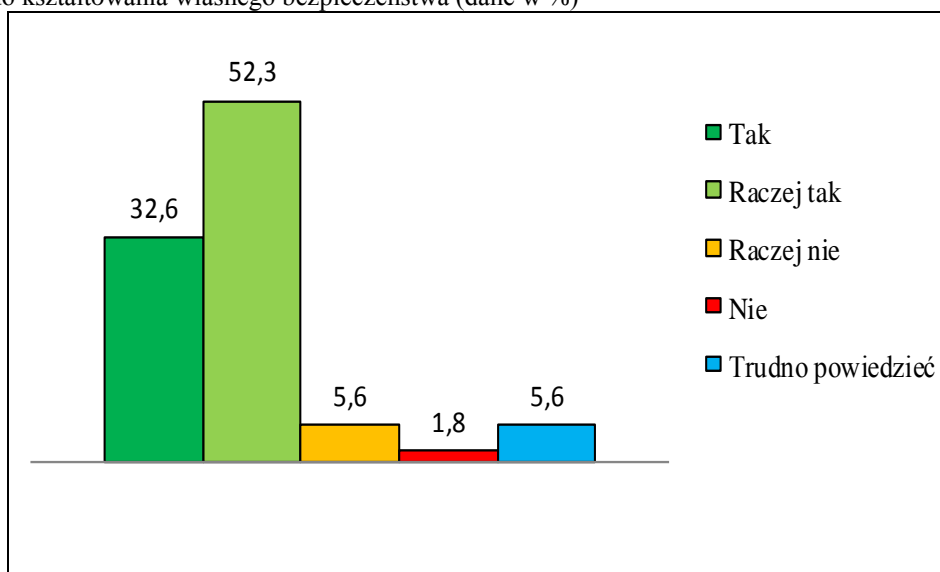
Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (odsetek osób, które uważają, że bezpieczeństwo własne kreujemy poprzez podejmowanie działań na rzecz innych)
I.	I	75,4
II.	L	75,2
III.	B	69,4
IV.	J	68,5
V.	H	66,7
VI.	K	66,4
VII.	D	64,1
VIII.	E	60
IX.	A	57,8
X.	C	56
XI.	F	52,7
XII.	G	47,5

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dane w tabeli 39 pozwalają zauważyć, że istnieje dość duża różnica pomiędzy mieszkańcami poszczególnych miast w kwestii deklarowanego zaangażowania na rzecz kształtowania bezpieczeństwa innych osób, w powiązaniu z kreowaniem – dzięki temu – własnego bezpieczeństwa. Maksymalna różnica wskaźników wynosi 27,9 punktu procentowego. Uwagę zwraca fakt, że w miejscowości G, w której stwierdzono ogólnie najniższy poziom kultury bezpieczeństwa i najniższe oceny jakości funkcjonowania SZK mniej niż połowa mieszkańców uważa, że własne bezpieczeństwo można poprawiać dzięki wykazywaniu troski o bezpieczeństwo innych osób.

W badaniach staraliśmy się także określić deklarowany poziom determinacji respondentów w zakresie kształtowania własnego bezpieczeństwa. Dane na ten temat zawierają diagramy 69 i 70.

Diagram 69. Akceptacja wykorzystywania wszelkich legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %)

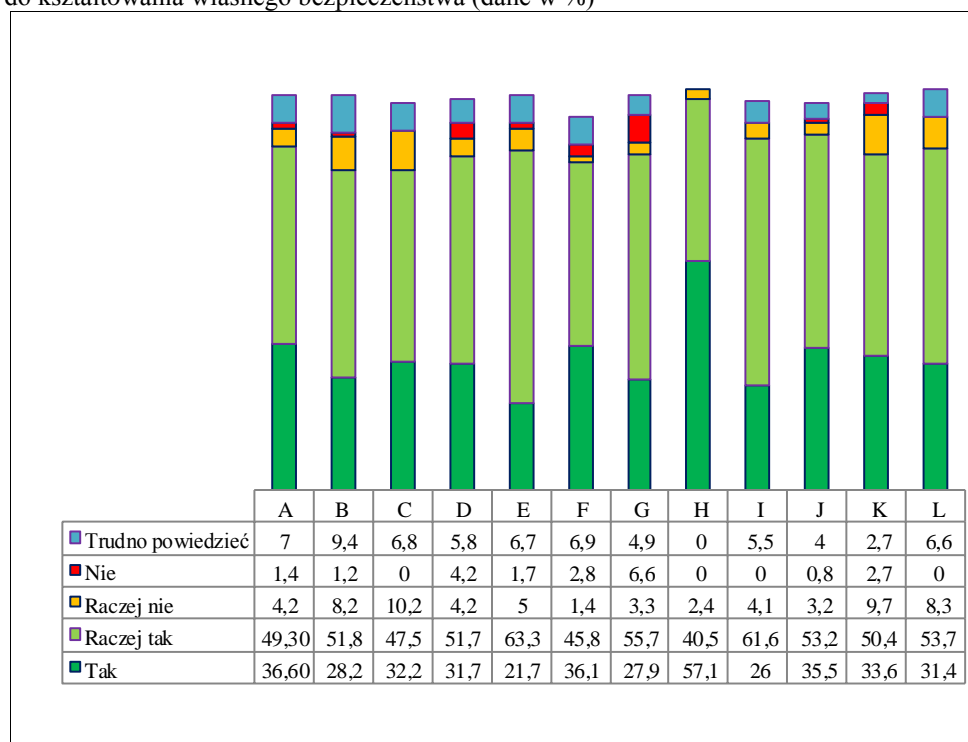

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Powyższe dane są dość zaskakujące. Tylko co trzecia z badanych osób (32,6%) jest całkowicie pewna, że dla osiągnięcia bezpieczeństwa należy stosować wszelkie legalne sposoby i środki. Średnio co drugi z respondentów (52,3%) ma poczucie, że tak należy postępować, jednak brakuje im pewności w tej kwestii. Dzięki zsumowaniu tych dwóch kategorii odpowiedzi mamy potwierdzenie, że bezpieczeństwo dla 84,9% jest sprawą, dla któ-

rej warto użyć wszelkich środków. Jednak prawie co ósma osoba (13% – suma odpowiedzi „nie”, „raczej nie” i „trudno powiedzieć”) nie jest przekonana, że dla osiągnięcia bezpieczeństwa można stosować wszelkie legalne środki i rozwiązania. Opinie mieszkańców poszczególnych miejscowości, na ten temat przedstawia diagram 70 i tabela 40.

Diagram 70. Akceptacja wykorzystywania wszelkich legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza zestawionych danych z poszczególnych miast (diagram 70), wykazuje że największa liczba osób najbardziej skłonnych do wykorzystywania wszelkich możliwych sposobów, aby zapewnić bezpieczeństwo, zamieszkuje w miejscowości H. Prawie 60% respondentów z tego miasta jest przekonanych o takiej konieczności. Nie było osób, które miałyby zdecydowanie przeciwnie zdanie albo też nie potrafiłyby wyrazić własnej opinii na ten temat. Warto zaznaczyć, że jest to miejscowość, która w zasadzie wyszła zwycięsko w „walce z dużą wodą”. Ranking miejscowości pod względem

wyrażanych opinii o konieczności stosowania wszelkich legalnych środków dla zapewnienia własnego bezpieczeństwa przedstawia tabela 40.

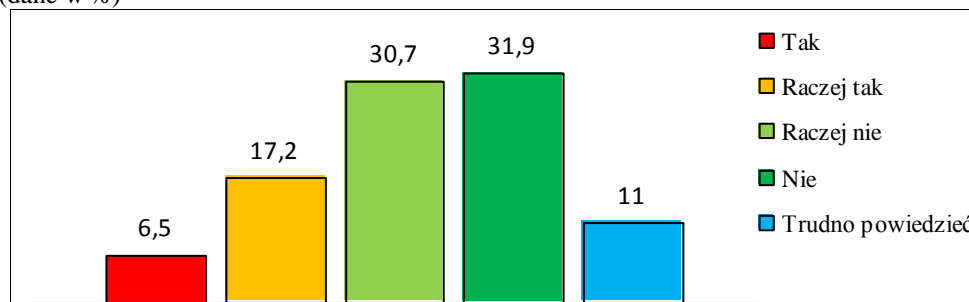
Tabela 40. Ranking miejscowości pod względem deklaracji na temat możliwości wykorzystywania wszelkich legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (ilość osób, które uważają, że należy wykorzystywać wszelkie legalne środki do kształtowania bezpieczeństwa)
I.	H	97,6
II.	J	88,7
III.	I	87,6
IV.	A	85,9
V.	L	85,1
VI.	E	85
VII.	K	84
VIII.	G	83,6
IX.	D	83,4
X.	F	81,9
XI.	B	80
XII.	C	79,7

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Różnica pomiędzy akceptacją stosowania wszelkich możliwych sposobów osiągania bezpieczeństwa w poszczególnych miastach nie jest duża. W większości przypadków mieści się w granicach 10 punktów procentowych. Jedynie mieszkańcy miejscowości H wyróżniają się wyraźnie wśród pozostałych.

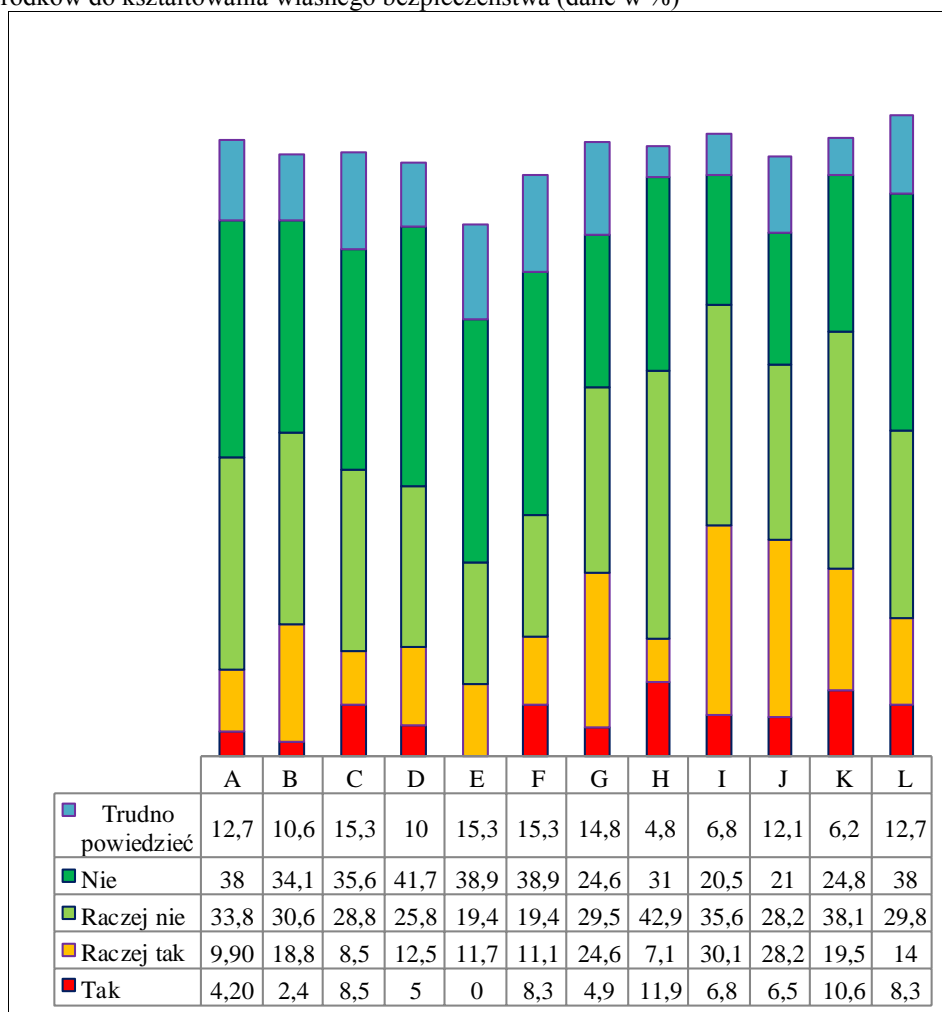
Diagram 71. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego wykorzystywania wszelkich: legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Interesowało nas także, czy respondenci dla kształtowania własnego bezpieczeństwa będą akceptowali, oprócz wcześniej analizowanych legalnych sposobów, także różnego rodzaju nielegalne środki i możliwości. Dal-
sza część analiz będzie poświęcona temu właśnie zagadnieniu. Diagram 71
prezentuje ogólne dane na ten temat.

Diagram 72. Akceptacja dla wykorzystywania wszelkich: legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dzięki zebranych i przedstawionym graficznie danym można zauwa-
żyć, że dla prawie co czwartego uczestnika badań (23,7%, suma odpowiedzi

„tak” i „raczej tak”) nie istnieje różnica w posługiwaniu się legalnymi bądź nielegalnymi środkami przy dążeniu do zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Co szósty badany (6,5%) na pewno nie zrezygnuje nawet z pozaprawnej możliwości dla zapewnienia własnego bezpieczeństwa. Z kolei prawie co trzeci respondent (31,9%) deklaruje, że nigdy nie przekroczy dopuszczalnych metod w tym celu, zaś dla 30,7% uczestników badań nie jest to takie pewne. Średnio co dziesiąty badany natomiast nie potrafił wyrazić własnego zdania na ten temat (11%). Prawdopodobnie w trudnych sytuacjach ta grupa będzie chciała również wykorzystać pozaprawne metody, aby tylko zapewnić sobie bezpieczeństwo. Opinie na ten temat w poszczególnych miastach ukazują diagram 72.

Według zebranych danych najbardziej zdeterminowani w dążeniu do bezpieczeństwa wszelkimi sposobami są mieszkańcy miejscowości H. Tam nieco częściej niż co dziesiąty respondent (11,9%) deklaruje sięgnięcie nawet po pozaprawne środki, aby być bezpieczniejszym. Zdecydowanie lepiej pod tym względem przedstawia się sytuacja w miejscowości E. Natomiast w miejscowości I więcej niż 1/3 badanych (36,9% „tak” i „raczej tak”) skłonna byłaby sięgnąć po środki pozaprawne dla zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Sytuację w innych miejscowościach przedstawia tabela 41.

Tabela 41. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego wykorzystywania wszelkich: legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Dane w % (ilość osób, które uważają, że należy wykorzystywać wszelkie legalne i nielegalne środki do kształtowania bezpieczeństwa)
I.	E	11,7
II.	A	14,1
III.	C	17
IV.	D	17,5
V.	H	19
VI.	F	19,4
VII.	B	21,2
VIII.	L	22,3
IX.	G	29,5
X.	K	30,1
XI.	J	34,7
XII.	I	36,9

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Przedstawione dane nie najlepiej świadczą o kulturze bezpieczeństwa znacznej części obywateli w badanych miejscowościach. Chociaż są to tylko deklaracje, jednak wskazują na możliwe zachowania w razie trudnych sytuacji. Widzimy, że przeciętnie około 1/4 respondentów nie potrafią się przeciwstawić przed bezprawnymi zachowaniami w sytuacjach zagrożenia. Różnica pomiędzy miejscowościami, gdzie takich kroków można spodziewać się najczęściej, a tymi gdzie prawdopodobnie będzie ich najmniej, wynosi 25,2 punktu procentowego.

Tabela 42. Zbiorcza klasyfikacja miejscowości we wszystkich rankingach

Miejsce w rankingach	Zbiorcza klasyfikacja miejscowości we wszystkich rankingach z kolejnych tabel																				Liczba punktów za dane miejsce
	Dane z tabeli 21	Dane z tabeli 22	Dane z tabeli 23	Dane z tabeli 24	Dane z tabeli 25	Dane z tabeli 26	Dane z tabeli 27	Dane z tabeli 28	Dane z tabeli 30	Dane z tabeli 31	Dane z tabeli 32	Dane z tabeli 33	Dane z tabeli 34	Dane z tabeli 35	Dane z tabeli 36	Dane z tabeli 37	Dane z tabeli 38	Dane z tabeli 39	Dane z tabeli 40	Dane z tabeli 41	
I.	H	H	E	E	A	H	K	H	E	H	L	I	H	G	H	D	A	I	H	E	12
II.	C	F	A	H	D	K	G	K	C	K	H	B	K	J	G	B	C	L	J	A	11
III.	K	K	C	C	G	C	E	L	K	L	C	D	I	L	I	L	H	B	I	C	10
IV.	E	E	I	K	B	E	H	I	G	I	I	L	L	H	B	I	L	J	A	D	9
V.	D	L	D	D	E	G	F	A	H	D	K	H	D	K	J	A	E	H	L	H	8
VI.	L	D	F	L	F	D	B	B	F	E	E	J	B	C	D	H	F	K	E	F	7
VII.	B	C	H	B	H	L	L	D	D	B	J	A	J	E	K	K	J	D	K	B	6
VIII.	J	A	B	F	K	B	D	C	A	J	A	C	C	A	C	J	D	E	G	L	5
IX.	A	B	L	J	L	F	A	E	J	C	B	E	A	F	A	F	K	A	D	G	4
X.	G	G	K	A	I	J	C	G	L	F	D	K	G	I	F	C	B	C	F	K	3
XI.	F	J	J	G	J	I	I	J	I	A	F	G	F	B	L	G	G	F	B	J	2
XII.	I	I	G	I	C	A	J	F	B	G	G	F	E	D	E	E	I	G	C	I	1

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Podsumowując wszystkie rankingowe zestawienia dotyczące niektórych elementów kultury bezpieczeństwa objętych badaniami podmiotów,

a szczególnie znajomości zasad postępowania, w tym norm i wartości w odniesieniu do różnych przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa, można utworzyć macierz, przy pomocy której podjęta zostanie próba określenia różnic poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli w poszczególnych miejscowościach (tabela 42).

Dzięki zestawieniu zbiorczemu w tabeli 42 i zastosowaniu odpowiednich obliczeń matematycznych, polegających na zsumowaniu ilości pierwszych miejsc dla poszczególnych miast i pomnożeniu przez 12, zsumowaniu drugich miejsc i pomnożeniu tej liczby przez 11, trzecich miejsc i pomnożeniu przez 10 itd uzyskano wskaźniki charakteryzujące poziom kultury bezpieczeństwa mieszkańców w badanych miejscowościach⁵³. Zestawienie ogólnych danych prezentuje tabela 43.

Tabela 43. Ranking miast pod względem kultury bezpieczeństwa w aspekcie znajomości przestrzegania zasad

Miejsce w rankingu	Kod miejscowości	Suma ilości uzyskanych punktów
I.	H	197
II.	K	154
III.	L	150
IV.	E	144
V.	D	139
VI.	C	131
VII.	A	123
VIII.	B	121
IX.	I	116
X.	J	101 ⁵⁴
XI.	G	94
XII.	F	90

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

⁵³ Przykład obliczeń dla miejscowości A: $2 \times 12 = 24$; $2 \times 11 = 22$; $0 \times 10 = 0$; $1 \times 9 = 9$; $2 \times 8 = 16$; $0 \times 7 = 0$; $1 \times 6 = 6$; $4 \times 5 = 20$; $5 \times 4 = 20$; $1 \times 3 = 3$; $1 \times 2 = 2$; $1 \times 1 = 1$; suma iloczynów; $24 + 22 + 9 + 16 + 6 + 20 + 20 + 3 + 2 + 1 = 123$; identyczny schemat obliczeń zastosowano w stosunku do wszystkich miejscowości, w których prowadzono badania.

⁵⁴ Warto zauważyć, że grupa studentów, która wyróżniała się innymi elementami kultury bezpieczeństwa, w przypadku „znajomości i przestrzegania zasad”, lokuje się w dalszej części tabeli. Być może wiąże się to z wiekiem badanych.

Przedstawione w tabeli 43 syntetyczne wskaźniki kultury bezpieczeństwa w kwestii znajomości i przestrzegania zasad w odniesieniu do różnych przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa charakteryzują się dość dużą rozpiętością punktową pomiędzy najwyżej notowanymi, a najniżej ocenianymi miejscowościami. Różnica ta wynosi ponad 100 punktów. Warto zauważyć, że wśród czterech najwyżej sklasyfikowanych miast (H, K, L, E) wszystkie reprezentują strefę, która została zaliczona do obszaru kryzysowego. Można byłoby zatem, wysnuć wniosek, że trudne sytuacje, w jakich prawdopodobnie niejednokrotnie mieszkańcy owych terenów znajdowali się spowodowały, że reprezentują oni teraz wyższy poziom kultury bezpieczeństwa. Wniosek ten wymaga jednak pewnego uzupełnienia. Z danych z badań wynika bowiem, że trzy miejscowości, które uplasowały się na ostatnich miejscach (I, G, F) także doświadczyły sytuacji kryzysowych. Ogólnie zatem, „miejscowości kryzysowe” trzeba podzielić na dwie grupy znacznie różniące się między sobą pod względem kultury bezpieczeństwa w aspekcie znajomości i przestrzegania zasad bezpieczeństwa. W grupie miast – liderów (H, K, L, E) – prawdopodobnie po zaistniałych kryzysowych wydarzeniach wyciągnięto stosowne wnioski i podjęto działania sprzyjające korzystnej zmianie kultury bezpieczeństwa. Natomiast w drugiej grupie miast najniżej ocenionych (F, G, I) pod względem analizowanego elementu kultury bezpieczeństwa, prawdopodobnie jej poziom i charakter nie zmienił się po przeżytych trudnych chwilach albo zmienił się tylko w niewielkim stopniu. W grupie trzech ostatnich miast kultura bezpieczeństwa mieszkańców prawdopodobnie została „zamrożona” na poziomie sprzed lat. Mogło być to spowodowane głębokością traumy i poczuciem bezradności wobec sytuacji kryzysowych. Także, przypuszczalnie, przyczynił się do tego brak umiejętności wyciągania wniosków z traumatycznych doświadczeń oraz – być może – brak praktycznych i edukacyjnych działań po ustąpieniu sytuacji kryzysowych. Na terenach zalewowych zbyt często nadal budowano domy; prawdopodobnie nie było też wystarczającej pomocy psychologicznej i edukacyjnej.

Kolejne próby poszukiwania odpowiedzi na pytania: dlaczego dla jednych miejscowości sytuacje kryzysowe stanowiły „naukę”, dla innych zaś nie? – przedstawione zostaną w dalszej części opracowania.

2.2.2. Przedmiotowe obszary bezpieczeństwa w systemie wartości respondentów

Empiryczne badanie systemu wartości nie jest zadaniem łatwym. Przy tzw. „pytaniach wprost” deklarowane przez respondentów wartości i próby ich hierarchizacji mogą być obciążone błędem. Szczególnie trudne może być badanie systemu wartości w odniesieniu do tak „eterycznego” zjawiska, jakim jest bezpieczeństwo. Dlatego w naszych badaniach i przy analizie zebranych danych starano się wykorzystać różne podejścia także w odniesieniu do systemu wartości osób objętych badaniami. W drugim podejściu system wartości badanych starano się opisać na podstawie miejsca, jakie w hierarchii wartości zajmują przedmiotowe obszary bezpieczeństwa (ekologiczne, zdrowotne, ekonomiczne, polityczne, publiczne, militarne), starając się jednocześnie określić, jaki jest stosunek badanych do tych obszarów bezpieczeństwa i związanych z nimi wartości. Próbowaliśmy więc dowiedzieć się, jaki jest poziom obaw dotyczących zagrożeń w tych obszarach bezpieczeństwa. Wyrażane przez respondentów opinie na ten temat są wypadkową:

- a) z jednej strony – *sposobu percepcji* rzeczywistych lub tylko wyobrażanych sobie zagrożeń w różnych obszarach bezpieczeństwa;
- b) z drugiej strony zaś *znaczenia*, jakie badani przywiązują do poszczególnych, przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa, czyli tego, jaką pozycję wśród innych ma dany obszar bezpieczeństwa i związane z nim wartości. W dłuższym wymiarze czasu czynnik ten wydaje się być dominujący. Dlatego na nim skupiliśmy uwagę w naszych kolejnych analizach (tabela 44).

Badania wykazały, że **uogólniony wskaźnik poziomu obaw związanych z zagrożeniami odczuwanymi przez respondentów wynosi 3,37**, czyli nieco powyżej środka skali, od 1 – najniższy, do 5 – najwyższy poziom obaw.

Oceny tego zagadnienia w *poszczególnych miejscowościach* różnią się znacząco i wynoszą: **od 3,16** w miejscowości **G**, **do 3,57** w miejscowości **J**. Oznacza to, że „skumulowane” poczucie obaw w miejscowości G jest o 0,40 punktu niższe niż w miejscowości J, w której skumulowany wskaźnik obaw jest najwyższy spośród badanych miejscowości. W większości miejscowości wskaźnik ten mieści się między 3,30-3,40, czyli na poziomie nieco poniżej średniego. Dane te zawiera ostatni wiersz od dołu w tabeli 44.

Tabela 44. Wskaźniki poziomu obaw związanych z zagrożeniami odczuwanymi przez objęte badaniami podmioty, w odniesieniu do przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa⁵⁵ (ocena zagrożeń w skali od 1 – najmniej groźne, do 5 – najbardziej groźne)

SYMBOLE MIEJSCOWOŚCI													
Zagrożenia i obawy dotyczące:	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogólne wskaźniki i hierarchia
zdrowia	4,09	4,01	3,74	3,82	3,91	4,10	3,33	3,40	3,90	3,62	3,64	3,63	3,77 III
środowiska	3,17	3,10	3,27	3,27	3,18	3,10	3,61	3,45	2,93	3,13	3,50	2,86	3,20 XI
bezrobocia	4,44	4,39	4,45	4,32	4,40	4,10	4,25	4,43	4,37	4,50	4,39	4,50	4,39 I
braku stabilnej zlotówki	3,13	3,19	2,89	2,96	3,14	2,92	2,87	3,03	3,35	3,50	3,30	3,49	3,19 XII
korupcji	3,83	3,70	3,78	3,79	3,31	3,73	3,71	3,51	4,09	4,03	3,93	3,98	3,83 II
obniżenia standardu życia	3,55	3,80	3,64	3,32	3,72	3,48	3,43	3,34	3,64	3,98	3,43	3,75	3,61 V
starzenia się społeczeństwa	3,52	3,65	3,30	3,65	3,80	3,60	3,18	3,95	3,38	3,65	3,56	3,59	3,58 VII
zagubienia podst. wartości	3,70	3,57	3,25	3,65	3,61	3,55	3,21	3,21	3,46	3,51	3,37	3,25	3,46 VIII
destabilizacji politycznej	3,84	3,52	3,52	3,58	3,27	3,58	3,66	3,56	3,87	4,01	3,82	3,95	3,72 IV
zbrodni, przestępstw	3,86	3,65	3,41	3,48	3,65	3,69	3,41	3,54	3,72	3,87	3,50	3,42	3,60 VI
narkomanii	2,87	3,00	3,10	2,96	2,83	2,43	2,49	2,46	3,09	3,43	2,70	3,31	2,95 XIII
zagrożeń drogowych	3,25	3,25	3,41	3,17	3,30	3,25	3,15	3,10	3,25	3,25	3,28	3,31	3,32 X
ataków terrorystycznych	2,55	2,19	2,33	2,34	2,59	2,39	2,21	2,34	2,69	3,11	2,82	2,56	2,55 XIV
braku respektowania norm moralnych	3,47	3,39	3,17	3,50	3,53	3,73	3,30	3,30	3,41	3,44	3,17	3,13	3,37 IX
braku respektowania norm prawnych	3,13	3,19	2,89	2,96	3,14	2,92	2,87	3,03	3,35	3,50	3,30	3,49	3,19 XII
zagrożeń militarnych	2,23	2,01	2,28	2,06	2,05	1,85	2,00	2,00	2,61	2,63	2,53	2,44	2,27 XIV
OGÓLNI	3,47	3,35	3,27	3,30	3,34	3,28	3,16	3,22	3,44	3,57	3,39	3,41	3,37

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Zdecydowanie *większe zróżnicowanie ocen dotyczy różnych przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa* oraz związanych z nimi obaw i zagrożeń. Wskazuje to, że zmienna „przedmiotowy obszar bezpieczeństwa” różnicuje poczucie obaw i zagrożeń wśród badanych w większym stopniu niż

⁵⁵ Dane w tabeli 44 stanowią średnie arytmetyczne odpowiedzi na pytanie 14 w ankiecie, załącznik 2.

„rodzaj miejscowości”. Różnice w ocenie poziomu zagrożeń i związanych z nimi obaw w przedmiotowych obszarach bezpieczeństwa przekraczają bowiem 2 punkty w skali od 1 do 5. Dla przykładu: *bezrobocie* jako rodzaj zagrożenia i związane z tym obawy uzyskały *bardzo wysoki wskaźnik* – 4,39; zaś poziom obaw związany z zagrożeniami *militarnymi* był najniższy – 2,27. Trudno byłoby powiedzieć, że na taką percepcję zagrożeń i związanych z nimi obaw wpływał tylko doświadczany w ostatnich latach kryzys ekonomiczny.

Jak już wspomniano najwyższy *poziom obaw i zagrożeń respondentów* dotyczył bezrobocia (wskaźnik 4,39). Na kolejnych pozycjach lokują się: „korupcja” (3,83) i obawy o zdrowie (2,77). W dalszej kolejności pojawiają się obawy dotyczące „destabilizacji politycznej” (3,72) oraz niepokoje dotyczące obniżenia się poziomu jakości życia (3,61).

Zaskakiwać może fakt, że *zagrożenia dla bezpieczeństwa w ruchu drogowym* i związane z nimi obawy lokują się dość nisko wśród innych rodzajów zagrożeń i towarzyszących im niepokoju (pozycja X, ze wskaźnikiem 3,32, podobnie jak *narkomania* (pozycja XIII, wskaźnik 2,95). Porównanie tych danych z tzw. twardymi danymi statystycznymi dotyczącymi tych dwóch rodzajów zagrożeń, daje świadectwo poziomu kultury bezpieczeństwa badanych osób, ale także dowodzi tego, jakie znaczenie w świadomości badanych ma dany obszar bezpieczeństwa na tle innych.

W najmniejszym stopniu respondenci obawiają się zagrożeń militarnych (pozycja XIV, wskaźnik 2,27). Może to wskazywać, że bezpieczeństwo militarne „spychane” jest w świadomości badanych gdzieś na dalszy plan wśród innych, przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa. Taki stan świadomości prawdopodobnie nie sprzyja rozwojowi zainteresowania problematyką bezpieczeństwa militarnego i wykazywania odpowiedniej „troski” o ten wymiar bezpieczeństwa. Doświadczenia wykazują, że podmioty, które dopuszczają się zaniedbań w tym obszarze, długo muszą potem odrabiać je – oczywiście jeśli mają ku temu szanse. Wiedzą o tym nawet takie państwa, jak Szwajcaria, pomimo tego, że od wielu dziesięcioleci nie doświadczyła zagrożeń militarnych.

W tym miejscu warto podkreślić, że w niektórych miejscowościach, które dotychczas doświadczyły różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych dostrzegany jest wyższy poziom kultury bezpieczeństwa, w tym także wyższy poziom obaw i troski o „zaniedbywane” w innych miejscowościach różne obszary bezpieczeństwa. Jednocześnie w niektórych „doświadczanych przez los” miejscowościach wyraźniej niż w innych pojawia się skłonność do myślenia propaństwowego i wspólnotowego.

Na zakończenie tej części rozważań warto zwrócić uwagę na to, że obawy badanych, dotyczące *zagubienia podstawowych wartości* (wskaźnik 3,46, pozycja VIII) oraz *brak respektowania norm moralnych* (wskaźnik 3,37, pozycja IX) i *norm prawnych* (wskaźnik 3,19, pozycja XII) znalazły się poniżej średniej w hierarchii innych obaw dotyczących utraty ważnych dla respondentów wartości.

Przedstawione wyżej elementy systemu wartości badanych wywierały niewątpliwy wpływ na *postawy* prezentowane w odniesieniu do różnych obszarów bezpieczeństwa. Postawy te ujawniają się szczególnie wyraźnie w sytuacjach kryzysowych.

2.3. Postawy badanych w odniesieniu do zagrożeń i sytuacji kryzysowych

Poza omówionym w poprzednim podrozdziale *systemem norm i wartości*, traktowanym jako swoisty „rdzeń” kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami, kolejnymi analizowanymi elementami tejże kultury bezpieczeństwa będą *postawy, zachowania i działania*. Spełniają one niezmiernie ważną rolę w sytuacjach kryzysowych.

W literaturze przedmiotu kategoria *postaw* składa się z trzech elementów, czyli: *komponentu poznawczego* (m.in. wiedza i sposoby myślenia o różnych elementach rzeczywistości), *komponentu emocjonalnego* w odniesieniu do tych elementów rzeczywistości, których postawy dotyczą oraz *komponentu behawioralnego*, czyli gotowości do podejmowania określonych zachowań, działań i współdziałań. Te elementy postaw uwidaczniają się szczególnie wyraźnie w sytuacjach kryzysowych, decydując nierzadko o „być albo nie być” danego podmiotu, ale także innych podmiotów, odpowiedzialnych za bezpieczeństwo obywateli. To ostatnie stwierdzenie dotyczy szczególnie pracowników administracji i różnych służb funkcjonujących w SZK.

W takim układzie jak przedstawiono wyżej starano się badać, opisywać i wyjaśnić *postawy* badanych środowisk w odniesieniu do sytuacji kryzysowych. *Postawy* traktowane były jako istotny element kultury bezpieczeństwa pracowników administracji, służb i pozostałych obywateli.

Chcąc poznać zakres wiedzy i sposoby myślenia podmiotów o wyzwaniach, szansach i zagrożeniach w sytuacjach kryzysowych, zadano badanym kilka pytań wskaźnikowych. Dotyczyły one: a/ poziomu ich wiedzy przydatnej w sytuacjach kryzysowych, ale i b/ cech mentalnych badanych oraz c/ ich emocjonalnego nastawienia wobec zagrożeń. Interesowały nas

ogólne opinie badanych na ten temat, ale także oceny dotyczące postaw trzech podmiotów, czyli: a/ pracowników administracji terenowej, b/ różnego rodzaju służb oraz c/ pozostałych obywateli na danym terenie.

2.3.1. *Poziom wiedzy i sposoby myślenia o zagrożeniach i sytuacjach kryzysowych jako elementy postaw i kultury bezpieczeństwa badanych*⁵⁶

Administracji terenowej

Poziom wiedzy administracji terenowej przydatnej jej w sytuacjach kryzysowych oceniony został przez ogół badanych stosunkowo nisko. W skali szkolnej od 2 (ocena najniższa) do 5 (ocena najwyższa) wynosiła ona **2,86**. Można przyjąć, że jest to słaba ocena dostateczna. W poszczególnych miejscowościach oceny te oscylowały między 2.50, a więc między oceną niedostateczną, a 3,01, czyli słabą „trójką”. W większości przypadków wyniki te mieściły się między 2,5 a 3,0. Nieco wyższe oceny wystawiali sobie pracownicy administracji – 2,89, niż ocenili ich pozostali obywatele – 2,83. Zwraca uwagę fakt, że w miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych ocena ta jest niższa (2,80) niż w pozostałych, objętych badaniami miejscowościach – 2,94. *Ogólnie można przyjąć, że zakres wiedzy posiadanej przez pracowników administracji samorządowej, przydatnej im w sytuacjach kryzysowych, nie sprzyja sprawnemu funkcjonowaniu systemu zarządzania kryzysowego.*

Interesowała nas również **ocena cech mentalnych pracowników administracji terenowej**, istotnych dla funkcjonowania przedstawicieli tej grupy w sytuacjach kryzysowych, oraz ocena psychicznego nastawienia wobec zagrożeń. Ocena ta jest jeszcze bardziej krytyczna niż w odniesieniu do posiadanej wiedzy przydatnej w sytuacjach kryzysowych. Ogół respondentów objętych badaniami wspomniane wyżej *kwalifikacje mentalne pracowników administracji terenowej* ocenił na **2,71**. W poszczególnych miejscowościach oceny te wynosiły od 2,32 (ocena niedostateczna) do 2,96 – ocena dostateczna. Kwalifikacje pracowników administracji w tym zakresie niżej oceniano w miejscowościach, które doświadczały poważnych sytuacji kryzysowych – 2,61, niż w pozostałych miejscowościach – 2,84.

⁵⁶ Średnie arytmetyczne na podstawie odpowiedzi na pytanie 44 (załącznik 2) w „skali szkolnej” od 2 (oceny najniższe) do 5 (oceny najwyższe). Brak odpowiedzi oznaczono symbolem 1.

Uwagę zwraca fakt, że samooceny *pracowników administracji terenowej* i pozostałych obywateli są zbliżone, odpowiednio 2,72 i 2,69. Może to wskazywać, że sygnalizowany problem istnieje obiektywnie. Wyniki badań wskazują, że *cechy mentalne pracowników administracji terenowej istotne dla ich funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych oraz psychiczne nastawienia wobec zagrożeń mogą nie sprzyjać sprawnemu funkcjonowaniu systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym.*

Przedstawiciele służb

Poziom wiedzy różnych służb (straży pożarnej, policji, służb ratowniczych), przydatnej im w sytuacjach kryzysowych oceniony został przez ogół badanych wyraźnie wyżej niż administracji terenowej. W skali szkolnej od 2 (ocena najniższa) do 5 (ocena najwyższa) wynosiła ona **3,54**. Można przyjąć, że jest to prawie ocena dobra. W poszczególnych miejscowościach noty te oscylowały między słabą oceną dostateczną – 3,19, a oceną dobrą – 3,78. Chociaż w większości miejscowości objętych badaniami były to oceny dobre (słabe „czwórki”), to w pięciu z nich *poziom wiedzy różnych służb, przydatnej im w sytuacjach kryzysowych oceniano zadowalająco.* Wyższe oceny wystawiali sobie w tym zakresie pracownicy służb – 3,76, niż wystawili im pozostali obywatele – 3,49. Jeszcze bardziej krytyczni w ocenie służb byli pracownicy administracji samorządowej – 3,33. W miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych ocena ta jest niższa (3,41) niż w pozostałych miejscowościach objętych badaniami – 3,72. Może to wskazywać, że *faktyczny poziom wiedzy różnych służb, przydatnej im w sytuacjach kryzysowych, jest bardziej zbliżony do oceny zadowalającej niż do dobrej.*

Ogólnie można przyjąć, że wyższy od zadowalającego poziom wiedzy przydatnej pracownikom służb w sytuacjach kryzysowych nie jest elementem dysfunkcyjnym w systemie zarządzania kryzysowego. Jednak potrzeba podniesienia na wyższy poziom jakości funkcjonowania SZK, ale także SBN RP, wymaga posiadania przez pracowników tych służb dodatkowej wiedzy dotyczącej problemów bezpieczeństwa, w tym wiedzy dotyczącej zarządzania kryzysowego. Tylko w niektórych miejscowościach objętych badaniami, wiedza ta jest na poziomie zbliżonym do dobrego.

Z badań wynika, że **ocena cech mentalnych pracowników służb**, istotnych dla funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych oraz ocena psychicznego nastawienia wobec zagrożeń jest zdecydowanie wyższa niż wśród pracowników administracji samorządowej. „Kwalifikacje” mental-

ne pracowników służb (*straży pożarnej, policji, służb ratowniczych*), *przydatne im w sytuacjach kryzysowych* ocenione zostały przez ogół badanych pozytywnie. W skali szkolnej od 2 (ocena najniższa) do 5 (najwyższa) ocena ta wynosiła **3,50**. Można więc przyjąć, że jest to mocna ocena dostateczna.

W poszczególnych miejscowościach analizy te oscyływały między oceną dostateczną – 3,05, a słabą oceną dobrą – 3,79. Chociaż w większości objętych badaniami miejscowości przeważały oceny dobre (słabe „czwórki”), to w pięciu z nich *oceniano zaledwie zadawalająco poziom cech mentalnych istotnych dla funkcjonowania pracowników służb w systemie zarządzania kryzysowego*. Wyższe oceny w tym zakresie wystawiali sobie pracownicy służb – 3,69, niż oceniali to pozostali obywatele – 3,44. Jeszcze bardziej krytyczni w ocenach wobec pracowników służb byli pracownicy administracji – 3,28.

W miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych, ocena „*kwalifikacji*” *mentalnych pracowników służb* jest niższa (3,36), niż w pozostałych, objętych badaniami miejscowościach – 3,69. Może to wskazywać, że faktyczny *poziom kwalifikacji mentalnych różnych służb przydatnych im w sytuacjach kryzysowych jest bardziej zbliżony do oceny zadawalającej niż do dobrej*.

Ogólnie można przyjąć, że zadowolający poziom „kwalifikacji” mentalnych przydatnych pracowników w sytuacjach kryzysowych objętych badaniami służb (strażaków, policjantów, ratowników) nie zakłóca funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego. Jednak podniesienie na wyższy poziom jakości funkcjonowania SZK, ale także SBN RP wymagałoby dalszego doskonalenia „kwalifikacji” mentalnych wszystkich funkcjonujących w tym systemie służb. Nasuwa się jednak pytanie, czy ktoś się tym zajmuje w naszym kraju?

Pozostałych obywateli

Poziom wiedzy przydatnej w sytuacjach kryzysowych pozostałych obywateli, oceniony został przez ogół badanych **stosunkowo krytycznie**. W skali szkolnej od 2 (ocena najniższa) do 5 (ocena najwyższa) wynosiła ona **2,43**. Można więc przyjąć, że **jest to ocena niedostateczna**. W poszczególnych miejscowościach oceny te wahały się od 2,00 (ocena zdecydowanie negatywna) do 2,76, czyli słaba „trójka”. W większości przypadków oceny te mieściły się jednak między 2,3 a 2,4, czyli były zbliżone do oceny niedostatecznej. Badani obywatele na danym terenie wystawiali sobie

ogólną ocenę wyższą (2,51) niż zrobili to wobec nich przedstawiciele administracji, oceniający poziom wiedzy obywateli bardzo krytycznie – 2,25. W miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych i w pozostałych miejscowościach oceny te były do siebie zbliżone (odpowiednio 2,43 i 2,42) i ogólnie poniżej oceny dostatecznej. *Można przyjąć, że zakres wiedzy przydatnej obywatelom w sytuacjach kryzysowych jest niezadowalający, co zdecydowanie utrudnia funkcjonowaniu systemu zarządzania kryzysowego i nie sprzyja rozwojowi systemu bezpieczeństwa narodowego.*

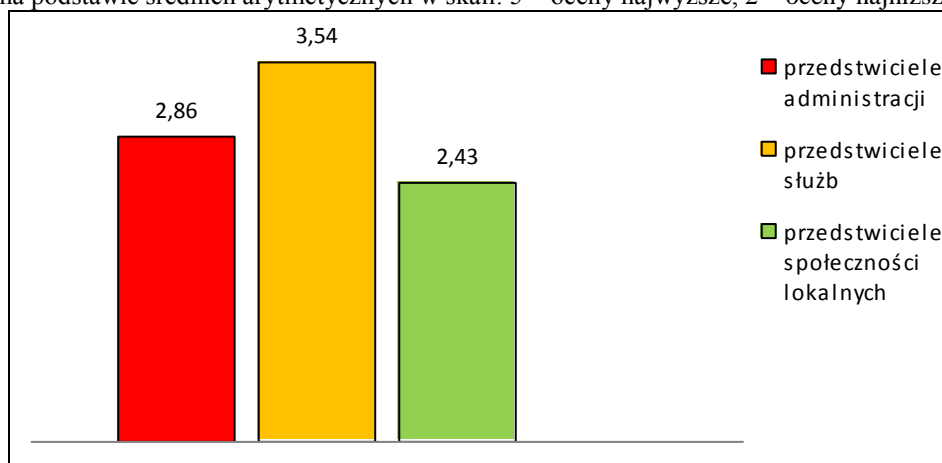
Nieco wyżej niż poziom wiedzy oceniono **cechy mentalne obywateli** istotne dla ich funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych oraz ich psychiczne nastawienia wobec zagrożeń. Ogół respondentów objętych badaniami kwalifikacje te ocenił na **2,66**, a więc na słabą ocenę dostateczną. W poszczególnych miejscowościach oceny te wynosiły od 2,32 (ocena niedostateczna) do 2,99 (ocena dostateczna). Niekorzystna ocena tych „kwalifikacji” pojawiła się w prawie co drugiej miejscowości objętej badaniami, co wskazuje na istnienie realnego problemu – deficytu „kwalifikacji” mentalnych obywateli, przydatnych im w sytuacjach kryzysowych. Ten rodzaj „kwalifikacji” obywateli podobnie oceniano w miejscowościach, które doświadczały poważnych sytuacji kryzysowych – 2,66, jak i w pozostałych miejscowościach – 2,67. Może to wskazywać na znaczną trwałość tego elementu kultury bezpieczeństwa obywateli. Nie oznacza to wcale, że cechy tej nie można zmieniać i doskonalić, szczególnie wśród dzieci i młodzieży. Oceny w tej kwestii przedstawiciele administracji i służb, a także pozostałych grup obywateli w miejscowościach objętych badaniami różnią się od siebie w niewielkim stopniu, co może obiektywizować wyrażane na ten temat opinie. Ogólnie można stwierdzić, że *cechy mentalne obywateli, istotne dla ich funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych oraz psychiczne nastawienia wobec zagrożeń nie sprzyjają sprawnemu funkcjonowaniu elementów systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym. Mogą więc utrudniać „budowanie” systemu zarządzania kryzysowego oraz jego funkcjonowanie w sytuacjach „normalnych” i kryzysowych.*

Nie oznacza to, że postawy wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych wielu obywateli w naszym kraju nie budzą szacunku i uznania. Rodzi się jednak pytanie o sprawność, skuteczność, ekonomiczność i efektywność takich spontanicznych, solidarnościowych działań. Jest to problem, który pojawiał się w historii Polski od kilku dziesięcioleci, a może nawet od kilku wieków.

Konkluzje

Zebrane w badaniach dane i ich analiza wykazały istotne słabości poziomu wiedzy i „kwalifikacji” mentalnych jako elementów postaw i kultury bezpieczeństwa podmiotów wchodzących w skład systemu zarządzania kryzysowego, chociaż ogólnie te elementy postaw respondentów w sytuacjach kryzysowych zbliżone były do zadowalających. W obrazowy sposób przedstawiono to na diagramach 73 i 74.

Diagram 73. Poziom wiedzy przydatnej badanym w sytuacjach kryzysowych (na podstawie średnich arytmetycznych w skali: 5 – oceny najwyższe, 2 – oceny najniższe)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Z powyższego diagramu wynika, że objęci badaniami *pracownicy administracji* samorządowej odczuwają *wyraźny deficyt wiedzy przydatnej im w sytuacjach kryzysowych*. Dotyczy to także różnych służb funkcjonujących w SZK, chociaż w tej grupie poziom wiedzy oceniany jest co najmniej jako zadowalający. *Badania wykazały jednak bardzo niski i zdecydowanie niezadowolający poziom wiedzy pozostałych obywateli, przydatnej im w sytuacjach kryzysowych*. Chociaż *przedstawiciele służb* posiadają *wyraźnie wyższy niż pozostali poziom wiedzy przydatnej w sytuacjach kryzysowych*, to jednak trudno byłoby powiedzieć, że jest on już wystarczający.

Poza posiadanym przez różne podmioty zakresem i poziomem wiedzy przydatnej w sytuacjach kryzysowych, ważnym elementem kultury bezpieczeństwa są ich *cechy mentalne*. Mogą one sprzyjać pozyskiwaniu niezbędnej wiedzy przydatnej w sytuacjach kryzysowych i być pomocne w wykorzystywaniu tej *wiedzy* w praktyce, kiedy podmiot podejmuje okre-

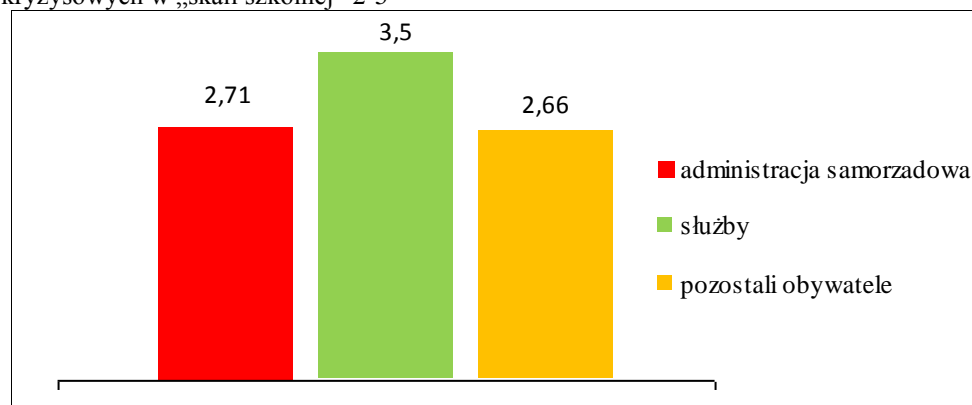
ślone działania albo jest odwrotnie. Badania wykazały, że średnio co trzeci z badanych wśród przedstawicieli administracji i pozostałych obywateli nie interesuje się problematyką bezpieczeństwa. Zdaniem badanych spowodowane jest to: „brakiem czasu” – (8,1%), „dotychczasowymi brakami wiedzy” – 8,3%, „wolę mieć spokój i nie denerwować się” – 4,9%, „niech się tym zajmują inni” – 10,6%, „co ma być, to i tak będzie” – 2,7%.

Prawie 13% badanych uważa, że „jakoś to będzie”, 5,8% hołduje pogładowi, że trzeba „jeść, pić, tańcować – bieda musi pofolgować”, a 3,3% uważa, że „koń ma dużą głowę, niech się martwi”.

Ważnym elementem kultury bezpieczeństwa jest *stosunek człowieka do zjawiska czasu* i umiejętność jego wykorzystania nie tylko podczas sytuacji kryzysowych, ale także w okresie poprzedzającym ich występowanie, czyli w zakresie przewidywania i zapobiegania, a także właściwego przygotowania się do potencjalnych zagrożeń. Jeśli prawie co piąty z badanych uważa, że „szczęśliwi czasu nie liczą”, to trudno te osoby „podejrzewać”, że podejmują wysiłek mający na celu przewidywanie zagrożeń i przygotowanie się na ich wystąpienie, a tym bardziej, że będą podejmować działania prewencyjne. Dlatego też funkcjonowanie SZK w wymiarze lokalnym w zakresie *przewidywania* zagrożeń i sytuacji kryzysowych jednoznacznie pozytywnie oceniło tylko 13,5% badanych; średnio co czwarty z nich uważa, że podejmuje się próby przewidywania, jednak nie zawsze trafnie. Prawie co piąty (19,2%) sądzi, że „działania w tym zakresie podejmowane są tylko na papierze”, a 4,1% stwierdziło, że „nikt się tym nie zajmuje”. 37,5% ogółu badanych prawdopodobnie nie interesuje się tymi zagadnieniami, ponieważ wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”. Podobny odsetek respondentów – ogólnie biorąc – wykazywał brak zainteresowania w odniesieniu do wielu innych kwestii dotyczących zarządzania kryzysowego w swojej miejscowości. Wśród tzw. „zwykłych” obywateli taką opinię wyrażał prawie co drugi badany.

W sytuacjach kryzysowych i w okresie je poprzedzającym ważne są także *nastawienia* adekwatne do potrzeb wobec zagrożeń, wyzwań i szans. Ten komponent postaw jako element kultury bezpieczeństwa, a zarazem rodzaj „kwalifikacji” niezbędnych w sytuacjach „normalnych” i kryzysowych, został oceniony dość krytycznie w zasadzie przez wszystkie poddane badaniom grupy. Szczegółowe dane na ten temat przedstawia diagram 74.

Diagram 74. Poziom kwalifikacji mentalnych badanych, przydatnych im w sytuacjach kryzysowych w „skali szkolnej” 2-5

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Wyniki badań wskazują, że „kwalifikacje mentalne” posiadają na poziomie co najmniej zadowalającym jedynie przedstawiciele różnych „służb”. Trudno byłoby to powiedzieć o objętych badaniami przedstawicielach administracji samorządowej i pozostałych obywatelach. Ich kwalifikacje w tym zakresie wydają się być niewystarczające. Nawet objęci badaniami strażacy i policjanci dostrzegają swoje słabości w zakresie „kwalifikacji mentalnych”. Problem ten dotyczy jednak głównie przedstawiciele administracji i pozostałych obywateli na danym terenie.

Uwagę zwraca fakt, że na pytanie „Czy zdarza się Pani/Panu poszukiwać nowych pomysłów, żeby poprawić poziom bezpieczeństwa?” odpowiadano, że zdecydowanie częściej czyni się to w odniesieniu do własnej osoby i swoich bliskich (średnio 3/4 deklaruje, że czyni to często lub bardzo często), zaś w odniesieniu do innych osób w danej miejscowości „tak” odpowiedziało 31% badanych, natomiast w stosunku do spraw związanych z bezpieczeństwem kraju tylko 20,8% ogółu respondentów, w tym głównie przedstawiciele służb.

Ogólnie biorąc, częściej niż co czwarty z badanych jest za tym, żeby bezpieczeństwem zajmowały się tylko wyspecjalizowane instytucje – „żeby je można było kupić”, a ponad 13% nie ma zdania na ten temat. W sumie więc, prawie 40% respondentów chce „płacić podatki i czuć się bezpiecznie”, czyli chce „konsumować” bezpieczeństwo nie dbając samemu o jego poziom. Skutki takiego sposobu myślenia ujawniają się najwyraźniej na polskich drogach, na których co roku kilka tysięcy obywateli traci życie, a kilkadziesiąt tysięcy zostaje rannymi. Niski poziom kultury prawnej, brak

wyobraźni i dyletancki stosunek do ryzyka stanowią najsłabsze elementy kultury bezpieczeństwa większości z osób objętych badaniami.

Przedstawiona wyżej sytuacja nie sprzyja sprawnemu funkcjonowaniu w systemach bezpieczeństwa w wymiarze indywidualnym i strukturalnym. Prawdopodobnie wpływa także zdecydowanie negatywnie na „budowanie” systemu zarządzania kryzysowego i ogranicza sprawność jego działania w sytuacjach „normalnych”⁵⁷ i kryzysowych. Nie można wykluczyć, że utrudnia to także tworzenie i doskonalenie systemu bezpieczeństwa narodowego w naszym kraju.

2.3.2. *Emocjonalny komponent postaw badanych w odniesieniu do zagrożeń i sytuacji kryzysowych*

Ważnym elementem kultury bezpieczeństwa podmiotów funkcjonujących w systemie zarządzania kryzysowego jest komponent emocjonalny ich postaw. Czynnikiem ten był także przedmiotem naszych badań empirycznych. Podobnie jak w poprzednim podrozdziale przedstawione zostaną „kwalifikacje” emocjonalne administracji terenowej, służb oraz przedstawicieli pozostałych obywateli z miejscowości, w których prowadzono badania.

Administracji terenowej

Zagadnienie to badano starając się określić *sposób radzenia sobie z destrukcyjnym stresem, który implikuje chaos emocjonalny w różnych sytuacjach kryzysowych i w codziennym życiu oraz utrudnia panowanie nad emocjami w sytuacjach kryzysowych*. Te osobowe „kwalifikacje” emocjonalne u pracowników **administracji terenowej** oceniono ogólnie na ocenę **2,75** w skali szkolnej od 2 (ocena najniższa) do 5 (ocena najwyższa). Trudno byłoby powiedzieć, że jest to silny element postaw badanej grupy.

W poszczególnych miejscowościach oceny te były zróżnicowane i wynosiły od 2,35 do 3,09. W miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych i w pozostałych miejscowościach oceny te niewiele się różniły i wynosiły odpowiednio: 2,71 i 2,82.

Samooceń administracji w tym zakresie (2,77) są zbliżone do ocen wyrażanych w stosunku do nich przez inne grupy (2,70-2,79).

⁵⁷ W zakresie przewidywania, planowania i przygotowywania się do różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych.

Na podstawie prezentowanych wyżej danych można przyjąć, że sposób radzenia sobie ze stresem i panowania nad emocjami w trudnych, kryzysowych sytuacjach nie jest silnym elementem postaw i kultury bezpieczeństwa przedstawicieli administracji terenowej objętych badaniami.

Przedstawiciele służb

Z badań wynika, że przedstawiciele różnych służb funkcjonujących w SZK są lepiej przygotowani pod względem emocjonalnym do wypełniania swoich obowiązków niż inne grupy. Sposób radzenia sobie ze stresem i panowania nad emocjami strażaków, policjantów i ratowników **oceniono ogólnie pozytywnie**. W skali „szkolnej” ocena ta wynosiła **3,53**.

W poszczególnych miejscowościach oceny te wahały od 3,11 do 3,88. W tych miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych oceny były niższe (3,44) niż wśród pozostałych (3,65). Może to wskazywać, że w sytuacjach trudnych, kryzysowych wyraźniej ujawniają się emocjonalne słabości strażaków, policjantów i ratowników.

Uwagę zwraca fakt, że oceny wyrażane przez administrację (3,31) i pozostałych obywateli (3,46) na temat emocjonalnych „kwalifikacji” przedstawicieli służb są wyraźnie niższe od samooceny przedstawicieli służb.

Zebrane w badaniach dane i ich analiza wskazują, że w miejscowościach objętych badaniami „kwalifikacje” emocjonalne strażaków, policjantów i ratowników oceniane są ogólnie jako zadowalające, a w niektórych miejscowościach nawet bardziej korzystnie. Nie oznacza to jednak, że w tym zakresie niewiele jest do zrobienia.

Pozostałych obywateli

Badania wykazują **ogólnie niski poziom umiejętności radzenia sobie z destrukcyjnym stresem i równowagą emocjonalną** w sytuacjach kryzysowych przez przedstawicieli objętych badaniami „zwykłych” **obywateli**. Ogólna ocena tych „kwalifikacji” wynosiła **2,53**. W poszczególnych miejscowościach oceny były zróżnicowane. Różnice te oscyływały od 2,16 do 2,83 w skali „szkolnej”. W tych miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych i w pozostałych, oceny były prawie identyczne i wynosiły 2,66 i 2,67. Najmniej krytyczni wobec swoich „kwalifikacji” w tym zakresie byli „zwykli” obywatele (ocena 2,73). Bardziej krytyczne opinie na

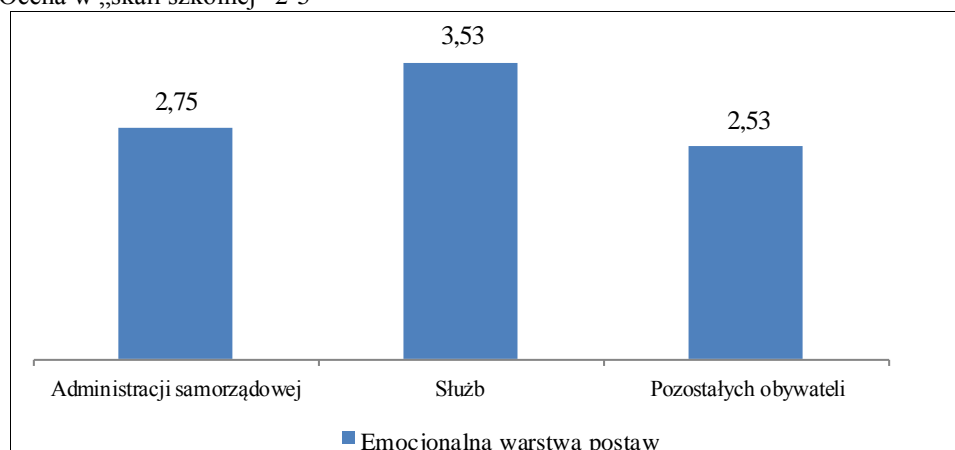
ten temat wyrażali przedstawiciele administracji (2,56) i przedstawiciele służb (2,62).

Wyniki badań wykazały, że w objętych badaniami miejscowościach „kwalifikacje” emocjonalne obywateli, czyli ich sposób radzenia sobie ze stresem i panowania nad emocjami w sytuacjach trudnych, kryzysowych są niewystarczające, co znacznie ogranicza sprawność, skuteczność i efektywność funkcjonowania SZK.

Konkluzje

Emocjonalny komponent postawy jako element kultury bezpieczeństwa poszczególnych podmiotów w odniesieniu do zagrożeń i sytuacji kryzysowych nie jest optymistyczny. Szczegółowe dane na ten temat zawiera diagram 75.

Diagram 75. Ocena emocjonalnej warstwy postaw jako element kultury bezpieczeństwa. Ocena w „skali szkolnej” 2-5

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Zawarte w diagramie 75 dane wskazują, że tylko wyspecjalizowane służby są w stanie poradzić sobie z nierównowagą emocjonalną w sytuacjach różnych zagrożeń i kryzysów. Poziom tych „kwalifikacji” można uznać za zadowalający. Natomiast wśród przedstawicieli administracji i pozostałych obywateli objętych badaniami jest poważny problem w tym zakresie. Problem ten powinien być dostrzegany i merytorycznie minimalizowany. Warto podkreślić, że wśród osób, które doświadczały sytuacji kryzysowych oraz dotychczas radziły sobie z nimi „trzymanie nerwów na wodzy” cenione jest nawet wyżej niż wiedza i doświadczenie. Tymczasem wyniki

badania wykazują, że w zdecydowanej większości przypadków podmiot „**nie umie się bać**”, **bo nie zna mechanizmów obronnych**, które „pozwalają zmniejszyć trudne do zniesienia obciążanie”⁵⁸ każdego destrukcyjnego stresu. Ten element postaw i kultury bezpieczeństwa stanowi przysłowiową „piętę Achilleśa” nie tylko w środowisku przedstawicieli administracji i pozostałych obywateli objętych badaniami, ale także nierzadko wśród przedstawicieli służb. Istnieją już empiryczne przykłady, które wskazują, że ten emocjonalny element kultury bezpieczeństwa ma istotne znaczenie⁵⁹ i można go w jakimś zakresie doskonalić.

*Scharakteryzowana wyżej sytuacja może wpływać niekorzystnie na jakość funkcjonowania SZK, szczególnie na etapie „reagowania”. Nie można jednak wykluczyć, że „huśtawka” emocjonalna (od nerwowych zachowań wobec konkretnego zagrożenia, do późniejszego samouspokajania się – „jakoś to będzie”) wpływa także negatywnie na inne etapy zarządzania kryzysowego, a więc na **trudności z przewidywaniem i zapobieganiem** oraz **nie zawsze starannym przygotowywaniem się do potencjalnych sytuacji kryzysowych**. Badania wykazały jednak, że są takie miejscowości, które różnią się *in plus* od pozostałych, co może wskazywać, że nie jesteśmy „skazani” na niski poziom „kwalifikacji” emocjonalnych. Doświadczenia wykazują, że można je doskonalić w procesie edukacji. Trzeba prowadzić badania eksperymentalne, by te „kwalifikacje” podnosić w świadomym procesie kształtowania kultury bezpieczeństwa człowieka, zarówno w szkolnych, jak i pozaszkolnych formach edukacji.*

2.3.3. Zachowania i działania podmiotów wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych

Ważnym komponentem postaw jest element behawioralny, przejawiający się w *zachowaniach, działaniach i współdziałaniach* podmiotów w różnych sytuacjach. Szczególną rolę odgrywa on w sytuacjach kryzysowych. Warto jednak zauważyć, że na *zachowania, działania i współdziałania*

⁵⁸ A.W. Świdorski, *Wielokulturowość w regulacji stresu i rozwoju osobowym człowieka*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a wielokulturowość*, red. nauk. J. Dębowski, E. Jarmoch, A.W. Świdorski, Monografie nr 99, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2008, s. 378.

⁵⁹ A.W. Świdorski, *Człowiek w biznesowej interakcji. Osobowe implikacje na podstawie badań eksperymentalnych*, [w:] *Problemy XXI wieku, prawo ochrony środowiska, edukacja środowiskowa i agrobiznes*, praca zbiorowa pod red. J.W. Czartoszewski, E. Grzegorzewicz, A.W. Świdorski, Wyd. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005, s. 269-293.

nia ludzi i grup społecznych, traktowane jako element ich kultury bezpieczeństwa, wpływają – oprócz wiedzy i emocji – także opisane wcześniej kolejne elementy kultury bezpieczeństwa, jakimi są *system norm i wartości*.

Zachowania, działania i współdziałania różnych podmiotów, w tym także administracji, służb i pozostałych obywateli stanowią „zewnętrzne”, łatwiej dostrzegalne elementy ich kultury bezpieczeństwa. *Działania* tym różnią się od *zachowań*, że towarzyszy im refleksja nad tym, co jest przedmiotem działań. Sprzyja to osiągnięciu przez instytucję czy organizację cech „organizacji uczącej się”. Z badań wynika, że niektóre miejscowości, które doświadczyły sytuacji kryzysowych osiągnęły wyższy poziom kultury bezpieczeństwa i jakości funkcjonowania SZK właśnie dzięki temu, że stały się one „organizacjami uczącymi się”. Niestety – ogólnie biorąc – nie jest to cecha SZK w wymiarze lokalnym. Dlatego kolejne sytuacje kryzysowe mogą powodować utrwalanie, a nawet obniżanie poziomu kultury bezpieczeństwa podmiotów, które tego doświadczają. Wydaje się, że miejscowości F i G mogą być dobrym tego przykładem. Problem ten w większym stopniu dotyczy przedstawicieli administracji samorządowej i „zwykłych” obywateli niż przedstawicieli służb.

Prezentowana w poniższym podrozdziale analiza *zachowań i działań* podmiotów wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych dotyczyć będzie przedstawicieli administracji terenowej i służb, ale także pozostałych obywateli jako najsłabszego ogniwa w SZK.

Administracji terenowej

Jedną z ważnych kategorii określających jakość funkcjonowania SZK i jego elementów jest *sprawność działania* w sytuacjach trudnych, kryzysowych. Badania wykazały, że *sprawność działania administracji samorządowej w sytuacjach kryzysowych* pozostawia wiele do życzenia. Choć ogólnie oceniono ją jako zadowalającą (2,86), jednak jest to zaledwie słaba „trójka”. W niektórych miejscowościach oceny tego zagadnienia są jeszcze bardziej krytyczne i czasami niezadowalające. Ogólnie oscylują one od 2,35 do 3,23. Warto jednak zaznaczyć, że ocena powyżej 3,0 dotyczyła działalności administracji samorządowej tylko w jednej miejscowości. W pozostałych były to oceny niższe. Ogólnie są to więc oceny stosunkowo niskie, żeby nie powiedzieć niezadowalające, biorąc pod uwagę grupę, której te oceny dotyczą i rolę, jaką administracja samorządowa powinna spełniać w systemie zarządzania kryzysowego.

Umiejętność współpracy administracji z innymi podmiotami w sytuacjach kryzysowych oceniona została zadowalająco (**2,97**). Niepokojący jednak wydaje się fakt, że w żadnej z objętych badaniami miejscowości nie pojawiła się ocena dobra. Nawet sami przedstawiciele administracji określili swoje kwalifikacje w tym zakresie zaledwie jako zadowalające (3,02).

Przedstawione wyżej dane można traktować jako istotne wyznaczniki poziomu *kultury organizacyjnej* grup, instytucji i organizacji objętych badaniami. Badania wykazują, że istnieją w tym zakresie jeszcze znaczne rezerwy. *Ocena stosunku pracowników administracji wobec obywateli w sytuacjach kryzysowych* kształtuje się na poziomie zbliżonym do zadowalającego (**2,79**). W poszczególnych miejscowościach ocena ta wynosi od 2,41 (niezadowalająca) do 3,09. Wyrażane na ten temat opinie są nieco bardziej krytyczne w miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych (średnia 2,76) niż w pozostałych (2,84), w których nie opiera się ona na konkretnych doświadczeniach.

Prezentowane wyżej dane mogą wskazywać na to, że pracownicy administracji w większości miejscowości objętych badaniami powinni pracować nad tym, żeby oceny ich stosunku do obywateli w sytuacjach kryzysowych były wyższe niż dotychczas. O tym, że sytuacja w tym zakresie nie jest najlepsza może świadczyć fakt, że nawet samoocena pracowników administracji wynosiła zaledwie 2,93.

Ogólnie trzeba stwierdzić, że stosunkowo niska sprawność działania przedstawicieli administracji samorządowej w sytuacjach kryzysowych, tak oceniana także przez przedstawicieli tej grupy, może wywierać niekorzystny wpływ na „budowanie” i funkcjonowanie SZK.

Przedstawiciele służb

Sprawność działania służb wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych oceniona została ogólnie pozytywnie. W skali szkolnej była to ocena powyżej zadowalającej (**3,53**). W poszczególnych miejscowościach oceny tego zagadnienia były zróżnicowane. Różnice te wynosiły od 3,16 do 3,88. W prawie co drugiej miejscowości objętej badaniami dostateczne oceny sprawności działania służb przeważały nad ocenami dobrymi. W tych miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych oceny działania służb były niższe (3,45) niż w pozostałych miejscowościach (3,65). Te pierwsze oceny prawdopodobnie opierają się na doświadczeniach praktycznych, dlatego mogą być bardziej zbliżone do rzeczywistych. Jednak w nie-

których miejscowościach „doświadczonych przez los” (np. H i L) oceny tego zagadnienia były wyraźnie wyższe niż w pozostałych.

Sprawność działania służb wyżej oceniają one same (3,78) niż administracja samorządowa (3,26) i pozostali obywatele (3,48).

W badaniach starano się również dowiedzieć, w jaki sposób oceniana jest **umiejętność współpracy służb między sobą i z innymi podmiotami** w sytuacjach kryzysowych. Ogólna ocena tego zagadnienia wypadła zadowolająco (3,41). W wielu przypadkach oceny dostateczne przeważały nad dobrymi. W żadnej miejscowości nie było ocen bardzo dobrych.

Podobnie jak w odniesieniu do administracji przedstawione wyżej dane dają świadectwo poziomu **kultury organizacyjnej** służb objętych badaniami. Chociaż – jak wykazują badania – jest ona **na poziomie zadowolającym**, to jednak wysiłki ponoszone na rzecz poprawy kultury bezpieczeństwa służb mogłyby skutkować wyższym poziomem sprawności ich działania w ramach SZK i SBN.

W tych miejscowościach, w których wystąpiły poważne zagrożenia i sytuacje kryzysowe ocena współdziałania między służbami i z innymi podmiotami była niższa (3,34) niż w miejscowościach, które tego nie doświadczyły (3,51). W poszczególnych miejscowościach oceny te kształtowały się od 2,95 do 3,78. Najbardziej krytyczne zdanie wypowiedzieli przedstawiciele administracji samorządowej (3,09), chociaż oceny wyrażane przez pozostałych obywateli też były tylko zadowolające (3,33). Najbardziej zadowoleni ze współpracy z innymi podmiotami podczas sytuacji kryzysowych byli przedstawiciele służb, którzy oceniali ją jako zbliżoną do dobrej (3,72).

Chociaż badania wykazały ogólnie pozytywną ocenę sprawności działania służb podczas sytuacji kryzysowych w miejscowościach objętych badaniami, trudno byłoby powiedzieć, że osiągnęły w tym zakresie dobry poziom. Zaledwie zadowolające oceny tego zagadnienia w co drugiej miejscowości objętej badaniami wskazują na to, że istnieją „bariery” ograniczające sprawność działania strażaków, policjantów i służb ratowniczych podczas sytuacji kryzysowych. Nie sprzyja to doskonaleniu jakości funkcjonowania SZK i jego rozwojowi, ale także może wpływać niekorzystnie na jakość funkcjonowania SBN.

Czynniki ograniczające sprawność działania służb zostały omówione w pierwszej części raportu z badań. Wrócimy do nich także w dalszych częściach opracowania.

Pozostałych obywateli

Duża część obywateli w obliczu zagrożeń i sytuacji kryzysowych wykazuje znaczną bezradność i stosunkowo niską **sprawność działania**. Ocena tego ostatniego zagadnienia jest **stosunkowo niska (2,71)**. W poszczególnych miejscowościach oscyluje ona między oceną dostateczną (3,11) a ocenami niedostatecznymi (2,35). ***Niedostateczne oceny zachowania obywateli wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych stwierdzono w prawie co drugiej miejscowości objętej badaniami.*** Deficyt kwalifikacji obywateli w tym zakresie można traktować jako jeden z najsłabszych elementów kultury bezpieczeństwa tego „podmiotu” (chodzi o tzw. „zwykłych” obywateli), a zarazem jako swoistą „kulę u nogi” SZK w wymiarze lokalnym. Ten bardzo krytycznie oceniany element kultury bezpieczeństwa obywateli wiąże się z wcześniej omawianymi, tzn. z niską oceną norm i zasad, a także stosunkowo krytycznie ocenianymi postawami tej grupy wobec zagrożeń, w tym: deficytem wiedzy i wyobraźni, nie zawsze funkcjonalnymi „kwalifikacjami mentalnymi” i trudnościami w radzeniu sobie z własnymi emocjami w sytuacjach zagrożeń, ale i w okresie je poprzedzającym.

Nieco wyżej oceniono ten element kultury bezpieczeństwa obywateli w miejscowościach, które doświadczyły poważnych sytuacji kryzysowych (2,77) niż w pozostałych miejscowościach (2,63), w których obywatele czują się „bezpieczni”. Nasuwa się więc retoryczne pytanie: *czy trzeba doświadczać poważnych sytuacji kryzysowych, żeby nieco poprawić swój poziom kultury bezpieczeństwa, czy można i trzeba to czynić mniejszym kosztem, np. w procesie edukacji?* Wyniki badań zdają się wskazywać, że przedstawiciele administracji samorządowej uświadamiają sobie problem niskiej sprawności działania obywateli w sytuacjach kryzysowych. Świadczy o tym fakt, że najniżej ze wszystkich grup ocenili oni zachowania obywateli wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych (2,58). Cóż z tego, jeśli w większości miejscowości objętych badaniami nie przekłada się to na konkretne działania, np. szkolenia i treningi, które mogłyby poprawić ten stan rzeczy.

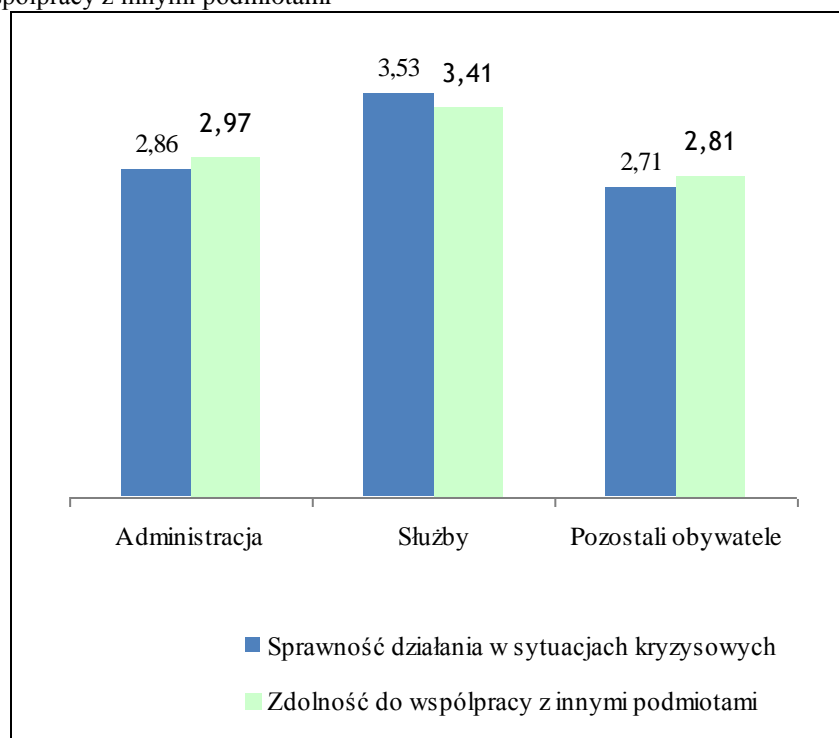
W tym miejscu warto zauważyć, że ***umiejętność współpracy w sytuacjach kryzysowych ogółu obywateli z innymi podmiotami oceniona została na poziomie zbliżonym do zadowalającego (2,81)***. Cóż z tego, jeśli sprawność i efektywność takiej współpracy jest nierzadko bardzo niska, gdyż opiera się ona głównie na spontanicznej solidarności lokalnej, ujawniającej się dopiero w obliczu zagrożeń i sytuacji kryzysowych. Wcześniej zaś nie zawsze „chce się chcieć” myśleć o potencjalnych zagrożeniach i podejmować odpowiednie działania w tym zakresie. Po ustaniu sytuacji kryzy-

sowej „wszystko wraca do normy”. Trudno więc dziwić się, że etapy *przewidywania i przeciwdziałania* oraz *mądrego przygotowywania* się do wystąpienia zagrożeń nie są silnymi elementami systemu zarządzania kryzysowego. Bez tego zaś trudno mówić o sprawnym, skutecznym i efektywnym *funkcjonowaniu badanego systemu*.

Konkluzje

Wyniki badań empirycznych wykazały stosunkowo niski poziom sprawności działania i współdziałania administracji samorządowej i pozostałych obywateli w obliczu zagrożeń i w sytuacjach kryzysowych. Szczegółowe dane na ten temat prezentuje diagram 76.

Diagram 76. Ocena sprawności działania w sytuacjach kryzysowych i zdolności do współpracy z innymi podmiotami

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Jedynie wyspecjalizowane służby, czyli straż pożarna, policja i służby ratownicze charakteryzują się co najmniej zadowalającym poziomem sprawności działania i współdziałania w sytuacjach kryzysowych. Pozostałe

grupy, tzn. przedstawiciele administracji i ogół obywateli charakteryzują się wyraźnie słabszym przygotowaniem do działania i współdziałania wobec pojawiających się zagrożeń, utrudniając funkcjonowanie SZK.

W tym miejscu warto zauważyć, że chociaż różne elementy szeroko rozumianych kwalifikacji niezbędnych w sytuacjach kryzysowych zostały ocenione przez badanych stosunkowo nisko, szczególnie wśród przedstawicieli administracji samorządowej i pozostałych obywateli, to prawie 3/4 badanych uważa, że w sytuacjach kryzysowych trzeba przede wszystkim polegać na „własnym doświadczeniu” – 73,4%. Zdecydowanie rzadziej wskazywano na: zapisy prawa i obowiązujące procedury” – 43,8% oraz na polecenia przełożonych – 43,5%. W jakimś stopniu wyjaśnia to, dlaczego tak duże problemy występują np. podczas ewakuacji obywateli przed nadejściem fali powodziowej z terenów, które były zagrożone powodzią.

Ogólnie trzeba stwierdzić, że niski poziom dotychczas scharakteryzowanych elementów kultury bezpieczeństwa przedstawicieli administracji i pozostałych obywateli w wielu miejscowościach może być traktowany jako przysłowiowa „kula u nogi”, utrudniająca sprawne funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego i jego rozwój. Nie można wykluczyć, że wpływa to niekorzystnie na „budowanie” systemu bezpieczeństwa narodowego.

2.4. Elementy kultury prawnej podmiotów objętych badaniami

Poziom kultury prawnej różnych podmiotów wchodzących w skład SZK może przyczyniać się do sprawnego, skutecznego i efektywnego funkcjonowania tego systemu albo utrudniać jego działanie. Staraliśmy się tego dowiedzieć w naszych badaniach.

Jednym z wyznaczników kultury prawnej jest **znajomość przepisów prawa oraz przestrzeganie określonych zasad i procedur**. Ma to szczególne znaczenie w sytuacjach kryzysowych, szczególnie w odniesieniu do przedstawicieli administracji i służb, ale także pozostałych obywateli.

Przedstawiciele administracji terenowej

Badania wykazały zadowalający poziom kwalifikacji w tym zakresie przedstawicieli administracji samorządowej w miejscowościach objętych badaniami. Ogólna ocena tego zagadnienia wynosiła **3,01** w skali „szkolnej” od 2 do 5. W poszczególnych miejscowościach oceny te mieściły się między 3,26 (najwyższe), a 2,73 (najniższe). Można więc przyjąć, że ten

element kultury prawnej wśród administracji samorządowej kształtuje się na poziomie zadowalającym.

Oceny kultury prawnej pracowników administracji samorządowej oceniane były bardziej krytycznie w miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych (2,93) niż w pozostałych (3,10).

Samooceńa administracji samorządowej w tym zakresie jest wyższa (3,09), niż oceny wyrażane na ten temat przez pozostałych obywateli (2,97).

Oceny tego elementu kultury prawnej pracowników administracji są bardziej krytyczne w dużych miastach (2,57) niż na wsi (3,00).

Ogólnie można przyjąć, że zbliżony do zadowalającego poziom kultury prawnej pracowników administracji samorządowej nie jest elementem dysfunkcyjnym w odniesieniu do systemu zarządzania kryzysowego. Trudno byłoby jednak powiedzieć, że aktualna sytuacja w tym zakresie sprzyja rozwojowi SZK i jego doskonaleniu.

Przedstawiciele służb

Badania mogą wskazywać na wyższy poziom **kultury prawnej służb (3,46)** niż przedstawiciele administracji samorządowej (3,01) w miejscowościach objętych badaniami. W niektórych miejscowościach oceny te były zbliżone do dobrej (3,77), w innych zaś wyraźnie niższe (2,98). Ogólnie jednak można przyjąć, że ten element kultury prawnej, jakim jest znajomość prawa oraz przestrzeganie zasad i procedur przez przedstawicieli służb kształtuje się na poziomie zadowalającym.

Oceny kultury prawnej pracowników służb oceniane były niżej w miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych (3,33), niż w pozostałych (3,63).

Samooceńa służb w tym zakresie była wyższa (3,69), niż wyrażane na ten temat oceny przez przedstawicieli administracji samorządowej (3,21) i pozostałych obywateli (3,41).

Ogólnie można przyjąć, że zadowalający poziom kultury prawnej pracowników różnych służb w miejscowościach objętych badaniami ułatwia im funkcjonowanie w systemie zarządzania kryzysowego. Trudno byłoby jednak powiedzieć, że sprzyja on rozwojowi SZK.

Pozostałych obywateli

Badania wykazały **bardzo niski poziom kultury prawnej obywateli w miejscowościach objętych badaniami. Ogólnie biorąc, była to ocena**

niedostateczna (2,31). W niektórych miejscowościach oceny te były zbliżone do zadowolających (2,66), w innych zaś zaskakująco niskie (2,10), w skali szkolnej od 2 do 5.

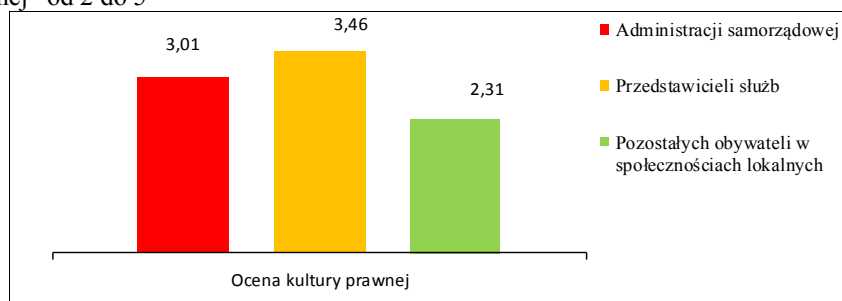
Oceny kultury prawnej obywateli oceniane były wyżej przez nich samych, niż przez przedstawicieli administracji i służb. Taki stan świadomości obywateli prawdopodobnie nie sprzyja podejmowaniu przez nich wysiłków służących doskonaleniu kultury prawnej jako ważnego elementu kultury bezpieczeństwa.

Ogólnie należy stwierdzić, że ten element kultury prawnej obywateli, jakim jest znajomość prawa oraz przestrzeganie zasad i procedur obowiązujących w sytuacjach kryzysowych, jest na bardzo niskim poziomie. Prawdopodobnie wpływa to negatywnie na sprawność, skuteczność i efektywność funkcjonowania elementów SZK, być może nie tylko w wymiarze lokalnym.

Konkluzje

Badania wykazały ogólnie stosunkowo niski poziom kultury prawnej podmiotów objętych badaniami, wchodzących w skład systemu zarządzania kryzysowego. Obrazują to dane w poniższym diagramie 77.

Diagram 77. Ocena kultury prawnej objętych badaniami podmiotów. Oceny w „skali szkolnej” od 2 do 5

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Problem ten uwidacznia się szczególnie wyraźnie wśród ogółu obywateli miejscowości objętych badaniami. Choć przedstawiciele służb i administracji charakteryzują się wyższym niż ogół obywateli poziomem kultury prawnej, to jednak trudno byłoby powiedzieć, że jest on już w pełni zadowolający. Uwaga ta dotyczy głównie przedstawicieli administracji terenowej i jej roli w systemie zarządzania kryzysowego.

Sytuacja ta jest również trudna z tego powodu, że związany z oceną jakości prawa w naszym kraju *poziom bezpieczeństwa prawnego oceniany*

jest krytycznie przez prawie 3/4 badanych. Praca nad podniesieniem kultury prawnej obywateli w naszym kraju powinna więc przebiegać równoległe z doskonaleniem jakości prawa. Nie będzie to jednak łatwe, bo w świadomości badanych osób *brak respektowania norm prawnych jako zagrożenie* lokuje się dopiero na XII pozycji wśród innych rodzajów zagrożeń. Zaś mniej niż 30% uważa, że ich bezpieczeństwo zależy od jakości zapisów prawa oraz jego znajomości i przestrzegania (także poniżej 30% wskazań). Dlatego też m.in. w sytuacjach zagrożeń badani skłonni są w większym stopniu opierać się na własnym doświadczeniu (tak uważa niemal 3/4 badanych), niż na zapisach prawa (poniżej 45% wskazań).

2.5. Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa podmiotów w objętych badaniami miejscowościach – analiza przypadków

Aby określić zależności między jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym, a poziomem kultury bezpieczeństwa podmiotów funkcjonujących w ramach tego systemu, niezbędne było określenie wysokości ogólnych wskaźników kultury bezpieczeństwa podmiotów w miejscowościach objętych badaniami i porównać je z ogólnymi wskaźnikami funkcjonowania w tych miejscowościach SZK.

Ogólny wskaźnik kultury bezpieczeństwa podmiotów w danej miejscowości obliczono sumując wskaźniki ocen poszczególnych elementów tego fenomenu, scharakteryzowanych ogólnie w poprzednich podrozdziałach. Przypomnijmy więc, że były to: a/ znajomość i przestrzeganie zasad, w tym norm i wartości, b/ postawy prezentowane przez badanych w odniesieniu do zagrożeń i sytuacji kryzysowych, a w nich: b-1 – zakres wiedzy i sposoby myślenia podmiotów o zagrożeniach i sytuacjach kryzysowych, b-2 – emocjonalna warstwa postaw w odniesieniu do zagrożeń i sytuacji kryzysowych, b-3 – zachowania i działania podmiotów wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych; c – elementy poziomu kultury prawnej podmiotów objętych badaniami ogólnie biorąc i w poszczególnych miejscowościach.

Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa pozwalają dostrzec podobieństwa i różnice jej poziomu w miejscowościach objętych badaniami. W celu zachowania anonimowości badań poszczególne miejscowości oznaczono symbolami literowymi od A do L. Podobieństwa i różnice poziomu oraz charakteru kultury bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach przedstawiają dane zawarte w tabeli 45. Wynika z niej, że poziom kultury

bezpieczeństwa respondentów w objętych badaniami miejscowościach kształtuje się – ogólnie biorąc – na poziomie zadowalającym. W skali szkolnej była to **ocena 3,01**. Badania wykazały znaczące różnice ocen poszczególnych elementów kultury bezpieczeństwa, prezentowane w wierszach tabeli, ale także wyraźne zróżnicowanie poziomu kultury bezpieczeństwa między poszczególnymi miejscowościami, przedstawione w kolumnach tabeli 45.

Tabela 45. Wskaźniki ocen elementów kultury bezpieczeństwa podmiotów w poszczególnych miejscowościach. N = 1001

SYMBOLE MIEJSCOWOŚCI													
Kategorie	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogółem
Wartości i normy w odniesieniu do bezpieczeństwa ⁶⁰	3,47	3,35	3,27	3,30	3,34	3,28	3,16	3,22	3,44	3,57	3,39	3,41	3,35
zakres wiedzy	2,90	2,98	2,95	2,99	2,56	2,59	2,71	2,87	2,92	3,08	2,69	3,10	2,94
sposoby myślenia	2,94	3,16	3,03	3,05	2,65	2,61	2,79	2,96	3,05	3,12	2,74	3,12	2,93
„kompetencje” emocjonalne	2,88	3,09	3,02	3,0	2,54	2,60	2,75	3,12	3,03	3,05	2,77	3,15	2,92
sprawność działania	3,01	3,05	3,05	3,04	2,82	2,80	2,67	3,17	3,13	3,14	2,93	3,31	3,01
współpraca, współdziałanie	2,97	3,02	3,10	3,02	2,85	2,86	2,77	3,32	3,21	3,23	2,86	3,32	3,04
kultura prawna	2,90	3,05	3,01	3,09	2,54	2,75	2,61	2,90	3,08	3,06	2,73	3,16	2,90
syntetyczny wskaźnik kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	3,01

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

⁶⁰ Są to ogólne dane z tabeli 44. Pozostałe dane kategorie były prezentowane w podrozdziale 2.3.3. Obliczono je jako średnie arytmetyczne odpowiedzi na 44 pytania w ankiecie (załącznik).

Przypomnijmy w tym miejscu jeszcze raz ogólne wskaźniki poszczególnych elementów kultury bezpieczeństwa. Dane w tabeli 43 wskazują, że stosunkowo silnym elementem kultury bezpieczeństwa badanych osób jest ich *system norm i wartości*. Ogólny wskaźnik tego elementu kultury bezpieczeństwa wynosił **3,35**. Warto przypomnieć, że system wartości jakiegoś podmiotu stanowi swoiste „jądro” czy „rdzeń” jego kultury bezpieczeństwa. Chociaż „siła” tego „rdzenia” oceniona została jako zadowalająca, to trudno byłoby powiedzieć, że stanowi on silną podstawę dla pozostałych elementów. Jednak w porównaniu z innymi elementami kultury bezpieczeństwa został on oceniony najwyżej.

Wyraźnie niżej oceniono kolejny element kultury bezpieczeństwa, jakim są *postawy* osób objętych badaniami wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych, w skład których wchodziły: zakres wiedzy i sposoby myślenia oraz kompetencje emocjonalne. Syntetyczny wskaźnik poziomu postaw wynosił **2,93**. Chociaż jest to ocena zbliżona do zadowalającej, jednak badania wykazują, że *postawy respondentów są jednym z najsłabszych elementów ich kultury bezpieczeństwa*. Ta „słabość” w podobnym stopniu dotyczy wszystkich trzech komponentów postaw, a więc: komponentu *wiedzy (2,94)* i *sposobów myślenia (2,93)* oraz deficytu „*kwalifikacji emocjonalnych*” (**2,92**). Można przypuszczać, że nie pozostaje to bez wpływu na behawioralną „warstwę” postaw, przekładającą się na konkretne zachowania i działania w sytuacjach zagrożeń. Chociaż syntetyczny wskaźnik „*sprawności działania*” podmiotów objętych badaniami w odniesieniu do sytuacji kryzysowych kształtował się na poziomie zadowalającym (**3,01**), jednak *skuteczność podejmowanych wtedy działań często była niezadowalająca*, o czym wspomniano już we wcześniejszych podrozdziałach. Także *współdziałanie* w sytuacjach kryzysowych oceniono ogólnie zadowalająco (**3,04**), choć w niektórych miejscowościach oceniane było ono zdecydowanie niżej. Np. w miejscowości **G** ocena ta wynosiła zaledwie **2,77**. Także inne wskaźniki kultury bezpieczeństwa w tej miejscowości są wyraźnie niższe niż w wielu pozostałych miejscowościach. Uwagę zwraca fakt, że oceny funkcjonowania SZK w tej miejscowości należą również do najniższych i mieszczą się w przedziale 2,24-2,32. Są to więc oceny niezadowalające (patrz tabela 47). Najbardziej niepokoić może fakt, że miasto to doświadczyło w 1997 roku katastrofalnej powodzi, a zebrane w badaniach dane mogą wskazywać, że po tamtym tragicznym zdarzeniu „nie odrobiono w wystarczającym stopniu lekcji” wynikającej z tamtej sytuacji. W dalszej części raportu spróbujemy odpowiedzieć na pytanie, jakie mogły być tego przyczyny.

Ogólnie biorąc **najslabszym elementem** kultury bezpieczeństwa podmiotów w miejscowościach objętych badaniami okazała się **kultura prawna (ogólny wskaźnik – 2,90)**. W miejscowościach charakteryzujących się **najniższym poziomem kultury bezpieczeństwa** oceny poziomu kultury prawnej kształtowały się od **2,54** (miejscowość **E**) i **2,61** (miejscowość **G**), do **3,16** w miejscowości oznaczonej symbolem **L**. Należy ona do grupy tych miejscowości, które dotychczas doświadczały sytuacji kryzysowych.

Warto podkreślić, że w jednej z objętych badaniami grup⁶¹ wskaźnik kultury bezpieczeństwa był nawet jeszcze wyższy (**J – 3,34**), czyli najwyższy spośród wszystkich grup respondentów objętych badaniami. Była to jednak grupa studentów, którzy rok wcześniej zakończyli zajęcia (wykłady i ćwiczenia) z przedmiotu „kultura bezpieczeństwa”. Wnioski z tej obserwacji wydają się dość oczywiste.

Ogólnie biorąc, zebrane w badaniach dane i ich analiza zdają się wskazywać, że w niektórych miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych, poziom kultury bezpieczeństwa ich obywateli (**L – 3,22**) jest wyższy od średniego (**3,01**), do czego mogły przyczyniać się tragiczne zdarzenia, które przeżyli ludzie w tej miejscowości. Szczegółowa analiza wypowiedzi respondentów w tych miejscowościach może wskazywać, że podczas tamtych tragicznych zdarzeń i po ich zakończeniu „uruchomione” zostały procesy społeczne, dzięki którym osiągnięto wyższy poziom kultury bezpieczeństwa niż w wielu innych miejscowościach. Prawdopodobnie w kolejnych latach będzie się on jeszcze poprawiał. Nie dzieje się to jednak samoistnie, lecz dzięki dużemu wysiłkowi i współpracy administracji, służb i pozostałych obywateli. Spostrzeżenia te dotyczą także miejscowości **H**. Badania wykazały, że mieszkańcy obu tych miejscowości (**H** i **L**) wychodzili z trudnych, kryzysowych sytuacji ogólnie wzmocnieni, także pod względem wyższego poziomu kultury bezpieczeństwa. Niestety, nie można tego powiedzieć o miejscowości **G**, ale także o kilku innych, miejscowościach objętych badaniami.

Uogólniając, można powiedzieć, że doświadczanie trudnych, kryzysowych sytuacji przez osoby, grupy społeczne i społeczności lokalne stanowi swoisty rodzaj „nauki”. Była to jednak bardzo „droga nauka” – nauka na błędach. Rodzi się więc pytanie: czy podnoszenie poziomu kultury bezpie-

⁶¹ Chociaż najwyższy poziom kultury bezpieczeństwa charakteryzował grupę **J** (**3,34**), nie będziemy zatrzymywać się dłużej przy grupie tej, jako że była to grupa studentów z UPH w Siedlcach, która uczestniczyła w wykładach i ćwiczeniach z przedmiotu „kultura bezpieczeństwa”.

czeństwa administracji, służb i pozostałych obywateli musi odbywać się tak wielkim kosztem, biorąc pod uwagę straty materialne, ale także – a może przede wszystkim – koszty emocjonalne, związane z olbrzymią traumą, nie-rzadko przez wiele lat pozostawiającą ślady w psychice wielu tysięcy osób, które takich sytuacji doświadczały, nie będąc w zadowalający sposób do tego przygotowanymi? Problem ten jest jeszcze bardziej widoczny w tych miejscowościach, które także doświadczyły sytuacji kryzysowych (chodzi o miejscowości oznaczone symbolami G i K) i z występującymi wtedy problemami nie poradziły sobie. Zastanawiające jest to, że te miejscowości dotychczas pozostają „osłabione”, o czym świadczą niskie oceny SZK w tych miejscowościach (G – 2,78; K – 2,87), ale także niższy poziom ich kultury bezpieczeństwa (G – 2,24; K – 2,54). W dalszej części raportu z badań próbujemy poszukać odpowiedzi na pytanie: **jakie mogły być tego przyczyny i jakie wynikają z tego wnioski?** Wykorzystamy w tym celu analizę przypadków.

2.6. Uwarunkowania zmian poziomu i charakteru kultury bezpieczeństwa – analiza przypadków

Poszukując odpowiedzi na pytanie: *jakie czynniki wpływają na poziom i charakter kultury bezpieczeństwa mieszkańców objętych badaniami miejscowości?* – wykorzystana zostanie analiza przypadków w odniesieniu do poszczególnych miejscowości.

W pierwszej kolejności zajmiemy się analizą elementów kultury bezpieczeństwa w **miejscowości** oznaczonej symbolem **G** i ich porównanie z kulturą bezpieczeństwa obywateli w **miejscowości L**. Obie miejscowości doświadczyły poważnych sytuacji kryzysowych. Jednak – jak już wspomniano – **miejscowość G** charakteryzuje się **jednym z najniższych wskaźników kultury bezpieczeństwa i słabością SZK**, zaś miejscowość oznaczona symbolem **L** – **najwyższym poziomem kultury bezpieczeństwa i wyraźnie wyższą od większości miejscowości jakością funkcjonowania SZK**. Badania wykazały nie tylko znaczące różnice poziomów kultury bezpieczeństwa obywateli w tych miejscowościach (G – 2,78; L – 3,22), ale także znaczące różnice ocen jakości funkcjonowania SZK w tych miejscowościach (G – 2,24; L – 3,02). **Różnica poziomu kultury bezpieczeństwa między tymi miejscowościami wynosiła więc 0,44, zaś różnica jakości funkcjonowania SZK wynosiła 0,78. Może to wskazywać, że nawet niewielkie zmiany *in plus* kultury bezpieczeństwa podmiotów w danej**

miejsowości mogą wpływać znacząco pozytywnie na jakość funkcjonowania SZK.

Na przykładzie tych dwóch miejscowości (G i L) widać najwyraźniej, w jaki sposób niski poziom kultury bezpieczeństwa obywateli w konkretnej miejscowości może być przysłowiową „kulą u nogi” (miejscowość G), lub – jak w przypadku miejscowości L – kultura bezpieczeństwa może spełniać w wymiarze lokalnym kilka pożytecznych funkcji nie tylko w odniesieniu do SZK, ale także dla integracji mieszkańców i dla rozwoju danej miejscowości. Analizując szczegółowe dane empiryczne z tych miejscowości, które doświadczyły sytuacji kryzysowych, w tym także bogate materiały do analiz jakościowych (materiały z wywiadów i odpowiedzi na pytania otwarte), będziemy poszukiwać odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób tragiczne zdarzenia mogły wpływać – negatywnie lub pozytywnie – na kulturę bezpieczeństwa obywateli w tych miejscowościach i dlaczego w jednej miejscowości (L), mógł to być wpływ pozytywny, zaś w miejscowości oznaczonej symbolem G – sytuacja nie zmieniła się *in plus*, a raczej mógł wystąpić regres kultury bezpieczeństwa obywateli i negatywne oceny SZK?

Tabela 46. Ocena wybranych elementów kultury bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach

Kategorie	Miejscowość G	Miejscowość L	Różnica wskaźników ocen KB
Wartości i normy w odniesieniu do bezpieczeństwa	3,16	3,41	0,25
Wiedza	2,71	3,10	0,39
Sposoby myślenia	2,79	3,12	0,33
Emocje	2,75	3,15	0,40
Sprawność działania	2,67	3,31	0,64
Współpraca	2,77	3,32	0,55
Kultura prawna	2,61	3,16	0,55
Syntetyczny wskaźnik kultury bezpieczeństwa	2,78	3,22	0,44

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Z tabeli 46 wynika, że w większym stopniu decydowały o tym różnice między kulturą prawną w obu miejscowościach (0,55) oraz poziom wiedzy (0,39) i sposobów myślenia (0,33), a także „kwalifikacje emocjonalne” ludzi w tych miastach (0,40) niż różnice między systemami wartości obywateli między tymi miejscowościami (0,25). Jest to spostrzeżenie optymistyczne, jako że postawy i elementy kultury prawnej łatwiej jest doskonalić, niż zmieniać system wartości podmiotów.

Warto zauważyć, że wspomniane wcześniej elementy kultury bezpieczeństwa, a więc splot wiedzy „kwalifikacji” mentalnych i emocjonalnych razem z elementami kultury prawnej wpływał na duże różnice ocen sprawności działania (0,64) i współpracy (0,55) między obywatelami tych miejscowościach w sytuacjach kryzysowych oraz na jakość funkcjonowania w poszczególnych fazach (etapach) zarządzania kryzysowego, tzn. w zakresie *zapobiegania i przygotowania*, ale głównie podczas *reagowania* lokalnego systemu na różne sytuacje kryzysowe. W tym zakresie różnice ocen między tymi miejscowościami są największe i przekraczają jeden stopień w skali szkolnej.

Trzeba podkreślić, że *jakość funkcjonowania systemu ZK* w wymiarze lokalnym można opisywać i oceniać według opisanych w rozdziale teoretycznym kryteriów, takich jak: *sprawność, skuteczność, ekonomiczność i efektywność działania*. Kryteria te powinny być brane pod uwagę nie tylko podczas reagowania, ale także na etapach: *przewidywania i zapobiegania* oraz w trakcie *przygotowywania się* do sytuacji kryzysowych. Wiele wskazuje na to, że *jakość reagowania* uzależniona jest od „odrobienia” na wysokim poziomie zadań związanych z *przewidywaniem i zapobieganiem* oraz *przygotowaniem się* do potencjalnych sytuacji kryzysowych.

Przejdźmy teraz do analizy danych dotyczących **miejscowości oznaczonej symbolem G**. Pomimo tego, że – jak już wspomniano – doświadczyła ona przed kilkunastu laty poważnej sytuacji kryzysowej (tragiczna powódź w 1997 r.), to poziom kultury bezpieczeństwa obywateli w tym mieście jest aktualnie niższy niż w wielu innych miejscowościach, zarówno tych, które doświadczyły sytuacji kryzysowych, jak i pozostałych. Nasuwa się więc pytanie: *jakie mogą być tego przyczyny?*

Zebrane w tabeli 46 dane wskazują, że różnica *in minus* wysokości wskaźników kultury bezpieczeństwa obywateli w tej miejscowości zaczyna się już od „jądra” kultury bezpieczeństwa, czyli od „norm i wartości” związanych z bezpieczeństwem podmiotów (wskaźnik 3,16, przy ogólnym wskaźniku 3,35), przez „poziom wiedzy i sposobów myślenia o bezpieczeństwie” (2,71 przy średniej ocenie 2,94 w innych miejscowościach) i ocenie

„emocjonalnego komponentu postaw” (2,75, przy średniej ocenie w innych miejscowościach 2,92). Najwyraźniej jednak różnice te uwidaczniają się przy ocenie poziomu „kultury prawnej” – w miejscowości G wynosi ona 2,61, przy średniej w innych miejscowościach – 2,90. Nie pozostaje to bez wpływu na ocenę „sprawności działania” obywateli w tej miejscowości w sytuacjach kryzysowych (wskaźnik 2,67, przy średniej cenie sprawności działania w pozostałych miejscowościach – 3,01)

Tabela 47. Porównanie wybranych aspektów zarządzania kryzysowego w wybranych miejscowościach

Oceny	G	L	Różnica ocen SZK
Przygotowania dokumentacji	2,11	3,24	1,13
Kwalifikacji administracji	2,18	2,95	0,77
Kwalifikacji służb	2,62	2,97	0,34
Kwalifikacji obywateli	2,13	2,63	0,50
Przygotowanie sprzętu	2,24	2,93	0,69
Przygotowanie materiałowe	2,17	2,79	0,62
Przygotowanie finansowe	1,89	2,31	0,44
Łączność	2,20	2,99	0,79
Przygotowanie organizacyjne	2,29	2,88	0,59
OGÓLEM (13 kategorii)	2,24	3,02	0,78
Faza zapobiegania	2,36	3,46	1,10
Faza przygotowania	2,31	3,40	1,09
Faza reagowania	2,40	3,53	1,13
Faza odbudowy	2,24	3,24	1,00
OGÓLEM 4 fazy ZK	2,32	3,40	1,08

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Szczegółowa analiza jakościowa materiałów z badań przeprowadzonych w miejscowości G, w tym materiałów z wywiadów i swobodnych wypowiedzi na tzw. pytania otwarte ze strony przedstawicielami różnych grup (administracji, służb i pozostałych obywateli) może wskazywać, że w sytuacjach wystąpienia zagrożeń, takich jak np. powódź, kiedy poziom kultury bezpieczeństwa obywateli jest niski, a straty bardzo wysokie, poziom przeżywanej wtedy traumy przyczynia się do utrwalania, czyli jakby „zamrażania” kultury bezpieczeństwa obywateli na istniejącym wówczas niskim poziomie. Zjawisko to pojawia się, kiedy po takich tragicznych, zaskakujących zdarzeniach nie wyciąga się odpowiednich wniosków i nie podejmuje właściwych działań w sferze psychologicznej, materialnej, organizacyjnej i edukacyjnej. Wraz z upływem czasu pojawia się poczucie bezradności i utraty sensu podejmowania jakichkolwiek działań mających poprawić poziom bezpieczeństwa, także w sferze edukacyjnej. Wiele wskazuje na to, że tak wyglądało to w miejscowości oznaczonej symbolem G, w której – prawdopodobnie – ani lokalne władze, ani pozostali obywatele **nie „odrobili lekcji”** wynikających z tamtej sytuacji kryzysowej. **Działania psychologiczne nie zostały podjęte w zadowalającym stopniu, zaś działania edukacyjne prawdopodobnie zostały potraktowane zbyt formalnie.** Przez kilka lat po tamtych tragicznych zdarzeniach uwaga wszystkich podmiotów skupiona była na przywracaniu „normalnych”, materialnych i organizacyjnych warunków funkcjonowania instytucji i obywateli w tym mieście. Niepokoić może fakt, że po kilkunastu latach poziom poczucia bezpieczeństwa obywateli w miejscowości G jest jednym z najniższych spośród miejscowości objętych badaniami, podobnie jak poziom kultury bezpieczeństwa i jakość funkcjonowania SZK.

Mówiąc o działaniach edukacyjnych, warto na to spojrzeć szerzej, także przez pryzmat oddziaływania mediów. Jeśli występujące wówczas w miejscowości G, a także w wielu innych miejscowościach tragiczne zdarzenie nazywano „powodzią stulecia”, czasami nawet „powodzią tysiąclecia”, to w świadomości ludzi pojawiała się i dotychczas utrzymuje myśl, że następna powódź będzie za 100 czy 1000 lat. Dlatego – między innymi – w miejscowości tej częściej niż w innych można spotkać wypowiedzi „jakoś to będzie”, „co ma być, to i tak będzie” itp. Taki stan świadomości w połączeniu z niskim poziomem kultury prawnej nie sprzyja podejmowaniu działań służących doskonaleniu SZK, a pośrednio także SBN. Przykład miejscowości G, ale także kilku innych może wskazywać, że społeczności te doświadczają swoistej „situacji patowej” między niskim poziomem kultury bezpieczeństwa a niską jakością funkcjonowania SZK. Ewentualne wy-

siłki służące doskonaleniu SZK w tej miejscowości bez wyczerpanej pracy na rzecz podniesienia poziomu kultury bezpieczeństwa wszystkich podmiotów, a szczególnie przedstawicieli administracji i pozostałych obywateli, nie muszą zakończyć się powodzeniem. Nie można bowiem wykluczyć, że stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa administracji w tej miejscowości jest głównym, dysfunkcyjnym czynnikiem przyczyniającym się do istnienia scharakteryzowanej wyżej „sytuacji patowej”. Od administracji więc powinno się zacząć pracę nad podniesieniem poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli w tym mieście.

3. W poszukiwaniu zależności między kulturą bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami a jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym

3.1. Jeden z możliwych sposobów poszukiwania zależności

W perspektywie prakseologicznej kultura bezpieczeństwa stanowi bardziej lub mniej rozbudowany system wzorów ludzkich zachowań i działań. System ów w sposób zasadniczy determinuje praktykę kreowania pożądanego stanu bezpieczeństwa określonych podmiotów, jak również możliwego reagowania na zaistniałe zagrożenia wraz z przywracaniem należytej równowagi. Zrealizowane badania dostarczyły danych, które nie tylko egzemplifikują, ale i w wielu obszarach potwierdzają tę metodologiczną konstatację. Przeprowadzona poniżej analiza objęła trzy zasadnicze sytuacje przejawiania się kultury bezpieczeństwa – stan normalny, (bezkryzysowy), stan reagowania kryzysowego oraz stan przywracania naruszonego *equilibrium* – czyli odbudowy.

Analizę zasygnalizowanych w tytule rozdziału zależności dokonano według trzech zasadniczych procedur. Po pierwsze, w drodze krostabulowania odpowiednich pytań merytorycznych z wybranymi zmiennymi merytorycznymi (strefa i środowisko badanych w przyjętych konfiguracjach). Po drugie, krostabulując (w tym również korelując) ze sobą same pytania merytoryczne, odpowiednio dobrane. Po trzecie wreszcie, wymagane analizy można także przeprowadzić na podstawie przyjętych wyznaczników kultury bezpieczeństwa badanych respondentów i środowisk, w których żyją. Do analizy interesujących nas zależności przyjęte zostały więc następujące pytania ankietowe, jako pytania wskaźnikowe kultury bezpieczeństwa badanych podmiotów:

- a) *Czy interesuje się Pani/Pan problemami bezpieczeństwa?* (pytanie ankietowe nr 5);
- b) *Niektórzy ludzie starają się przewidywać to, co może w przyszłości nastąpić i przygotowują się do tego. Inni uważają, że to nie ma sensu. Do której grupy zaliczy Pani/Pan siebie?* (pytanie ankietowe nr 29);
- c) *Czy w Pana/Pani miejscowości istnieje dobre współdziałanie ludzi w sytuacjach trudnych, kryzysowych?* (pytanie ankietowe nr 37);
- d) *Jak ocenia Pani/Pan sprawność współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych?* (pytanie ankietowe nr 39);
- e) *Czy często zdarza się Pani/Panu poszukiwać nowych pomysłów, żeby poprawić poziom bezpieczeństwa: innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania* (pytanie ankietowe nr 41.3);
- f) *W jaki sposób człowiek powinien zapewniać sobie bezpieczeństwo?* (pytanie ankietowe nr 42).

Wyspecyfikowane pytania sytuują się w dwóch wymiarach: indywidualistycznym (a, b, e i f) oraz wspólnotowym (c i d), co pozwala na całościowe ujęcie społecznej płaszczyzny kultury bezpieczeństwa badanych. Odnoszą się one wyłącznie do normatywno-aksjologicznego aspektu kultury bezpieczeństwa w ujęciu subiektywnym, co zrozumiałe w przypadku badań ankietowych.

Całość dokonanych w tym punkcie analiz została ustrukturyzowana w cztery zasadnicze dziedziny: a) społeczne i kulturowe wyznaczniki oceny funkcjonowania lokalnego Systemu Zarządzania Kryzysowego, b) społeczne i kulturowe wyznaczniki ocen zapobiegania zagrożeniom i sytuacjom kryzysowym, c) społeczne i kulturowe wyznaczniki ocen przewidywania możliwych zagrożeń, d) społeczne i kulturowe wyznaczniki ocen przygotowania się do działań w sytuacjach kryzysowych.

3.1.1. Społeczne i kulturowe wyznaczniki oceny funkcjonowania lokalnego systemu zarządzania kryzysowego

Analizę rozpoczniemy od uwarunkowań ogólnej oceny funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w „małej ojczyźnie” badanych (pytanie kwestionariuszowe nr 17). Jak wynika z tabeli 48 oceny tej w zasadzie nie różnicuje wyszczególniona w badaniach strefa – kryzysowa bądź niekryzysowa, co może być pewnego rodzaju zaskoczeniem. Wprawdzie oceny są nieznacznie lepsze w strefie niekryzysowej (co wydaje się rzeczą poniekąd oczywistą, gdyż realna sytuacja kryzysu jest naturalnym weryfikatorem sprawności systemu, obnażającym jego niedomagania, a poza tym

źródłem naturalnego dyskomfortu ludzi w nią uwikłanych), ale jest to różnica śladowa, mieszcząca się w granicach błędu statystycznego.

Tabela 48. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według wyszczególnionych stref

Zmienna różni- cująca: strefa	Ocena				
	Bardzo do- bra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna*	Trudno powiedzieć
1) Kryzysowa	6,0%	23,3%	23,3%	8,6%	38,5%
2) Niekryzysowa	7,0%	24,6%	24,6%	7,0%	36,0%
Ogółem	6,5%	23,9%	23,9%	7,9%	37,4%**

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* W kafeterii kwestionariuszowej kategoria ta była sformułowana następująco: „nie działa”.

** Rubryki tabel ukazują rzeczywiste wyniki krostabulacji zmiennych merytorycznych.

Tabele nie bilansują się do 100% z uwagi na niewielkie odsetki braków wskazań, które w tabelach nie zostały uwzględnione z uwagi na ich znikomą wartość interweniującą (rzędu 0,5-1%). W całym tekście danego punktu przyjęto zasadę bezpośredniego przenoszenia danych z wyliczonych statystyk bez ich jakiegokolwiek retuszowania, wynikającego choćby z potrzeby bilansowania danych.

Wszystkie prezentowane tabele mają charakter autorski, co nie będzie jednak odnotowywane w poszczególnych przypadkach z uwagi na oczywistość ich autorstwa, a także oszczędność przestrzeni tekstu.

Bardziej zróżnicowanych zależności dostarczyła zmienna „środowiska”, które reprezentują badani. Tabela 49 jednoznacznie wskazuje, iż najbardziej przychylnie funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” oceniają radni i przedstawiciele administracji samorządowej; najbardziej krytycznie natomiast – przedstawiciele służb, które można określić mianem „antykryzysowych” (straż pożarna, straż miejska, policja). Ich wyostrzony krytycyzm bierze się przede wszystkim z merytorycznych kompetencji, znawstwa problemu. Z tej grupy częściej niż co dziesiąty badany wskazywał, iż system po prostu „nie działa”. Jednocześnie kategorią respondentów najslabiej zorientowaną w tej dziedzinie są zwykli mieszkańcy, co raczej nie powinno budzić zdziwienia.

Tabela 49. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według wyszczególnionych środowisk⁶²

Zmienna różnicująca: środowisko	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Administracja samorządowa	10,3%	25,9%	24,1%	5,2%	33,9%
2) Radni	15,4%	30,8%	18,5%	6,2%	29,2%
3) Służby	3,0%	24,4%	28,4%	11,2%	32,5%
4) Zwykli obywatele	5,5%	22,4%	22,7%	7,8%	41,0%
Ogółem	6,5%	23,9%	23,3%	7,9%	37,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Prezentując powyższe dane w innej konfiguracji, można stwierdzić, iż nieco bardziej przychylne oceny formułują przedstawiciele szeroko rozumianej administracji (pracownicy urzędów, radni i służby). Na tym tle gorsze oceny prezentują „zwykli” obywatele, co widać w tabeli usytuowanej poniżej.

Tabela 50. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według środowisk w ujęciu dychotomicznym

Zmienna różnicująca: środowisko	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Administracja ogółem	7,8%	25,9%	25,2%	8,0%	32,6%
2) Zwykli obywatele	5,5%	22,4%	22,7%	7,8%	41,0%
Ogółem	6,5%	23,9%	23,3%	7,9%	37,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

⁶² W celu zwiększenia komunikatywności tabel, najbardziej charakterystyczne dane zostały podkolorowane według następującego schematu: najwyższe odsetki merytoryczne – kolorem **zielonym**, najniższe – kolorem **żółtym**, najwyższe zaś dotyczą braku stanowiska (np. „trudno powiedzieć”) – kolorem **niebieskim**.

Analizowane powyżej środowiska można dodatkowo zróżnicować według wyszczególnionych na początku stref. Ta zmienna pokazuje nieco inne akcenty formułowanych ocen, przy zachowaniu ich ogólnej walidacji. Jak ukazano w tabeli 51, w porównaniu do zwykłych obywateli, administracja wyraźnie lepiej ocenia funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w strefie kryzysowej na poziomie oceny dobrej (26,4% do 19,5%), natomiast w strefie niekryzysowej na poziomie oceny bardzo dobrej (11,3% do 5,1%). Jednocześnie, „zwykli” obywatele przejawiają większe niezdecydowanie w swych ocenach w strefie kryzysowej (44,2% do 38,5%).

Tabela 51. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według dychotomicznych środowisk ze strefy kryzysowej i niekryzysowej

Zmienna różnicująca: <i>środowisko strefy kryzysowej</i>	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Administracja ogółem	6,1%	26,4%	24,7%	8,8%	33,6%
2) Zwykli obywatele	6,0%	19,5%	21,5%	8,4%	44,2%
<i>środowisko strefy niekryzysowej</i>					
1) Administracja ogółem	11,3%	24,8%	26,2%	6,4%	30,5%
2) Zwykli obywatele	5,1%	24,7%	23,7%	7,4%	38,5%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analizę funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego można także przeprowadzić na podstawie przyjętych wyznaczników kultury bezpieczeństwa badanych (wyeksponowanych na początku opisywanego punktu). Przeprowadzona analiza statystyczna wykazała, iż statystycznie istotna zależność wystąpiła tylko w odniesieniu do pytania o sprawność współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych (pytanie d). Współczynnik korelacji Pearsona posiadał w tym przypadku wartość $r = 0,214$, co wskazuje na niską, ale wyraźną korelację. Przyczyną braku korelacji w przypadku pozostałych pytań jest nieproporcjonalny rozkład odpowiedzi (co przede wszystkim może wynikać z niepełnych kompetencji merytorycznych odpowiadających na dane pytania, czego wyraźnym symptomem jest znaczna liczba wskazań na „trudno powiedzieć”). Dla zilustrowania zależności niektórych odpowiedzi, które jednak w wielu cząstkowych obszarach są godne

uwagi, przedstawione zostaną poniżej tabele korelacyjne, z ukazaniem – dla większej czytelności – bezwzględnej liczby wskazań (w nawiasach).

Jak ukazuje tabela 52, mimo braku całościowej korelacji, nietrudno dostrzec wspólny rdzeń – najwięcej osób z umiarkowanym zainteresowaniem problemami bezpieczeństwa jednocześnie umiarkowanie pozytywnie ocenia funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego. Nie można przy tym nie odnotować, iż na tym poziomie zainteresowania zdecydowanie największy odsetek badanych nie był w stanie dokonać oceny systemu (ponad połowa całego odsetka wybierających kategorię „trudno powiedzieć”).

Tabela 52. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a stopień zainteresowania problemami bezpieczeństwa

Stopień zainteresowania	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak, bardzo	34,4% (22)	16,9% (40)	18,7% (44)	21,8% (17)	9,9% (37)
2) Raczej tak	50,0% (32)	62,4% (148)	59,1% (139)	47,4% (37)	51,2% (191)
3) Raczej nie	4,7% (3)	14,8% (35)	16,2% (38)	19,2% (15)	25,2% (94)
4) Nie	7,8% (5)	2,1% (5)	2,1% (5)	10,3% (8)	6,7% (25)
5) Trudno powiedzieć	3,1% (2)	3,8% (9)	3,8% (9)	1,3% (1)	7,0% (26)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Uwzględniając ten element postawy badanych wobec możliwej przyszłości (w kontekście kształtowania własnego bezpieczeństwa), nietrudno zauważyć, iż dwie najbardziej konstruktywne „postawy” w najsilniejszym stopniu korelują z umiarkowanie pozytywną oceną funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego, co ukazuje tabela 53. Tu również tym dwóm „postawom” towarzyszy największy odsetek niebędących w stanie dokonać oceny (326 badanych, co stanowi ponad 1/3 całej próby). Jest to istotny wskaźnik kultury bezpieczeństwa badanych.

Tabela 53. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a postawa badanych wobec możliwej przyszłości

Prezentowana postawa	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) <i>Często</i> myślę o przyszłości i staram się przewidywać to, co może się zdarzyć oraz w miarę możliwości przygotowywać się do tego	60,3% (38)	51,1% (119)	45,6% (108)	44,9% (35)	38,2% (142)
2) <i>Czasami</i> zdarza mi się myśleć o przyszłości i w miarę możliwości przygotowywać się do tego	28,6% (18)	44,6% (104)	49,8% (118)	35,9% (28)	49,5% (184)
3) <i>Nigdy</i> się nad tym nie zastanawiałam/em	3,2% (2)	2,6% (6)	2,5% (6)	7,7% (6)	6,7% (25)
4) To nie ma sensu	3,2% (2)	0,4% (1)	0,8% (2)	5,1% (4)	1,6% (6)
5) Trzeba żyć dniem dzisiejszym	4,8% (3)	1,3% (3)	1,3% (3)	6,4% (5)	4,0% (15)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 54 ukazuje właściwość zarejestrowaną już w tabeli 50, choć o mniejszej intensywności. Najwięcej osób z umiarkowaną oceną współdziałania ludzi danej miejscowości w sytuacjach trudnych jednocześnie umiarkowanie pozytywnie ocenia funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego. Tu również temu poziomowi wskazań towarzyszy największy odsetek badanych niebędących w stanie dokonać jakiegokolwiek oceny merytorycznej.

Tabela 54. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena współdziałania ludzi danej miejscowości w sytuacjach trudnych

Występowanie współdziałania	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak, bardzo	35,3% (12)	17,0% (26)	13,6% (20)	17,0% (8)	7,8% (12)
2) Raczej tak	55,9% (19)	66,7% (102)	67,3% (99)	36,2% (17)	51,9% (80)
3) Raczej nie	5,9% (2)	5,9% (9)	9,5% (14)	25,5% (12)	14,9% (23)
4) Nie	0,0% (0)	3,3% (5)	2,7% (4)	4,3% (2)	3,2% (5)
5) Trudno powiedzieć	2,9% (1)	7,2% (11)	6,8% (10)	17,0% (8)	22,1% (34)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Z tabeli 55 odczytać można wyraźną korelację pozytywną, dodatnią – im bardziej pozytywna ocena sprawności współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych, tym bardziej pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego⁶³. Tym razem braki oceny rozłożyły się w innej jak dotąd konfiguracji – na przecięciu z kategorią „zadowolająco”, ale także „trudno powiedzieć”.

Tabela 55. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena sprawności współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych

Ocena sprawności współdziałania	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająco	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Bardzo dobrze	43,1% (28)	9,9% (23)	4,3% (10)	6,4% (5)	1,6% (6)
2) Dobrze	36,9% (24)	57,9% (135)	34,6% (80)	20,5% (16)	20,8% (76)
3) Zadowolająco	10,8% (7)	24,9% (58)	53,2% (123)	30,8% (24)	34,7% (127)
4) Bardzo krytycznie	3,1% (2)	1,3% (3)	2,2% (5)	24,4% (19)	10,7% (39)
5) Brak zdania	6,2% (4)	6,0% (14)	5,6% (13)	17,9% (14)	32,2% (118)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 56 ukazuje całkiem nową właściwość – umiarkowanie pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego usytuowała się niejako „okrakiem” na umiarkowanej częstotliwości („często” i „raczej rzadko”) poszukiwania nowych pomysłów na poprawę poziomu bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania. W tym przypadku największy odsetek badanych, którzy nie byli w stanie dokonać oceny, skupił się w obrębie niskiej oceny częstotliwości poszukiwania nowych pomysłów na poprawę poziomu bezpieczeństwa.

Ostatnim pytaniem wskaźnikowym, poddanym korelacji z omawianą kwestią, było: *W jaki sposób człowiek powinien zapewniać sobie bezpieczeństwo?* Ma ono charakter komponentowy i zawiera szereg uszczegółowień, określających podstawowe orientacje (strategie) zapewniania sobie bezpieczeństwa (co zbiorczo przedstawione zostanie w dalszej części spr-

⁶³ Jak już sygnalizowaliśmy na wstępie, współczynnik korelacji miał wartość 0,214.

wozdania). Poniżej dokonamy analizy związku poszczególnych orientacji z oceną funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w „małej ojczyźnie” badanych.

Tabela 56. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a poszukiwanie nowych pomysłów na poprawę poziomu bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania

Częstotliwość poszukiwania	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowalająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Bardzo często	11,1% (7)	6,0% (14)	3,0% (7)	6,4% (5)	1,9% (7)
2) Często	36,5% (23)	35,2% (82)	31,5% (74)	30,8% (24)	17,9% (66)
3) Raczej rzadko	31,7% (20)	39,9% (93)	44,7% (105)	34,6% (27)	42,1% (155)
4) Rzadko	17,5% (11)	11,6% (27)	13,6% (32)	20,5% (16)	25,3% (93)
5) Trudno powiedzieć	3,2% (2)	7,3% (17)	7,2% (17)	7,7% (6)	12,8% (47)

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Z tabeli 57 wynika, że umiarkowanie pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego bezpośrednio wiąże się z oczekiwaniem na skuteczność służb kryzysowych, jako sposobu zapewnienia swego bezpieczeństwa. W dalszej, syntetyzującej części to nastawienie będzie określane **orientacją oczekująco-instytucjonalną**. Jak widać w tabeli, przedstawicielom tej orientacji (310 badanych!) najtrudniej było dokonać oceny systemu.

Analogiczna zależność odnosi się do samodzielnego podejmowania odpowiednich działań i liczenia na własne siły, jako sposobu zapewnienia swego bezpieczeństwa (tabela 58). Główny akcent przesunął się tu jednak na kategorię „raczej tak”. (W dalszej analizie to nastawienie będzie określane **orientacją indywidualistyczną**). Również w obrębie tej orientacji największy odsetek badanych nie był w stanie dokonać oceny.

Tabela 57. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a oczekiwanie na skuteczność służb, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa

Oczekiwanie działania służb	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	61,5% (40)	47,0% (110)	37,4% (88)	45,5% (35)	43,3% (161)
2) Raczej tak	24,6% (16)	43,2% (101)	45,5% (107)	37,7% (29)	40,1% (149)
3) Raczej nie	9,2% (6)	6,8% (16)	12,8% (30)	5,2% (4)	10,2% (38)
4) Nie	3,1% (2)	0,9% (2)	2,6% (6)	10,4% (8)	3,5% (13)
5) Trudno powiedzieć	1,5% (1)	2,1% (5)	1,7% (4)	1,3% (1)	3,0% (11)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 58. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a samodzielne podejmowanie odpowiednich działań i liczenie na własne siły, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa

Samodzielne działania	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	35,4% (23)	34,7% (82)	32,5% (77)	44,7% (34)	29,8% (111)
2) Raczej tak	38,5% (25)	47,5% (112)	51,5% (122)	35,5% (27)	48,4% (180)
3) Raczej nie	18,5% (12)	13,1% (31)	11,8% (28)	15,8% (12)	14,5% (54)
4) Nie	3,1% (2)	0,4% (1)	1,3% (3)	1,3% (1)	2,7% (10)
5) Trudno powiedzieć	4,6% (3)	4,2% (10)	3,0% (7)	2,6% (2)	4,6% (17)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Powyżej zarejestrowana właściwość nabiera jeszcze większej wyrazistości w przypadku zabiegania o pomoc innych ludzi przy niezaprzestaniu własnych działań, jako sposobu zapewnienia swego bezpieczeństwa (tabela 59). Tutaj wyraźnie umiarkowanie pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” deter-

minowana jest stanowiskiem wyrażonym kategorią „raczej tak”. W dalszej analizie to nastawienie będzie określane **orientacją aktywistyczną**. W obrębie tej jednej kategorii sytuuje się największy chyba – w odniesieniu do wszelkich innych tabel – odsetek badanych wstrzymujących się od oceny.

Tabela 59. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a zabieganie o pomoc innych ludzi, nie zaprzestając własnych działań, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa

Zabieganie o pomoc i własna aktywność	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadawalająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	29,7% (19)	14,2% (33)	15,9% (37)	19,7% (15)	14,7% (54)
2) Raczej tak	50,0% (32)	59,5% (138)	56,7% (132)	50,0% (38)	56,4% (207)
3) Raczej nie	7,8% (5)	19,0% (44)	18,0% (42)	17,1% (13)	15,3% (56)
4) Nie	6,3% (4)	2,2% (5)	6,4% (15)	9,2% (7)	6,5% (24)
5) Trudno powiedzieć	6,3% (4)	5,2% (12)	3,0% (7)	3,9% (3)	7,1% (26)

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Dane w tabeli 60 charakteryzuje najbardziej równomierna dyspersja wskazań, a poza tym główny akcent przesuwają się poza granice akceptacji prezentowanej orientacji. Widzimy tu, że umiarkowanie pozytywną ocenę funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” formułują w większości ci badani, którzy nie akceptują „kupowania” bezpieczeństwa – korzystania z pomocy wyspecjalizowanych agencji, jako sposobu zapewnienia swego bezpieczeństwa. Takiej postawie towarzyszy największe niezdecydowanie w formułowaniu oceny. W dalszej analizie to nastawienie będzie określane **orientacją komercyjną**.

Dane w tabeli 61 pozwalają wrócić do wcześniejszego układu zależności. Widzimy tu, iż umiarkowanie pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” determinowana jest umiarkowaną akceptacją podejmowania działań na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu i w ten sposób kreowania własnego bezpieczeństwa. W dalszej analizie nastawienie to będzie określane **orientacją wspólnotową**. Poziomowi temu towarzyszy duży odsetek uchylających się od oceny.

Tabela 60. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a orientacja na korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji („kupowanie” bezpieczeństwa), jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa

Skłonność do „zakupu” bezpieczeństwa	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	6,3% (4)	7,9% (18)	3,9% (9)	6,7% (5)	3,5% (13)
2) Raczej tak	26,6% (17)	23,1% (53)	23,2% (54)	21,3% (16)	21,2% (78)
3) Raczej nie	21,9% (14)	37,1% (85)	41,6% (97)	29,3% (22)	33,4% (123)
4) Nie	31,3% (20)	20,1% (46)	19,7% (46)	30,7% (23)	25,8% (95)
5) Trudno powiedzieć	14,1% (9)	11,8% (27)	11,6% (27)	12,0% (9)	16,0% (59)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 61. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu i w ten sposób kreowanie własnego bezpieczeństwa

Działania na rzecz bezpieczeństwa innych	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	23,4% (15)	14,3% (33)	11,9% (28)	12,0% (9)	13,0% (48)
2) Raczej tak	50,0% (32)	56,5% (130)	55,9% (132)	53,3% (40)	48,2% (178)
3) Raczej nie	12,5% (8)	16,5% (38)	19,1% (45)	16,0% (12)	15,4% (57)
4) Nie	4,7% (3)	1,3% (3)	4,2% (10)	9,3% (7)	4,9% (18)
5) Trudno powiedzieć	9,4% (6)	11,3% (26)	8,9% (21)	9,3% (7)	18,4% (68)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Jeszcze bardziej wyrazistą zależność widzimy w tabeli 62. Tutaj skłonność do wykorzystywania wszelkich możliwych legalnych środków w celu kształtowania własnego bezpieczeństwa jednoznacznie determinuje pozytywną ocenę funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie”. Nastawienie to będziemy określać **orientacją legalistyczną**. W obrębie tej orientacji sytuuje się również duża grupa niezdecydowanych w ocenie.

Tabela 62. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a wykorzystywanie wszelkich możliwych legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa

Wykorzystywanie wszelkich możliwych legalnych środków	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	46,0% (29)	32,3% (75)	30,9% (73)	33,3% (25)	33,6% (124)
2) Raczej tak	42,9% (27)	58,6% (136)	57,2% (135)	54,7% (41)	49,1% (181)
3) Raczej nie	6,3% (4)	2,6% (6)	6,8% (16)	8,0% (6)	6,5% (24)
4) Nie	0,0% (0)	1,3% (3)	2,1% (5)	1,3% (1)	2,4% (9)
5) Trudno powiedzieć	4,8% (3)	5,2% (12)	3,0% (7)	2,7% (2)	8,4% (31)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 63 stanowi niejako lustrzane odbicie tabeli poprzedniej. Widzimy tu, iż pozytywną ocenę funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” formułują głównie ci badani, którzy nie akceptują tzw. „wolnej amerykanki” w procesie kształtowania własnego bezpieczeństwa, czyli wykorzystywania wszelkich środków – legalnych bądź nielegalnych. Orientację tę nazwiemy „wszystkie chwyt dozwolone”.

Tabela 63. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a wykorzystywanie wszelkich legalnych bądź nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa

Wykorzystywanie wszelkich – legalnych i nielegalnych środków	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowalająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Tak	6,2% (4)	7,0% (16)	8,5% (20)	10,5% (8)	4,7% (17)
2) Raczej tak	13,8% (9)	16,5% (38)	21,4% (50)	26,3% (20)	15,2% (55)
3) Raczej nie	30,8% (20)	29,6% (68)	32,9% (77)	30,3% (23)	32,5% (118)
4) Nie	41,5% (27)	37,0% (85)	29,1% (68)	25,0% (19)	32,2% (117)
5) Trudno powiedzieć	7,7% (5)	10,0% (23)	8,1% (19)	7,9% (6)	15,4% (56)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Podsumowując przedstawione powyżej analizy, spróbujemy sprawdzić je do wspólnej płaszczyzny, opierając się wyłącznie na odsetkach pozytywnego stosunku badanych do wyszczególnionych orientacji – strategii zapewnienia własnego bezpieczeństwa. Jak widzimy w tabeli 64, do najbardziej powszechnych orientacji kształtowania własnego bezpieczeństwa należy oczekująco-instytucjonalna, indywidualistyczna i legalistyczna. Przejawia ją średnio co drugi badany. Do najmniej rozpowszechnionych orientacji należą dwie inne, tzn. – komercyjna i „wszystkie chwytły dozwolone”. Pozostałe dwie – aktywistyczna i wspólnotowa, sytuują się na mniej więcej równym (średnim, choć bliżej wyższego) poziomie.

Z tabeli 64 tej wynika ponadto, iż przedstawiciele wszystkich orientacji w największym zakresie oceniają na poziomie dobrym i zadowalającym funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie”. Ponadto trzeba odnotować, iż we wszystkich orientacjach przeważają oceny umiarkowane pozytywne. Ocenę negatywną SZK formułuje średnio co czwarty przedstawiciel poszczególnych orientacji.

Tabela 64. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a orientacja wobec sposobu kształtowania własnego bezpieczeństwa

Orientacja wobec kształtowania własnego bezpieczeństwa	Ocena			
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna
1) Oczekująco-institutionalna – 52,6%*	5,6%**	21,1%	19,5%	6,4%
2) Indywidualistyczna – 50,2%	4,8%	19,4%	19,9%	6,1%
3) Aktywistyczna – 44,4%	5,1%	17,1%	16,9%	5,3%
4) Komercyjna – 17,6%	2,1%	7,1%	6,3%	2,1%
5) Wspólnotowa – 41,9%	4,7%	16,3%	16,0%	4,9%
6) Legalistyczna – 47,1%	5,6%	14,1%	20,8%	6,6%
7) „Wszystkie chwyt dozwolone” – 16,5%	1,3%	5,4%	7,0%	2,8%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Odsetki te oznaczają zakres poszczególnych orientacji w całej próbie.

** Odsetki zostały wyliczone na podstawie liczby wskazujących dwie kategorie pozytywne („tak” i „raczej tak”) poszczególnych orientacji, w odniesieniu do N (1001 badanych).

Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” pozytywnie koreluje także z oceną poziomu bezpieczeństwa w naszym kraju (pytanie ankietowe nr 8 – kategorie 6 i 8) w dwóch zasadniczych zakresach – bezpieczeństwa publicznego oraz ogólnie w zakresie zarządzania kryzysowego. Jak ukazuje tabela 65, pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w „małej ojczyźnie” wiąże się z umiarkowaną oceną bezpieczeństwa publicznego w całym kraju. Z tym poziomem oceny wiąże się także największy odsetek niezdecydowanych w ocenie. Współczynnik korelacji Pearsona osiągnął wartość 0,115 (korelacja słaba).

Podobna zależność wystąpiła w przypadku oceny poziomu bezpieczeństwa w naszym kraju ogólnie w odniesieniu do zarządzania kryzysowego (tabela 66). Tutaj z kolei, współczynnik korelacji Pearsona osiągnął znacznie wyższą wartość 0,279 (korelacja niska).

Tabela 65. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena bezpieczeństwa publicznego w naszym kraju

Poziom bezpieczeństwa	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Nie ma żadnych obaw	1,5% (1)	3,4% (8)	0,9% (2)	4,0% (3)	2,7% (10)
2) Nie ma większych obaw	44,6% (29)	43,8% (102)	46,6% (109)	20,0% (15)	34,8% (128)
3) Istnieją zagrożenia	38,5% (25)	41,6% (97)	38,5% (90)	34,7% (26)	42,9% (158)
4) Istnieją bardzo poważne zagrożenia	13,8% (9)	7,7% (18)	11,5% (27)	37,3% (28)	13,0% (48)
5) Trudno powiedzieć	1,5% (1)	3,4% (8)	2,6% (6)	4,0% (3)	6,5% (24)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 66. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena bezpieczeństwa w naszym kraju w zakresie zarządzania kryzysowego

Poziom bezpieczeństwa	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Nie ma żadnych obaw	17,2% (11)	6,9% (16)	2,1% (5)	5,3% (4)	2,5% (9)
2) Nie ma większych obaw	57,8% (37)	52,8% (122)	42,3% (99)	25,0% (19)	33,7% (121)
3) Istnieją zagrożenia	12,5% (8)	26,4% (61)	40,2% (94)	32,9% (25)	28,1% (101)
4) Istnieją bardzo poważne zagrożenia	4,7% (3)	4,8% (11)	9,4% (22)	28,9% (22)	10,9% (39)
5) Trudno powiedzieć	7,8% (5)	9,1% (21)	6,0% (14)	7,9% (6)	24,8% (89)

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w „małej ojczyźnie” w istotnym stopniu wiąże się także z deklaracją, iż bezpieczeństwo zwykłego człowieka zależy przede wszystkim od jego mentalności – przezorności, przewidywania, zapobiegania itp. (pytanie ankietowe nr 48.4). Ponad połowa (55,6%) składających taką deklarację pozytywnie oce-

niała funkcjonowanie tego systemu. Wspomnieć także należy, iż 37% badanych nie posiadało zdania na ten temat.

Jako płaszczyznę dokonywanych analiz, przyjmijmy teraz pewność respondenta, że może on liczyć na określone wsparcie, pomoc wyszczególnionych służb i struktur reagowania kryzysowego w przypadku, gdyby znalazł się w sytuacji trudnej, niebezpiecznej (pytanie ankietowe nr 9). Jak wynika z tabeli 67, pewność ta jest stosunkowo silnie związana z zainteresowaniem problemami bezpieczeństwa (wg średniej warzonej rzędu 74%).

Jak wynika z danych w tabeli 67, najbardziej powszechna zależność odnosi się do umiarkowanie pozytywnej oceny zainteresowania (kategoria „raczej tak”). Zależność ta najsilniej przejawia się w odniesieniu do Systemu Zarządzania Kryzysowego jako całości. Zależność ta będzie się jeszcze nieraz powtarzała w naszych analizach.

Tabela 67. Stopień zainteresowania problemami bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena zainteresowania:				
	Tak, bardzo	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	24,5%	50,9%	17,0%	3,8%	3,8%
2) Straż Pożarna	19,8%	56,0%	15,6%	4,1%	4,5%
3) Straż Miejska	11,5%	58,7%	16,3%	8,7%	4,8%
4) Policja	19,1%	55,3%	16,6%	5,0%	4,0%
5) Służba zdrowia	18,9%	53,3%	17,8%	5,9%	4,1%
6) System Zarządzania Kryzysowego	28,2%	55,6%	10,3%	2,6%	3,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Kolejną kwestią (tabela 68) było powiązanie rozpatrywanego zagadnienia z postawą wobec możliwej przyszłości. Chodzi o myślenie o niej i przygotowywanie się „na nowe”. Ogólna zależność jest tu jeszcze silniejsza niż powyżej przedstawiona. We wszystkich przypadkach dotyczyło to powyżej 90% respondentów. Tutaj z kolei silna „postawa” pozytywna ogólnie równoważy się z umiarkowaną.

Tabela 68. Postawa wobec możliwej przyszłości a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Prezentowana „postawa”				
	<i>Często</i> myślę o przyszłości i staram się przewidywać to, co może się zdarzyć, oraz w miarę możliwości przygotowywać się do tego	<i>Czasami</i> zdarza mi się myśleć o przyszłości i w miarę możliwości przygotowywać się do tego	<i>Nigdy</i> się nad tym nie zastanawiałam/em	To nie ma sensu	Trzeba żyć dniem dzisiejszym
1) Administracja	55,8%	36,5%	0,0%	1,9%	5,8%
2) Straż Pożarna	45,2%	46,4%	5,0%	1,0%	2,4%
3) Straż Miejska	41,3%	49,0%	3,8%	1,9%	3,8%
4) Policja	45,7%	45,7%	4,4%	1,5%	2,7%
5) Służba zdrowia	45,0%	44,4%	5,3%	1,2%	4,1%
6) System Zarządzania Kryzysowego	56,9%	39,7%	0,9%	0,0%	2,6%

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Podobną do przedstawionych powyżej zależność prezentuje tabela 69, która z kolei ukazuje zależność z pozytywną oceną współdziałania ludzi. Tu również najbardziej powszechna zależność dostrzegana jest między umiarkowanie pozytywną oceną współdziałania (kategoria „raczej tak”), a oceną Systemu Zarządzania Kryzysowego jako całości. Korelacja ta jest najsłabsza w odniesieniu do oceny służby zdrowia.

Przejdźmy teraz do krostabulacji z pytaniem: *W jaki sposób człowiek powinien zapewniać sobie bezpieczeństwo?* Poniżej dokonano analizy związku poszczególnych jego komponentów (odpowiadających wyszczególnionym już orientacjom/strategiom zapewniania sobie bezpieczeństwa) z nastawieniem wobec służb i struktur reagowania kryzysowego. Jak ukazuje tabela 70, pozytywne nastawienie badanych wobec tych służb i struktur wyraźnie jest związane z oczekiwaniem, iż służby te skutecznie zapewnią im osobiste bezpieczeństwo. Najsilniejsza zależność występuje w odniesieniu do Systemu Zarządzania Kryzysowego – ogólnie biorąc (92%), relatywnie słabsza – z administracją (85%).

Tabela 69. Ocena współdziałania ludzi danej miejscowości w sytuacjach trudnych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena współdziałania ludzi (w założeniu dobrego)				
	Tak, bardzo	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	20,7%	62,1%	6,9%	0,0%	10,3%
2) Straż Pożarna	16,9%	60,5%	7,8%	3,0%	11,7%
3) Straż Miejska	21,4%	60,7%	3,6%	1,8%	12,5%
4) Policja	16,6%	59,8%	8,3%	3,3%	12,0%
5) Służba zdrowia	15,7%	55,4%	13,3%	1,2%	14,5%
6) System Zarządzania Kryzysowego	30,8%	55,4%	4,6%	1,5%	7,7%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 70. Oczekiwanie na skuteczność służb jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Oczekiwanie działania służb				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	45,3%	39,6%	15,1%	0,0%	0,0%
2) Straż Pożarna	46,6%	41,8%	8,6%	1,2%	1,9%
3) Straż Miejska	49,0%	42,3%	6,7%	1,0%	1,0%
4) Policja	46,1%	43,4%	8,0%	1,0%	1,5%
5) Służba zdrowia	52,6%	36,8%	8,8%	0,6%	1,2%
6) System Zarządzania Kryzysowego	46,6%	45,8%	5,9%	1,7%	0,0%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Również wyraźny związek zachodzi z orientacją na samodzielne podejmowanie odpowiednich działań i liczenie na własne siły, jako sposobów zapewnienia swego bezpieczeństwa (tabela 71). Trzeba jednak odnotować, iż jest on wyraźnie słabszy od przedstawionego powyżej, co oznacza, iż postawa ukierunkowana na własną aktywność i dbałość o bezpieczeństwo ustępuje nieco przed pasywnym, „wygodnickim” oczekiwaniem, iż moje bezpieczeństwo zostanie zapewnione przez innych – czynniki urzędowe, specjalistów. Najniższe wartości wystąpiły przy straży miejskiej (68%), najwyższe – przy służbie zdrowia (81%). Najbardziej zróżnicowane oceny wystąpiły przy wyborze administracji.

Tabela 71. Samodzielne podejmowanie odpowiednich działań i liczenie na własne siły, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Samodzielne działania				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	34,0%	37,7%	26,4%	0,0%	1,9%
2) Straż Pożarna	31,2%	48,1%	15,0%	1,9%	3,8%
3) Straż Miejska	26,7%	41,0%	25,7%	0,0%	6,7%
4) Policja	29,1%	51,0%	15,5%	1,3%	3,1%
5) Służba zdrowia	35,3%	45,9%	13,5%	2,4%	2,9%
6) System Zarządzania Kryzysowego	32,2%	47,5%	15,3%	0,8%	4,2%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Ogólnie podobne oczekiwanie na sprawną pomoc ze strony służb kryzysowych (choć nieco słabsze, zwłaszcza w odniesieniu do kategorii „tak”), badani przejawiają w przypadku orientacji na „zapewnienia swego bezpieczeństwa poprzez zabieganie o pomoc innych ludzi” przy jednoczesnym niezaprzestawianiu własnych starań i działań w tym zakresie (tabela 70). Najsilniejsza zależność występuje w odniesieniu do policji i Systemu Zarządzania Kryzysowego (po 76%), najsłabsza – w odniesieniu do administracji (64%) i straży miejskiej (65%).

Tabela 72. Zabieganie o pomoc innych ludzi nie zaprzestając własnych działań, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Zabieganie o pomoc i własna aktywność				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	13,2%	50,9%	20,8%	9,4%	5,7%
2) Straż Pożarna	16,9%	57,2%	16,1%	4,5%	5,2%
3) Straż Miejska	16,8%	48,5%	23,8%	3,0%	7,9%
4) Policja	16,7%	59,1%	15,2%	4,0%	5,1%
5) Służba zdrowia	19,5%	54,4%	14,2%	5,3%	6,5%
6) System Zarządzania Kryzysowego	21,6%	54,3%	16,4%	4,3%	3,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Zgoła przeciwną tendencję obserwujemy w odniesieniu do „kupowania bezpieczeństwa”. Ogólna orientacja na „zakupienie” bezpieczeństwa (korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji jako sposobu zapewnienia swego bezpieczeństwa) tylko w niewielkim stopniu łączy się z pewnością otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego. Generalnie, jak widzimy w tabeli 73, większość badanych nie akceptuje tej orientacji. Respondenci z tej grupy (nieakceptującej) najczęściej wskazują administrację (60%) i straż pożarną (59%), najrzadziej zaś – straż miejską (49%).

Tabela 74 pokazuje, iż większość badanych umiarkowanie („raczej tak”) akceptuje podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu, i w ten sposób kreowanie własnego bezpieczeństwa. Wraz z respondentami deklarującymi pełną akceptację tej orientacji stanowią oni wyraźną większość. Respondenci tej grupy najczęściej wskazują na System Zarządzania Kryzysowego (76%), natomiast najrzadziej wymieniana jest administracja (65%).

Tabela 73. Orientacja na korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji („kupowanie” bezpieczeństwa), jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Skłonność do „zakupu” bezpieczeństwa				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	3,8%	15,1%	37,7%	22,6%	20,8%
2) Straż Pożarna	4,6%	23,0%	36,6%	22,1%	13,8%
3) Straż Miejska	7,8%	23,5%	28,4%	20,6%	19,6%
4) Policja	5,8%	22,0%	39,3%	17,9%	15,0%
5) Służba zdrowia	5,4%	24,1%	39,2%	15,1%	16,3%
6) System Zarządzania Kryzysowego	6,8%	18,8%	34,2%	23,1%	17,1%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 74. Orientacja na podejmowanie działania na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu, i w ten sposób kreowanie własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Działania na rzecz bezpieczeństwa innych				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	17,3%	48,1%	15,4%	3,8%	15,4%
2) Straż Pożarna	13,3%	54,5%	16,1%	3,2%	13,0%
3) Straż Miejska	15,7%	54,9%	8,8%	3,9%	16,7%
4) Policja	14,0%	55,8%	13,8%	4,0%	12,3%
5) Służba zdrowia	15,4%	53,3%	14,2%	3,6%	13,6%
6) System Zarządzania Kryzysowego	10,3%	65,8%	11,1%	2,6%	10,3%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Szeroka akceptacja wśród badanych orientacji na wykorzystywanie wszelkich możliwych legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa wiąże się z powszechną pewnością otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego. Jak ukazano na tabeli 75, pewnością taką najczęściej obdarzany jest System Zarządzania Kryzysowego (95%), natomiast rzadziej – służba zdrowia (86%), straż miejska i administracja (po 87%). Wskazywanie na administrację wiąże się jednocześnie z niepewnością w tym zakresie (przewaga odpowiedzi „raczej tak”).

Tabela 75. Orientacja na wykorzystywanie wszelkich możliwych, legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Wykorzystywanie wszelkich możliwych legalnych środków				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	19,2%	67,3%	5,8%	0,0%	7,7%
2) Straż Pożarna	35,0%	53,7%	5,2%	1,9%	4,2%
3) Straż Miejska	28,8%	57,7%	3,8%	1,9%	7,7%
4) Policja	33,8%	54,1%	5,5%	1,5%	5,1%
5) Służba zdrowia	33,5%	52,9%	7,6%	0,6%	5,3%
6) System Zarządzania Kryzysowego	39,8%	55,1%	1,7%	1,7%	1,7%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Badani w większości deklarują brak przyzwolenia na wykorzystywanie wszelkich, legalnych i nielegalnych (w znaczeniu – zwłaszcza nielegalnych), środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa, co ukazuje tabela 76. Z tej grupy badanych pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego w największym stopniu wiąże się ze wskazaniem administracji (77%), w najmniejszym – przy wskazaniu straży pożarnej i policji (po 68%).

Tabela 76. Orientacja na wykorzystywanie wszelkich legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Wykorzystywanie wszelkich legalnych i nielegalnych środków				
	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
1) Administracja	5,8%	13,5%	38,5%	38,5%	3,8%
2) Straż Pożarna	4,9%	16,3%	31,4%	36,6%	10,8%
3) Straż Miejska	4,0%	11,0%	27,0%	46,0%	12,0%
4) Policja	5,4%	14,6%	32,0%	36,3%	11,6%
5) Służba zdrowia	6,6%	12,7%	33,1%	35,5%	12,0%
6) System Zarządzania Kryzysowego	4,3%	15,5%	29,3%	40,5%	10,3%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Podsumowując przedstawione powyżej analizy – podobnie jak wcześniej – sprowadźmy je do wspólnej płaszczyzny, opierając się wyłącznie na pozytywnym stosunku badanych do wyszczególnionych orientacji/strategii zapewnienia własnego bezpieczeństwa. Tabela 77 ukazuje, iż najsilniejszy związek z deklarowaną pewnością otrzymania pomocy ze strony wyszczególnionych służb i struktur reagowania kryzysowego posiadają dwie orientacje: oczekująco-instytucjonalna i legalistyczna; najslabszy natomiast – komercyjna i „wszystkie chwyt dozwolone”. Z tabeli wynika ponadto, iż najczęściej (w odniesieniu do liczby orientacji) w najszerszym zakresie wskazywany jest System Zarządzania Kryzysowego, natomiast w najmniejszym zakresie administracja lokalna.

Tabela 77. Orientacja wobec sposobu kształtowania własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Orientacja wobec kształtowania własnego bezpieczeństwa						
	Oczekująco-instytucjonalna	Indywidualistyczna	Aktywistyczna	Komercyjna	Wspólnotowa	Legalistyczna	„Wszystkie chwytły dozwolone”
1) Administracja	84,9%	71,7%	64,1%	18,9%	65,4%	86,5%	19,3%
2) Straż Pożarna	88,4%	79,3%	74,1%	27,6%	67,8%	88,7%	21,2%
3) Straż Miejska	91,3%	67,7%	65,3%	31,3%	70,6%	86,5%	15,0%
4) Policja	89,5%	80,1%	75,8%	27,8%	69,8%	89,9%	20,0%
5) Służba zdrowia	89,4%	81,2%	73,9%	29,5%	68,7%	86,4%	19,3%
6) System Zarządzania Kryzysowego	92,4%	79,7%	75,9%	25,6%	76,1%	94,9%	19,8%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Pewność respondenta, że może on liczyć na określone wsparcie, pomoc wyszczególnionych służb i struktur reagowania kryzysowego w przypadku, gdyby znalazł się w sytuacji, niebezpiecznej, poddajmy także analizie w odniesieniu do innych pytań, które nie pozostają bez merytorycznego związku z daną kwestią i obejmują różne aspekty oceny funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego. Jak wynika z tabeli 78, pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego wiąże się z pozytywną oceną funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie”, głównie z oceną umiarkowaną. Najbardziej istotny związek odnotowano w odniesieniu do Systemu Zarządzania Kryzysowego, najmniejszy – w stosunku do służby zdrowia i straży pożarnej.

Tabela 78. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena funkcjonowania				
	Bardzo dobra	Dobra	Zadowolająca	Negatywna	Trudno powiedzieć
1) Administracja	9,4%	32,1%	24,5%	5,7%	28,3%
2) Straż Pożarna	6,5%	26,7%	25,0%	7,4%	34,5%
3) Straż Miejska	12,4%	23,8%	18,1%	4,8%	41,0%
4) Policja	8,2%	27,3%	24,7%	5,9%	34,0%
5) Służba zdrowia	7,6%	24,0%	29,8%	4,1%	34,5%
6) System Zarządzania Kryzysowego	16,9%	30,5%	24,6%	1,7%	26,3%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

W dalszej części postaramy się doprecyzować oceny funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w odniesieniu do *przewidywania*, *zapobiegania* oraz *przygotowania* się do działań w sytuacjach kryzysowych. Jak ukazuje tabela 79, pozytywna ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych wyraźnie wiąże się z pewnością respondenta, że może on liczyć na pomoc wyszczególnionych służb i struktur reagowania kryzysowego w przypadku, gdyby znalazł się w sytuacji kryzysowej. W największym stopniu generuje pewność otrzymania pomocy ze strony administracji i samego Systemu Zarządzania Kryzysowego, w najmniejszym – ze strony służby zdrowia i straży pożarnej. Przy służbie zdrowia mamy jednocześnie do czynienia z największym niezdecydowaniem w ocenie.

Bardzo podobne relacje występują przy analizie zależności między oceną funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie *zapobiegania* różnego rodzaju zagrożeniom, a pewnością otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego (tabela 80). Tu również ta zmienna w największym stopniu generuje pewność otrzymania pomocy ze strony Systemu Zarządzania Kryzysowego i administracji, w najmniejszym zaś – ze strony służby zdrowia i straży pożarnej.

Tabela 79. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena				
	Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia	Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie tym się nikt nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja	28,3%	30,2%	9,4%	0,0%	32,1%
2) Straż Pożarna	14,9%	26,9%	18,2%	3,6%	36,4%
3) Straż Miejska	23,1%	22,1%	12,5%	2,9%	39,4%
4) Policja	16,0%	27,0%	17,1%	2,1%	37,8%
5) Służba zdrowia	12,9%	29,2%	12,9%	0,6%	44,4%
6) System Zarządzania Kryzysowego	26,5%	30,8%	8,5%	0,0%	34,2%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 80. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane Służby	Ocena				
	Czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom	Podjęmuje się różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie nikt się tym nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja	32,1%	22,6%	7,5%	1,9%	35,8%
2) Straż Pożarna	20,9%	26,2%	15,9%	2,2%	34,8%
3) Straż Miejska	26,9%	23,1%	10,6%	1,9%	37,5%
4) Policja	23,7%	26,5%	11,3%	1,7%	36,8%
5) Służba zdrowia	22,8%	24,0%	13,5%	1,8%	38,0%
6) System Zarządzania Kryzysowego	40,5%	18,1%	7,8%	1,7%	31,9%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analizy przygotowania do działań w sytuacjach kryzysowych dokonamy w trzech wymiarach – organizacyjnym, materiałowym i kompetencyjnym (pytanie ankietowe nr 20, kategorie 2, 3, 6 i 9). Jak ukazuje tabela 81., wskazywanie na System Zarządzania Kryzysowego i administrację wiąże się z najniższą oceną organizacyjnego przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych; najwyższą zaś – w odniesieniu do służby zdrowia. Jednocześnie wskazywanie na System Zarządzania Kryzysowego związane jest z największym odsetkiem niezdecydowanych w dokonywaniu oceny.

Tabela 81. Ocena organizacyjnego przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna	Nie mam zdania
1) Administracja	22,4%	16,3%	22,4%	30,6%	8,2%
2) Straż Pożarna	31,9%	12,9%	25,0%	23,8%	6,4%
3) Straż Miejska	26,5%	15,3%	24,5%	25,5%	8,2%
4) Policja	31,1%	11,9%	25,1%	25,5%	6,5%
5) Służba zdrowia	35,4%	11,2%	24,8%	23,0%	5,6%
6) System Zarządzania Kryzysowego	25,9%	6,5%	19,4%	32,4%	15,7%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Podobne zależności występują w odniesieniu do przygotowania materiałowego (tabela 82). Tu również wskazywanie na System Zarządzania Kryzysowego (przede wszystkim), ale częściowo także i administrację, wiąże się z najniższą oceną materiałowego przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych. Najwyższa ocena charakteryzuje wskazujących na trzy służby – straż pożarną, policję i służbę zdrowia.

Tabela 82. Ocena materiałowego przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna	Nie mam zdania
1) Administracja	33,3%	7,8%	25,5%	25,5%	7,8%
2) Straż Pożarna	34,3%	15,0%	28,3%	19,7%	2,7%
3) Straż Miejska	33,7%	12,9%	25,7%	24,8%	3,0%
4) Policja	34,2%	13,9%	29,4%	19,0%	3,5%
5) Służba zdrowia	36,0%	12,4%	27,3%	20,5%	3,7%
6) System Zarządzania Kryzysowego	29,7%	8,1%	29,7%	27,9%	4,5%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Przechodząc do uwarunkowań kompetencyjnych, nietrudno dostrzec zachowanie podobnych jak wyżej poprzednich tendencji. Chociaż różnice nie są już tak wyraziste, jak we wcześniejszych analizach, to tabela 83 ukazuje, że zarówno wskazywanie na System Zarządzania Kryzysowego, jak i administrację, wiążą się z najniższą oceną przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w zakresie kwalifikacji pracowników administracji. W tych przypadkach najczęściej występowały również trudności w formułowaniu ocen. Najwyższe oceny wystawiali wskazujący na straż pożarną i policję. Wskazania na służbę zdrowia cechowała z kolei największa ambiwalencja ocen (najwyższe odsetki osiągnęły oceny skrajne).

Jak ukazuje tabela 84, przede wszystkim wskazywanie na System Zarządzania Kryzysowego wiąże się z najniższą oceną przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w zakresie kwalifikacji ludzi odpowiednich służb. W pozostałych przypadkach oceny są w znacznym stopniu zuniifikowane i przemieszane. Wyraźne trudności w formułowaniu ocen – tak jak powyżej – najczęściej występowały u wskazujących na System Zarządzania Kryzysowego oraz administrację.

Tabela 83. Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w zakresie kwalifikacji pracowników administracji a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna	Nie mam zdania
1) Administracja	27,5%	5,9%	21,6%	27,5%	17,6%
2) Straż Pożarna	31,3%	12,0%	24,4%	24,5%	7,8%
3) Straż Miejska	30,4%	6,9%	28,4%	25,5%	8,8%
4) Policja	30,2%	10,4%	25,3%	25,7%	8,4%
5) Służba zdrowia	31,7%	9,3%	21,7%	29,2%	8,1%
6) System Zarządzania Kryzysowego	25,9%	8,9%	18,8%	29,5%	17,0%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 84. Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w zakresie kwalifikacji ludzi odpowiednich służb a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego

Wskazywane służby	Ocena				
	Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna	Nie mam zdania
1) Administracja	25,5%	3,9%	17,6%	31,4%	21,6%
2) Straż Pożarna	24,2%	5,1%	20,2%	36,0%	14,5%
3) Straż Miejska	24,5%	2,0%	27,5%	29,4%	16,7%
4) Policja	24,6%	5,5%	21,7%	34,3%	13,9%
5) Służba zdrowia	24,8%	7,5%	21,7%	32,9%	13,0%
6) System Zarządzania Kryzysowego	21,4%	3,6%	19,6%	35,7%	19,6%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Dotychczasowe analizy ukazały wielostronne uwarunkowania oceny funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” – w ujęciu ogólnym oraz w odniesieniu do podstawowych jego elementów. Generalnie, jak ukazano to powyżej, sposób postrzegania tego systemu jest wyraźnie determinowany określonymi parametrami kultury bezpieczeństwa badanych.

3.1.2. Społeczne i kulturowe wyznaczniki ocen *przewidywania* zagrożeń i sytuacji kryzysowych

Podobnie jak w przedstawionej powyżej analizie uwarunkowań ogólnych ocen funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego przynależność miejscowości do strefy (kryzysowej lub nie) w stopniu statystycznie istotnym nie różnicuje ocen formułowanych w odniesieniu do *przewidywania* zagrożeń (pytanie kwestionariuszowe 18), co dokumentuje tabela 85. Jak widzimy, tu też nieco wyższe oceny SZK formułowane są w strefie niekryzysowej.

Tabela 85. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie *przewidywania* różnego rodzaju zagrożeń w strefach kryzysowej i niekryzysowej

Zmienna różnicująca Strefa	Ocena:				
	Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia	Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie tym się nikt nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Kryzysowa	13,0%	25,1%	19,4%	5,1%	36,8%
2) Niekryzysowa	14,1%	26,4%	19,1%	2,9%	36,3%
Ogółem	13,5%	25,7%	19,3%	4,1%	36,6%

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Większe zróżnicowanie zależności wystąpiło przy zmiennej środowiskowej. Jak ukazuje tabela 86, funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń najwyżej oceniają radni i przedstawiciele administracji samorządowej. Występuje tu jednak istotna różnica: środowisko radnych jest wyraźnie ambiwalentne w swych ocenach – należy ono jednocześnie (obok służb) do najbardziej krytycznych. Urzędnicy natomiast zademonstrowali największy odsetek niezdecydowania przy

formułowaniu ocen. W tym przypadku również najsurowsze oceny formułowali przedstawiciele służb.

Tabela 86. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych według wyszczególnionych środowisk

Zmienna różnicująca Środowisko	Ocena				
	Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia	Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie tym się nikt nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja samorządowa	18,4%	24,1%	14,4%	1,1%	40,8%
2) Radni	20,0%	26,2%	23,1%	3,1%	27,7%
3) Służby	9,6%	27,4%	23,9%	4,1%	34,0%
4) „Zwykli” obywatele	12,6%	25,4%	18,8%	5,2%	37,1%
Ogółem	13,5%	25,7%	19,3%	4,1%	36,6%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza środowiska ujmowanego dychotomicznie, tzn. z podziałem na administrację i „zwykłych” obywateli, wskazuje na większą skłonność administracji do pozytywnej oceny SZK w zakresie przewidywania zagrożeń (tabela 87). Tak zwani „zwykli” obywatele oceniają nieznacznie gorzej zdolność SZK do przewidywania zagrożeń niż przedstawiciele administracji.

Dodatkowe uwzględnienie w analizach stref kryzysowej i niekryzysowej wskazuje na większy krytycyzm „zwykłych” ludzi w strefie kryzysowej, co przedstawiono w tabeli 88. Oceny w strefie niekryzysowej są bardziej zuniformizowane. Tak niewielkie zróżnicowanie może zaskakiwać, gdyż wydawać by się mogło, iż tam, gdzie dochodziło do sytuacji kryzysowych, ludzie powinni być bardziej krytyczni z powodu doznanych strat i uciążliwości. Dlaczego tak się dzieje przedstawiono w innych częściach niniejszego opracowania.

Tabela 87. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie *przewidywania* różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych według środowisk w ujęciu dychotomiczny

Zmienna różnicująca <i>Środowisko</i>	Ocena				
	Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia	Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie tym się nikt nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja ogółem	14,7%	25,9%	20,0%	2,8%	35,8%
2) Zwykli obywatele	12,6%	25,4%	18,8%	5,2%	37,1%
Ogółem	13,5%	25,7%	19,3%	4,1%	36,6%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 88. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych według dychotomicznych środowisk strefy kryzysowej i niekryzysowej

Zmienna różnicująca: <i>środowisko strefy kryzysowej</i>	Ocena				
	Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia	Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie tym się nikt nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja ogółem	14,6%	26,1%	19,7%	3,4%	35,6%
2) Zwykli obywatele	11,2%	23,9%	19,1%	7,2%	38,2%
<i>środowisko strefy niekryzysowej</i>					
1) Administracja ogółem	14,9%	25,5%	20,6%	1,4%	36,2%
2) Zwykli obywatele	13,8%	26,6%	18,6%	3,5%	36,2%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Kwestia przewidywania potencjalnych zagrożeń była również przedmiotem oceny w zakresie ogólnych kompetencji Systemu Zarządzania Kryzysowego (pytanie ankietowe nr 28.3.1 łączyło w sobie umiejętności przewidywania zagrożeń i zapobiegania im). Analizy ukazują różnicowa-

nie ocen badanych w tym zakresie. W podziale na strefy kryzysową i niekryzysową, wyższe oceny oferowali badani ze strefy niekryzysowej – średnia ocen wyniosła 3,02. Średnia strefy kryzysowej była o 0,15 punktu niższa (2,87). Taki układ ocen można uznać za naturalny. Może to bowiem wskazywać, iż w zderzeniu z określonymi sytuacjami kryzysowymi zachodzi negatywna weryfikacja ocen jakości funkcjonowania omawianego systemu.

W podziale na grupy środowiskowe rozkład ocen przedstawia się następująco:

- administracja samorządowa – 3,02;
- radni – 3,02;
- służby – 2,73;
- zwykli obywatele – 2,98.

Widzimy zatem, że ogólna tendencja ocen została zachowana. Uwagę przykuwa wyraźnie niższa ocena systemu wyrażana przez przedstawicieli służb, zaś średnia ocen administracji rozpatrywanej całościowo jest niższa od ocen przeciętnych obywateli. Taka tendencja przełożyła się odpowiednio na proporcje ocen w rozbiciu na strefę kryzysową (administracja – 2,85 i pozostali obywatele – 2,89) i niekryzysową (administracja – 2,95 i pozostali obywatele – 3,05).

Omawiane pytanie ankietowe zostało także poddane korelacji z oceną funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania i zapobiegania zagrożeniom. Jak ukazuje tabela 89, we wszystkich przypadkach mamy do czynienia ze statystycznie istotną, umiarkowaną korelacją pozytywną. Mimo to można mówić o pewnym niedosycie, gdyż należało chyba oczekiwać znacznie wyższych wartości współczynnika „r”. Przyczyna może tkwić w sposobie sformułowania w ankiecie pytania 28.3.1, co mogło skutkować trudnościami pewnej grupy respondentów w formułowaniu oceny⁶⁴.

Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń i zapobiegania im w istotnym stopniu wiąże się także z faktem, iż bezpieczeństwo zwykłego człowieka zależy przede wszystkim od jego mentalności – przezorności, przewidywania, zapobiegania itp. (pytanie ankietowe nr 48.4). Ponad połowa składających taką deklarację pozytywnie oceniało proces zapobiegania zagrożeniom (58,6%). Może trochę niepokoić znaczny odsetek (38%) niepotrafiących dokonać oceny

⁶⁴ Badania pilotażowe „nie wykryły” słabości tego pytania zamieszczonego w ankiecie.

SZK w tym zakresie. Świadczy to o kulturze bezpieczeństwa tej grupy respondentów.

Tabela 89. Siła korelacji oceny kwalifikacji Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń i zapobiegania im z oceną jego faktycznego funkcjonowania w zakresie przewidywania i zapobiegania zagrożeniom (według współczynnika Pearsona)

KORELOWANE PYTANIA	17. Jak ogólnie ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w Pani/Pana „małej ojczyźnie”?	18. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie”, w zakresie PRZEWIDYWANIA różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych?	19. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie ZAPOBIEGANIA różnego rodzaju zagrożeniom?
28.3.1. Jak Pani/Pan ocenia kwalifikacje Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie umiejętności przewidywania zagrożeń i zapobiegania im	0,466	0,431	0,453

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

3.1.3. Społeczne i kulturowe wyznaczniki ocen *zapobiegania* możliwym zagrożeniom

Drugą funkcją Systemu Zarządzania Kryzysowego w „czasie bezkryzysowym” jest *zapobieganie* różnego rodzaju zagrożeniom, wcześniej zarejestrowanych, oczekiwanych lub tylko przewidywanych. Ten wątek analizy został już zapoczątkowany powyżej, z racji połączenia go z wątkiem przewidywania zagrożeń w pytaniu 28.3.1. Poniżej dokonamy dalszego doprecyzowania tego zagadnienia na bazie pytania kwestionariuszowego nr 19. Tu również – analogicznie do przedstawionych już analiz – przynależność do strefy nie stanowiła zmiennej różnicującej (tabela 90).

Tabela 90. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według wyszczególnionych stref

Zmienna różnicująca: Strefa	Ocena				
	Czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom	Podjęmuje się różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie nikt się tym nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Kryzysowa	18,9%	27,5%	15,9%	3,1%	33,9%
2) Niekryzysowa	19,8%	24,2%	13,8%	3,7%	37,1%
Ogółem	19,3%	26,0%	15,0%	3,4%	35,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 91. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według wyszczególnionych środowisk

Zmienna różnicująca: Środowisko	Ocena				
	Czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom	Podjęmuje się różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie nikt się tym nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja samorządowa	28,7%	20,1%	8,6%	1,1%	40,2%
2) Radni	29,2%	32,3%	18,5%	1,5%	16,9%
3) Służby	15,2%	28,9%	21,3%	3,0%	31,0%
4) Zwykli obywatele	16,7%	25,9%	14,4%	4,4%	37,7%
Ogółem	19,3%	26,0%	15,0%	3,4%	35,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Przy uwzględnieniu zmiennej „środowisko” wskazania również rozłożyły się analogicznie do analizowanych powyżej ocen przewidywania zagrożeń. Jak ukazuje tabela 91, najbardziej pozytywnie funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie zapobiegania zagrożeniom ocenili radni i „urzędnicy”. Tu również wystąpiła charakterystyczna osobliwość: środowisko radnych było wyraźnie ambiwalentne w swych ocenach – należało ono jednocześnie (obok służb) do najbardziej krytycznych. Zaś przedstawiciele administracji samorządowej wykazali się największym odsetkiem niezdecydowania przy formułowaniu ocen. Jest to jeden ze wskaźników stosunkowo niskiej kultury bezpieczeństwa tej grupy respondentów.

Dychotomiczne ujęcie środowiska z podziałem na administrację i pozostałych obywateli, ukazane w tabeli 92, wskazuje na dwie wyraziste właściwości – oceny wyrażane przez administrację są wyraźnie wyższe niż pozostałych grup, zaś tak zwani „zwykli” obywatele mieli wyraźnie więcej problemów przy dokonaniu oceny SZK.

Tabela 92. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według środowisk w ujęciu dychotomicznym

Zmienna różnicująca: <i>środowisko</i>	Ocena				
	Czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom	Podjęmuje się różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie nikt się tym nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja ogółem	22,7%	25,9%	15,8%	2,1%	32,6%
2)Zwykli obywatele	16,7%	25,9%	14,4%	4,4%	37,7%
Ogółem	19,3%	26,0%	15,0%	3,4%	35,4%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Analiza według stref potwierdza większy krytycyzm zwykłych obywateli w obu strefach, zwłaszcza w zakresie ocen skrajnych („czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom” i „w zasadzie nikt się tym nie zajmuje”). Jak widzimy w tabeli 93, zwykli obywatele mieli więcej problemów przy dokonaniu oceny SZK w zakresie zapobiegania zagrożeniom.

Tabela 93. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według dychotomicznego podziału środowisk na strefę kryzysową i niekryzysową

Zmienna różnicująca: <i>środowisko strefy kryzysowej</i>	Ocena				
	Czyni się wszystko co można, żeby zapobiegać zagrożeniom	Podejmuje się różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie	Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”	W zasadzie nikt się tym nie zajmuje	Trudno powiedzieć
1) Administracja ogółem	22,4%	28,1%	15,9%	2,4%	30,2%
2) Zwykli obywatele	14,7%	26,7%	15,9%	4,0%	38,2%
<i>środowisko strefy niekryzysowej</i>					
1) Administracja ogółem	23,4%	21,3%	15,6%	1,4%	37,6%
2) Zwykli obywatele	18,3%	25,3%	13,1%	4,8%	37,2%

Zródło: opracowanie własne autorów raportu

Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie *zapobiegania* różnego rodzaju zagrożeniom w istotnym stopniu wiąże się także z deklaracją, iż bezpieczeństwo zwykłego człowieka zależy przede wszystkim od jego mentalności, tzn. – przezorności, umiejętności przewidywania, zapobiegania itp. (pytanie ankietowe nr 48.4). Ponad połowa składających taką deklarację pozytywnie oceniała proces zapobiegania zagrożeniom (59,2%). Tu również odsetek wstrzymujących się od oceny był niepokojąco wysoki – 37,2%.

3.1.4. Społeczne i kulturowe wyznaczniki ocen *przygotowania do działań w sytuacjach kryzysowych*

W okresie poprzedzającym występowanie kryzysu dokonuje się, czy raczej powinien dokonywać się także zasadniczy proces przygotowania do działań w sytuacjach kryzysowych. Z konieczności przebiega on wielotorowo. Problemem wskaźnikowym dotyczącym tego zagadnienia było pytanie kwestionariuszowe nr 20, w którym wyszczególniono dziewięć elementów tego procesu: przygotowanie dokumentacji, kwalifikacje pracowników ad-

ministracji, kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb oraz pozostałych obywateli, przygotowanie sprzętu technicznego, przygotowanie materiałowe, finansowe, organizacyjne oraz przygotowanie łączności.

Jak ukazuje tabela 94, strefa przeprowadzonych badań – co dotychczas już wielokrotnie odnotowaliśmy – w nieznacznym tylko stopniu różnicuje oceny poszczególnych elementów „przygotowania”.

Tabela 94. Stopień przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych stref

Oceniane dziedziny	Zmienna różnicująca strefa	
	kryzysowa	niekryzysowa
1) Przygotowanie dokumentacji	2,63*	2,75
2) Kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji	2,58	2,65
3) Kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb	2,95	3,01
4) Kwalifikacje pozostałych obywateli	2,25	2,24
5) Przygotowanie sprzętu technicznego	2,58	2,52
6) Przygotowanie materiałowe	2,38	2,33
7) Przygotowanie finansowe	2,08	2,16
8) Przygotowanie łączności	2,50	2,46
9) Przygotowanie organizacyjne	2,51	2,56
Ogółem	2,49	2,52

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

* Średnie zostały wyliczone z punktacji przypisanej formułowanym ocenom: 5 – *bardzo dobra*, 4 – *dobra*, 3 – *dostateczna*, 2 – *niedostateczna*, 1 – *nie mam zdania*.

Przy uwzględnieniu środowiska badanych oceny poszczególnych dziedzin układają się w dwie wyraziste grupy – najwyższe oceny ferują radni i zwykli obywatele, najniższe – urzędnicy administracji i przedstawiciele służb kryzysowych (co ukazuje tabela 95), różnica w ocenach obu grup sięga 0,1 punktu.

Tabela 95. Stopień przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych środowisk

Oceniane elementy „przygotowania do sytuacji kryzysowych”	Zmienna różnicująca środowisko			
	Administracja samorządowa	Radni	Służby	Zwykli obywatele
1) Przygotowanie dokumentacji	2,57	2,70	2,60	2,75
2) Kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji	2,69	2,84	2,46	2,61
3) Kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb	2,89	3,14	3,11	2,93
4) Kwalifikacje pozostałych obywateli	2,15	2,26	2,19	2,29
5) Przygotowanie sprzętu technicznego	2,37	2,68	2,63	2,57
6) Przygotowanie materiałowe	2,25	2,29	2,33	2,40
7) Przygotowanie finansowe	2,10	2,02	2,00	2,18
8) Przygotowanie łączności	2,47	2,47	2,42	2,51
9) Przygotowanie organizacyjne	2,57	2,55	2,33	2,59
Ogółem	2,45	2,55	2,45	2,54

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Układ ocen ulega tylko nieznacznej zmianie przy wyróżnieniu stref (tabela 96). Tu również tylko w kategorii „kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb” wyższa ocena w obu strefach ulokowała się po stronie administracji. Można również powiedzieć, że generalnie oceny poszczególnych dziedzin ferowane przez zwykłych obywateli zachowały swój porządek z poprzedniej tabeli – były wyższe. Nieznaczne zmiany pojawiły się w dwóch przypadkach. W kategorii „kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji” średnie różnicowały się w ten sposób, że administracja osiągnęła wyższą średnią w strefie niekryzysowej, a obywatele – w strefie

kryzysowej. Natomiast przy kategorii „przygotowanie łączności” w strefie niekryzysowej średnie obu grup zachowały tę samą wartość.

Należy również odnotować, iż mimo tego, że oceny wyrażane przez zwykłych obywateli w obu strefach były wyższe, oceny strefy niekryzysowej tylko nieznacznie różniły się od ocen administracji.

Tabela 96. Stopień przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych stref w ujęciu dychotomicznym ze strefy kryzysowej

Oceniane dziedziny	Zmienna różnicująca: <i>środowisko strefy kryzysowej/niekryzysowej</i>	
	Administracja ogółem	Zwykli obywatele
1) Przygotowanie dokumentacji	2,55/2,73	2,72/2,77
2) Kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji	2,56/2,71	2,59/2,63
3) Kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb	3,00/3,10	2,88/2,96
4) Kwalifikacje pozostałych obywateli	2,19/2,18	2,32/2,26
5) Przygotowanie sprzętu technicznego	2,56/2,48	2,61/2,54
6) Przygotowanie materiałowe	2,31/2,26	2,46/2,36
7) Przygotowanie finansowe	1,99/2,15	2,20/2,16
8) Przygotowanie łączności	2,44/2,46	2,57/2,46
9) Przygotowanie organizacyjne	2,43/2,52	2,62/2,58
Ogółem	2,45/2,51	2,55/2,52

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w „małej ojczyźnie” w istotnym stopniu wiąże się także z deklaracją, iż bezpieczeństwo zwykłego człowieka zależy przede wszystkim od jego mentalności – przezorności, przewidywania, zapobiegania itp. (pytanie ankietowe nr 48.4). Jak widzimy na tabeli 97, zdecydowana większość składających taką deklarację, pozytywnie ocenia proces przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych we wszystkich wyszczególnianych dziedzinach. Biorąc pod uwagę wyłącznie oceny na poziomie dobrym (kategorie

„bardzo dobry” i „dobry”), najsilniejszy związek występuje w odniesieniu do następujących elementów: przygotowanie finansowe (66,4%), kwalifikacje obywateli (58,1%), przygotowanie materiałowe (53,4%). Najslabszy związek występuje natomiast w odniesieniu do takich elementów „przygotowania”, jak: kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb (36,0%) oraz przygotowanie sprzętu technicznego (45,9%). Elementem najbardziej kontrowersyjnym w dokonywanej ocenie fazy *przygotowania* była dokumentacja. Z jednej strony badani w największej liczbie formułowali ocenę bardzo dobrą, z drugiej – niedostateczną bądź nie potrafili dokonać oceny. Szczegółowe analizy wypowiedzi na tzw. pytania otwarte wskazują, że oceniający dokumentację „bardzo dobrze” brali pod uwagę fakt, że „formalnie biorąc dokumentacja ta została przygotowana”. Wyrażający oceny negatywne brali pod uwagę jej praktyczną użyteczność.

Tabela 97. Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych dziedzin a deklaracja, iż bezpieczeństwo zwykłego człowieka zależy przede wszystkim od jego mentalności – przezorności, przewidywania, zapobiegania itp.

Oceniane dziedziny	Ocena przygotowywania do działań				
	Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna	Nie mam zdania
1) Przygotowanie dokumentacji	42,5%	4,7%	16,3%	23,2%	13,4%
2) Kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji	34,8%	11,5%	24,3%	21,9%	7,4%
3) Kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb	29,3%	6,7%	20,0%	31,1%	12,9%
4) Kwalifikacje pozostałych obywateli	35,1%	23,0%	32,9%	7,9%	1,2%
5) Przygotowanie sprzętu technicznego	31,8%	14,1%	31,4%	18,5%	4,2%
6) Przygotowanie materiałowe	37,9%	15,5%	28,4%	15,7%	2,4%
7) Przygotowanie finansowe	38,0%	28,4%	22,1%	9,3%	2,2%
8) Przygotowanie łączności	37,1%	12,6%	25,2%	21,3%	3,9%
9) Przygotowanie organizacyjne	34,2%	13,7%	23,2%	23,6%	5,3%

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Badani oceniali również System Zarządzania Kryzysowego w zakresie umiejętności *przygotowania* się do sytuacji kryzysowych. Tu również oceny w strefie kryzysowej były bardziej krytyczne (2,82) niż w strefie niekryzysowej (2,98).

W podziale na grupy środowiskowe rozkład ogólnych ocen SZK w zakresie „przygotowania” przedstawia się następująco:

- administracja samorządowa – 2,93;
- radni – 3,07;
- służby – 2,73;
- zwykli obywatele – 2,92.

Widzimy zatem, że również w tym przypadku ogólny (wcześniej już zarejestrowany) układ ocen został zachowany. Tu również najbardziej krytyczni byli przedstawiciele służb. Można przyjąć, że oceny te były najbardziej adekwatne do stanu rzeczywistego.

Analizowane w tym punkcie elementy fazy „przygotowywania się” do sytuacji kryzysowych skorelowane zostały również z oceną Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń i zapobiegania im oraz przygotowania się do sytuacji kryzysowych (pytanie 28.3.1 i 2). Jak ukazuje tabela 98, we wszystkich przypadkach mamy do czynienia z pozytywną, statystycznie istotną korelacją (niską i umiarkowaną). Widzimy tu, iż wyższe wskaźniki korelacji odnoszą się do pytania o „przewidywanie zagrożeń” i „zapobieganie im”. Tylko w odniesieniu do oceny „przygotowania materiałowego” i „sprzętu technicznego” większa współzależność wystąpiła z pytaniem o „przygotowanie się” do sytuacji kryzysowych. Największe różnice we wskaźnikach korelacji wystąpiły w przypadku przygotowania dokumentacji (różnica 0,028), „kwalifikacji pracowników administracji” (różnica 0,026) oraz „kwalifikacji obywateli” (różnica 0,022). Najniższa różnica wystąpiła w przypadku oceny „przygotowania materiałowego” (różnica 0,005).

Pytanie o ocenę Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie „przygotowania się” do sytuacji kryzysowych zostało także poddane korelacji z oceną jakości funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego – ogólnie oraz w zakresie „przewidywania” i „zapobiegania” zagrożeniom (tabela 99). Jak widać we wszystkich przypadkach mamy do czynienia ze statystycznie istotną korelacją pozytywną.

Tabela 98. Siła korelacji ocenianych dziedzin przygotowania się do sytuacji kryzysowych z oceną kwalifikacji Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie „przewidywania zagrożeń” i „zapobiegania im” oraz „przygotowania się” do sytuacji kryzysowych (według współczynnika Pearsona)

Oceniane dziedziny	Ocena Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie umiejętności:	
	przewidywania zagrożeń i zapobiegania im	przygotowania się do sytuacji kryzysowych
1) Przygotowanie dokumentacji	0,371	0,343
2) Kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji	0,502	0,476
3) Kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb	0,441	0,432
4) Kwalifikacje pozostałych obywateli	0,393	0,371
5) Przygotowanie sprzętu technicznego	0,386	0,399
6) Przygotowanie materiałowe	0,396	0,401
7) Przygotowanie finansowe	0,364	0,351
8) Przygotowanie łączności	0,448	0,438
9) Przygotowanie organizacyjne	0,490	0,479

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 99. Siła korelacji oceny Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie „przewidywania” zagrożeń i „zapobiegania im” oraz ogólną oceną jego funkcjonowania z oceną „przygotowania się” do sytuacji kryzysowych (według współczynnika Pearsona)

KORELOWANE PYTANIA	17. Jak ogólnie ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w Pani/Pana „małej ojczyźnie”?	18. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie”, w zakresie PRZEWIDYWANIA różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych?	19. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie ZAPOBIEGANIA różnego rodzaju zagrożeń?
28.3.2. Jak Pani/Pan ocenia kwalifikacje Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie umiejętności przygotowania się do sytuacji kryzysowych	0,454	0,421	0,448

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Generalnie można powiedzieć, iż w trzech przedstawionych zależnościach występuje zbliżona siła związku. Jednakże w przypadku tak merytorycznie zunifikowanej i powiązanej problematyki nie jest to siła wystarczająco duża. Można było spodziewać się znacznie wyższego współczynnika korelacji. Przyczyn można doszukiwać się w sposobie sformułowania pytania 28.3.1, co było już sygnalizowane wcześniej w niniejszym raporcie.

3.1.5. Konkluzje

Podejmując próbę dokonania syntezy i usystematyzowania zasadniczych wniosków wynikających z przeprowadzonej analizy zależności między poziomem i charakterem kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami, a jakością funkcjonowania instytucjonalnych elementów SZK w sytuacjach poprzedzających wystąpienie sytuacji kryzysowych, można przedstawić kilka charakterystycznych obserwacji.

Pierwsza, istotna konstatacja wskazuje, iż strefa badań (kryzysowa bądź niekryzysowa) nie stanowiła statystycznie istotnej zmiennej różnicującej oceny SZK. Wprawdzie wszędzie wystąpiły bardziej lub mniej „śladowe” różnice ocen na korzyść strefy niekryzysowej (co jest poniekąd oczywiste), to jednak nie daje to podstaw do wniosku o występowaniu takiej zależności w znaczeniu statystycznym. Tak niewielkie zróżnicowanie wyrażanych przez respondentów ocen SZK może zaskakiwać, gdyż można było oczekiwać, iż tam, gdzie dochodziło do sytuacji kryzysowych ludzie powinni być z zasady bardziej krytyczni, z powodu odczuwanych osobiście lub tylko obserwowanych problemów. Brak jednoznacznego zróżnicowania ocen może więc sugerować, iż działania struktur organizacyjnych SZK w czasie kryzysu przebiegały zgodnie z wcześniej ukształtowanymi oczekiwaniami bądź według funkcjonującego wśród badanych stereotypu. Może to również być efektem niepełnych kompetencji do dokonywania ocen podanych analizie zagadnień. Na tym tle wyraźne zróżnicowanie ocen wnosi środowisko badanych. Najbardziej pozytywnie funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” oceniają radni i przedstawiciele administracji samorządowej. Najbardziej krytyczni natomiast są przedstawiciele służb. Ich wyostrzony krytycyzm bierze się przede wszystkim ze znawstwa problematyki. Kategorią respondentów najsłabiej zorientowaną w tej dziedzinie byli „zwykli” mieszkańcy, co poniekąd można uznać za rzecz zrozumiałą.

Pewne „przetarasowanie” powyższego porządku wystąpiło przy ocenie procesu przygotowywania się do sytuacji kryzysowych w poszczególnych

dziedzinach. Tutaj wskazania układają się w dwie wyraziste grupy. Najwyższe oceny ferują radni i „zwykli” obywatele, najniższe – urzędnicy administracji i przedstawiciele służb antykrzysowych. Podobne „przetarasowanie” występuje w przypadku dychotomicznego podziału środowiska badanych na szeroko rozumianą administrację i „zwykłych” obywateli. O ile ogólne oceny funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego wyrażane przez „zwykłych” obywateli były niższe od ocen wyrażanych przez przedstawicieli administracji, o tyle oceny „przygotowywania” do sytuacji kryzysowych były wyższe.

Kolejny wniosek odnosi się do ambiwalentnego postrzegania Systemu Zarządzania Kryzysowego, jako całościowo pojmowanej struktury, na którą mogą liczyć badani w sytuacjach niebezpiecznych. Na tle społecznych walorów innych cząstkowych elementów systemu bezpieczeństwa jest on pozytywnie (często najwyżej) oceniany w aspektach funkcjonalnych, przejawianych działań kryzysowych. Przykładowo jest elementem najsilniej powiązany z „pewnością” respondentów, że mogą oni liczyć na określone wsparcie, pomoc wyszczególnionych służb i struktur reagowania kryzysowego w przypadku, gdyby znaleźli się w sytuacji trudnej, niebezpiecznej. Z kolei system ten jest nisko oceniany w aspekcie przygotowywania się do sytuacji kryzysowych w wielu wyszczególnionych dziedzinach. Może to wskazywać na brak dostatecznej koordynacji w całym systemie, jak również być efektem jego swoistej „nieuchwytności” w recepcji społecznej.

3.2. Kultura bezpieczeństwa podmiotów w miejscowościach objętych badaniami a jakość funkcjonowania SZK – analiza przypadków

Przedstawiony w poprzednim podrozdziale materiał empiryczny i jego analiza, przeprowadzona w oparciu o rozkłady procentowe danych z badań ankietowych, nie wykazała wyraźnych zależności między niektórymi wskaźnikami kultury bezpieczeństwa, a ocenami funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym w pierwszych fazach zarządzania kryzysowego, tzn. w fazach *zapobiegania i przygotowania*. Wpłynęły na to:

- z jednej strony zastosowana metoda analiz (wykorzystanie pytań z ankiety dotyczących drugo- i trzeciorzędnych elementów kultury bezpieczeństwa, a więc o niskiej mocy wskaźnikowej);
- z drugiej strony zaś wpłynął na to fakt, że analizy prowadzone w powyższym podrozdziale dotyczyły li tylko etapów *zapobiegania i przygotowania*, które są „mało wyraziste”, chociażby z tego względu, że prak-

tyczna realizacja zadań w tym zakresie – delikatnie mówiąc – daleka jest od poziomu wyraźnie zadowalającego.

Podjmując dalsze wysiłki, mające na celu poszukiwanie zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa a jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym, wzięto pod uwagę:

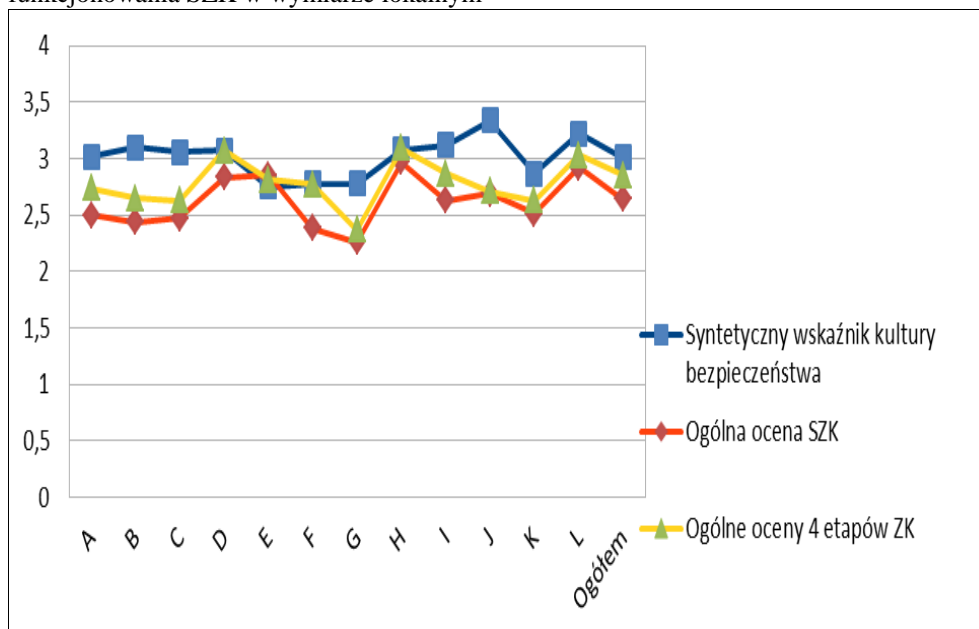
- z jednej strony pytania ankietowe o wysokiej mocy wskaźnikowej, dotyczące kultury bezpieczeństwa i systemu zarządzania kryzysowego;
- przedstawiono dane dotyczące kultury bezpieczeństwa i jakości funkcjonowania SZK w odniesieniu do poszczególnych miejscowości, korzystając z bardziej wyrazistych niż w poprzednim podrozdziale wskaźników, uzyskanych z przeliczenia przez profesjonalną firmę danych procentowych na średnie arytmetyczne.

Analiza ogólnych danych prezentowanych w niniejszym podrozdziale w formie tabel i wykresów, ale także zastosowana *analiza przypadków* w odniesieniu do poszczególnych miejscowości pozwala stwierdzić, że sformułowana w części wstępnej Raportu hipoteza została potwierdzona. Taka forma prezentowania danych empirycznych oraz wykorzystana w tym podrozdziale metoda analiz umożliwiła również wyjaśnienie przedstawionego w poprzednich podrozdziałach zaskakującego stwierdzenia, że między miejscowościami, które doświadczyły sytuacji kryzysowych a pozostałymi nie stwierdzono wyraźniej różnicy opinii w wielu kwestiach dotyczących zarządzania kryzysowego. Zastosowana metoda analizy przypadków pozwoliła bowiem zauważyć, że wśród miejscowości, które doświadczyły sytuacji kryzysowych są takie, które wyróżniają się „in plus” oraz takie, w których oceny kultury bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego są na wyraźnie niższym poziomie niż wśród pozostałych. Dlatego też tzw. uśrednione oceny, dotyczące miejscowości dotkniętych sytuacjami kryzysowymi, „zamazywały” wyrazistość wielu wskaźników i opartych na ich podstawie ocen dotyczących SZK i kultury bezpieczeństwa.

3.2.1. Kultura bezpieczeństwa a ogólne oceny funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym

Wiele zebranych w badaniach danych procentowych po przeliczeniu ich na średnie arytmetyczne przez profesjonalną firmę, oraz dokonana na tej podstawie analiza i synteza pozwoliły zauważyć stosunkowo wyraźną zależność między poziomem kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami w poszczególnych miejscowościach, a jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Ukazują to dane w wykresie 1 i w tabeli 100.

Wykres 1. Zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa podmiotów a ocenami funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym⁶⁵

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 100. Wskaźniki ocen kultury bezpieczeństwa i systemu zarządzania kryzysowego⁶⁶

	Symbol miejscowości												Ogółem
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	3,01
Ogólne oceny SZK	2,50	2,44	2,47	2,83	2,85	2,38	2,26	2,97	2,63	2,69	2,51	2,92	2,64
Oceny 4 etapów ZK	2,74	2,65	2,63	3,07	2,81	2,77	2,37	3,09	2,87	2,71	2,63	3,03	2,85

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Porównując wysokość ogólnych wskaźników kultury bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach z ogólnymi wskaźnikami ocen jakości funkcjonowania SZK w tych miastach, nie trudno zauważyć dość wy-

⁶⁵ Na podstawie danych w tabeli 100.

⁶⁶ Na podstawie danych w tabeli 45 i w tabeli 1.

rażną ich zbieżność. Miejscowościom charakteryzującym się najwyższym poziomem kultury bezpieczeństwa odpowiadają najwyższe wskaźniki ocen SZK; zaś te miejscowości, w których nisko oceniano funkcjonowanie charakteryzowanego systemu, jednocześnie charakteryzują się stosunkowo niskim poziomem kultury bezpieczeństwa. Najbardziej wyraźnie widać to na przykładzie miejscowości oznaczonych symbolami L, H, D (przykłady pozytywne), zaś na przeciwnym biegunie lokują się miejscowości E, F, G, w których ogólnie niskim ocenom SZK (poniżej 3,00) towarzyszą niskie oceny kultury bezpieczeństwa (2,75-2,78).

Interesowało nas także, jak te ogólne prawidłowości odnoszą się do poszczególnych etapów (faz) zarządzania kryzysowego. Przedstawiono to w kolejnych podrozdziałach.

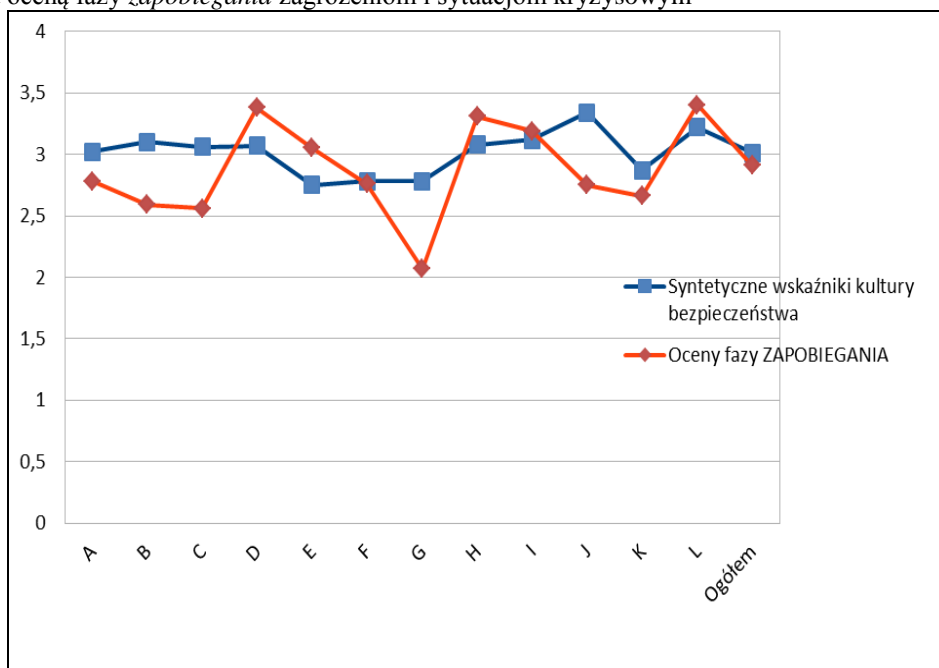
Kończąc te ogólne konstatacje trzeba stwierdzić, że w tych miejscowościach, w których wskaźniki kultury bezpieczeństwa były wyższe, jednocześnie wyżej oceniano funkcjonowanie SZK. Innymi słowy – wyższym wysokościami wskaźników kultury bezpieczeństwa odpowiadają wyższe oceny systemu zarządzania kryzysowego. Zaś niższymi wskaźnikami kultury bezpieczeństwa towarzyszą niższe oceny SZK. Prawidłowość tę można dostrzec zarówno w odniesieniu do ocen SZK uzyskanych na podstawie średniej arytmetycznej ocen poszczególnych elementów systemu (kwalifikacje ludzi, zaopatrzenie materiałowe i finansowe, łączność, itd.), ale także uwzględniając oceny dotyczące poszczególnych etapów zarządzania kryzysowego, a więc faz: a/ przewidywania i zapobiegania, b/ przygotowywania się do zagrożeń i sytuacji kryzysowych, c/ reagowania, d/ odbudowy. Przedstawimy je w kolejnych podrozdziałach.

3.2.2. Kultura bezpieczeństwa a przewidywanie zagrożeń i zapobieganie im

Zebrane w badaniach dane pozwalają zauważyć, że prezentowana wcześniej ogólna zależność między poziomem kultury bezpieczeństwa obywateli a jakością funkcjonowania SZK dostrzegana jest także w odniesieniu do fazy *zapobiegania* zagrożeniom i sytuacjom kryzysowym oraz przewidywania ich. Widać to na wykresie 2 i w tabeli 101.

Analizowane zależności uwidaczniają się wyraźnie w tych miejscowościach, które charakteryzują się najwyższymi i najniższymi wskaźnikami kultury bezpieczeństwa, a także wyższymi lub niższymi niż inne miejscowości wskaźnikami ocen SZK. Najwyraźniej jest to widoczne w miejscowościach oznaczonych symbolami H i L. Są to przykłady pozytywne.

Wykres 2. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli danej miejscowości a oceną fazy zapobiegania zagrożeniom i sytuacjom kryzysowym

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 101. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie przewidywania zagrożeń i zapobiegania im

Symbol miejscowości													
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogółem
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	3,01
Oceny etapu zapobiegania	2,78	2,59	2,56	3,38	3,05	2,76	2,07	3,31	3,19	2,75	2,66	3,40	2,91

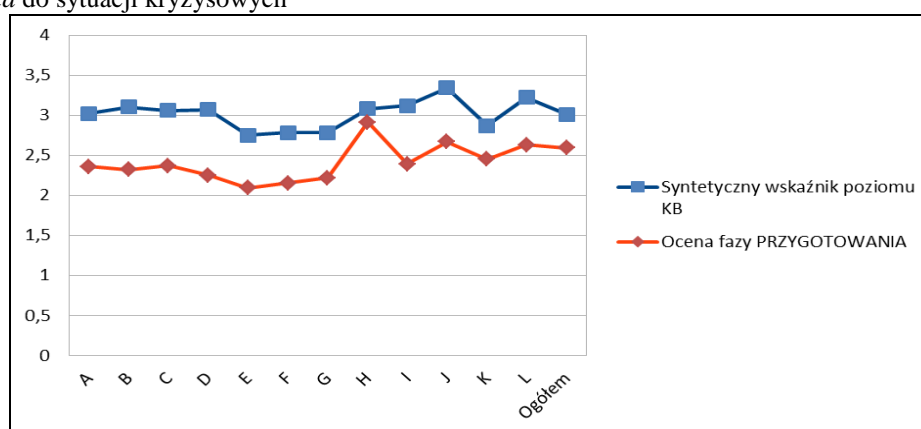
Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Z drugiej strony poszukując przykładów negatywnych warto wskazać miejscowości F i G, w których wskaźniki kultury bezpieczeństwa i ogólne wskaźniki jakości funkcjonowania SZK wynoszą odpowiednio: F – 2,78 i 2,76; G – 2,78 i 2,07.

3.2.3. Kultura bezpieczeństwa a przygotowywanie się do sytuacji kryzysowych

Prezentowane wcześniej zależności między kulturą bezpieczeństwa a jakością funkcjonowania SZK dotyczą także etapu (fazy) *przygotowania się* do zagrożeń i sytuacji kryzysowych. Dane na ten temat zawierają wykres 3 i tabela 102.

Wykres 3. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli a oceną fazy *przygotowania* do sytuacji kryzysowych

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 102. Wskaźniki poziomu kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie *przygotowania się* do zagrożeń

Symbol miejscowości													
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogółem
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	3,01
Oceny etapu przygotowania	2,36	2,32	2,37	2,25	2,09	2,15	2,22	2,91	2,39	2,67	2,45	2,63	2,59

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Z badań wynika, że zakres i sposób *przygotowania się* do sytuacji kryzysowych zależy zarówno od kultury bezpieczeństwa podmiotów uczestniczących w tej fazie zarządzania kryzysowego, ale także od tego, co udaje się osiągnąć w fazie wcześniejszej, a więc w zakresie przewidywania i *zapobiegania*. Ogólne wskaźniki poziomu *zapobiegania* i *przygotowania* charakteryzują się stosunkowo niską wysokością (odpowiednio 2,91 i 2,59).

Etap *przygotowania* pomimo tego, że ogólnie oceniany był prawie zadawalająco (2,59), to w większości miejscowości oceniany był jednak bardzo krytycznie (między 2,09 a 2,45). Jak już wcześniej wspomniano poziom kultury bezpieczeństwa w tych miejscowościach był stosunkowo niski. Zaś w miejscowościach, które wyróżniały się na tle pozostałych wyższym poziomem kultury bezpieczeństwa, np. H – 3,08, L – 3,22, także oceny fazy *przygotowania w tych miejscowościach* były wyższe w porównaniu z innymi miejscowościami, i wynosiły odpowiednio 2,91 i 2,63.

Ogólnie biorąc, wysiłek poniesiony w sytuacjach „normalnych” przed wystąpieniem sytuacji kryzysowej, czyli zakres i poziom pracy wykonanej w fazach *zapobiegania i przygotowania* wpływał znacząco na jakość funkcjonowania SZK podczas *reagowania*. Ocena tego etapu nie jest jednak łatwa, jako że kryteria sprawności, skuteczności i efektywności są dla większości badanych mało znane, zaś wyrażane oceny dotyczyły głównie „dzielności” i solidarnego „działania”.

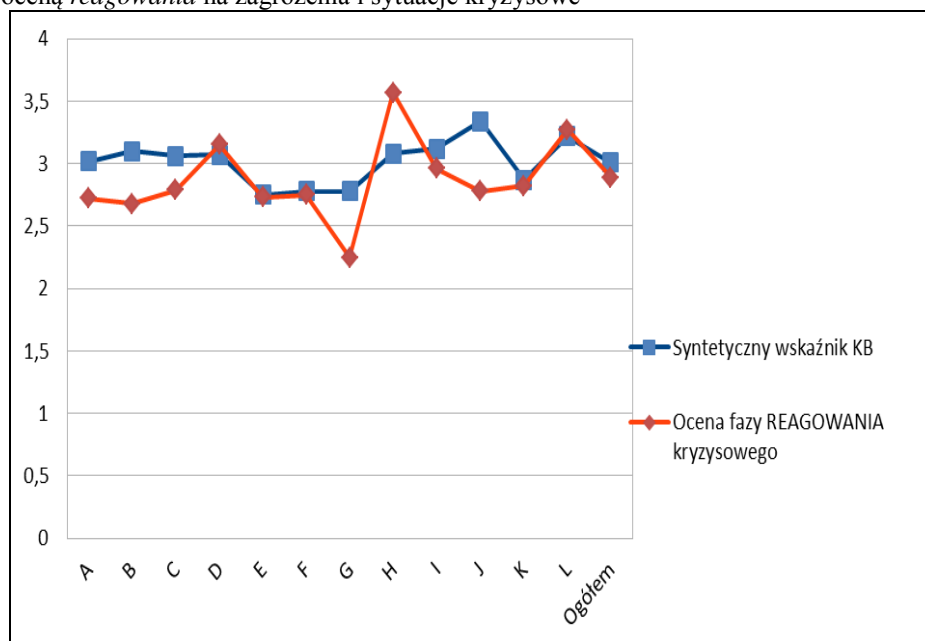
3.2.4. Kultura bezpieczeństwa a jakość *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe w wymiarze lokalnym

Zależności między kulturą bezpieczeństwa a jakością funkcjonowania SZK widoczne są także w odniesieniu do *fazy reagowania*. W miejscowościach, w których podmioty charakteryzują się wyższym poziomem kultury bezpieczeństwa, jakość reagowania SZK oceniana była wyżej. Widać to, wyraźnie analizując dane na wykresie 4 i w tabeli 103.

Prawdopodobnie zależności te byłyby jeszcze bardziej widoczne wtedy, gdyby poziom kultury bezpieczeństwa obywateli był wyższy niż obecnie, co wpływałoby na jakość funkcjonowania SZK. Wtedy prawdopodobnie zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa a sprawnością reagowania na zagrożenia byłyby jeszcze wyraźniej widoczne.

Aktualnie zarówno *poziom kultury bezpieczeństwa* (3,01), jak i ogólna ocena *sprawności reagowania* systemów ZK w wymiarze lokalnym (2,89) oceniane są ogólnie jako zadowalające. Nie można wykluczyć, że są to oceny „optymistyczne”. Wcześniej wspomniano już o tym, że przy ocenie tego zagadnienia rzadko brano pod uwagę kryterium sprawności, skuteczności i ekonomiczności, a raczej „dzielność” i solidarne „współdziałania”. Niemniej jednak w porównaniu z oceną innych etapów (faz) zarządzania kryzysowego *reagowanie SZK na zagrożenia* oceniono najwyżej. Różnice ocen tego zagadnienia między miejscowościami były duże, i przekraczały 1,0. W miejscowości G ocena wynosiła 2,25, zaś w miejscowości L – 3,27.

Wykres 4. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości a oceną *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 103. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe

Symbol miejscowości													
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ogółem
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	3,01
Oceny etapu reagowania	2,72	2,68	2,79	3,15	2,73	2,75	2,25	3,57	2,96	2,78	2,82	3,27	2,89

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

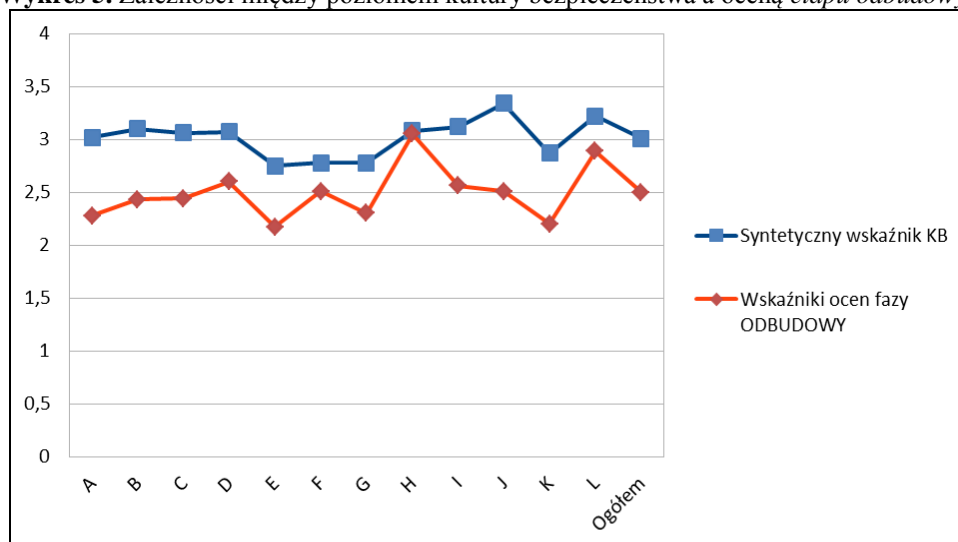
Podobnie jak przy pozostałych fazach zarządzania kryzysowego, dane w tabeli 103 i w wykresie 4 ukazują dość wyraźną zależność między poziomem kultury bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości a ocenami SZK w zakresie *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe.

Analizując dane na wykresie 4 uwagę zwraca fakt, że w kilku miejscowościach (D, E, F, K, L) wskaźniki poziomu kultury bezpieczeństwa i reagowania kryzysowego są niemal identyczne. Trudno byłoby to powiedzieć o *odbudowie*, jako kolejnym etapie zarządzania kryzysowego.

3.2.5. Kultura bezpieczeństwa a przywracanie normalnych warunków życia (faza odbudowy)

Analiza danych dotyczących poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli i jej wpływu na przywracanie normalnych warunków życia i pracy w różnych miejscowościach potwierdza istnienie omawianej wcześniej prawidłowości polegającej na tym, że wyższemu poziomowi kultury bezpieczeństwa odpowiada wyższa ocena jakości funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego w danej fazie. Niemniej jednak zależność ta w fazie odbudowy jest mniej widoczna (por. wykres 5).

Wykres 5. Zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa a oceną etapu odbudowy

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Tabela 104. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie odbudowy

	Symbol miejscowości												Ogółem
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	3,01
Oceny etapu odbudowy	2,28	2,43	2,44	2,60	2,17	2,51	2,30	3,05	2,56	2,51	2,20	2,89	2,50

Źródło: opracowanie własne autorów raportu

Prawdopodobnie wiąże się to z jednej strony z uwarunkowaniami materialnymi, z drugiej strony zaś z tym, że na etapie *przygotowania*, który oceniony został *podobnie nisko jak faza odbudowy*, nie wykonuje się szeregu zadań, które ułatwiłyby działania, także w fazie odbudowy, np. odpowiednich ubezpieczeń. Przyczynia się do tego aktualny poziom i charakter kultury bezpieczeństwa podmiotów, które doświadczają sytuacji kryzysowych.

Z analizy danych w tabeli 104 wynika, że w przypadku *fazy odbudowy* najniżej oceniono ją w miejscowości E (wskaźnik 2,17), która doświadczyła bardzo trudnej sytuacji kryzysowej, i w której poziom kultury bezpieczeństwa oceniany był najniżej (2,75). Okazało się, że taka ocena SZK w zakresie przywracania normalnych warunków życia i pracy w danej miejscowości wiązała się z charakterem ostatniego, poważnego zagrożenia (blekaut), z którym miastu udało się uporać „już” po kilkunastu godzinach. Niepokoić może jednak fakt, że po zainstalowaniu drugiej linii zasilania w energię elektryczną, zarówno administracja, jak i służby zarządzania kryzysowego poczuły się na tyle „bezpiecznie”, że przestały interesować się tym rodzajem zagrożenia i związaną z nim kaskadowo narastającą sytuacją kryzysową. Wydaje się, że wnioski wynikające z *blekautu* nie zostały wykorzystane w praktyce dla doskonalenia kultury bezpieczeństwa obywateli w tym mieście. Jest bardzo prawdopodobne, że miasto to, w przypadku ponownego wystąpienia tego rodzaju zagrożenia, czego nie można wykluczyć pomimo istnienia drugiej linii zasilania w energię elektryczną – może mieć jeszcze większe problemy żeby poradzić sobie z tą groźną sytuacją kryzysową, niż to miało miejsce wcześniej. Ten stan rozbieżności między prawie całkowitym brakiem poczucia zagrożenia w omawianym zakresie a realną możliwością ponownego pojawienia się *blekautu* można z powodzeniem opisywać przy pomocy modelu Frey’a⁶⁷. Wydaje się jednak, że wnioski z tej analizy nie byłyby budujące.

Niejako na przeciwnym biegunie lokuje się – jako pozytywny przykład – miejscowość oznaczona symbolem H. Jej mieszkańcy także doświadczyli wcześniej poważnej sytuacji kryzysowej. Z „lekcji” tej wyciągnęli jednak odpowiednie wnioski, a podejmowane w tym mieście działania, także edukacyjne i organizacyjne doprowadziły do tego, że mieszkańcy tego miasta charakteryzują się już obecnie co najmniej zadowalającym poziomem kultury bezpieczeństwa i wyższą niż w wielu innych miejscowo-

⁶⁷ D. Frey, *Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 1977.

ściach jakością funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego. Zebrane w badaniach dane mogą wskazywać, że SZK w tym mieście oraz inne instytucje stały się „organizacjami uczącymi się”. Stymulatorem do podjęcia działań w tym zakresie była powódź. Nie „załamała” ona mieszkańców tego miasta i nie zniechęciła ich do wysiłków tak, jak to miało miejsce w niektórych innych miejscowościach. Wręcz przeciwnie – była ona czynnikiem mobilizującym do podjęcia szeregu działań, które już dziś przynoszą imponujące efekty. Są one dodatkowym czynnikiem mobilizującym do dalszej pracy. Widoczny w niektórych miejscowościach „chocholi taniec” niemożności został w tym mieście przełamany, dzięki czemu mieszkańcy mieli możliwość poznać „smak sukcesu”, wchodząc na ścieżkę *rozwoju*, jako jednego z warunków długotrwałego bezpieczeństwa.

3.2.6. Konkluzje

Opierając się na dotychczas opublikowanym dorobku naukowym badaczy zajmujących się szerokim *spectrum* problemów związanych z bezpieczeństwem narodowym, w tym również z zarządzaniem kryzysowym jako integralną częścią systemu bezpieczeństwa narodowego, można zauważyć, że od końca lat 80. ubiegłego wieku do dnia dzisiejszego zaszły duże zmiany w teoretycznym i praktycznym podejściu do bezpieczeństwa narodowego. Podkreślić należy, że budowę Systemu Bezpieczeństwa Narodowego w zasadzie rozpoczęto od podstaw, gdyż w epoce Układu Warszawskiego raczej trudno było mówić o narodowym bezpieczeństwie, gdy wszystkie działania były podporządkowane realizacji założeń doktryny wojennej układu. Dotyczyło to również spraw związanych z ochroną ludności. Wszelkie przedsięwzięcia realizowane w ramach Obrony Cywilnej miały na celu zapewnienie ludności warunków do przetrwania w sytuacji zagrożenia wojennego. Skutki zagrożeń niemilitarnych zaistniałych zarówno w wyniku działania sił natury, jak i spowodowanych przez człowieka, były likwidowane doraźnie i nie stanowiły podstawy do podejmowania prac nad programami i planami zapobiegania im w przyszłości.

Obecne podejście do spraw związanych z szeroko pojmowanym bezpieczeństwem jest diametralnie różne od opisanego powyżej. Efektem przyjęcia wielu nowych rozwiązań prawnych i zrealizowania szeregu działań organizacyjnych było rozpoczęcie, a obecnie kontynuacja, budowy Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP na miarę aktualnych wyzwań i zagrożeń. Nie jest to proces zakończony i prawdopodobnie będzie trwał jeszcze długo.

Autorzy publikacji w większości uważają, że w celu zbudowania w pełni funkcjonalnego i efektywnie funkcjonującego, szeroko pojętego Systemu Bezpieczeństwa Narodowego należy m.in.:

- a) Opracować i przyjąć ustawę o bezpieczeństwie narodowym, odnoszącą się również do spraw związanych z funkcjonowaniem systemu zarządzania kryzysowego⁶⁸.
- b) Uporządkować ustawy i wydane do nich akty wykonawcze regulujące zakres bezpieczeństwa m.in. politycznego, ekonomicznego, (...) ⁶⁹.
- c) Opracować i przyjąć akty prawne dotyczące uściślenia kompetencji służb i organów władzy publicznej oraz zasad ich współdziałania i koordynacji realizowanych zadań⁷⁰.
- d) Stworzyć słownik terminów z szeroko pojmowanego bezpieczeństwa narodowego⁷¹.
- e) Wypracować nową formułę zarządzania bezpieczeństwem, konsolidującą działania na szczeblu państwa z efektywniejszym wykorzystaniem Rządowego Centrum Bezpieczeństwa⁷².
- f) Powołać Komitet Rady Ministrów ds. Bezpieczeństwa Narodowego jako organ opiniodawczo-doradczy Rady Ministrów⁷³.
- g) Uporządkować aparat zarządzający bezpieczeństwem narodowym, wykorzystując do tego doświadczenia wynikające z praktycznego zastosowania dotychczas obowiązujących ustaw.
- h) Powrócić do idei utworzenia Brygad (Batalionów) Obrony Terytorialnej przeznaczonych m.in. do działań reagowania kryzysowego⁷⁴.

⁶⁸ Szerzej: W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, op. cit., s. 380.

⁶⁹ Tamże, s. 380.

⁷⁰ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne...*, op. cit., s. 191.

⁷¹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe...*, op. cit., s. 310.

⁷² J. Gryz, *Merytoryczne podstawy projektowania systemu reagowania kryzysowego*, [w:] *System reagowania...*, op. cit., s. 262.

⁷³ W. Kitler, *Organizacja zarządzania kryzysowego jako elementu zarządzania bezpieczeństwem narodowym na poziomie nadrzędnym*, [w:] *System reagowania...*, op. cit., s. 267.

⁷⁴ Pisząc o powrocie do idei tworzenia jednostek Obrony Terytorialnej, autor opracowania ma na myśli powrót do sytuacji z lat 1998-2008, kiedy Brygady (Bataliony) Obrony Terytorialnej funkcjonowały w strukturze Sił Zbrojnych RP, a ich zasadniczymi zadaniami było:

- szkolenie programowe pododdziałów: piechoty zmotoryzowanej, rozpoznawczych, łączności i logistycznych;
- szkolenie i przygotowanie rezerw osobowych;
- doskonalenie systemu reagowania kryzysowego;
- kształtowanie postaw proobronnych wśród społeczeństwa.

- i) Uelastyczyć system finansowania realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego tak, aby rezerwa celowa, tworzona na podstawie Ustawy o zarządzaniu kryzysowym, mogła być wykorzystywana na etapie przygotowania działań, a nie tylko na etapach reagowania i odbudowy.
- j) Przywrócić obligatoryjność tworzenia Powiatowych Centrów Zarządzania Kryzysowego z jednoczesnym zapewnieniem samorządom refundacji kosztów zatrudnienia etatowych pracowników.
- k) Wprowadzić na szczeblu gmin obligatoryjność pełnienia całodobowych dyżurów przez członków Gminnych Zespołów Zarządzania Kryzysowego.
- l) Wprowadzić obligatoryjność prowadzenia przynajmniej raz w roku ćwiczeń z zakresu zarządzania kryzysowego na wszystkich szczeblach zarządzania.
- m) Zintensyfikować i zakończyć prace nad utworzeniem nowoczesnego systemu łączności na potrzeby zarządzania kryzysowego.
- n) System alarmowania i ostrzegania jest już przestarzały i nie odpowiada wymogom dnia dzisiejszego. Działania kosmetyczne w postaci zmian sygnałów alarmowych w praktyce nie wnoszą nic nowego. Mieszkańcy mimo usłyszenia dźwięku syren, nie identyfikują ich odbioru i nie wiedzą co robić. Syreny mechaniczne są już anachronizmem i winny zostać zdemontowane. W ich miejsce należy zainstalować syreny elektroniczne z modułami fonicznymi. Na ten cel powinny zostać przeznaczone środki z budżetu państwa, gdyż koszt realizacji tego zadania jest wysoki i samorządy lokalne temu nie podążają. Budowa nowego systemu alarmowania i ostrzegania winna stać się zadaniem zleconym, a utrzymanie tego systemu, już po jego zbudowaniu, zadaniem własnym samorządów.
- o) Przeznaczyć z budżetu państwa środki na wyposażenie Powiatowych Centrów Zarządzania Kryzysowego w komputerowe systemy wspomagania procesu decyzyjnego z jednoczesnym określeniem terminu realizacji tego zamierzenia.
- p) Wprowadzić obowiązek tworzenia przez samorządy wszystkich szczebli magazynów sprzętu i środków niezbędnych do prowadzenia działań

Są to zadania, których na co dzień Narodowe Siły Rezerwowe nie realizują, a pododdziały Obrony Terytorialnej bardzo dobrze sprawdziły się w działaniu, np. brały bezpośredni udział w ratowaniu ludności cywilnej w gminie Radomyśl, kiedy to pod wodą znalazły się tysiące hektarów użytków rolnych, zniszczeniu uległo kilkaset kilometrów dróg i setki budynków.

z zakresu reagowania kryzysowego oraz zabezpieczenia mieszkańcom podstawowych warunków socjalno-bytowych w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowych lub nadzwyczajnych zagrożeń. Wskazane byłoby określenie podstawowego asortymentu sprzętu mającego znajdować się w tych magazynach – z podziałem na rodzaje ewentualnych zagrożeń.

- q) Na bazie ośrodków naukowo-badawczych zajmujących się problematyką bezpieczeństwa narodowego, w tym zarządzania kryzysowego, utworzyć regionalne centra szkoleniowe kształcące kadry na potrzeby zarządzania kryzysowego, z udziałem zarówno teoretyków, jak i praktyków zajmujących się tą dziedziną bezpieczeństwa.
- r) W celu podniesienia na wyższy poziom kultury bezpieczeństwa społeczeństwa wprowadzić do tematyki publicznych (państwowych) środków przekazu programy informacyjne z zakresu szeroko pojętego bezpieczeństwa narodowego.
- s) Wprowadzić do programów nauczania dzieci i młodzieży treści z zakresu zarządzania kryzysowego, ze szczególnym uwzględnieniem zasad postępowania i zachowania się w sytuacjach kryzysowych i zagrożeń.
- t) W celu wyeliminowania przypadkowości w zatrudnianiu na stanowiskach ds. zarządzania kryzysowego należy jasno i jednoznacznie określić wymogi, które musi spełniać osoba przewidziana do zatrudnienia.
- u) Należy wprowadzić obowiązek okresowego podnoszenia kwalifikacji przez pracowników ds. zarządzania kryzysowego poprzez udział w szkoleniach organizowanych w wyspecjalizowanych ośrodkach szkolenia.

Powyższy katalog wniosków i potrzeb nie wyczerpuje tematu, ale uwzględnienie wskazanych zagadnień w dalszych pracach nad budową szeroko rozumianego Systemu Bezpieczeństwa Narodowego może przyczynić się do jego udoskonalania.

Uogólnienia, wnioski, propozycje

Podsumowanie wyników badań

Wielość zadań naukowo-badawczych realizowanych w ramach Projektu „System Bezpieczeństwa Narodowego” stwarzała możliwość dokonania *kompleksowej charakterystyki i oceny* jakości funkcjonowania podstawowych elementów Systemu Bezpieczeństwa Narodowego w naszym kraju oraz opisanie relacji między nimi. Przedstawione w „repozytorium” raporty z badań ukazują zróżnicowane – i często stosunkowo niskie – oceny różnych elementów SBN.

W znacznej części tych raportów podejmowano także *próbę wyjaśnienia* przyczyn tego stanu rzeczy. Ukazano w nich szeroką gamę czynników utrudniających „konstruowanie” SBN oraz wpływających niekorzystnie na jakość jego funkcjonowania. Jednak duża ilość tych czynników może nie zachęcać do podejmowania wysiłków służących doskonaleniu badanego systemu oraz poprawie jakości jego funkcjonowania. Problem ten sygnalizowany był wcześniej na kilku konferencjach naukowych. Dlatego też przystępując do realizacji zadania 1.5. w ramach Projektu SBN, skupiono uwagę na jednym z głównych czynników warunkujących funkcjonowanie SBN i jego elementów, w tym także SZK. Czynnikiem tym jest **kultura bezpieczeństwa**.

Zespół badawczy przyjął założenie, że istnieje związek między kulturą bezpieczeństwa podmiotów funkcjonujących w ramach SBN a jakością jego „konstruowania” i sprawnością funkcjonowania. Wyniki badań potwierdziły to przypuszczenie. Chociaż badaniami objęto tylko system zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym, to wnioski wynikające z tych badań można – prawdopodobnie – wykorzystać w odniesieniu do innych elementów Systemu Bezpieczeństwa Narodowego w naszym kraju.

Przeprowadzone dla potrzeb zadania 1.5. badania o charakterze teoretycznym i empirycznym umożliwiły uzyskanie odpowiedzi na wszystkie przedstawione w części metodologicznej pytania problemowe i osiągnięcie zakładanych celów. Dokonano więc diagnozy i oceny jakości funkcjonowania „systemu” zarządzania kryzysowego w kilkunastu miastach i powiatach różnej wielkości, z których średnio połowa doświadczyła sytuacji kryzysowych, ale także w takich, w których dotychczas takie sytuacje nie wystąpiły. Określono również poziom kultury bezpieczeństwa obywateli w tych miejscowościach, w tym przedstawiciele administracji samorządowej, służb mundurowych i pozostałych obywateli. Przeanalizowano także zależności między poziomem i charakterem kultury bezpieczeństwa podmiotów w tych

miejsowościach a jakością funkcjonowania w nich SZK.

W miejscowościach, które charakteryzowały się wyższym poziomem kultury bezpieczeństwa obywateli, stwierdzono jednocześnie wyższą jakością funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego. W pozostałych miejscowościach było odwrotnie. **Ogólnie biorąc badania wykazały stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa obywateli w badanych miejscowościach, podobnie jak stosunkowo niskie oceny jakości funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Wyniki wskazują na istnienie zależności między poziomem i charakterem kultury bezpieczeństwa, a jakością funkcjonowania systemów bezpieczeństwa. Nasuwa się więc prosty wniosek. Doskonalenie systemu zarządzania kryzysowego i – szerzej biorąc – systemu bezpieczeństwa narodowego, należy zacząć od podnoszenia poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli, szczególnie zaś administracji.**

Badania wykazały, że zadowalającym poziomem kultury bezpieczeństwa, a czasami nawet dobrym, wykazywali się jedynie przedstawiciele służb mundurowych. Wyraźnie niższym poziomem kultury bezpieczeństwa charakteryzowali się przedstawiciele administracji samorządowej, zaś najniższym i zdecydowanie niezadowalającym – pozostali obywatele. Nie sprzyja to podejmowaniu działań związanych z *przewidywaniem zagrożeń i zapobieganiem im*, a także *przygotowaniem się* do wystąpienia sytuacji kryzysowych. W zakresie *przygotowania się* do sytuacji kryzysowych w skali 2-5 najniżej oceniono „przygotowanie finansowe” – wskaźnik 2,12 (w skali 2-5); nieco wyżej „przygotowanie materiałowe” – 2,35 i „przygotowanie organizacyjne” – 2,53 oraz „funkcjonowanie łączności” dla potrzeb zarządzania kryzysowego – wskaźnik 2,48.

Chociaż „przygotowanie dokumentacji” oceniono nieco wyżej – 2,68, to jednak oceny te dotyczyły nie tyle jakości opracowywanej dokumentacji i jej użyteczności, co raczej „jej posiadania”, czyli aspektu formalnego.

Kwalifikacje służb mundurowych niezbędne im w sytuacjach kryzysowych oceniono ogólnie pozytywnie – 3,28, zaś kwalifikacje administracji terenowej w tym zakresie oceniono na 2,61. Najbardziej krytycznie oceniono kwalifikacje pozostałych obywateli potrzebne im w sytuacjach kryzysowych – wskaźnik 2,24, co oznacza poziom zdecydowanie niezadowalający.

Ogólnie biorąc – częściej niż co trzeci z badanych nie posiadał praktycznie żadnej wiedzy na temat systemu zarządzania kryzysowego, zaś wśród ogółu „zwykłych” obywateli taką opinię wyrażał prawie co drugi respondent.

Kolejny etap – reagowanie w sytuacjach kryzysowych – chociaż ogólnie oceniany był raczej pozytywnie – (2,89), to jednak pod względem sprawności, skuteczności i efektywności trudno byłoby ocenić go zadowalająco. Funkcjonowanie systemu alarmowania oceniono ogólnie na 2,93, chociaż w niektórych miejscowościach były to oceny zdecydowanie niższe, w niektórych zaś – wyższe. Spośród etapów zarządzania kryzysowego najniżej oceniano etap odbudowy – wskaźnik 2,50.

Z badań wynika, że jakość funkcjonowania SZK w miejscowościach objętych badaniami – ogólnie biorąc – oceniana jest na poziomie zbliżonym do zadowalającego, chociaż w niektórych miejscowościach są to oceny niezadowalające. Szczegółowe dane na ten temat zawierają tabele 1-19.

Chociaż ogólny wskaźnik kultury bezpieczeństwa zbliżony był do zadowalającego (3,01), to w kilku miejscowościach był on wyraźnie niższy (2,75-2,78). Ten ogólny wskaźnik wymaga jednak uzupełnienia informacjami, że niejako „zawyżają” go zbliżone do dobrej wskaźniki poziomu kultury bezpieczeństwa służb mundurowych, podczas gdy wśród „zwykłych” obywateli w większości są to oceny niezadowalające. W grupie tej najniżej oceniono poziom kultury prawnej – wysokość wskaźnika to 2,31. Ogólnie biorąc – kulturę prawną jako jeden z elementów kultury bezpieczeństwa oceniono najniżej – wysokość wskaźnika 2,90. Pozostałe wskaźniki kultury bezpieczeństwa, dotyczące takich elementów, jak poziom wiedzy z zakresu bezpieczeństwa i sposoby myślenia o bezpieczeństwie kształtowały się na poziomie 2,93-2,94; „kwalifikacje emocjonalne” – wskaźnik 2,92; sprawność działania w sytuacjach kryzysowych (3,01) i zdolność do współdziałania (3,04). W tych ostatnich kwestiach przeważały jednak stwierdzenia, że częściej były to zachowania spontaniczne i żywiołowe niż przemyślane i metodyczne działania. Ich sprawność, skuteczność i efektywność pozostawiała wiele do życzenia. W niektórych miejscowościach oceny te były wyraźnie niższe niż w pozostałych. Tam również zdecydowanie niżej oceniano jakość kultury bezpieczeństwa.

Konkludując, należy stwierdzić, że stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa różnych podmiotów utrudnia „konstruowanie” systemu zarządzania kryzysowego i – prawdopodobnie także – innych elementów systemu bezpieczeństwa narodowego oraz ich funkcjonowanie i rozwój. Chociaż w niektórych miejscowościach, charakteryzujących się wyższym poziomem kultury bezpieczeństwa, spełnia ona w sytuacjach kryzysowych rolę przysłowiowego „koła ratunkowego”, pomimo niezadowalającego poziomu środków materiałowo-technicznych i finansowych, to jednak w kilku innych miejscowościach niski poziom i dysfunkcyjny charakter kultury

bezpieczeństwa przypomina przysłowiową „kulę u nogi”. W tych miejscowościach, praktycznie biorąc, żadna z potencjalnych funkcji kultury bezpieczeństwa nie była wypełniana w zadowalającym stopniu.

Rola i znaczenie kultury bezpieczeństwa – funkcje kultury bezpieczeństwa w systemie zarządzania kryzysowego i systemie bezpieczeństwa narodowego

Stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami sprawia, że nie jest ona w stanie spełniać w stopniu zadowalającym kilku ważnych funkcji w systemie zarządzania kryzysowego i w systemie bezpieczeństwa narodowego. Z punktu widzenia jakości funkcjonowania tych systemów najważniejsze wydają się funkcje: *stymulacyjna, regulacyjna, integracyjna i adaptacyjna*.

Kultura bezpieczeństwa jako czynnik stymulujący „konstruowanie” SZK (SBN) oraz funkcjonowanie i rozwój tych systemów

Jak już wspomniano w teoretycznej części niniejszego opracowania, *funkcja stymulacyjna* kultury bezpieczeństwa przejawia się w tym, że *podmioty dostrzegają i rozumieją potrzebę samodoskonalenia się, ale także poprawy jakości swojego życia i warunków pracy. Uświadamiają sobie także konieczność mądrego, systematycznego tworzenia i doskonalenia systemów zapewniających im bezpieczeństwo, w tym SZK i SBN, oraz realizują to w praktyce*. Wpływa na to charakterystyczny dla danego podmiotu *system norm i wartości*, ale także komponenty *postaw*, takie jak *zakres* posiadanej przez podmiot *wiedzy* poświęconej bezpieczeństwu oraz *umiejętność jej wykorzystania w praktyce*. To z kolei zależy od *sposobu myślenia o bezpieczeństwie*, czyli „technologii intelektu” danego podmiotu. W realizacji funkcji stymulacyjnej niezmiernie ważną rolę spełniają także „kwalifikacje emocjonalne”, jakimi charakteryzują się osoby i grupy społeczne na danym terenie. Ten splot kilku czynników przyczynia się do bardziej lub mniej adekwatnej *percepcji otoczenia*, do bardziej lub mniej funkcjonalnych *sposobów myślenia* o wyzwaniach, o szansach i o zagrożeniach. Wtedy zaś, kiedy przekłada się to na *sprawne i skuteczne działania*, ale także na efektywne *współdziałania*, możemy mówić o wypełnianiu przez kulturę bezpieczeństwa *funkcji stymulacyjnej*. W wymiarze *indywidualnym*, ale także w wymiarze *strukturalnym* w odniesieniu do *instytucji i organizacji*. Niestety – jak wykazują badania – *stosunkowo niski poziom i nierzadko dysfunkcyjny charakter tych elementów kultury bezpieczeństwa umożliwia sformułowanie wniosku, że w niewystarczającym stopniu spełnia ona funkcję*

stymulacyjną. Wpływa to niekorzystnie także na inne funkcje kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami w systemie zarządzania kryzysowego i w systemie bezpieczeństwa narodowego.

W wymiarze strukturalnym problem dotyczy przede wszystkim administracji, która mogłaby spełniać w większym niż dotychczas stopniu funkcję stymulacyjną w odniesieniu do instytucjonalnego doskonalenia SZK, ale także w stosunku do „zwykłych” obywateli, którzy w większości nie są przygotowani do sytuacji kryzysowych. Stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa administracji powoduje, że nie inicjuje ona w wystarczającym stopniu wielu przedsięwzięć służących podnoszeniu własnej kultury bezpieczeństwa, ale także kultury bezpieczeństwa innych „podmiotów” na danym terenie, a szczególnie „zwykłych” obywateli. Jak wykazały badania poziom kultury bezpieczeństwa tej ostatniej grupy jest zastraszająco niski. Średnio co drugi obywatel nie ma nawet zadowalającej wiedzy o systemie zarządzania kryzysowego. W tej sytuacji trudno więc oczekiwać, że będą oni „rozliczać” pracowników administracji z jej odpowiedzialności za jakość funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Wynika z tego **podstawowy wniosek – działania, mające na celu doskonalenie SZK (SBN), powinno się zacząć od doskonalenia kultury bezpieczeństwa administracji na danym terenie.**

Regulacyjna funkcja kultury bezpieczeństwa w SZK i SBN

Z literatury wynika, że **regulacyjna funkcja** kultury bezpieczeństwa przejawia się, upraszczając – w mądrym, „wewnętrznym kierowaniu” zachowaniami i działaniami podmiotów fizycznych i prawnych w różnych sytuacjach, także tych, które poprzedzają wystąpienie sytuacji kryzysowych, w czasie trwania tych sytuacji i po ich zakończeniu. Kultura bezpieczeństwa może spełniać szczególną rolę przy *przewidywaniu* zagrożeń i *zapobieganiu im* oraz w *przygotowaniu się* do ich wystąpienia. Solidne „odrobienie” zadań w tym zakresie jest jednym z istotnych warunków sprawnego, skutecznego i efektywnego *reagowania*.

Badania wykazały, że w odniesieniu do tych zadań mamy jeszcze wiele do zrobienia. Mogą temu sprzyjać wspólnie podzielane wartości i stosowane normy, ale także odpowiedni poziom wiedzy i wyobraźni oraz umiejętność strategicznego myślenia podmiotów zaangażowanych w zarządzanie kryzysowe oraz pozostałych obywateli, także tych, którzy doświadczają sytuacji kryzysowych. Ważną rolę odgrywają w tym zakresie także „kwalifikacje emocjonalne” wszystkich podmiotów. Badania wykazały, że są to stosunkowo słabe elementy kultury bezpieczeństwa respondentów. Dlatego też między innymi **kultura bezpieczeństwa podmiotów fizycznych**

i prawnych w niewielkim stopniu spełnia funkcję regulacyjną.

Kategoriemi w miarę adekwatnie opisującymi regulacyjną funkcję kultury bezpieczeństwa w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym są „wewnętrzsterowność” i „zewnętrzsterowność”. Sprawnie, skutecznie i efektywnie funkcjonujące systemy, w tym także SZK i SBN, charakteryzują się względną równowagą oddziaływania na podmiot czynników wewnętrznych, do których należy kultura bezpieczeństwa oraz czynników „zewnętrznych”, takich jak: polecenia przełożonych i kontrole, a nierzadko nawet pojawiające się niespodziewanie zagrożenia. Wyniki badań wskazują na wyraźną dominację czynników „zewnętrzsterownych” w SZK w większości miejscowości objętych badaniami. Widać to szczególnie wyraźnie podczas *reagowania*, ale także – w jakimś stopniu – na etapie *przygotowania*. W mniejszym stopniu dotyczy to etapów *przewidywania* i *zapobiegania*, jako że czynności te należą do najtrudniejszych, a zarazem najslabiej rozwiniętych.

Zebrane w badaniach dane wskazują, że czynnikiem w zdecydowanie mniejszym stopniu stymulującym i regulującym aktywność różnych podmiotów oraz ich zachowania i działania związane z sytuacjami kryzysowymi jest kultura bezpieczeństwa („czynnik wewnętrzny”), a szczególnie jej element – kultura prawna. Niski poziom kultury prawnej zwykłych obywateli bardzo utrudnia funkcjonowanie SZK w różnych etapach zarządzania kryzysowego. Nakłada się na to niski poziom wiedzy z zakresu bezpieczeństwa tej grupy respondentów, nierzadko ich dysfunkcjonalne sposoby myślenia o bezpieczeństwie („technologie intelektu”), ale także trudności w radzeniu sobie z problemami emocjonalnymi. Najprościej i najtrafniej oddaje to powiedzenie „nie umiemy się bać”. Ten ostatni element kultury bezpieczeństwa wpływa także niekorzystnie na wypełnianie przez kulturę bezpieczeństwa scharakteryzowanej wyżej funkcji stymulacyjnej. W dużym stopniu to wyjaśnia, dlaczego czynniki zewnętrzne, takie jak polecenia i kontrole ze strony przełożonych, a czasami nawet pojawiające się niespodziewanie zagrożenia, zdecydowanie przeważają nad „wewnętrzsterownością” podmiotów. Nie sprzyja to samodoskonaleniu się podmiotów i podnoszeniu poziomu ich kultury bezpieczeństwa nawet wtedy, kiedy doświadczają one sytuacji kryzysowych. Klasycznym tego przykładem jest objęta badaniami miejscowość oznaczona symbolem G.

Jak już wcześniej wspomniano w przypadku niskiego poziomu kultury bezpieczeństwa któregoś z podmiotów, w tym przypadku administracji terenowej ale także pozostałych obywateli, pojawiają się próby „ręcznego sterowania” SZK. Nie sprzyja to sprawności, skuteczności i efektywności

funkcjonowania tego „systemu” oraz nie ułatwia jego samodoskonalenia się, a tym bardziej osiągnięciu efektu systemowego, synergii, niezbędnej do umacniania się i rozwoju „systemu”.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt problemu. Wtedy, kiedy niski poziom kultury bezpieczeństwa osób odpowiedzialnych za regulacje prawne przyczynia się do powstawania mało funkcjonalnych, niespójnych zapisów prawa – sygnalizują to raporty z innych badań – pojawia się kolejny, niekorzystny czynnik, „nakładający się” na wcześniej wymienione. Chodzi o zniechęcenie wśród znacznej części obywateli i spadek zainteresowania problemami bezpieczeństwa. Badania wykazały, że dotyczy to ponad 1/3 respondentów, zaś wśród „zwykłych” obywateli prawie co drugiego. To z kolei może powodować poczucie braku sensowności wysiłków mających poprawić jakość funkcjonowania „systemów” i podniesienie poziomu bezpieczeństwa. Zaś wtedy, kiedy „odgórnie” podejmowane są różnego rodzaju działania formalno-restrykcyjne i próby „ręcznego sterowania”, pojawiają się „działania” pozorne, tzw. „pod kontrolę”. Dotyczy to głównie dokumentów opracowywanych przez niektóre „podmioty” dla potrzeb zarządzania kryzysowego. Nie trudno wyobrazić sobie, że w sytuacjach kryzysowych takie dokumenty stają się „atrapą”. Dominuje wtedy improwizacja, niejako napędzająca to swoiste „błędne koło”.

Na podstawie zebranych przez nas danych można zaryzykować stwierdzenie, że opisana wyżej sytuacja dotyczy prawie co czwartej miejscowości objętej badaniami. Podejmowane „działania naprawcze” systemu zarządzania kryzysowego, bez podniesienia poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli, a szczególnie administracji, nie muszą kończyć się powodzeniem.

Kultura bezpieczeństwa jako czynnik integrujący system zarządzania kryzysowego i system bezpieczeństwa narodowego

Kultura bezpieczeństwa spełnia także *funkcję integracyjną* w odniesieniu do różnych grup społecznych, społeczności lokalnych i całych społeczeństw – narodów, a nawet systemów międzynarodowych, np. UE i NATO. Możemy mówić o wyższym lub niższym stopniu wypełniania tej funkcji w stosunku do systemu bezpieczeństwa narodowego i jego elementu – systemu zarządzania kryzysowego. Zarówno potoczne obserwacje, jak i wyniki badań w ramach projektu „System bezpieczeństwa narodowego” wykazują, że poziom integracji „systemu bezpieczeństwa narodowego” w naszym kraju pozostawia wiele do życzenia. Dotyczy to także poszczególnych elemen-

tów tego „systemu”. Na przykładzie systemu zarządzania kryzysowego widać wyraźnie, że jest to w dużym stopniu spowodowane stosunkowo niskim poziomem i nierzadko dysfunkcyjnym charakterem kultury bezpieczeństwa różnych podmiotów, w tym także administracji. Najniższy poziom, a zarazem dysfunkcyjny charakter kultury bezpieczeństwa, charakteryzuje „zwykłych” obywateli, którzy dotychczas doświadczali albo w przyszłości mogą doświadczać sytuacji kryzysowych.

Funkcja integracyjna jest niejako wtórna w stosunku do dwóch wcześniej omówionych, tzn. stymulacyjnej i regulacyjnej. Jak wcześniej sygnalizowano zakres wypełniania tych funkcji przez kulturę bezpieczeństwa zależy od względnie *spójnego* systemu *wartości i norm*, charakteryzujących poszczególne podmioty, ale także dzięki bardziej lub mniej funkcjonalnym oraz bardziej lub mniej adekwatnym do konkretnej sytuacji *postawom, zachowaniom i działaniom* tych podmiotów nie tylko w sytuacjach kryzysowych, ale także w okresie je poprzedzającym. Badania wykazały, że te elementy kultury bezpieczeństwa na poziomie powyżej zadowalającego widoczne są tylko wśród służb mundurowych. Wyraźnie niższe wskaźniki kultury bezpieczeństwa charakteryzują przedstawicieli administracji. Wspomniano już, że najniższe i w większości niezadowalające wskaźniki kultury bezpieczeństwa charakteryzują pozostałych obywateli objętych badaniami.

Konkludując należy stwierdzić, że stosunkowo niski poziom kultury bezpieczeństwa obywateli w naszym kraju nie tylko nie sprzyja wypełnianiu przez ten fenomen społeczny funkcji integracyjnej w odniesieniu do SZK i SBN, ale także w stosunku do „małych ojczyzn” i – ogólnie biorąc – nie sprzyja umacnianiu więzi między obywatelami i instytucjami w naszym kraju, także tymi, które funkcjonują w ramach „systemu” bezpieczeństwa narodowego.

Zebrane w badaniach dane wskazują, że średnio tylko co trzeci z respondentów stwierdził, iż zdarza mu się często myśleć o poprawie bezpieczeństwa w swoim miejscu zamieszkania. Zaś w odniesieniu do bezpieczeństwa kraju takie deklaracje złożył średnio co piąty badany i to głównie spośród przedstawicieli służb mundurowych.

Adaptacyjna funkcja kultury bezpieczeństwa

Jak już wspomniano w teoretycznej części niniejszego Raportu z badań, *adaptacyjna funkcja* kultury bezpieczeństwa w grupach społecznych i systemach bezpieczeństwa przejawia się w zdolności *dostosowywania się* podmiotów i systemów do zmian środowiska bezpieczeństwa. Jest to łatwiejsze wówczas, kiedy potrafi się te *zmiany przewidywać*. Niestety bada-

nia wykazały, że zdolność do *przewidywania zagrożeń i zapobiegania im* jest słabym elementem kultury bezpieczeństwa wszystkich podmiotów objętych badaniami. Uwaga ta dotyczy nie tylko SZK i innych instytucji (organizacji), ale także – a może przede wszystkim – poszczególnych osób i grup społecznych.

Wiąże się to z jednej strony z niskim poziomem wiedzy podmiotów z zakresu bezpieczeństwa, ale także z brakiem umiejętności jej wykorzystania, czyli z „technologią intelektu”. Z badań wynika, że zarówno „elastyczność myślenia”, jak i umiejętność myślenia strategicznego nie są w naszym kraju czymś powszechnym. Niepokoić może fakt, że w warunkach kryzysu gospodarczego „horyzont myślenia strategicznego” jeszcze się zawężił.

Zdolności adaptacyjne podmiotów i systemów są ważnym czynnikiem zapewnienia im bezpieczeństwa. Z jednej strony bowiem dynamiczne zmiany otoczenia są faktem niezaprzeczalnym, z drugiej strony zaś – zbyt często nieadekwatne postrzeganie i ocenianie tych zmian przez dany podmiot oraz jego rutynowe, schematyczne i często spóźnione zachowania – a nawet bierność („grzech zaniechania”), nie tylko utrudniają wykorzystanie pojawiających się szans i wzmacnianie swojego potencjału, ale także utrudniają rozpoznawanie zagrożeń i skuteczne radzenie sobie z nimi. Dlatego też w sytuacjach, kiedy już te się pojawiają, podejmowana jest „dzielna i solidarna walka” z niebezpieczeństwem. Jednak jej efekty zbyt często okazują się mało skuteczne, a koszty bardzo wysokie. Przykładów na poparcie tej tezy dostarczają nie tylko doświadczenia historyczne. Wpływa na to także wspomniany już wcześniej deficyt „kwalifikacji emocjonalnych”, niezbędnych nie tylko w sytuacjach kryzysowych, ale także w biznesie. Jest to jednak problem, który mógłby być przedmiotem badań dla potrzeb innego projektu badawczego.

Konkludując, należy stwierdzić, że stosunkowo niski poziom i niezadko dysfunkcyjny charakter kultury bezpieczeństwa podmiotów objętych badaniami powoduje, że ten fenomen społeczny – chodzi o kulturę bezpieczeństwa – nie spełnia swoich podstawowych funkcji w odniesieniu do systemu zarządzania kryzysowego i systemu bezpieczeństwa narodowego. Dotyczy to zarówno funkcji stymulacyjnej, regulacyjnej i integracyjnej, ale także funkcji adaptacyjnej. Nie można wykluczyć, że funkcje te są z sobą powiązane i wzajemnie warunkują się, tzn. wzmacniają albo osłabiają. Badania wykazały wyraźny deficyt tych funkcji kultury bezpieczeństwa nie tylko w systemach bezpieczeństwa, ale także w „małych ojczyznach”, a być może również w środowisku rodzinnym. To ostatnie stwierdzenie należy traktować jako hipotezę, wymagającą weryfikacji w badaniach empirycz-

nych. Jest to szczególnie ważne, jako że podstawy kultury bezpieczeństwa „budowane” są przede wszystkim w domu i w przedszkolu. W tym miejscu nasuwa się jednak pytanie: kto się tym zajmuje w naszym kraju? Warto jednak zaznaczyć, że chociaż – jak wspomniano powyżej – kulturę bezpieczeństwa człowieka najłatwiej jest „kształtować” w wieku 3-7 lat, to jednak w późniejszym wieku można ją z powodzeniem doskonalić, na co wskazują doświadczenia dydaktyczne Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Kończąc tę część rozważań z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć tezę, że doskonalenie kultury bezpieczeństwa podmiotów, szczególnie zaś administracji terenowej i ogółu obywateli, jest warunkiem *sine qua non* doskonalenia systemu zarządzania kryzysowego i systemu bezpieczeństwa narodowego. Bez tego wszystkie inne „działania naprawcze” systemu bezpieczeństwa narodowego nie muszą kończyć się powodzeniem.

Wnioski i propozycje

Zebrane w badaniach dane i ich analiza potwierdziły⁷⁵ stosunkowo niski poziom i nierzadko dysfunkcyjny charakter kultury bezpieczeństwa obywateli w naszym kraju. Jednocześnie wykazały związek między poziomem i charakterem kultury bezpieczeństwa podmiotów fizycznych i prawnych, a jakością funkcjonowania struktur organizacyjnych SZK i sprawnością radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi przez pojedyncze osoby, grupy społeczne i społeczności lokalne, a także przez instytucje i organizacje.

Szczególny niepokój może budzić *niski poziom kultury prawnej* obywateli, rozumianej jako element kultury bezpieczeństwa. Takie usytuowanie kultury prawnej może sprzyjać podnoszeniu jej poziomu i poprawianiu jakości prawa w naszym kraju, także w odniesieniu do SBN. Dotychczasowe wysiłki w tym zakresie nie przynosiły zadowalających efektów. Wiele faktów wskazuje na to, że problem ten nie dotyczy li tylko zwykłych obywateli, ale także przedstawicieli administracji różnych szczebli oraz innych podmiotów w organizacjach i instytucjach, także tych, które funkcjonują w systemie bezpieczeństwa narodowego.

Działania służące podnoszeniu poziomu kultury prawnej naszego społeczeństwa mają większe szanse przynosić lepsze niż dotychczas rezulta-

⁷⁵ W badaniach przeprowadzonych przed kilku laty w środowisku akademickim, stwierdzono niski poziom kultury bezpieczeństwa środowisk objętych badaniami. Dane na ten temat: A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa*, Wyd. AP, Siedlce 2008.

ty wtedy, kiedy będą podejmowane w związku z tak istotną wartością i potrzebą obywateli, jaką jest bezpieczeństwo. Dobrą płaszczyzną do takich działań jest kultura bezpieczeństwa. W tym miejscu można sformułować **tezę, że wyższy poziom kultury bezpieczeństwa różnych podmiotów, także tych którzy stanowią prawo, może wydatnie przyczynić się do poprawienia jakości prawa i jego skutecznego stosowania w praktyce.** Stwierdzenie to można odnieść do różnych, przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa, takich jak: bezpieczeństwo ekologiczne i zdrowotne⁷⁶, bezpieczeństwo ekonomiczne, polityczne, publiczne, militarne, informacyjne itp.

Chodzi nie tylko o to, że dzięki wyższemu poziomowi kultury bezpieczeństwa obywateli jest szansa na podniesienie poziomu kultury ekologicznej i zdrowotnej różnych podmiotów fizycznych i prawnych, ich kultury ekonomicznej i politycznej (sic!), publicznej itp., ale także osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w naszym kraju. Trudno byłoby powiedzieć, że w tym zakresie osiągnięto już zadowalające efekty.

Dotychczasowe wyniki badań i doświadczenia dydaktyczne wskazują – jak już wcześniej wspomniano – że bezpieczeństwo jest wartością, która poprzez takie elementy kultury bezpieczeństwa, jak *przestrzegane normy, postawy, zachowania i działania* podmiotów fizycznych i prawnych może spełniać wiele ważnych funkcji⁷⁷ w życiu człowieka i grup społecznych, ale także instytucji i organizacji w systemie bezpieczeństwa narodowego.

Na podstawie wyników badań **można sformułować tezę, że wyższy poziom kultury bezpieczeństwa różnych podmiotów w naszym kraju jest warunkiem sine qua non poprawiania struktury SBN oraz jego sprawnego funkcjonowania i rozwoju.**

Działania w tym zakresie powinny być prowadzone równolegle na kilku płaszczyznach: *naukowo-badawczej, edukacyjnej, legislacyjnej i organizacyjnej.*

W odniesieniu do działalności naukowo-badawczej

Po pierwsze – zachodzi potrzeba przeprowadzenia ogólnopolskich, reprezentatywnych badań empirycznych, pozwalających określić poziom

⁷⁶ Nie dysponujemy w naszym kraju wystarczającymi danymi, jednak efekty pierwszych wysiłków badawczych w tym zakresie mogą budzić uzasadniony niepokój. Patrz: M. Cieślarczyk, A. Filipek, A.W. Świdorski, J. Ważniewska, *Wybrane problemy bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli w Polsce*, Monografie nr 128, Siedlce 2011.

⁷⁷ Także omówione w Raporcie funkcje: stymulacyjną i regulacyjną, integracyjną i adaptacyjną.

i charakter kultury bezpieczeństwa naszego społeczeństwa. Nie wymagałyby one dużych środków finansowych wtedy, gdyby zostały przeprowadzone przez uczelnie w różnych regionach naszego kraju. Wyniki tych badań mogłyby stanowić empiryczną podstawę do powstania prac kwalifikacyjnych pracowników dydaktyczno-naukowych w tych uczelniach. Przygotowaniem i koordynacją takich badań w wymiarze ogólnopolskim mogliby zająć się pracownicy Katedry Kultury Bezpieczeństwa i Metodologii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczego w Siedlcach, we współpracy z Transdyscyplinarnym Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa tej uczelni. Warto zaznaczyć, że Centrum posiada kilkudziesięciu ekspertów zajmujących się badaniem problemów bezpieczeństwa z różnych ośrodków naukowo-badawczych i uczelni na terenie całego kraju.

Po drugie – takie badania mogłyby być powtarzane co kilka lat. Umożliwiłoby to monitorowanie zmian poziomu i charakteru kultury bezpieczeństwa różnych grup społecznych i zawodowych, szczególnie administracji i służb funkcjonujących w SBN.

Po trzecie wreszcie – wyniki badań mogłyby stanowić dobrą podstawę do działalności edukacyjnej, mającej na celu doskonalenie kultury bezpieczeństwa studentów wszystkich uczelni, ale także innych grup społecznych i zawodowych w Polsce.

W odniesieniu do działalności edukacyjnej

Działalność edukacyjna, mająca na celu doskonalenie kultury bezpieczeństwa obywateli w naszym kraju, powinna być zorganizowana i realizowana, uwzględniać różne grupy, a szczególnie:

- a. rodziców dzieci w wieku 3-7 lat (w tym wieku kształtowane są podstawy kultury bezpieczeństwa);
- b. nauczycieli wszystkich szczebli, w tym nauczycieli przedszkola i pierwszych klas szkoły podstawowej;
- c. przedstawicieli administracji;
- d. przedstawicieli służb funkcjonujących w SBN;
- e. studentów wszystkich kierunków studiów;
- f. uczniów wszystkich szczebli nauczania;
- g. pozostałych obywateli.

Realizacja tego przedsięwzięcia powinna odbywać się w kilku etapach. Na początku (etap I.), w wymiarze lokalnym jako swoisty eksperyment, mogłyby być to realizowane w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach w oparciu o pracowników Katedry Kultury Bezpieczeństwa i Metodologii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu

Przyrodniczego tej Uczelni, we współpracy z Transdyscyplinarnym Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa UPH i we współdziałaniu z innymi Uczelniami, np. z Akademią Obrony Narodowej w Warszawie.

Zebrane w tym zakresie doświadczenia i materiały dydaktyczne w II. etapie mogłyby zostać udostępnione tym uczelniom, które zadeklarują udział w ogólnopolskich badaniach kultury bezpieczeństwa.

Programy edukacyjne i formy kształcenia dla poszczególnych grup powinny być zróżnicowane, niemniej jednak powinny one posiadać wspólny „rdzeń”. Zagadnienia składające się na ten „rdzeń” programu podnoszenia poziomu kultury bezpieczeństwa poszczególnych grup zostały opracowane w pierwszej połowie 2014 roku przez zespół realizujący zadanie 1.5. i przedstawione w Raporcie z realizacji zadania badawczego 5.6. Jak już wspomniano zostaną one przedstawione w numerze 5-6/2016.

W odniesieniu do działalności legislacyjnej i organizacyjnej

Proponowane powyżej przedsięwzięcia powinny przyczynić się:

- w *pierwszym etapie* ich realizacji – do zneutralizowania i zmniejszenia negatywnego wpływu wielu czynników na tworzenie i funkcjonowanie SBN oraz ograniczających jego rozwój;
- w *drugim etapie* – dzięki wypełnianiu przez kulturę bezpieczeństwa wielu charakterystycznych dla tego fenomenu funkcji w odniesieniu do podmiotów fizycznych i prawnych, nastąpi integracja systemu bezpieczeństwa narodowego i jego rozwój. Po pewnym czasie będzie to skutkowało wyższą jakością jego funkcjonowania oraz poprawieniem sprawności, skuteczności, ekonomiczności i efektywności funkcjonowania wielu elementów SBN.

Zostanie to osiągnięte:

- z *jednej strony* – dzięki coraz wyższemu poziomowi i coraz bardziej funkcjonalnemu charakterowi kultury bezpieczeństwa wszystkich podmiotów fizycznych i prawnych funkcjonujących w ramach SBN;
- z *drugiej strony* zaś – dzięki wyższej jakości regulacji prawnych i bardziej konsekwentnemu wdrażaniu zapisów prawa w życie. Do tego zaś powinien przyczynić się wyższy poziom i bardziej funkcjonalny charakter kultury bezpieczeństwa wszystkich podmiotów, także tych, które stanowią prawo.

Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że po pewnym czasie wystąpi większa niż dotychczas *zbieżność trzech*, wspomnianych w pierwszej części Raportu *modeli SBN*, tzn. *modelu teoretycznego, formalno-prawnego i realnego*. Będzie to sprzyjać integracji systemu, jego więk-

szej spójności i efektywności działania. Przede wszystkim zaś istnieje duże prawdopodobieństwo pojawienia się wówczas warunków systemowych, umożliwiających *osiągnięcie efektu synergii i rozwój*, nie tylko w odniesieniu do SBN i jego elementów, ale prawdopodobnie także w odniesieniu do całego kraju, *zapewniając jego bardziej zrównoważony niż dotychczas rozwój*.

Być może podobne do wspomnianych wyżej efekty osiągnięto by po kilkudziesięciu latach metodą „prób i błędów”, czyli w taki sposób, jak odbywa się to w różnych sferach życia w naszym kraju, w różnych obszarach jego bezpieczeństwa od wielu dziesięcioleci, a może nawet od kilku wieków. Są to jednak „działania” bardzo kosztowne i ryzykowne, a może nawet „ryzykanckie”. Realizując badania terenowe dla potrzeb zadania 1.5., takie sytuacje zaobserwowano w niektórych miejscowościach, np. G i opisano je w odniesieniu do systemu zarządzania kryzysowego. Wiele zebranych w badaniach danych wskazuje na to, że mieszkańcy miasta G znaleźli się w swoistej „sytuacji patowej” w odniesieniu do bezpieczeństwa obiektywnego i subiektywnego⁷⁸. „Wyzwolenie się” mieszkańców tego ze swoistego „chocholego tańca”, w jakim zdają się współcześnie żyć w sferze bezpieczeństwa wymagać będzie wielkiego wysiłku na różnych płaszczyznach. Działania te powinno się jednak zacząć od podniesienia na wyższy poziom kultury bezpieczeństwa obywateli w tej miejscowości, szczególnie zaś przedstawicieli administracji. O tym, że jest to możliwe, świadczy przykład miasta oznaczonego symbolem H. Oba miasta (G i H) doświadczyły wcześniej poważnych sytuacji kryzysowych. Jednak odpowiednie wnioski tragicznych doświadczeń wyciągnięto w miejscowości H. Podjęty po tragicznych zdarzeniach wysiłek edukacyjny i organizacyjny procentuje obecnie wyższym poziomem kultury bezpieczeństwa wszystkich grup objętych badaniami w tej miejscowości, a system zarządzania kryzysowego w tej miejscowości nabiera cech „organizacji uczącej się”. Osiągnięte w tym zakresie pozytywne efekty stanowią dodatkowy czynnik motywujący do podejmowania kolejnych wysiłków dla podnoszenia poziomu kultury bezpieczeństwa ekologicznego i zdrowotnego, ekonomicznego, politycznego i publicznego, a tym samym – wyższej jakości życia i pracy w tej miejscowości, wyższego poziomu bezpieczeństwa. Dobrze służy temu także wyższy poziom kultury organizacyjnej i kultury prawnej podmiotów fizycznych i prawnych, traktowanych jako ważne elementy kultury bezpieczeństwa OBYWATELI tego miasta.

⁷⁸ Patrz. D. Frei, *op. cit.*

Bibliografia

Piśmiennictwo

- Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P., Tromer E., Wæver O., *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. Pinter Publishers, London – New York 1990.
- Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, red. Jakubczak R., Marczak J., Warszawa 2011.
- Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, BBN, Warszawa 2013.
- Cieślarczyk M., Kuriata R., *Kryzysy i sposoby radzenia sobie z nimi*, Wyd. WSK Łódź 2005.
- Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006, 2007, 2009, 2011.
- Fehler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski*, Warszawa 2012.
- Ficoń K., *Logistyka kryzysowa. Procedury. Potrzeby. Potencjał*, Warszawa 2011.
- Filipek A., *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Siedlce 2008.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013.
- Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Warszawa 2012.
- Gryz J., Koziej S., Wojnarowski J., Kulczycki R., *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, t. I-IV, Warszawa 2004.
- Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, red. Paździor M., Szumlik B., Warszawa 2012.
- Jakubczak R., Marczak J., Gąsiorek K., Jakubczak W., *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008.
- Jakubczak R., Skrabacz A., *Spółczesność w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*, Siedlce 2006.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011.
- Kitler W., *Wartości, potrzeby, cele i interesy jako podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011.
- Koziej S., *System bezpieczeństwa RP*, t. 2, *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa w XXI wieku*, Warszawa 2004.

- Koziński M., *Bezpieczeństwo kryzysowe*, Gdańsk 2010.
- Kunikowski J., *Słownik terminów z zakresu wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych*, red. Maliszewski W.J., Bydgoszcz 2005.
- Kwiatkowski S., *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych*, Pułtusk 2011.
- Lidwa W., Krzeszowski W., Więcek W., Kamiński P., *Ochrona infrastruktury krytycznej*, Warszawa 2012.
- Marody M., *Technologie intelektu*, Warszawa 1997.
- Naisbit L. E., *Megatrends. Ten news Directions Transforming Our Life*, Werner Books, New York 1984.
- Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011.
- Nowak E., *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, Warszawa 2007.
- Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa*, red. Jakubczak R., Warszawa 2003.
- Piątek Z., *Procedury i przedsięwzięcia reagowania kryzysowego*, Warszawa 2006.
- Pitgeon N.F., *Safety Culture and Risk Management in Organizations*, Journal of Cross-Cultural Psychology, 22, 1991.
- Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2010.
- Polska polityka bezpieczeństwa 1989-2000*, red. Kuźniar R., Warszawa 2001.
- Sienkiewicz-Małyjurek K., Krynojewski F., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2010.
- Sienkiewicz P., *Inżynieria systemów*, Warszawa 1983.
- Sienkiewicz P., Górny P., *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, Zeszyty Naukowe AON 2001, Nr 4(45).
- Skomra W., *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Wrocław 2010.
- Skrabacz A., *Ochrona ludności w Polsce w XX wieku. Wyzwania, uwarunkowania, perspektywy*, Tarnów 2006.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- Sobolewski G., Majchrzak D., *Wybrane zagadnienia zarządzania kryzysowego*, Warszawa 2012.
- Sobolewski G., Majchrzak D., *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011.

Studenski R., *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacji zagrożenia katastrofą lub kataklizmem*, [w:] Opiołek K. (red.), *Człowiek w sytuacji zagrożenia*, Opole 2002.

System reagowania kryzysowego, red. Gryz J., Kitler W., Toruń 2012.

Sztumski J., *Systemowa analiza społeczeństwa*, Katowice 2013.

Świderski A.W., *Wielokulturowość w regulacji stresu i rozwoju osobowym człowieka*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a wielokulturowość*, red. Dębowski J., Jarmoch E., Świderski A.W., Monografie nr 99, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2008.

Świderski A.W., *Człowiek w biznesowej interakcji. Osobowe implikacje na podstawie badań eksperymentalnych*, [w:] *Problemy XXI wieku, prawo ochrony środowiska, edukacja środowiskowa i agrobiznes*, red. Czartoszewski J.W., Grzegorzewicz E., Świderski A.W., Wyd. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.

Wojnarowski J., *Stany nadzwyczajne a bezpieczeństwo RP*, Warszawa 2005.

Wróblewski R., *Zarys teorii kryzysu*, Warszawa 2006.

Wróblewski R., *Zarządzanie kryzysowe jako element zarządzania bezpieczeństwem narodowym*, Wyd. UPH, Siedlce 2013.

Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Uwarunkowania, relacje, zależności, red. Kubiak M., Minkina M. Siedlce 2011.

Współczesne bezpieczeństwo, red. Fehler W., Toruń 2002.

Zagrożenia kryzysowe, red. Sobolewski G., Warszawa 2011.

Ziarko J., Walas-Trębacz J., *Podstawy zarządzania kryzysowego*, cz. 1. *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Kraków 2010.

Zieliński K., *Bezpieczeństwo obywateli podczas kryzysów niemilitarnych oraz reagowanie w razie katastrof i klęsk żywiołowych*, Warszawa 2004.

Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. Bobrow D.B., Haliżak E., Zięba R., Warszawa 1997.

Akty prawne i dokumenty

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 6 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Allied Joint Publication – 3.4.2. Allied Joint Doctrine For Non-Combatant Evacuation Operations, NATO, March 2007.

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. nr 89, poz. 590 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. nr 62, poz. 558 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz. U. nr 81, poz. 351 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. nr 88, poz. 400 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. z 2002 r., nr 62, poz. 558 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dz. U. z 2002 r., nr 113, poz. 985 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej polskiej (Dz. U. z 2002 r., nr 156, poz. 1301).

Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. z 2002 r., nr 62, poz. 558 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r., nr 89, poz. 590 z późn. zm.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania (Dz. U. z 2002 r. nr 215, poz. 1818).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2009 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania centrów powiadamiania ratunkowego i wojewódzkich centrów powiadamiania ratunkowego (Dz. U. nr 130, poz. 1073).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz. U. nr 111, poz. 1311).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (Dz. U. nr 46, poz. 239).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 września 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków bezpieczeństwa i higieny służby strażaków Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. nr 180, poz. 1115).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 czerwca 2010 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. nr 109, poz. 719).

Wykaz tabel

Tabela 1. Macierz ogólnych wskaźników jakości funkcjonowania elementów SZK w wymiarze lokalnym. Średnia ocen w skali od 2 – ocena najniższa, do 5 – ocena najwyższa (1 – brak odpowiedzi).....	31
Tabela 2. Prawdopodobieństwo wystąpienia określonych zagrożeń w ocenie badanych. Dane w %, N = 1001.....	36
Tabela 3. Ranking zagrożeń (w skali ocen 1-5) N = 1001.....	38
Tabela 4. Opinie pracowników administracji w zakresie przewidywania zagrożeń. N = 1001.....	42
Tabela 5. Ranking miejscowości w zakresie trafności przewidywania zagrożeń. N = 1001.....	44
Tabela 6. Funkcjonowanie systemu w zakresie ZAPOBIEGANIA zagrożeniu w ocenie badanych. N = 1001.....	45
Tabela 7. Ranking miejscowości w zakresie zapobiegania zagrożeniom. N = 1001.....	47
Tabela 8. Ranking miejscowości w zakresie skuteczności funkcjonowania systemu alarmowania i powiadamiania. N = 1001.....	52
Tabela 9. Ocena przygotowania elementów systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym (dane w %). N = 1001.....	58
Tabela 10. Ocena przygotowania SKZ do działań w sytuacjach kryzysowych. Średnia ocen w skali od 2 – ocena najniższa, do 5 – ocena najwyższa (1 – brak odpowiedzi) N = 1001.....	60
Tabela 11. Ranking miejscowości w zakresie przygotowania SZK do działania w sytuacjach kryzysowych.....	63
Tabela 12. Ocena sprawności reagowania systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym (dane w %). N = 1001.....	67
Tabela 13. Ranking miejscowości w zakresie sprawności reagowania SZK.....	71
Tabela 14. Działanie w fazie odbudowy w ocenie badanych (dane ogólne).....	74
Tabela 15. Ranking miejscowości w zakresie przywracania normalnych warunków życia.....	77
Tabela 16. Ranking ocen działalności władz publicznych w zakresie angażowania lokalnej społeczności do działań pomocowych w przypadku zagrożeń.....	86

Tabela 17. Ranking ocen poszczególnych miejscowości w zakresie współdziałania służb w sytuacjach kryzysowych (na podstawie opinii mieszkańców badanych miejscowości).	91
Tabela 18. Ranking ocen funkcjonowania SZK w „małej ojczyźnie”	94
Tabela 19. Ranking miejscowości pod względem oceny funkcjonowania SZK	94
Tabela 20. Ogólny poziom kultury bezpieczeństwa badanych osób oraz ocena poszczególnych jej elementów. N = 1001	99
Tabela 21. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego myślenia o przyszłości	107
Tabela 22. Ranking miejscowości pod względem troski o własne zdrowie	110
Tabela 23. Ranking miejscowości pod względem troski o zdrowie najbliższych członków rodziny.	111
Tabela 24. Ranking miejscowości pod względem troski o sprawy ekonomiczne.	112
Tabela 25. Ranking miejscowości pod względem troski o środowisko naturalne.	114
Tabela 26. Ranking miejscowości pod względem troski o sprawy polityczne.	115
Tabela 27. Ranking miejscowości pod względem dbałości zabezpieczania się przed napadem, włamaniem, itp.	116
Tabela 28. Ranking miejscowości pod względem przygotowywania się do radzenia sobie z innymi rodzajami zagrożeń.	118
Tabela 29. Ranking miejscowości pod względem myślenia o przyszłości w zestawieniu z „zapobiegliwym” myśleniem o poszczególnych sferach bezpieczeństwa.	120
Tabela 30. Ranking miejscowości pod względem umiejętności obywateli w zakresie wyciągania wniosków z popełnionych błędów	123
Tabela 31. Ranking miejscowości pod względem poszukiwania nowych pomysłów w celu poprawy poziomu własnego bezpieczeństwa ...	125
Tabela 32. Ranking miejscowości pod względem poszukiwania nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich	127
Tabela 33. Ranking miejscowości pod względem deklarowanej skłonności do poszukiwania nowych pomysłów w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa ludzi w swoim miejscu zamieszkania.	129

Tabela 34. Ranking miejscowości pod względem deklarowanej skłonności do poszukiwania nowych pomysłów ich mieszkańców w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa ludzi w naszym kraju.	131
Tabela 35. Ranking miejscowości pod względem opinii wyrażanych przez mieszkańców na temat odpowiedzialności państwa za bezpieczeństwo.	134
Tabela 36. Ranking poszczególnych miejscowości pod względem poczucia indywidualnej odpowiedzialności mieszkańców za zapewnienie sobie bezpieczeństwa.	137
Tabela 37. Ranking miejscowości pod względem liczby opinii dotyczących zabiegania o pomoc innych w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa bez zaprzestania działań własnych.....	139
Tabela 38. Ranking mieszkańców poszczególnych miejscowości pod względem akceptacji „zakupu” bezpieczeństwa, jako niekorzystnego z punktu widzenia kultury bezpieczeństwa.....	141
Tabela 39. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego poparcia na rzecz kreowania bezpieczeństwa własnego przez podejmowanie działań z myślą o bezpieczeństwie innych.....	143
Tabela 40. Ranking miejscowości pod względem deklaracji na temat możliwości wykorzystywania wszelkich legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa.....	146
Tabela 41. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego wykorzystywania wszelkich: legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa.....	148
Tabela 42. Zbiorcza klasyfikacja miejscowości we wszystkich rankingach.	149
Tabela 43. Ranking miast pod względem kultury bezpieczeństwa w aspekcie znajomości przestrzegania zasad.	150
Tabela 44. Wskaźniki poziomu obaw związanych z zagrożeniami odczuwanymi przez podmioty objęte badaniami w odniesieniu do przedmiotowych obszarów bezpieczeństwa (ocena zagrożeń w skali od 1 – najmniej groźne, do 5 – najbardziej groźne).....	153
Tabela 45. Wskaźniki ocen elementów kultury bezpieczeństwa podmiotów w poszczególnych miejscowościach. N = 1001	176
Tabela 46. Ocena wybranych elementów kultury bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach	180
Tabela 47. Porównanie wybranych aspektów zarządzania kryzysowego w wybranych miejscowościach.....	182

Tabela 48. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według wyszczególnionych stref	186
Tabela 49. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według wyszczególnionych środowisk	187
Tabela 50. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według środowisk w ujęciu dychotomicznym	187
Tabela 51. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” według dychotomicznych środowisk ze strefy kryzysowej i niekryzysowej	188
Tabela 52. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a stopień zainteresowania problemami bezpieczeństwa	189
Tabela 53. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a postawa badanych wobec możliwej przyszłości	190
Tabela 54. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena współdziałania ludzi danej miejscowości w sytuacjach trudnych	190
Tabela 55. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena sprawności współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych	191
Tabela 56. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a poszukiwanie nowych pomysłów na poprawę poziomu bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania	192
Tabela 57. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a oczekiwanie na skuteczność służb, jako sposób zapewnienia własnego bezpieczeństwa	193
Tabela 58. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a samodzielne podejmowanie odpowiednich działań i liczenie na własne siły, jako sposób zapewnienia własnego bezpieczeństwa	193
Tabela 59. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a zabieganie o pomoc innych ludzi, nie zaprzestając własnych działań, jako sposób zapewnienia własnego bezpieczeństwa	194

Tabela 60. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a orientacja na korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji („kupowanie” bezpieczeństwa), jako sposób zapewnienia własnego bezpieczeństwa.....	195
Tabela 61. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu i w ten sposób kreowanie własnego bezpieczeństwa.....	195
Tabela 62. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a wykorzystywanie wszelkich możliwych legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa.....	196
Tabela 63. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a wykorzystywanie wszelkich legalnych bądź nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa.....	197
Tabela 64. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a orientacja wobec sposobu kształtowania własnego bezpieczeństwa.....	198
Tabela 65. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena bezpieczeństwa publicznego w naszym kraju	199
Tabela 66. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a ocena bezpieczeństwa w naszym kraju w zakresie zarządzania kryzysowego.....	199
Tabela 67. Stopień zainteresowania problemami bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	200
Tabela 68. Postawa wobec możliwej przyszłości a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego.....	201
Tabela 69. Ocena współdziałania ludzi danej miejscowości w sytuacjach trudnych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	202
Tabela 70. Oczekiwanie na skuteczność służb jako sposób zapewnienia własnego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	202
Tabela 71. Samodzielne podejmowanie odpowiednich działań i liczenie na własne siły, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa,	

a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	203
Tabela 72. Zabieganie o pomoc innych ludzi bez zaprzestania własnych działań, jako sposób zapewnienia swego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	204
Tabela 73. Orientacja na korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji („kupowanie” bezpieczeństwa), jako sposób zapewnienia własnego bezpieczeństwa, a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	205
Tabela 74. Orientacja na podejmowanie działania na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu i w ten sposób kreowanie własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	205
Tabela 75. Orientacja na wykorzystywanie wszelkich możliwych, legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	206
Tabela 76. Orientacja na wykorzystywanie wszelkich legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	207
Tabela 77. Orientacja wobec sposobu kształtowania własnego bezpieczeństwa a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	208
Tabela 78. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	209
Tabela 79. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego.....	210
Tabela 80. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	210
Tabela 81. Ocena organizacyjnego przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	211

Tabela 82. Ocena materiałowego przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	212
Tabela 83. Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w zakresie kwalifikacji pracowników administracji a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	213
Tabela 84. Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych w zakresie kwalifikacji ludzi odpowiednich służb a pewność otrzymania pomocy ze strony służb i struktur reagowania kryzysowego	213
Tabela 85. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń w strefach kryzysowej i niekryzysowej	214
Tabela 86. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych według wyszczególnionych środowisk	215
Tabela 87. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych według środowisk w ujęciu dychotomicznym	216
Tabela 88. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie przewidywania różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych według dychotomicznych środowisk strefy kryzysowej i niekryzysowej	216
Tabela 89. Siła korelacji oceny kwalifikacji Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń i zapobiegania im z oceną jego faktycznego funkcjonowania w zakresie przewidywania i zapobiegania zagrożeniom (według współczynnika Pearsona)	218
Tabela 90. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według wyszczególnionych stref	219
Tabela 91. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według wyszczególnionych środowisk	219
Tabela 92. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego	

rodzaju zagrożeniom według środowisk w ujęciu dychotomicznym	220
Tabela 93. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie zapobiegania różnego rodzaju zagrożeniom według dychotomicznego podziału na środowisk na strefę kryzysową i niekryzysową	221
Tabela 94. Stopień przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych stref	222
Tabela 95. Stopień przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych środowisk	223
Tabela 96. Stopień przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych stref w ujęciu dychotomicznym ze strefy kryzysowej	224
Tabela 97. Ocena przygotowywania do działań w sytuacjach kryzysowych według wyszczególnionych dziedzin a deklaracja, iż bezpieczeństwo zwykłego człowieka zależy przede wszystkim od jego mentalności – przezorności, przewidywania, zapobiegania itp.....	225
Tabela 98. Siła korelacji ocenianych dziedzin przygotowania się do sytuacji kryzysowych z oceną kwalifikacji Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie” przewidywania zagrożeń” i „zapobiegania im” oraz „przygotowania się” do sytuacji kryzysowych (według współczynnika Pearsona).....	227
Tabela 99. Siła korelacji oceny Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie „przewidywania” zagrożeń i „zapobiegania im” oraz ogólną oceną jego funkcjonowania z oceną „przygotowanie się” do sytuacji kryzysowych (według współczynnika Pearsona)	227
Tabela 100. Wskaźniki ocen kultury bezpieczeństwa i systemu zarządzania kryzysowego	231
Tabela 101. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie przewidywania zagrożeń i zapobiegania im	233
Tabela 102. Wskaźniki poziomu kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie przygotowania się do zagrożeń	234
Tabela 103. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie reagowania na zagrożenia i sytuacje kryzysowe.....	236
Tabela 104. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie odbudowy	237

Wykaz diagramów

Diagram 1. Prawdopodobieństwo występowania zagrożeń w ocenie ogółu badanych. N = 1001	37
Diagram 2. Ocena prawdopodobieństwa występowania zagrożeń w sytuacji kryzysowej i niekryzysowej (średnia arytmetyczna w skali 1-5). N = 1001	37
Diagram 3. Ranking zagrożeń w opinii ogółu respondentów (wg skali ocen 1-5). N = 1001.....	38
Diagram 4. Przydatność Planów Zarządzania Kryzysowego w opinii pracowników ds. zarządzania kryzysowego. N = 1001	40
Diagram 5. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie przewidywania zagrożeń i sytuacji kryzysowych (w %). N = 1001	42
Diagram 6. Średnia arytmetyczna oceny funkcjonowania SZK w zakresie PRZEWIDYWANIA zagrożeń (wg skali ocen 2-5).....	43
Diagram 7. Ocena funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w zakresie ZAPOBIEGANIA zagrożeniom. Dane w %, N = 1001.....	45
Diagram 8. Średnia arytmetyczna ocena funkcjonowania SZK w zakresie ZAPOBIEGANIA zagrożeniom. N = 1001	46
Diagram 9. Funkcjonowanie systemu alarmowania i powiadamiania w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (w %). N = 1001.....	49
Diagram 10. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania systemu alarmowania i powiadamiania w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (wg skali 2-5). N = 1001	50
Diagram 11. Średnia arytmetyczna ocen skuteczności systemu alarmowania i ostrzegania. N = 1001	50
Diagram 12. Zabezpieczenie materiałowo-techniczne i finansowanie zadań SZK w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (skala ocen 2-5). N = 1001	53
Diagram 13. Zabezpieczenie materiałowo-techniczne i finansowanie zadań SZK w ocenie pracowników ds. zarządzania kryzysowego (dane w %). N = 1001	53
Diagram 14. Ocena przygotowania elementów SZK do działań w sytuacjach kryzysowych (dane w %). N = 1001	58

Diagram 15. Przygotowanie SZK do działań w sytuacjach kryzysowych (skala ocen 1-5) w ocenie pracowników administracji, pracowników służb i in. N = 1001	59
Diagram 16. Przygotowanie SZK do działań w sytuacjach kryzysowych wg opinii mieszkańców badanych miejscowości. Średnia ocen w skali od 2 – ocena najniższa, do 5 – ocena najwyższa (1 – brak odpowiedzi)	60
Diagram 17. Przygotowanie SZK do działania w sytuacjach kryzysowych w opinii mieszkańców badanych miejscowości (skala ocen: 2-5; ocena średnia z 9 kategorii z tabeli 10.)	62
Diagram 18. Zależności między przygotowaniem finansowym a przygotowaniem materiałowym SZK	63
Diagram 19. Ocena sprawności reagowania systemu zarządzania kryzysowego w wymiarze lokalnym (dane w %). N = 1001	68
Diagram 20. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania SZK w zakresie REAGOWANIA na zagrożenia.	69
Diagram 21. Sprawność funkcjonowania SZK w ocenie ogółu pracowników służb zarządzania kryzysowego.	70
Diagram 22. Sprawność funkcjonowania SZK w ocenie pracowników służb zarządzania kryzysowego (skala ocen 1-5).....	70
Diagram 23. Działanie w fazie odbudowy w ocenie badanych	74
Diagram 24. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania SZK w zakresie PRZYWRACANIA normalnych warunków życia i pracy (skala ocen 1-5).	75
Diagram 25. Kwalifikacje pracowników administracji w ocenie obywateli	79
Diagram 26. Kwalifikacje członków służb w ocenie pozostałych obywateli	80
Diagram 27. Ocena kwalifikacji pracowników służb zarządzania kryzysowego (%)	80
Diagram 28. Kwalifikacje pracowników innych służb publicznych wg oceny pracowników służb zarządzania kryzysowego (%)	81
Diagram 29. Samoocena kwalifikacji pracowników służb zarządzania kryzysowego	81
Diagram 30. Kwalifikacje pracowników innych służb publicznych wg oceny pracowników służb zarządzania kryzysowego	82
Diagram 31. Średnia arytmetyczna ocena działalności władz publicznych w zakresie angażowania lokalnej społeczności do działań pomocowych w przypadku zagrożeń	85
Diagram 32. Ocena stanu prawnego w zakresie zarządzania kryzysowego	87

Diagram 33. Średnia arytmetyczna ocen sprawności współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych.	90
Diagram 34. Średnia arytmetyczna ocen funkcjonowania SZK w „małej ojczyźnie”	93
Diagram 35. Znaczenie bezpieczeństwa w życiu człowieka (dane w %) ..	102
Diagram 36. Interpretacja pojęcia bezpieczeństwo (dane w %)	103
Diagram 37. Ocena istnienia, bądź braku zagrożeń w poszczególnych zakresach bezpieczeństwa w kraju (dane w %)	104
Diagram 38. Deklaracje badanych dotyczące myślenia o przyszłości i przygotowywania się do niej (dane w %)	106
Diagram 39. Deklaracje badanych z poszczególnych miejscowości, dotyczące myślenia o przyszłości i przygotowywania się do niej (dane w %)	106
Diagram 40. Wykazywanie zapobiegliwości w różnych sferach życia (dane w %).	108
Diagram 41. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o własne zdrowie (dane w %).	109
Diagram 42. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o zdrowie najbliższych członków rodziny (dane w %).	110
Diagram 43. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o sprawy ekonomiczne (dane w %).	112
Diagram 44. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o środowisko naturalne (dane w %).	113
Diagram 45. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o sprawy polityczne (dane w %)	114
Diagram 46. Wykazywanie zapobiegliwości w trosce o zabezpieczenia przed napadem, włamaniem (dane w %).	116
Diagram 47. Przygotowywanie się do radzenia z innymi zagrożeniami (dane w %)	117
Diagram 48. Zapobiegliwość mieszkańców miejscowości objętych badaniami w odniesieniu do poszczególnych sfer życia (dane w %)	119
Diagram 49. Wykorzystywanie wniosków z popełnionych błędów (dane w %)	121
Diagram 50. Umiejętności wyciągania wniosków z popełnionych błędów (dane w %)	122
Diagram 51. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy własnego bezpieczeństwa (dane w %)	124

Diagram 52. Umiejętność poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy własnego bezpieczeństwa (dane w %)	124
Diagram 53. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich (dane w %).....	126
Diagram 54. Umiejętność poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy poziomu bezpieczeństwa swoich bliskich (dane w %) ...	126
Diagram 55. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania (dane w %).....	128
Diagram 56. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania (dane w %).....	128
Diagram 57. Skłonność do poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa w naszym kraju.	130
Diagram 58. Deklaracje dotyczące umiejętności poszukiwania nowych pomysłów dotyczących poprawy bezpieczeństwa w naszym kraju (dane w %)	131
Diagram 59. Oczekiwania skuteczności służb, wynikających z obowiązku państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom (dane w %)	132
Diagram 60. Oczekiwania skuteczności służb, wynikających z obowiązku państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom w poszczególnych miastach (dane w %).....	133
Diagram 61. Indywidualna odpowiedzialność zapewnienia sobie bezpieczeństwa (dane w %).	135
Diagram 62. Poczucie indywidualnej odpowiedzialności za zapewnienie sobie bezpieczeństwa wśród mieszkańców poszczególnych miast (dane w %).	136
Diagram 63. Zabieganie o pomoc innych ludzi bez zaprzestania własnych starań w zakresie bezpieczeństwa (dane w %).....	137
Diagram 64. Zabieganie o pomoc innych ludzi bez zaprzestania własnych starań w zakresie bezpieczeństwa w poszczególnych miastach (dane w %)	138
Diagram 65. Korzystanie z pomocy wyspecjalizowanych agencji (dane w %).	140
Diagram 66. Poparcie korzystania z pomocy wyspecjalizowanych agencji w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa (dane w %)	140

Diagram 67. Troszczenie się o bezpieczeństwo własne poprzez podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa innych (dane w %).	142
Diagram 68. Poparcie podejmowania działań na rzecz bezpieczeństwa innych, a przez to kreowanie własnego bezpieczeństwa (dane w %).	143
Diagram 69. Akceptacja wykorzystywania wszelkich legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %).	144
Diagram 70. Akceptacja wykorzystywania wszelkich legalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %).	145
Diagram 71. Ranking miejscowości pod względem deklarowanego wykorzystywania wszelkich: legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %).	147
Diagram 72. Akceptacja wykorzystywania wszelkich: legalnych i nielegalnych środków do kształtowania własnego bezpieczeństwa (dane w %)	147
Diagram 73. Poziom wiedzy przydatnej badanym w sytuacjach kryzysowych (na podstawie średnich arytmetycznych w skali: 5 – oceny najwyższe, 2 – oceny najniższe).....	160
Diagram 74. Poziom kwalifikacji mentalnych badanych, przydatnych im w sytuacjach kryzysowych w „skali szkolnej” 2-5.	162
Diagram 75. Ocena emocjonalnej warstwy postaw jako element kultury bezpieczeństwa. Ocena w „skali szkolnej” 2-5.....	165
Diagram 76. Ocena sprawności działania w sytuacjach kryzysowych i zdolności do współpracy z innymi podmiotami.....	171
Diagram 77. Ocena kultury prawnej podmiotów objętych badaniami. Oceny w „skali szkolnej” od 2 do 5	174

Wykaz wykresów

Wykres 1. Zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa podmiotów a ocenami funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym	231
Wykres 2. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości a oceną fazy <i>zapobiegania</i> zagrożeniom i sytuacjom kryzysowym	233
Wykres 3. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli a oceną fazy <i>przygotowania do</i> sytuacji kryzysowych	234
Wykres 4. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości a oceną <i>reagowania</i> na zagrożenia i sytuacje kryzysowe	236
Wykres 5. Zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa a oceną <i>etapu odbudowy</i>	237

Załączniki

Załącznik nr 1

PYTANIA DO WYWIADU **z pracownikami administracji i służb zarządzania kryzysowego**

(Podać cel prowadzenia badań, zapewnić o ANONIMOWOŚCI)

Z kim prowadzi się wywiad? – funkcja:

1. **Czy dotychczas zaistniała sytuacja, która pozwalała sprawdzić, w jaki sposób funkcjonuje SZK w powiecie (mieście, województwie)?**
 - 1.1. Tak – jaka?
 - 1.2. Nie
 - 1.3. Nie wiem
2. **Jeśli wybrał/a Pan/Pani odpowiedź 1, to proszę powiedzieć, jakie wnioski wynikały dla Pana/i instytucji z tamtych doświadczeń?**
3. **Czy wnioski te wykorzystano w praktyce?**
 - 3.1. Tak – przykłady
 - 3.2. Nie – dlaczego?
4. **Jak Pani/Pan ocenia w skali: 5 – ocena b. dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania, SPRAWNOŚĆ funkcjonowania SZK:**
 - 4.1. w gminie?
 - 4.2. w powiecie?
 - 4.3. w mieście?
 - 4.4. w województwie?
 - 4.5. w kraju?
5. **Jakie czynniki aktualnie UTRUDNIAJĄ sprawne funkcjonowanie SZK:**
 - 5.1. w gminie?
 - 5.2. w powiecie?
 - 5.3. w mieście?
 - 5.4. w województwie?
 - 5.5. w kraju ?
6. **Co aktualnie SPRZYJA sprawnemu funkcjonowaniu SZK:**
 - 6.1. w gminie?
 - 6.2. w powiecie?
 - 6.3. w mieście?
 - 6.4. w województwie?
 - 6.5. w kraju?

7. **Co Pani/Pana zdaniem należałoby W PIERWSZEJ KOLEJNOŚCI POPRAWIĆ w SZK:**
 - 7.1. w gminie?
 - 7.2. w powiecie?
 - 7.3. w mieście?
 - 7.4. w województwie?
 - 7.5. w kraju?
8. **Jak – ogólnie biorąc – ocenia Pani/Pan w skali w skali: 5 – ocena b. dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania, KWALIFIKACJE W ZAKRESIE ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO i radzenia sobie z zagrożeniami:**
 - 8.1. Służb zarządzania kryzysowego?
 - 8.2. Innych służb publicznych – jakich?
9. **Co powinno się czynić dla poprawienia sytuacji w tym zakresie?**
10. **Jak – ogólnie biorąc – ocenia Pani/Pan w skali: 5 – ocena b. dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania, REGULACJE PRAWNE w zakresie zarządzania kryzysowego?**
11. **Proszę przedstawić przykłady NEGATYWNE:**
12. **Proszę przedstawić przykłady POZYTYWNE:**
13. **Jak – ogólnie biorąc – ocenia Pani/Pan w skali: 5 – ocena b. dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania, ZABEZPIECZENIE MATERIAŁOWO-TECHNICZNE I FINANSOWE systemu zarządzania kryzysowego?**
 - 13.1. w gminie?
 - 13.2. w powiecie?
 - 13.3. w mieście?
 - 13.4. w województwie?
 - 13.5. w kraju?
14. **Proszę przedstawić PRZYKŁADY NEGATYWNE:**
15. **Proszę przedstawić PRZYKŁADY POZYTYWNE:**
16. **W jaki sposób ocenia Pani/Pan PRAKTYCZNĄ PRZYDATNOŚĆ PLANÓW ZARZĄDZANIA kryzysowego w swoim mieście (powiecie, województwie)?**
 - 16.1. Jest bardzo przydatny
 - 16.2. Jest przydatny w niewielkim stopniu – jednak formalnie musi być
 - 16.3. W takim jak obecnie wydaniu plan nie spełnia swojej roli
17. **Proszę uzasadnić swoją ocenę:**

- 18.** W jaki sposób ocenia Pani/Pan funkcjonowanie systemu alarmowania i powiadamiania w mieście (powiecie, województwie) w skali: 5 – ocena b. dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania
- 19.** Co Pani/Pana zdaniem należy uczynić dla poprawienia jakości funkcjonowania systemu alarmowania i powiadamiania w gminie, mieście (powiecie, województwie)?
- 20.** Jak – ogólnie biorąc – ocenia Pani/Pan przygotowanie obywateli do radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych w skali: 5 – ocena b. dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania
- 21.** Proszę przedstawić przykłady **negatywne**:
- 22.** Proszę przedstawić przykłady **pozytywne**:
- 23.** Co, Pana(i) zdaniem, należy uczynić dla **poprawienia jakości** funkcjonowania SZK w zakresie?
- 23.1. PRZEWIDYWANIA I ZAPOBIEGANIA?
 - 23.2. Właściwego PRZYGOTOWANIA się do sytuacji kryzysowych?
 - 23.3. Sprawnego REAGOWANIA?
 - 23.4. Właściwej ODBUDOWY?

Dziękuję

**AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
UNIwersytet PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH
WYŻSZA SZKOŁA POLICJI W SZCZYTNIE
SZKOŁA GŁÓWNA SŁUŻBY POŻARNICZEJ**

**KWESTIONARIUSZ ANKIETY
KB-SZK**

SZANOWNI PAŃSTWO!

Grupa pracowników naukowo-badawczych z kilku uczelni prowadzi badania naukowe dla potrzeb Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Celem tych badań jest zebranie informacji przydatnych dla doskonalenia Systemu Bezpieczeństwa Narodowego w naszym kraju. **BADANIA SĄ ANONIMOWE**. Nie interesuje nas, kto udziela odpowiedzi, z jakiej miejscowości czy instytucji. Niemniej jednak każda Państwa wypowiedź może mieć znaczenie dla bezpieczeństwa i obronności Polski. Przedmiotem naszych analiz będą sumaryczne dane i wynikające z nich wnioski. Prosimy o wyrażanie prawdziwych sądów i opinii, udzielając szczerych, wyczerpujących odpowiedzi na zawarte w ankiecie pytania.

Ankiety wypełniamy, udzielając odpowiedzi na kolejne pytania poprzez wstawienie znaku X lub podkreślenie wybranej odpowiedzi. Bardzo zależy nam również na wyrażeniu przez Państwa osobistego poglądu w miejscach wykropkowanych.

Serdecznie dziękujemy za wypełnienie ankiety

Warszawa – Siedlce 2013

1. Czy – Pani/Pana zdaniem - Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie?

(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. tak, bardzo 2. raczej tak 3. raczej nie 4. nie 5. trudno powiedzieć

1a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

2. Czy można nazwać bezpieczną miejscowość, w której Pani/Pan mieszka (wieś, miasto)? *(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)*

1. tak, bardzo 2. raczej tak 3. raczej nie 4. nie 5. trudno powiedzieć

2a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

3. Co rozumie Pani/Pan pod pojęciem: *bezpieczeństwo*?

4. Bezpieczeństwo jest dla Pani/Pana: *(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)*

1. Podstawową wartością
2. Istotną wartością, ale nie najważniejszą
3. Nie ma dla mnie większego znaczenia
4. Mam inne zdanie na ten temat – jakie?

4a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

5. Czy interesuje się Pani/Pan problemami bezpieczeństwa?

(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. tak, bardzo 2. raczej tak 3. raczej nie 4. nie 5. trudno powiedzieć

Jeśli w powyższym pytaniu wybrał/a Pani/Pan odpowiedź 1 lub 2 – proszę przejść do odpowiedzi na pytanie nr 6, w przypadku wyboru odpowiedzi 3 lub 4 proszę o odpowiedź na pytanie nr 6a.

6. Jeśli INTERESUJE SIĘ Pani/Pan problemami bezpieczeństwa, to dlaczego?

(Można wybrać i podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Wiem, że jest to bardzo ważne dla każdego człowieka
2. Jest to bardzo ważne dla naszego kraju
3. Ponieważ tak postępują inni
4. Czuję się wtedy bezpieczniej
5. Dzięki temu mogę mieć wpływ na swoje bezpieczeństwo
6. Bo jest to „modne” zagadnienie
7. Z innego powodu – jakiego?

6a. Jeśli NIE interesuje się Pani/Pan sprawami bezpieczeństwa, to jaka może być tego przyczyna? (Można wybrać i podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Nie mam na to czasu
2. Nie mam wystarczającej wiedzy na ten temat
3. Nie widzę takiej potrzeby – nie interesuje mnie to
4. Wolę mieć spokój i nie denerwować się
5. Niech się tym zajmują inni, np. administracja, Policja, wojsko, służby zarządzania kryzysowego itp.
6. Uważam, że jeśli nie będę tym się zajmował/a, to jakoś się ułoży – „jakoś to będzie”
7. „Co ma być, to i tak będzie”
8. Z innego powodu – jakiego?

7. Jakich rodzajów zagrożeń obawia się Pani/Pan najbardziej? (Proszę wymienić trzy najważniejsze i uzasadnić dlaczego?)

- 1.
- 2.
- 3.

8. Jak ocenia Pani/Pan poziom bezpieczeństwa w naszym kraju w poszczególnych zakresach? (Wstaw znak „x” w każdym wierszu tabeli)

Obszary bezpieczeństwa	Nie ma żadnych obaw	Nie ma większych obaw	Istnieją zagrożenia bezpieczeństwa	Istnieją bardzo poważne zagrożenia bezpieczeństwa	Trudno powiedzieć
1. Ochrona zdrowia i opieka zdrowotna					
2. Stan środowiska przyrodniczego					
3. Stan gospodarki kraju					
4. Jakość przepisów prawa					
5. Stabilność polityczna kraju					
6. Bezpieczeństwo publiczne (ochrona życia i posiadanego mienia)					

7. Militarne (brak zagrożeń militarnych)					
8. Zarządzanie kryzysowe					
9. Inne – jakie?					

9. Proszę wyobrazić sobie, że znalazł/a się Pani/Pan w trudnej, niebezpiecznej sytuacji. Na kogo wtedy może Pani/Pan liczyć? (Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Na siebie
2. Na najbliższą rodzinę
3. Na sąsiadów
- Na odpowiednie służby, w tym:**
4. Administrację
5. Straż Pożarną
6. Straż Miejską
7. Policję
8. Służbę zdrowia
9. System Zarządzania Kryzysowego
10. Na kogoś innego – kogo?

9a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

10. Co Pani/Pana zdaniem jest najważniejsze dla człowieka, a co mniej ważne? (Proszę wstawić „x” w odpowiednim miejscu)

Zakres działalności	1. Bardzo ważne	2. Raczej ważne	3. Raczej nieważne	4. Nie ważne	5. Trudno powiedzieć
1. Przepisy prawa					
2. Normy moralne					
3. Zwyczaje i tradycje					
4. Własna hierarchia wartości					

10a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

11. W trudnych, kryzysowych sytuacjach należy myśleć: (Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1. tylko o sobie 2. tylko o innych 3. przede wszystkim o sobie, ale też i o innych	4. przede wszystkim o innych, ale też i o sobie 5. trudno powiedzieć 6. w sytuacjach kryzysowych nie trzeba myśleć tylko działać

11a. Dlaczego Pani/Pan tak uważa?

12. Poniżej wymieniono szereg stwierdzeń. Proszę przeczytać wszystkie i zaznaczyć te, które wydają się Pani/Panu najbliższe. (Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Koń ma dużą głowę, niech się martwi
2. Przezorny zawsze ubezpieczony
3. Jakoś to będzie
4. Dobra organizacja to podstawa sukcesu
5. Jeść, pić, tańcować – bieda musi pofolgować
6. Lepiej coś zostawić na „czarna godzinę”
7. Planowanie ma sens
8. Czas to pieniądz
9. Planowanie to cecha poprzedniego ustroju
10. Szczęśliwi czasu nie liczą

13. Czy zgadza się Pani/Pan z następującymi stwierdzeniami?

(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Warto myśleć o przyszłości
2. Nie ma sensu myśleć o przyszłości, trzeba „żyć dniem dzisiejszym”
3. Nie mam zdania na ten temat

13a. Uprzejmie prosimy o uzasadnienie swojej odpowiedzi:

14. Jakie zagrożenia – Pani/Pana zdaniem – są AKTUALNIE najbardziej groźne dla ludzi w naszym kraju? (Proszę wpisać do każdej kratki odpowiedni symbol w skali 0-5, przyjmując, że 5 – oznacza bardzo groźne, 4 – nieco mniej groźne, ..., 1 – najmniej groźne, 0 – nie mam zdania)

a.	☐	– związane ze stanem zdrowia obywateli
b.	☐	– korupcja
c.	☐	– słaba gospodarka, brak pracy, bezrobocie
d.	☐	– zagubienie podstawowych wartości
e.	☐	– groźba agresji militarnej
f.	☐	– niski przeciętny standard życia
g.	☐	– brak stabilnej „złotówki”
h.	☐	– brak respektowania norm prawnych
i.	☐	– brak respektowania norm moralnych
j.	☐	– zbrodnie, przestępczość zorganizowana
k.	☐	– zanieczyszczone środowisko
l.	☐	– afery polityczne i destabilizacja polityczna
m.	☐	– ataki terrorystyczne
n.	☐	– zagrożenia w ruchu drogowym
o.	☐	– starzenie się społeczeństwa, problemy demograficzne
p.	☐	– narkomania
q.	☐	– inne – jakie?

15. Poniżej wymieniono różne rodzaje zagrożeń, które w PRZYSZŁOŚCI mogą wystąpić i skale prawdopodobieństwa ich wystąpienia. Które z tych zagrożeń uważa Pani/Pan za najmniej prawdopodobne, a które za najbardziej realne?

(Proszę zaznaczyć swoją odpowiedź w skali 0-5, przyjmując: 5 – najbardziej prawdopodobne, 4 – mniej prawdopodobne..., 1 – jako mało prawdopodobne, 0 – nie mam zdania)

- a. – choroba
- b. – wypadek, katastrofa...
- c. – zagrożenia przestępczością, napad, włamanie...
- d. – zagrożenia gospodarcze, brak pracy, bieda, ...
- e. – powódź
- f. – huragan
- g. – kilkudniowy albo dłuższy brak energii elektrycznej
- h. – kilkudniowy albo dłuższy brak wody
- i. – zamieszki, niepokoje społeczne
- j. – agresja zbrojna na terytorium naszego kraju
- k. – inne – jakie?

16. Czy wie Pani/Pan o tym, że w Pani/Pana „małej ojczyźnie” (w mieście, gminie, powiecie) funkcjonuje System Zarządzania Kryzysowego?

(Proszę podkreślić wybraną odpowiedź)

- 1. Tak, wiem i mam dobre rozeznanie w tej sprawie
- 2. Co nieco o tym słyszałam/słyszałem
- 3. Pierwszy raz o tym słyszę

17. Jak ogólnie ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w Pani/Pana „małej ojczyźnie”? *(Proszę podkreślić wybraną odpowiedź)*

- 1. Działa bardzo dobrze
- 2. Działa dobrze
- 3. Działa zadowalająco
- 4. Nie działa
- 5. Trudno powiedzieć

17a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

18. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie”, w zakresie PRZEWIDYWANIA różnego rodzaju zagrożeń i sytuacji kryzysowych? *(Proszę podkreślić jedną, wybraną odpowiedź)*

- 1. Trafnie przewiduje się różnego rodzaju zagrożenia
- 2. Próbuje się przewidywać, jednak nie zawsze trafnie
- 3. Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”
- 4. W zasadzie tym się nikt nie zajmuje
- 5. Trudno powiedzieć

18a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

19. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swojej „małej ojczyźnie” w zakresie ZAPOBIEGANIA różnego rodzaju zagrożeniom?

(Proszę podkreślić jedną wybraną odpowiedź)

1. Moim zdaniem czyni się wszystko, co można, żeby zapobiegać zagrożeniom
2. Podejmuje się w tym zakresie różne działania, jednak jeszcze mało skutecznie
3. Działania w tym zakresie są tylko „na papierze”
4. W zasadzie nikt się tym nie zajmuje
5. Trudno powiedzieć

19a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

20. Jak Pani/Pan ocenia stopień PRZYGOTOWYWANIA do działań w sytuacjach kryzysowych w swojej „małej ojczyźnie”?

(W wykropkowane miejsca proszę wstawić oceny w skali 1-5, przyjmując 5 – bardzo dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – nie mam zdania)

1. Przygotowanie dokumentacji
2. Kwalifikacje w tym zakresie pracowników administracji
3. Kwalifikacje ludzi w składzie różnych służb
4. Kwalifikacje pozostałych obywateli
5. Przygotowanie sprzętu technicznego
6. Przygotowanie materiałowe
7. Przygotowanie finansowe
8. Przygotowanie łączności
9. Przygotowanie organizacyjne

20a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

21. Jak ocenia Pani/Pan funkcjonowanie Systemu Zarządzania Kryzysowego w swoim mieście/gminie w zakresie REAGOWANIA na zagrożenia i sytuacje kryzysowe?

(Proszę podkreślić jedną wybraną odpowiedź)

1. Jest ono sprawne i skuteczne
2. Jest ono sprawne, jednak mało skuteczne
3. Działania podejmowane w sytuacjach zagrożeń niewiele przynoszą pożytku
4. Działania podejmowane w sytuacjach zagrożeń nie są ani sprawne, ani skuteczne
5. Trudno powiedzieć

21a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

22. Jak Pani/Pana zdaniem przebiega PRZYWRACANIE NORMALNYCH WARUNKÓW ŻYCIA i PRACY w Pani/Pana „małej ojczyźnie” po sytuacji kryzysowej?

(Proszę podkreślić jedną wybraną odpowiedź)

1. Wychodzi nam to bardzo dobrze – możemy być z tego dumni
2. Wychodzi nam to dobrze – odbywa się to dosyć sprawnie i skutecznie
3. Radzimy sobie z tym nie najlepiej
4. Zupełnie sobie nie radzimy z tym problemem
5. Trudno powiedzieć

22a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

23. Na co – Pani/Pana zdaniem – należy zwrócić większą uwagę, żeby Pani/Pana „mała ojczyzna” lepiej radziła sobie z sytuacjami kryzysowymi?

(Proszę podkreślić wybrane odpowiedzi – może być więcej niż jedna)

1. Na kwalifikacje pracowników różnych służb wchodzących w skład Systemu Zarządzania Kryzysowego
2. Na motywację i zaangażowanie tych pracowników
3. Na kwalifikacje każdego obywatela, dotyczące radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych
4. Na motywację do lepszego przygotowania się ogółu obywateli do różnych sytuacji kryzysowych
5. Na lepsze regulacje prawne
6. Na przestrzeganie przepisów prawa
7. Na lepszą organizację pracy i współdziałania
8. Na lepszy obieg informacji
9. Na lepszy sprzęt, jakim dysponują różnego rodzaju służby
10. Na wyższe uposażenie pracowników służb zarządzania kryzysowego
11. Na coś innego – na co?
12. Trudno powiedzieć

24. Z czym kojarzy się Pani/Panu wyraz „RYZYKO”?

(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Z zagrożeniem
2. Z szansą
3. Z szansą i zagrożeniem
4. Z lekkomyślnością
5. Z głupotą
6. Z nieuczciwością
7. Z czymś innym – z czym?

25. Czy zdarza się Pani/Panu podejmować ryzykowne decyzje i działania?

(Proszę wybrać jedną odpowiedź)

1. Tak, często
2. Tak, rzadko
3. Bardzo rzadko
4. Nigdy – staram się unikać ryzyka
5. Trudno powiedzieć

25a. Proszę uzasadnić swoją opinię:

26. Jeśli doświadczała/doświadczał Pani/Pan sytuacji ryzykownych, to jakie zazwyczaj są tego efekty? (Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Nie dotyczy mnie to
2. Zazwyczaj dobrze sobie radzę w takich sytuacjach
3. Bywa różnie, jednak częściej na tym zyskuję
4. Bywa różnie, jednak częściej na tym tracę
5. Zupełnie nie radzę sobie z sytuacjami ryzykownymi
6. Staram się unikać ryzyka i sytuacji ryzykownych
7. Nie mam zdania na ten temat

27. Jeśli radzi Pani/Pan sobie z sytuacjami ryzykownymi co najmniej zadowolająco, to co na to wpływa? (Proszę podkreślić wybrane odpowiedzi – może być kilka)

1. Nie dotyczy mnie to
2. Posiadana wiedza
3. Osobiste doświadczenie
4. Intuicja
5. Poczucie bezpieczeństwa
6. Wiara we własne siły – zaufanie do siebie
7. Zaufanie do innych ludzi
8. Zaufanie do instytucji w moim miejscu zamieszkania
9. Umiejętność panowania nad własnymi emocjami
10. Umiejętność właściwej oceny sytuacji ryzykownej
11. Umiejętność trafnego podejmowania decyzji
12. Zdecydowane, szybkie działanie
13. Przechylność i wcześniejsze przygotowanie się do takich sytuacji
14. Konsekwencja w działaniu
15. Szczęście
16. Pomoc innych ludzi
17. Coś innego – co?

28. O tym, czy radzimy sobie z różnymi rodzajami zagrożeń w sytuacjach kryzysowych, decyduje nasze przygotowanie się do nich. Jak Pani/Pan ocenia własne kwalifikacje w tym zakresie: (Proszę ocenić w skali 1-5, przyjmując: 5 – bardzo dobre, 4 – dobre, 3 – dostateczne, 2 – niedostateczne, 1 – brak zdania)

Ocena dotyczy:	1. Umiejętność przewidywania zagrożeń i zapobiegania im	2. Umiejętność przygotowania się do sytuacji kryzysowych	3. Umiejętność sprawnego reagowania na zagrożenia	4. Umiejętność przywracania normalnego stanu po kryzysie
1. Własnych kwalifikacji				
2. Kwalifikacji innych osób				

3. Ogólnie Systemu Zarządzania Kryzysowego				
--	--	--	--	--

29. Niektórzy ludzie starają się przewidywać to, co może w przyszłości nastąpić i przygotowują się do tego. Inni uważają, że to nie ma sensu. Do której grupy zaliczy Pani/Pan siebie? (Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. *Często* myślę o przyszłości i staram się przewidywać to, co może się zdarzyć oraz w miarę możliwości przygotowuję się do tego
2. *Czasami* zdarza mi się myśleć o przyszłości i w miarę możliwości przygotowuję się do tego
3. *Nigdy* się nad tym nie zastanawiałam/em
4. To nie ma sensu
5. Trzeba żyć dniem dzisiejszym

29a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

30. Jeśli w powyższym pytaniu wybrał/a Pan/i odpowiedź 1 lub 2, to w jakim zakresie wykazuje Pan/i zapobiegliwość? (Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. W trosce o własne zdrowie
2. W trosce o zdrowie najbliższych członków rodziny
3. W sprawach ekonomicznych – własnej pracy, poprawy warunków bytowych itp.
4. W odniesieniu do środowiska naturalnego – czystości wody, powietrza, otoczenia
5. W sprawach politycznych
6. Zabezpieczając się przed napadem, włamaniem itp.
7. Przygotowując się do tego, żeby sobie poradzić z innym zagrożeniami – jakimi?

31. Niektórzy ludzie dostrzegają wokół siebie głównie szanse, inni zaś przede wszystkim zagrożenia? Do której grupy zaliczy Pani/Pan siebie? (Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Wolę myśleć przede wszystkim o zagrożeniach i na nie zwracam głównie uwagę
2. Staram się dostrzegać zarówno szanse, jak i zagrożenia
3. Myślę głównie o szansach i staram się je wykorzystywać
4. Nie zastanawiałam/em się nad tym

32. Czy zdarzyło się Pani/u kiedyś doświadczyć trudnej, kryzysowej sytuacji, takiej jak np. pożar, powódź, wypadek, napad..? (Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. tak, bardzo 2. raczej tak 3. raczej nie 4. nie 5. trudno powiedzieć

33. Jeśli w powyższym pytaniu wybrał/a Pan/Pani odpowiedź 1 lub 2, to proszę odpowiedzieć, jak radził/a Pan/Pani sobie w takiej sytuacji?

(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Nie radziłem /nie radziłam sobie
2. Nie potrafię tego ocenić
3. Radziłem/am sobie dobrze

34. Jeśli nie radził/a Pan/Pani sobie w takich sytuacjach, to jakie były tego przyczyny?

(Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź).

1. Nie byłem/am na to przygotowany/a
2. Straciłem/am kontrolę nad sytuacją
3. Nie wiedziałem/am co robić
4. Emocje „wzięły górę” nad myśleniem
5. Całkowicie mnie to zaskoczyło
6. Nie miałem/am żadnych szans
7. Z innego powodu – jakiego?

35. Jeśli Pan/Pani sobie jakoś radził/a w takich sytuacjach, to czemu to zawdzięcza?

(Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Byłem/am na to przygotowany
2. Doświadczyłem/łam już kiedyś czegoś podobnego
3. Miałem/am przemyślaną sytuację
4. Miałam/em wiedzę na ten temat
5. Trzymałem/am nerwy „na wodzy”
6. Dzięki współpracy i wsparciu ze strony innych osób
7. Czemuś innemu – czemu?

36. Czy w Pani/Pana miejscowości dotychczas wystąpiła trudna, kryzysowa sytuacja, jak np. powódź, huragan, itp. ? *(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)*

1. tak, kilkakrotnie 2. tak, raz 3. nigdy 4. nie wiem

37. Jeśli wybrał/a Pan/Pani odpowiedź 1 lub 2, to proszę odpowiedzieć, czy w Pana/Pani miejscowości istnieje dobre WSPÓLDZIAŁANIE LUDZI w sytuacjach trudnych, kryzysowych? *(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)*

1. tak, bardzo 2. raczej tak 3. raczej nie 4. nie 5. trudno powiedzieć

37a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

38. Jeśli w pytaniu 37 wybrała Pani/Pan odpowiedź 1 lub 2, to proszę odpowiedzieć, jak ocenia Pani/Pan sprawność współdziałania „zwykłych ludzi” w takich sytuacjach?

(Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Bardzo dobrze
2. Dobrze
3. Zadowolająco
4. Oceniam bardzo krytycznie
5. Nie mam zdania na ten temat

38a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

39. Jak ocenia Pani/Pan sprawność współdziałania różnych służb w sytuacjach kryzysowych? (Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Bardzo dobrze
2. Dobrze
3. Zadowolająco
4. Oceniam bardzo krytycznie
5. Nie mam zdania na ten temat

39a. Proszę uzasadnić swoją odpowiedź:

40. Czy wyciąga Pani/Pan wnioski z przeszłości, a szczególnie z popełnionych wcześniej błędów? (Proszę podkreślić jedną odpowiedź)

1. Nigdy nie popełniam tych samych błędów
2. Czasami popełniam te same błędy, ale staram się wyciągać wnioski z wcześniejszych doświadczeń
3. Często zapominam co było i popełniam te same błędy
4. Trudno to ocenić, ponieważ dotychczas nie zwracałam/łem na to uwagi

41. Czy często zdarza się Pani/Panu poszukiwać nowych pomysłów, żeby poprawić poziom bezpieczeństwa: (Proszę wstawić „x” w każdym wierszu tabeli)

Kategoria odpowiedzi	1. Bardzo często	2. Często	3. Raczej rzadko	4. Rzadko	5. Trudno powiedzieć
1. Bezpieczeństwa własnego					
2. Bezpieczeństwa swoich bliskich					
3. Bezpieczeństwa innych ludzi w swoim miejscu zamieszkania					
4. Bezpieczeństwa w naszym kraju					

42. W jaki sposób człowiek powinien zapewniać sobie bezpieczeństwo? (W odpowiednie miejsce przy każdym punkcie proszę wstawić „x”)

Kategoria odpowiedzi	1. Tak	2. Raczej tak	3. Raczej nie	4. Nie	5. Trudno powiedzieć
1. Powinien oczekiwać skuteczności służb, gdyż to państwo powinno zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom					
2. Przede wszystkim powinien sam podejmować odpowiednie działania i liczyć na własne siły					
3. Powinien zabiegać o pomoc innych ludzi, nie zaprzestając własnych działań					
4. Powinien korzystać z pomocy wyspecjalizowanych agencji – „kupić” bezpieczeństwo					
5. Przede wszystkim powinien podejmować działania na rzecz bezpieczeństwa innych, ogółu, i w ten sposób kreować własne bezpieczeństwo					
6. Powinien wykorzystywać wszelkie możliwe legalne środki do kształtowania własnego bezpieczeństwa					
7. Powinien wykorzystywać wszelkie – legalne i nielegalne – środki do kształtowania własnego bezpieczeństwa					

43. Na czym przede wszystkim warto polegać podczas sytuacji kryzysowej? (Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Na zapisach prawa i obowiązujących procedurach
2. Na bieżących poleceniach przełożonych
3. Na radach innych ludzi
4. Na własnych doświadczeniach
5. Na własnej intuicji i emocjach
6. Obserwując zachowania innych ludzi
7. Na czymś innym – na czym?

44. Jak ocenia Pani/Pan kwalifikacje wymienionych poniżej grup, podczas sytuacji kryzysowych w swojej miejscowości? (Proszę ocenić w skali 1-5, przyjmując: 5 – bardzo dobre, 4 – dobre, 3 – dostateczne, 2 – niedostateczne, 1 – brak zdania)

44a. Pracowników administracji:

1. Cechy mentalne i psychiczne nastawienie wobec zagrożeń
2. Sposób radzenia sobie ze stresem i panowania nad emocjami
3. Znajomość prawa i przestrzeganie zasad i procedur
4. Wiedzę przydatną w sytuacjach kryzysowych
5. Sprawność działania
6. Umiejętność współpracy z innymi
7. Stosunek do obywateli
8. Inne – jakie?

44b. Różnych służb (straży pożarnej, policji, ratownictwa...) – ogólnie biorąc:

1. Cechy mentalne i psychiczne nastawienie wobec zagrożeń
2. Sposób radzenia sobie ze stresem i panowania nad emocjami
3. Znajomość prawa i przestrzeganie zasad i procedur
4. Wiedzę przydatną w sytuacjach kryzysowych
5. Sprawność działania
6. Umiejętność współpracy z innymi
7. Stosunek do obywateli
8. Inne – jakie?

44.c. Pozostałych obywateli:

1. Cechy mentalne i psychiczne nastawienie wobec zagrożeń
2. Sposób radzenia sobie ze stresem i panowania nad emocjami
3. Znajomość prawa i przestrzeganie zasad i procedur
4. Wiedzę przydatną w sytuacjach kryzysowych
5. Sprawność działania
6. Umiejętność współpracy z innymi
7. Stosunek do obywateli
8. Inne – jakie?

45. Proszę ocenić skuteczność rozpowszechniania informacji o zagrożeniach w Pani/Pana miejscu zamieszkania, przekazywanych przez publiczne systemy alarmowania i ostrzegania. *(Proszę podkreślić wybraną odpowiedź)*

5 – bardzo dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – brak zdania

46. Proszę ocenić skuteczność działania organów administracji publicznej w Pani/Pana miejscu zamieszkania, odpowiedzialnych za realizację zadań w dziedzinie pomocy humanitarnej, w szczególności w zakresie zapewnienia podstawowych środków przetrwania (np. żywności, wody, itp.) zagrożonej ludności. *(Proszę podkreślić wybraną odpowiedź)*

5 – bardzo dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – brak zdania

47. Proszę ocenić działalność władz lokalnych w Pani/Pana miejscu zamieszkania, dotyczącą włączania/angażowania społeczności lokalnej w działania o charakterze pomocowym, w przypadku wystąpienia zagrożeń. *(Proszę podkreślić wybraną odpowiedź)*

5 – bardzo dobra, 4 – dobra, 3 – dostateczna, 2 – niedostateczna, 1 – brak zdania

48. Na zakończenie prosimy Panią/Pana o opinię, od czego przede wszystkim zależy bezpieczeństwo „zwykłego człowieka”?

(Można podkreślić więcej niż jedną odpowiedź)

1. Od psychicznego nastawienia człowieka wobec zagrożeń
2. Od zaradności człowieka
3. Od jego wiedzy
4. Od mentalności człowieka – jego przezorności, przewidywania, zapobiegania, itp.
5. Od umiejętności dobrej organizacji
6. Od jakości regulacji prawnych
7. Od znajomości i przestrzegania prawa
9. Od materialnych warunków życia ludzi (zasobności, infrastruktury itp.)
10. Od odgórnego zapewnienia bezpieczeństwa przez organy państwa
11. Od stosunków między ludźmi w danym środowisku
12. Od czegoś innego – czego?
13. Trudno powiedzieć

49. METRYCZKA.

(Dla celów statystycznych prosimy podać niektóre dane o sobie, podkreślając wybraną odpowiedź)

49a.Płeć:

1. Kobieta

2. Mężczyzna

49b.Wiek:

1. 18-25 lat 2. 26-35 lat 3. 36-50 lat 4. 51- 65 lat 5. powyżej 65lat

49c. Wykształcenie:

1. wyższe 2. maturalne 3. średnie 4. zawodowe 5. gimnazjalne 6. podstawowe

49d. Miejsce zamieszkania:

1. Wieś
2. Miasto do 20 tys. mieszkańców
3. Miasto 21-50 tys. mieszkańców
4. Miasto do 51-100 tys. mieszkańców
5. Miasto do 101-200 tys. mieszkańców
6. Miasto 201-500 tys. mieszkańców
7. Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców

Załącznik nr 3

WYTYCZNE DO BADANIA DOKUMENTACJI

Plan Zarządzania Kryzysowego:

- a) Ocena zagrożenia – czy jest ujęta w Planie, czy uwzględniono wszystkie zagrożenia (w tym *blackout*) – jakie?, czy są skatalogowane wnioski z oceny zagrożenia, czy ocena zagrożenia podlegała aktualizacji, jeżeli tak, to kiedy, co zaktualizowano i na jakiej podstawie.
- b) Siatka bezpieczeństwa – czy jest i czy uwzględniono wszystkie zagrożenia wynikające z oceny zagrożenia, czy była aktualizowana i jeśli tak, to w jakim zakresie.
- c) Czy były dokonywane aktualizacje Planu związane z wystąpieniem sytuacji kryzysowych (noszących znamiona sytuacji kryzysowych).

Załączniki funkcjonalne do Planu Zarządzania Kryzysowego:

- a) Czy są opracowane Procedury Reagowania Kryzysowego i na jakie zagrożenia?
- b) Czy są opracowane Standardowe Procedury Operacyjne i na jakie zagrożenia?
- c) Czy do Procedur są dołączone wykazy telefonów i schematy współdziałania w reagowaniu na dane zagrożenie?
- d) Czy są podpisane porozumienia lub umowy w zakresie współdziałania z innymi podmiotami niż służby ratownicze i porządkowe?
- e) Czy są sporządzone i na bieżąco aktualizowane wykazy sił i środków możliwych do wykorzystania w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowej (noszącej jej znamiona)?
- f) Skąd będą ściągnięte w razie potrzeby łóżka, materace pościel itp.? czy w tym zakresie podpisano jakiegokolwiek porozumienia?
- g) Czy sporządzono Plan Ewakuacji (Przyjęcia) Ludności i Mienia II stopnia?
- h) Ile przewidziano miejsc przyjęcia osób ewakuowanych (ile to % mieszkańców) i czy uzgodniono ten Plan z dysponentami ww. miejsc?
- i) Czy jest sporządzony Plan Ochrony Przeciwpowodziowej? Czy przewidziano miejsca ewakuacji dla osób ewakuowanych z terenów zalanych. Czy przewidziano sposób zabezpieczenia warunków socjalno-bytowych? Kto, skąd i z wykorzystaniem jakich sił i środków przywozi żywność, kto i gdzie gotuje; zabezpieczenie miejsc do spania, funkcjonowanie szkół, zapewnienie opieki nad dziećmi i młodzieżą, zapewnienie opieki lekarskiej itp.
- j) Czy jest zorganizowany Magazyn Przeciwpowodziowy i co ma na stanie?

Inne:

- a) Czy jest powołany Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego i kto wchodzi w jego skład?
- b) Czy jest opracowany schemat alarmowania i powiadamiania członków Zespołu po godzinach pracy i w dni wolne?
- c) Czy jest opracowany Regulamin działania Zespołu?
- d) Czy funkcjonuje CZK i jakie posiada dokumenty?
- e) Czy obsada CZK jest szkolona i przez kogo?
- f) Jakie bazy danych są do dyspozycji obsady CZK?

- g) Czy samorząd posiada magazyn OC (lub inny), co się w nim znajduje?
- h) Czy przewidziano rozwijanie zastępczych miejsc szpitalnych i skąd będzie brane ich wyposażenie?
- i) Ile agregatów znajduje się na terenie danej jednostki samorządowej i czy w pełni zabezpieczają potrzeby?
- j) Czy przewidziano zastępcze formy łączności na wypadek awarii sieci łączności przewodowej i komórkowej?